

κατοικείς στα καταχθόνια και στον άδη και στην άβυσσο πριν ακόμη πεθάνεις. Πώς εξαπατάς τον εαυτό σου και τον ονομάζεις δίκαιο, άφοϋ με τά κακά σου έργα τον κατάντησες αμαρτωλό και βέβηλο και δαίμονα; Άλοίμονο, πόσο άπατάσαι και πλανάσαι, δαιμονολάτρη, σκύλε ακάθαρτε, πού γι' αυτά θα ριχτείς στη φωτιά και στο σκότος.»

116. Πνευματοκίνητη σοφία, σύμφωνα μέ τους Θεολόγους, είναι ή δύναμη της νοεράς και καθαρής και αγγελικής προσευχής. Σημείο τής προσευχής αυτής είναι νά μην έχει ό νους, καθώς προσεύχεται, κανένα απολύτως σχήμα και νά μη βλέπει υλικά μήτε τον εαυτό του μήτε τίποτε άλλο· αλλά συχνά κι οί Ιδιες του οί αισθήσεις συστέλλονται εξαιτίας του φωτός εκείνου. Γιατί τότε ό νους γίνεται άυλος και φωτοειδής και ενώνεται κατά τρόπο ανέκφραστο μέ τό Θεό σέ ένα πνεύμα⁵⁹.

117. Οί τρόποι πού δείχνουν και οδηγούν στη θεοδώρητη ταπείνωση είναι επτά, κι ό καθένας στηρίζει και γεννά τούς άλλους. Είναι οί ακόλουθοι: σιωπή, ταπεινοφροσύνη, ταπεινολογία, ταπεινή ενδυμασία, αυτομεμφία, συντριβή, εσχατιά. Ή μέ επίγνωση σιωπή γεννά τήν ταπεινοφροσύνη. Άπό τήν ταπεινοφροσύνη γεννιούνται οί άλλοι τρεις τρόποι τής ταπεινώσεως: τό νά λέει κανείς ταπεινά, τό νά φορά ταπεινά και ευτελή ρούχα και τό νά μέμφεται διαρκώς τον έαυτς του. Αυτοί οί τρεις τρόποι γεννούν τή συντριβή πού προέρχεται από τήν παραχώρηση τών πειρασμών, τήν οποία ονομάζουν και οικονομική παιδαγωγία και ταπείνωση πού προξενείται από τούς δαίμονες. Ή συντριβή εύκολα κάνει τήν ψυχή νά βιώνει τήν "εσχατιά", δηλαδή νά είναι κάτω άπ' δλους και έσχατη δλων, άφοϋ τήν κυριεύουν δλοι. Οί δύο τελευταίοι τρόποι φέρνουν τήν τέλεια και θεοδώρητη ταπείνωση. Τή δύναμη αυτή τήν ονομάζουν τελειότητα δλων τών αρετών. Και αυτή είναι πού αποδίδει στο Θεό τά ενάρετα κατορθώματα. Πρώτα λοιπόν άπ' ολα είναι ή σιωπή, άπό τήν οποία γεννιέται ή ταπεινοφροσύνη. Αυτή γεννά τούς επόμενους τρεις τρόπους τής ταπεινώσεως. Οί τρεις αυτοί τρόποι γεννούν τή συντριβή. Ή συντριβή γεννά τον έβδομο τρόπο τής πρώτης ταπεινώσεως, τον κάτω άπ' δλους, τον όποιο και ονομάζουν οικονομική ταπείνωση. Ή οικονομική ταπείνωση φέρνει τή θεοδώρητη και τέλεια και ανυπόκριτη και αληθινή ταπείνωση. Ή πρώτη ταπείνωση έρχεται έτσι: άν ό άνθρωπος δεν εγκαταλειφθεί και δεν νικηθεί και δεν υποδουλωθεί και δεν κυριευθεί νικημένος άπό κάθε πάθος και λογισμό και πνεύμα, χωρίς νά βρίσκει βοήθεια μήτε άπό έργα, μήτε άπό τό Θεό ή άπό ό,τιδήποτε γενικά, έτσι πού νά φτάσει πιά στήν απελπισία και νά ταπεινωθεί σέ δλα, δεν μπορεί νά συντριβεί και νά έχει τον εαυτό του κάτω άπ' δλους και έσχατο και δούλο δλων και χειρότερο ακόμη κι άπό τούς δαίμονες, άφοϋ νικιέται κι εξουσιάζεται άπό αυτούς. Αυτή λοιπόν είναι ή οικονομική ταπείνωση πού παραχωρεί ή Πρόνοια, και μέσω αύ-

της δίνεται από τό Θεό ή δεύτερη, ή υψηλή ταπεινώση, ή οποία είναι θεία δύναμη πού ενεργεί και κάνει τα πάντα. Αυτή κάνει τον άνθρωπο νά βλέπει τον εαυτό του πάντοτε όργανο της θείας δυνάμεως και νά εργάζεται μ' αυτήν τα θαυμάσια τοῦ Θεοῦ.

118. Υποστατική πνευματική θεωρία τοῦ φωτός, νοῦ χωρίς φαντασίες και μετεωρισμούς, ενέργεια προσευχῆς αληθινή και άείρρητη από τό βάθος της καρδιάς, ανάσταση και ανάταση ψυχῆς, θεία έκπληξη, μετεωροπορία από τον κόσμο αυτό, ολική έκσταση της διάνοιας από τις αισθήσεις μέ τήν ενέργεια τοῦ Πνεύματος, αρπαγή τοῦ νοῦ από τις δυνάμεις του, αγγελική κίνηση ψυχῆς, θεοκίνητη προς τά άπειρα ψη, αδύνατο νά βρεί κανείς στή δική μας γενεά, γιατί σ' εμάς κυριαρχεί ή τυραννία των παθών, από τους πολλούς πειρασμούς. Γιατί ό νους έχει τήν τάση, και μάλιστα στους πιό επιπόλαιους, νά τά φαντάζεται αυτά πριν από τον καιρό τους. Κι ετσι άφοῦ χάσει και τήν κάποια καλή κατάσταση πού τοῦ δόθηκε από τό Θεό, νά νεκρωθεί τελείως. Γι' αυτό πρέπει κανείς, μέ μεγάλη διάκριση, μήτε νά ζητεί πρόωρα δσα είναι άλλου καιροῦ, μήτε ν' αφήνει εκείνα πού έχει στά χέρια και νά φαντάζεται άλλα. Γιατί ό νους έχει εκ φύσεως τήν τάση νά πέφτει εύκολα σε φαντασιοπληξίες σχετικά μέ τά παραπάνω και νά τά πλάθει, χωρίς νά τά έχει φτάσει. Υπάρχει λοιπόν φόβος δ'χι μικρός, μήπως ένας τέτοιος άνθρωπος στερηθεί κι εκείνα πού τοῦ δόθηκαν ή, συχνά, στήν αυταπάτη του, νά χάσει και τό νοῦ του και νά γίνει φανταστής και όχι ήσυχαστής.

119. Χάρη δεν είναι μόνο ή πίστη, αλλά και ή μέ θεία ενεργήματα προσευχή. Τήν πίστη τήν αληθινή, πού έχει μέσα της φανερή τή ζωή τοῦ Ἰησοῦ, τήν αποδεικνύει ή πίστη πού ενεργείται πνευματικά μέ τήν αγάπη. Επομένως έχει τήν αντίθετη πίστη, τή νεκρή και άζωη, εκείνος πού δέν τή βλέπει στον εαυτό του νά ενεργείται μέ τήν αγάπη. Άλλ' ούτε και πιστός στήν κυριολεξία μπορεί νά λέγεται εκείνος πού πιστεύει στά λόγια μόνο, χωρίς ή πίστη του νά ενεργείται μέ τις εντολές ή μέσα στο πνεῦμα του. Πρέπει λοιπόν νά εκδηλώνει τήν πίστη του μέ τήν προκοπή του στά εργα, ή ή πίστη του νά ενεργείται, λάμποντας ως φώς, μέ τά έργα, δπως λέει ό θείος Απόστολος: «Δείξε μου τήν πίστη σου μέ τά έργα σου και εγώ θά σοῦ δείξω τά έργα μου μέ τήν πίστη μου»⁶⁰. Μέ τά λόγια αυτά δείχνει διττή ή πίστη της χάρις φανερώνεται από τά έργα τών εντολών, δπως και οί εντολές ενεργούνται και λάμπουν μέ τήν πίστη της χάρις. Γιατί ή πίστη είναι ρίζα τών εντολών, ή μάλλον πηγή πού τις ποτίζει και μεγαλώνουν, και διαιρείται σέ δύο μέρη, σέ ομολογία και χάρη, άν και είναι φύσει αδιαίρετη.

120. Ἡ μικρή και μεγάλη και σύντομη κλίμακα για τούς υποτακτικούς, έχει πέντε σκαλοπάτια πού οδηγοῦν στήν τελειότητα. Πρώτο είναι ή άποταγή, δηλαδή ή άπάρνηση τοῦ κόσμου, δεύτερο ή υποταγή, τρίτο ή ύπα-

60. 1ακ. 2, 18.

χοή, τέταρτο ή ταπείνωση και πέμπτο ή αγάπη, ή οποία είναι ο Θεός. Ἡ ἀποταγή ανεβάζει από τον άδη εκείνον πού βρίσκεται πεσμένος εκεί, κι αποδεσμεύει από τήν ύλη τον υποδουλωμένο σ' αυτήν. Ἡ υποταγή, βρήκε τό Χριστό και Τον διακονεί, δπως λέει ο ἴδιος: «Εκείνος πού με διακονεί, αυτός με ακολουθεί, και δπου είμαι εγώ, εκεί θα είναι και αυτός»⁶¹. Και πού είναι ο Χριστός; Καθισμένος στα δεξιά τοῦ Πατέρα. Λοιπόν, δπου είναι ο διακονούμενος, εκεί πρέπει νά είναι και ο διάκονος, βάζοντας πρόθυμα τά πόδια του στά σκαλοπάτια για τήν ανάβαση* ή μάλλον, προτού ανεβεί ο ίδιος με τις προσπάθειες του, έχει ήδη συνανεβεί και συνανεβαίνει μέ τό Χριστό. Ἡ υπακοή τώρα, πού ενεργείται μέ τις εντολές, οικοδομεί τήν κλίμακα μέ διάφορες αρετές πού τις τοποθετεί σάν σκαλιά για τήν ανάβαση τής ψυχής. Από τήν υπακοή τέλος, ή ύψοποιός ταπείνωση παίρνει τον υποτακτικό και, αφού τον φέρει ψηλά στον ουρανό, τον παραδίδει στήν βασίλισσα τών αρετών, τήν αγάπη, πού τον οδηγεί και τον παρουσιάζει στο Χριστό. "Ετσι, μέ τή σύντομη αυτή κλίμακα, ανεβαίνει εύκολα στον ουρανό εκείνος πού υποτάσσεται αληθινά.

121. Πιο σύντομη διαδρομή προς τά άνω βασίλεια μέ τή μικρή κλίμακα τών αρετών δέν είναι άλλη, δσο ή κατάργηση τών πέντε παθών τών αντιθέτων στήν υπακοή· δηλαδή τής παρακοής, τής άντιλογίας, τής αυταρέσκειας, τής δικαιολογίας και τής ολέθριας οίησης. Αυτές είναι μέλη και μέρη τοῦ αφηνιασμένου δαίμονα πού καταπίνει τούς νόθους υποτακτικούς και τους παραπέμπει στον δράκοντα άδη, στήν άβυσσο. Ἡ παρακοή είναι τό στόμα τοῦ άδη· ή άντιλογία, ή γλώσσα του ή κοφτερή σάν σπαθί* ή αυταρέσκεια είναι τά ακονισμένα δόντια του* ή δικαιολογία, ο θώρακας του* αναπνοή τής παμφάγου κοιλιάς του είναι ή οίηση πού οδηγεί στον άδη. "Οποιος νικά μέ τήν υπακοή τό πρώτο, έκοψε μεμιάς δλα τά άλλα, και μέ αυτό τό ένα σκαλοπάτι ανεβαίνει γρήγορα στους ουρανοῦς. Τούτο είναι θαῦμα δντως ανέκφραστο και άφθαστο, πού οικονόμησε ο φιλόανθρωπος Κύριος μας, ώστε μέ μιά αρετή ή μάλλον μ' ένα πρόσταγμα, νά ανεβαίνει ο άνθρωπος αμέσως στους ουρανοῦς, δπως και μέ μιά παρακοή κατεβήκαμε και κατεβαίνομε στον αδη.

122. Ὁ άνθρωπος είναι σάν ένας άλλος, διττός κόσμος πού ονομάζεται καινούργιος, σύμφωνα μέ τον θείο Απόστολο πού είπε: «"Οποιος ανήκει στο Χριστό, είναι καινούργια κτίση»⁶². Γιατί μέ τήν αρετή ο άνθρωπος γίνεται και ουρανός και γή κι δλα δσα αποτελοῦν τον κόσμο. Γι' αυτόν είναι δλος ο λόγος και δλο τό μυστήριο, δπως λέει ο Θεολόγος Γρηγόριος. Αφού λοιπόν ή πάλη μας, δπως είπε ο Απόστολος⁶³, δέν είναι μέ όντα από αίμα και σάρκα, αλλά μέ τις αρχές και εξουσίες τοῦ σκότους αυτού τοῦ αιώνα, μέ τά πονηρά πνευματικά δντα τοῦ άρχοντα τοῦ αέρα στά επουράνια, είναι έπό-

61. 1ω. 12, 26.

62. Β' Κορ. 5, 17.

63. Έφ. 6, 12.

μενο, εκείνοι πού παλεύουν κρυφά εναντίον μας, νά κινούνται στον κόσμο των ψυχικών μας δυνάμεων, ό οποίος μοιάζει μέ τό μεγάλο κόσμο της φύσεως. Γιατί οί τρεις άρχοντες τών πονηρών πνευμάτων αντιπαρατάσσονται κι εκστρατεύουν εναντίον τών τριών ψυχικών δυνάμεων τών αγωνιστών, και σέ οποίο σημείο έχει κανείς προκόψει και εργάζεται, εκεί και πολεμείται άπ' αυτούς. Ό δράκοντας, ό άρχοντας της αβύσσου, ό οποίος εκδηλώνει τήν ισχύ του στην οσφύ — τήν έδρα τοῦ έπιθυμητικοῦ— και τον ομφαλό, εκστρατεύει κι επιτίθεται εναντίον εκείνων πού είναι στραμμένοι στην καρδιά τους. Και μέσω τοῦ ένήδονου γίγαντα της λημοσύνης ακοντίζει σ' αυτούς τις καυστικές δυνάμεις τών πυρωμένων βελών του. "Εχοντας τήν επιθυμία σάν άλλη θάλασσα και άβυσσο, βουτά και έρπει μέσα σ' αυτήν και τήν ταράζει και τήν κάνει ν' αφρίζει και ν' άναβράζει. Και τήν πυρώνει γιά συνουσίες και μέ τούς χείμαρρους τών ηδονών τήν πλημμυρίζει, χωρίς νά μπορεί νά τή γεμίσει, άφοῦ είναι άπληστη. Ό άρχοντας τοῦ κόσμου τούτου⁶⁴, ως αντίπαλος τοῦ θυμικοῦ, αντιπαρατάσσεται εναντίον εκείνων πού άσκοῦν τήν πρακτική αρετή. Εξοπλίζει συνεχώς τις παρατάξεις του και μας πολεμά· και, σάν τήν πάλη πού γίνεται στον κόσμο ή σέ θέατρο και στάδιο, κάνει στο θυμικό τά κάθε λογής τεχνάσματα τών παθών κατά τή νοερή πάλη, μέ τή βοήθεια τοῦ γίγαντα της ραθυμίας. Νικά λοιπόν ή νικιέται από εκείνους πού μέ ανδρεία παλεύουν διαρκώς μαζί του, και τούς προξενεί ή τό στεφάνωμα ή τήν ντροπή της ήττας μπροστά στους Αγγέλους. Ό άρχοντας τέλος τοῦ αέρα⁶⁵, επιτίθεται μέ φαντασίες εναντίον εκείνων πού σχολάζουν στή θεωρία μέ τή διάνοια, γιατί μπορεί νά πλησιάζει τό λογικό και νοερό μέρος της ψυχής μαζί μέ τά πονηρά πνεύματα τοῦ αέρα. Και μέ τό γίγαντα της άγνοιας αναταράζει και θολώνει, σάν άλλο λογικό ουρανό, τή διάνοια πού έγινε ικανή γι' ανάταση. Παρουσιάζει δηλαδή, γιά νά τήν εξαπατήσει, τις φανταστικές και ομιχλώδεις μορφές και τούς μετασχηματισμούς τών πονηρών πνευμάτων σάν αστραπές και βροντές, καταιγίδες και κρότους, και της προξενεί δειλία. Ό καθένας δηλαδή από τούς τρεις παλεύει κι επιτίθεται εναντίον ενός από τά τρία μέρη της ψυχής. Και μέ δποιο είναι αντίπαλος, εναντίον εκείνου αγωνίζεται.

123. Οί δαίμονες, ήταν κάποτε και αυτοί νόες και ξέπεσαν από εκείνη τήν άυλία και τή λεπτότητα, γι' αυτό ό καθένας τους απέκτησε κάποια υλική πυκνότητα, παίρνοντας ανάλογα μέ τήν τάξη ή τήν ενέργεια σωματική μορφή αντίστοιχη της ιδιότητας του. Γιατί και αυτοί, όπως ό άνθρωπος, άφοῦ έχασαν τήν αγγελική ηδονή και στερήθηκαν τή θεϊκή απόλαυση, βρέθηκαν νά έχουν όπως κι εμείς απόλαυση τά χοϊκά και έγιναν κάπως υλικοί αποκτώντας υλικά πάθη. Δέν πρέπει νά θαυμάζομε γι' αυτό, άφοῦ και ή λογική και νοερή ψυχή μας, πού κτίσθηκε κατ' εικόνα Θεοῦ, έγινε κτηνώδης, άναίσθη-

64. 1ω. 12, 31.

65. Έφ. 2, 2.

τη και σχεδόν χωρίς νοῦ από τις απολαύσεις των υλικών πραγμάτων και αγνόησε τό Θεό. Γιατί ἡ εἴη ἔχει τή δύναμη να μεταποιεῖτή φύση και να μεταβάλλει την ενέργεια σέ σχέση με την προαίρεση. "Άλλα λοιπόν από τά πνεύματα εἶναι ὑλώδη και βαριά και ασυγκράτητα, θυμώδη, εκδικητικά, και ανοίγουν τό στόμα σάν θηρία σαρκοφάγα γιά την υλική ἡδονή και απόλαυση· φαίνονται σάν αιμοβόρα σκυλιά νά τρώνε δ'πως οἱ δαιμονόληπτοι τήν αγαπητή τους σαπίλα, κι ἔχουν απόλαυση και κατοικία τους τις παχιές και πληθωρικές σάρκες. "Άλλα πάλι πνεύματα εἶναι ἀκόλαστα και ὑγρώδη, σάν βδέλλες και βάτραχοι και φίδια στή λίμνη τῆς επιθυμίας· κάποτε γίνονται και σάν ψάρια πού κινούνται μέσα στήν αλμυρή ἡδονή τῆς ἀκολασίας, κι αὐτή εἶναι ἡ απόλαυση τους. Κολυμπούν μέσα στο πέλαγος τῆς πολυποσίας, ὄντα γλιστερά και πλαδαρά, και χαίρονται μέ τήν ὑγρότητα τῶν ἀλογων ἡδονῶν, ξεσηκώνοντας ἀδιάκοπα στήν ψυχή κύματα λογισμῶν και μολυσμῶν και τρικυμίες και ἀνεμοζάλες. "Άλλα τέλος εἶναι ελαφρά και λεπτά, ἀφοῦ εἶναι πνεύματα τοῦ αἶρα, και φυσομανοῦν στο θεωρητικό μέρος τῆς ψυχῆς δημιουργώντας σφοδρούς ἀνέμους και φαντασίες. Μεταμορφώνονται κάποτε σέ πουλιά ἀλλά και σέ ἀγγέλους και ἀπατούν τήν ψυχή. Δίνουν μορφή στις μνήμες γνωστών προσώπων. Παραποιούν και μετατρέπουν κάθε πνευματική θεωρία, και μάλιστα σέ δ'σους βρίσκονται ἀκόμη στο στάδιο τοῦ ἀγῶνα και δεν ἔφτασαν στήν καθαρότητα και τήν πνευματική διάκριση. Γενικά, δεν ὑπάρχει κάτι τό πνευματικό πού νά μή μετασχηματίζονται κρυφά σ' αὐτό κατά φαντασία. Γιατί τά πνεύματα αὐτά ἐξοπλίζονται ἀνάλογα μέ τήν πνευματική κατάσταση και τό μέτρο τῆς προκοπῆς τοῦ ἀνθρώπου και εἰσχωροῦν φέρνοντας πλάνη ἀντί ἀλήθεια και φαντασία ἀντί θεωρία. Σχετική εἶναι ἡ μαρτυρία τῆς Γραφῆς πού λέει: «Τά θηρία τοῦ ἀγροῦ και τά πτηνά τοῦ οὐρανοῦ και τά ἐρπετά τῆς γῆς»⁶⁶, υπονοώντας φανερά τά πονηρά πνεύματα.

124. Ἡ ἐξέγερση τῶν παθῶν και ὁ πόλεμος πού ξεσηκώνει ἡ σάρκα ἐναντίον τῆς ψυχῆς, γίνεται μέσα μας κατά πέντε τρόπους. "Άλλοτε ἡ σάρκα κάνει μή ὀρθή χρήση τῶν πραγμάτων ἀλλοτε θέλει νά ενεργεῖ τά παρά φύση· ἀλλοτε οπλίζεται ἀπό τούς δαίμονες ἐναντίον τῆς ψυχῆς, γιατί ευχαρίστως διατηρεῖ φιλία μαζί τους· κάποτε δμως και ἀπό μόνη της ἡ ψυχή ἀτακτεῖ, καθὼς ἔχει πιά τά πάθη σάν ιδιότητες της. "Υστερα ἀπ' ὅλα αὐτά, ἀντιμετωπίζομε και πόλεμο ἀπό φθόνο τῶν δαιμόνων, δταν αὐτοί, ἔχοντας ἀποτύχει σ' ὅλα τά προηγούμενα, μάς ἐπιτίθενται κατά παραχώρηση Θεοῦ, γιά νά ταπεινωθούμε.

125. Οἱ κύριες αἰτίες τοῦ πολέμου, οἱ ὅποιες μάς ἔρχονται ἀπό παντοῦ και μέσω τῶν πάντων, εἶναι τρεις: ἡ εἴη, ἡ μή ὀρθή χρήση τῶν πραγμάτων και ὁ φθόνος και πόλεμος τῶν δαιμόνων κατά παραχώρηση τοῦ Θεοῦ. "Ὅπως ἡ σάρκα ἐξεγείρεται ἡ ἐπιθυμεῖ ἐναντίον τῆς ψυχῆς και ἡ ψυχή ἐναντίον

της σάρκας⁶⁷, κατά τον ίδιο τρόπο ή έξη και ή ενέργεια δημιουργούν τον πόλεμο των σαρκικών παθών κατά της ψυχής και τών αρετών της ψυχής κατά της σάρκας. Ενίοτε και αυτός ό εχθρός, δλο θράσος, μάχεται εναντίον μας απερίσκεπτα και αναίτια, ως αναιδής πού είναι. Μήν επιτρέψεις λοιπόν, αγαπητέ, στήν αίμοχαρή βδέλλα νά σοῦ ρουφά τό αίμα από τις αρτηρίες, και δέ θά μπορέσει ποτέ νά έμέσει αίμα. Μήτε νά χορταίνεις με χώμα τό φίδι και τον δράκοντα, και θά καταπατήσεις εύκολα τήν αύθάδεια τού λιονταριού και τού δράκοντα⁶⁸. Στέναξε μέχρις δτου γυμνωθείς από τά πάθη και φορέσεις τήν ουράνια κατοικία⁶⁹ και τή μορφή τού Ίησοῦ Χριστού πού σε έπλασε κατ' εικόνα Του.

126. Εκείνοι πού είναι μόνο σάρκες και προσηλωμένοι στή φιλαυτία, είναι κατεξοχήν υποδουλωμένοι παντοτινά στή ηδονή και τήν κενοδοξία και έχουν μέσα τους ριζωμένο τό φθόνο. Καθώς λιώνουν από τό φθόνο και βλέπουν μέ πίκρα τήν ευτυχία τού πλησίον τους, διαβάλλουν τά καλά ως κακά και διτι είναι προϊόντα της πλάνης, και ούτε τά πνευματικά δέχονται ή πιστεύουν, ούτε μπορούν νά δουν ή νά γνωρίσουν τό Θεό από τήν όλιγοπιστία τους. Οί άνθρωποι αυτοί, κατά τήν τύφλωση και τήν όλιγοπιστία τους, δικαιολογημένα θ' ακούσουν έκεϊτό: «Δέ σάς γνωρίζω»⁷⁰. Γιατί ό πιστός πού ερωτά, πρέπει ή νά πιστεύει δταν ακούει εκείνα πού δέ γνωρίζει, ή νά μαθαίνει εκείνα πού πιστεύει, ή νά διδάσκει εκείνα πού έμαθε κι έτσι νά πολλαπλασιάζει χωρίς φθόνο τό τάλαντο σ' δσους τό δέχονται μέ πίστη. "Αν όμως άπιστεϊ σ' εκείνα πού δεν ξέρει και εξευτελίζει εκείνα πού δέ γνώρισε και διδάσκει εκείνα πού δεν έμαθε, από φθόνο προς εκείνους πού τά διδάσκουν μέ πρακτική πείρα, θά επιτιμηθεί οπωσδήποτε και θά συγκαταριθμηθεί μ' εκείνους πού έχουν μέσα τους "χολή πικρίας"⁷¹.

127. Ρήτορας είναι, κατά τούς αληθινά σοφούς, εκείνος πού μέ τή γενική επιστήμη περιλαμβάνει μέ συντομία δλα τά δντα και, σάν ένα σώμα, και τά διαιρεί και τά συνενώνει, αποδεικνύοντας τα όμοδύναμα και κατά τήν ετερότητα και κατά τήν ταυτότητα. "Η εκείνος πού αληθινά λέγεται αποδεικτικός. "Η πάλι, ρήτορας είναι κυρίως ό πνευματικός, αυτός πού τις διαιρεμένες πέντε γενικές ιδιότητες τών δντων, τις οποίες συνένωσε ό ένανθρωπήσας Λόγος, τις διαιρεί και τις συνενώνει περιλαμβάνοντας τό σύνολο μέ έναν περιληπτικό λόγο, σάν ρήτορας. Και δέν τ' αποδεικνύει αυτό σέ άλλους μόνο μέ ξερές αποδείξεις δπως οί έκτος τού χριστιανισμού ρήτορες, αλλά μπορεί από τις θεωρίες πού τού εμφανίζονται πνευματικά μέσα στά δντα νά φωτίζει και άλλους. Αληθινός φιλόσοφος είναι εκείνος πού γνωρίζει από τά δντα τήν Αιτία τών δντων ή πού γνωρίζει τά δντα από τήν Αιτία τους, άφοῦ έφτασε στήν ύπέρονη ένωση μέ τό Θεό και στήν άμεση πίστη και δέν έμαθε

67. Γαλ. 5, 17.

69. Β' Κορ. 5, 2.

71. Πράξ. 8, 23.

68. Ψαλμ. 90, 13.

70. Ματθ. 25, 12.

μόνο, άλλα και έπαθε τά θεία. "Η, πάλι, φιλόσοφος είναι κυρίως ό νους πού έγινε και πολιτεύεται σάν πρακτικός και θεωρητικός. Τέλειος φιλόσοφος είναι ό νους πού κατόρθωσε την ηθική και φυσική και θεολογική φιλοσοφία, ή μάλλον φιλοθεΐα, αυτός δηλαδή πού διδάχθηκε από τό Θεό τις πράξεις τής ηθικής φιλοσοφίας, τους λόγους τής φυσικής και τή θεωρία και τήν ακρίβεια των δογμάτων τής θεολογικής. "Η πάλι, θεΐος ρήτορας στά θεία είναι εκείνος πού ξεχωρίζει τά κυρίως όντα από τά όντα ή τά μή όντα, και δείχνει τους λόγους των πρώτων από αυτά, και σέ αυτά πάλι θεωρεί τους λόγους εκείνων, κυριαρχούμενος τελείως από τό Πνεύμα τού Θεού. Ακόμη, συγκρίνει τόν αισθητό και ορατό κόσμο με τον νοητό και αόρατο και αντίστροφα, συμπεραίνοντας διτι ό ορατός είναι εικόνα τού αοράτου και ό αόρατος αρχέτυπο τού ορατού. Γιατί, όπως λένε, στά ατύπωτα προτάσσονται οί τύποι, και τά σχήματα στά ασχημάτιστα. "Ετσι, καθώς ό ορατός και ό αόρατος κόσμος φανερώνονται πνευματικά ό ένας μέσω τού άλλου, βλέπει καθαρά τόν ένα στον άλλο και τόν κάνει φανερό μέ τό λόγο τής αλήθειας. "Όχι πώς πλάθει τήν σάν ήλιο λαμπερή γνώση τής αλήθειας μέ αναγωγικούς ή αλληγορικούς λόγους, αλλά μέ πνευματική επιστήμη και δύναμη διατρανώνει τούς αληθινούς λόγους και τών δύο κόσμων και τούς αποδεικνύει μέ πολλή έμφαση, διτι ό ορατός κόσμος είναι παιδαγωγός μας, ενώ ό αόρατος αιώνια θεία κατοικία πού έγινε ολοφάνερα για μάς. Φιλόσοφος θεΐος είναι εκείνος πού μέσω τής πράξεως και τής θεωρίας ενώθηκε κατά τρόπο άμεσο μέ τό Θεό και έγινε και λέγεται φίλος τού Θεού, καθώς επεδίωξε και αγάπησε τήν πρώτη και δημιουργική και αληθινή σοφία περισσότερο από κάθε άλλη φίλια και σοφία και γνώση. Φιλόλογος τώρα κι διχι καθαυτό φιλόσοφος (αν και ή δόξα σφετερίστηκε κρυφά τό δνομα τής φιλοσοφίας, όπως λέει ό μέγας Γρηγόριος), είναι εκείνος πού αγαπά και ερευνά τή σοφία τής δημιουργίας τού Θεού ως τό έσχατο άπήχημά της, δέν ασκεί όμως επιδεικτικά τή φιλοσοφία αυτή για έπαινο και ανθρώπινη δόξα, για να είναι διχι φιλόυλος, άλλα φιλόσοφος τής σοφίας τού Θεού για τή φύση. Γραμματέας πού μαθήτευσε στή βασιλεία τού Θεού⁷², είναι καθέννας πού μέ τήν πράξη σχολάζει στή θεωρία τού Θεού και παραμένει καρτερικά στήν ησυχία· αυτός βγάξει από τό θησαυρό τής καρδιάς του διδάγματα καινούργια και παλαιά, δηλαδή ευαγγελικά και προφητικά, ή από Καινή και Παλαιά Διαθήκη, ή διδασκαλικά και πρακτικά, ή νομικά και αποστολικά. Αυτά είναι τά καινούργια και τά παλαιά μυστήρια, τά οποία ό πρακτικός γραμματέας φανερώνει, όταν μαθητεύσει στή θεάρεστη ζωή. Γραμματέας, για να συνοψίσουμε, είναι κάθε πρακτικός πού ασχολείται ακόμη με τις πράξεις σωματικώς. Ρήτορας θεΐος είναι εκείνος πού στέκεται κατά φύση ανάμεσα στις γνώσεις και τούς λόγους τών δντων και τά αποδεικνύει όλα, φωτιζόμενος από τό Πνεύμα, μέ τή διαιρετική δύναμη τού λόγου.

Φιλόσοφος αληθινός είναι εκείνος πού αισθάνεται μέσα του την υπερφυσική ένωση με τό Θεό, με τρόπο συνειδητό και άμεσο.

128. Εκείνοι πού γράφουν και μιλοῦν και θέλουν νά οικοδομούν τό πλήρωμα της Εκκλησίας, χωρίς νά έχουν τό Πνεῦμα, είναι ψυχικοί και χωρίς Πνεῦμα, δπως λέει κάπου ό θείος Απόστολος⁷³. Και είναι υπόδικοι στήν κατάρα πού λέει: «Άλοίμονο σ' αυτούς πού είναι συνετοί κατά τή γνώμη τους και θεωρούν τούς εαυτούς των επιστήμονες»⁷⁴. Γιατί αυτοί μιλοῦν από τον εαυτό τους και δεν είναι τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ αυτό πού μιλά μέσα τους, σύμφωνα με τό λόγο τοῦ Κυρίου⁷⁵. Και δσοι μιλοῦν από τούς δικούς τους λογισμούς πριν φτάσουν στήν καθαρότητα, έχουν πλανηθεί από τό πνεῦμα της οίήσεως. Γι' αυτούς λέει ό σοφός Σολομών: «Είδα άνθρωπο νά φαντάζεται δι τι είναι σοφός, ἀλλά περισσότερο άξιζε ό ανόητος»⁷⁶. ό Ιδιος πάλι μας παραγγέλλει: «Μήν έχετε τήν πεποίθηση διτι είστε φρόνιμοι»⁷⁷. Άλλά και αυτός ό πλήρης Πνεύματος θείος Απόστολος ομολογεί και λέει: «Δεν είμαστε ικανοί από μόνοι μας· ή ικανότητα μας προέρχεται από τό Θεό»⁷⁸, και: «Ώς απεσταλμένοι τοῦ Θεοῦ, μιλοῦμε ενώπιον τοῦ Θεοῦ με τή χάρη τοῦ Χριστοῦ»⁷⁹. Οί λόγοι τών ανθρώπων πού αναφέραμε, είναι άνοστοι και άφώτιστοι. Γιατί δέ μιλοῦν αντλώντας από τή ζωντανή πηγή τοῦ Πνεύματος, ἀλλά τρέφονται από τήν καρδιά τους σάν από βορβορώδη λίμνη γεμάτη βδέλλες και φίδια και βατράχια επιθυμιών, έπάρσεως και ακράτειας. Τό νερό της γνώσεως τους είναι δύσοσμο, θολό και χλιαρό, κι δποιοι πίνουν από αυτό, παθαίνουν καχεξία και αηδία και εμετούς.

129. Εμείς οί Χριστιανοί είμαστε, δπως λέει ό θείος Απόστολος, σώμα Χριστοῦ και επιμέρους μέλη⁸⁰. Και άλλου λέει: «Αποτελείτε δλο ένα σώμα κι ένα πνεῦμα, σύμφωνα με τή μία κλήση σας»⁸¹. "Οπως λοιπόν τό σώμα χωρίς τό πνεῦμα του είναι νεκρό και αναίσθητο⁸², έτσι εκείνος πού νεκρώθηκε από τά πάθη εξαιτίας της παραμελήσεως τών εντολών μετά τό βάπτισμα, γίνεται άνενέργητος και άφώτιστος από τό "Άγιο Πνεῦμα και από τή χάρη τοῦ Χριστοῦ. "Έχει βέβαια τό Πνεῦμα, άφοῦ πίστεψε και αναγεννήθηκε με τό βάπτισμα. Τό έχει δμως άνενέργητο και ακίνητο γιατί είναι ψυχικά νεκρός. Ή ψυχή είναι μία και τά μέλη τοῦ σώματος πολλά, δλα ωστόσο τά κρατεί και τά ζωοποιεί ή ψυχή, ή οποία και κινεί δσα είναι δεκτικά ζωής· δσα δμως νεκρώθηκαν κι έμειναν ακίνητα από κάποια ασθένεια πού πέρασαν, ή ψυχή τά συκρατεί, πλην άζωα και αναίσθητα. "Έτσι και σε δλα γενικά τά μέλη τοῦ Χριστοῦ υπάρχει δλο τό Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, πού δίνει ενέργεια και ζωή σε δσα μπορούν νά μετέχουν στή ζωή, ἀλλά κι εκείνα πού δεν μποροῦν κι είναι ασθενικά, τά συκρατεί σάν μέλη από φιλανθρωπία. Γι'

73. Ιούδα 19.

74. Ήσ. 5, 21.

75. Ματθ. 10, 20.

76. Παροιμ. 26, 12.

77. Παροιμ. 3, 7.

78. Β' Κορ. 3, 5.

79. Β' Κορ. 2, 17.

80. Α' Κορ. 12, 27.

81. Έφ. 4, 4.

82. Τακ. 2, 26.

αυτό και κάθε πιστός μετέχει μέσω της πίστεως στην υιοθεσία του Πνεύματος, μπορεί όμως να μείνει ανενέργητος και άφώτιστος εξαιτίας της αμέλειας και της απιστίας, στερούμενος τό φως και τη ζωή του Ιησού. "Έτσι, κάθε πιστός είναι μέλος Χριστού και έχει Πνεύμα Χριστού, μπορεί όμως να είναι ανενέργητος και ακίνητος και ακατάλληλος για τή μετοχή στή χάρη.

130. Οί οκτώ γενικές θεωρίες είναι οί εξής: Πρώτη, ή θεωρία περί του Θεού που είναι πάνω από κάθε σχήμα, άναρχος, άκτιστος και αίτιος των δλων, δηλαδή περί τής μιας τριαδικής και ύπερουσίας Θεότητας. Δεύτερη, ή θεωρία τής θέσεως και διατάξεως των νοερών δυνάμεων. Τρίτη, τής δημιουργίας των δντων. Τέταρτη, τής οικονομίας και συγκαταβάσεως του Λόγου. Πέμπτη, τής αναστάσεως δλων των νεκρών. "Εκτη, τής φοβερής δευτέρας παρουσίας του Χριστού. "Εβδομη, τής αιώνιας κολάσεως. "Ογδοη, τής βασιλείας των ουρανών. Οί τέσσερις πρώτες αναφέρονται σε παρελθόντα και γεγονότα, οί άλλες τέσσερις στα μέλλοντα και άφανέρωτα ακόμη. Και δλες θεωρούνται με διαύγεια και κατορθώνονται από εκείνους που απέκτησαν με τή χάρη μεγάλη καθαρότητα του νοῦ. "Οποιος τις επιχειρεί χωρίς τό θείο φωτισμό, νά ξέρει διτ σχηματίζει στο νοῦ του φαντασίες και διτ θεωρίες, που τις πλάθει και τις προβάλλει με τή φαντασία του.

131. Τώρα είναι ανάγκη νά μιλήσουμε κατά δύναμη και περί πλάνης, γιατί εξαιτίας των πολλών τεχνασμάτων και τρόπων που χρησιμοποιεί στις ενέδρες της είναι δύσκολο νά τή διακρίνεις και σχεδόν αδύνατο νά τήν καταλάβεις. Ή πλάνη λοιπόν με δύο τρόπους φανερώνεται ή μάλλον έρχεται κατεπάνω μας, με τή φαντασία ή με τήν ενέργεια, αν και οί δύο αυτές μορφές έχουν τήν Ίδια αιτία, τήν υπερηφάνεια. Ή πρώτη είναι άρχή τής δευτέρας, ή δευτέρα άρχή τής τρίτης που δημιουργείται από έκσταση. Γιατί άρχή τής θεωρίας με τή φαντασία είναι ή οίηση, ή οποία κάνει τον άνθρωπο νά φαντάζεται τό Θεό με κάποιο σχήμα, κι από αυτό ακολουθεί ή πλάνη τής φαντασίας προς εξαπάτηση· από τήν πλάνη γεννιέται ή βλασφημία και στή συνέχεια ή δειλία λόγω των αλλόκοτων οραμάτων κατά τήν εγρήγορση ή τον ύπνο, πράγμα που ονομάζεται τρόμος και ταραχή τής ψυχής. Τήν υπερηφάνεια δηλαδή τήν ακολουθεί ή πλάνη, τήν πλάνη ή βλασφημία, τή βλασφημία ή δειλία, τή δειλία ό τρόμος, τον τρόπο ή έκσταση των φρενών. Αυτός είναι ό πρώτος τρόπος τής πλάνης τής φαντασίας. Ό δεύτερος τρόπος, τής κατ'ένέργειαν πλάνης, είναι ό εξής. Αρχίζει από τήν ήδυπάθεια, ή οποία γεννιέται από τή φυσική δήθεν επιθυμία. Από τήν ηδονή δηλαδή γεννιέται ή ακολασία των ακατονόμαστων ακαθαρσιών. Αφού αυτή πυρώσει δη τή φύση του ανθρώπου και θολώσει τό λογικό με φαντασίες συνουσιασμών, φέρνει τό νοῦ σε έκσταση και με τή μέθη από τήν ενέργεια τής πυρώσεως τον οδηγεί σε παραλογισμό και τον κάνει νά λέει ψευδοπροφητείες βλέποντας τάχα οράματα από κάποιους Αγίους και ακούγοντας λόγους τους, τούς οποίους φανε-

ρώνει αυτός, μεθυσμένος από τή ζάλη τοῦ πάθους και με συμπεριφορά ἐξαλλη και δαιμονική. Τους ανθρώπους αυτούς οἱ κοσμικοί, ξεγελασμένοι ἀπό τήν πλάνη τους, τούς ονομάζουν ψυχάρια (ψυχούλες). Συχνάζουν δε και παραμένουν σε ναούς κάποιων Αγίων, πιστεύοντας δι τούς κατέχει τό πνεῦμα τους και ἀπό αυτούς τάχα ενεργούνται και βασανίζονται, και δσα δέχονται ἀπ' αυτούς, τ' αναγγέλλουν στους ανθρώπους. Αυτούς πρέπει κυρίως νά τούς ονομάζουν δαιμονισμένους και εξαπατημένους και υποδουλωμένους στήν πλάνη, και δι προφήτες πού προλέγουν τά παρόντα και τά μέλλοντα. Γιατί ὁ Ἰδιος ὁ δαίμονας της ακολασίας, ἀφού σκότισε τό νοῦ τους με τήν ἐνήδονη πύρωση, τούς οδηγεί σε ἐκσταση φρενῶν, δείχνοντας τους κατά φαντασίαν κάποιους Αγίους και ἀνάλογες συνομιλίες και οράσεις· κάποτε και οἱ ἴδιοι οἱ δαίμονες παρουσιάζονται σ' αυτούς, γιά νά τούς φέρουν σέ ταραχή και σέ δειλία. Ἀφοῦ δηλαδή τούς ἔδεσε στο ζυγό τοῦ σατανά, τούς σπρώχνει ολοταχώς στήν κατ' ἐνέργειαν πλάνη, γιά νά τούς ἔχει στά χέρια του δούλους μέχρι θανάτου, πού θά τούς παραπέμψει στήν κόλαση.

132. Πρέπει νά γνωρίζομε δι υπάρχουν τρεις γενικές αἰτίες γιά νά ἐρθει ἡ πλάνη στους ανθρώπους: ἡ υπερηφάνεια, ὁ φθόνος τῶν δαιμόνων και ἡ παιδαγωγική παραχώρηση τοῦ Θεοῦ. Αἰτία τῆς υπερηφάνειας εἶναι ἡ ελαφρότητα τοῦ νοῦ, αἰτία τοῦ φθόνου ἡ προκοπή, και τῆς παιδαγωγικής παραχώρησης, ἡ αμαρτωλή ζωή. Ἡ πλάνη πού προέρχεται ἀπό τό φθόνο τῶν δαιμόνων και τήν οἴηση μόνο, γιατρεύεται γρήγορα, δταν μάλιστα ταπεινωθεῖ ἡ ψυχή. Ἡ παράδοση δμως στο σατανά λόγω αμαρτίας, πολλές φορές παρατείνεται, κατὰ παραχώρηση Θεοῦ, ὡς τό θάνατο, γιά τή συγχώρηση τοῦ ἀνθρώπου. Κάποτε ὁ Θεός ἀφήνει νά παιδεύονται και μή αμαρτωλοί, γιά τή σωτηρία τους. Πρέπει ἀκόμη νά γνωρίζομε δι και αυτός ὁ δαίμονας τῆς οἴησης προλέγει τά μέλλοντα σ' εκείνους πού δέν προσέχουν μέ ακρίβεια τήν καρδιά τους.

133. Κατά τήν ανακαίνιση μέ τό βάπτισμα, χρίονται ἀληθινοί ιερεῖς και βασιλεῖς⁸³ δλοι οἱ ευσεβεῖς, δπως τότε οἱ παλιοί κατὰ τον τύπο. Γιατί δλοι εκείνοι ἀποτελοῦσαν προτυπώσεις τῆς δικῆς μας ἀλήθειας· δι γιά κάποιους μόνο, ἀλλά δλοι προτύπωναν δλους εμάς. Γιατί οὔτε εἶναι ομοιότροπη και ομοειδῆς ἡ δική μας βασιλεία και ιερατεία, δπως εκείνων, αν και τά σύμβολα εἶναι τά ἴδια. Οὔτε ὑπάρχει διάκριση στή χρίση ἀνάλογα μέ τή φύση ἡ τή χάρη ἡ τήν κλήση, ὡστε νά εἶναι διαφορετικοί εκείνοι πού χρίονται. Ἀλλά ἔχομε μία και τήν ἴδια κλήση και πίστη και μορφή, ἡ οποῖα δηλώνει και φανερώνει, σύμφωνα μέ τήν ἀλήθεια, δι ἔγινε κανεῖς καθαρός, ἀπαθῆς και αφιερωμένος ολοκληρωτικά στο Θεό και τώρα και στή μέλλουσα ζωή.

134. Εκείνος λαλεῖ σοφία μέ τό στόμα του και σύνεση μέ τή μελέτη τῆς καρδιάς του⁸⁴, ὁ οἰοῖς ἀπό τά δντα φανερώνει καθαρὰ τον Θεό Λόγο,

83. Ἀποκ. 5, 10.

84. Ψαλμ. 48, 4.

την ένυπόστατη Σοφία τοῦ Θεοῦ και Πατέρα. Γιατί μέσα στα δντα θεωρεί τούς λόγους των αρχέτυπων πού τα χαρακτηρίζουν και με τον ενεργό, ζωντανό λόγο του λαλεί με τό στόμα του σοφία από τή θεία σοφία* και καθώς φωτίζεται στην καρδιά από τή δύναμη τής μεταμορφωτικής συνέσεως πού μελέτα στο πνεύμα του, μπορεί νά πράττει και νά φωτίζει με τή σύνεση εκείνους πού ακοῦνε με πίστη.

135. Ἡ μεγάλη αντίπαλος τής αλήθειας, αυτή πού τράβα σήμερα τούς ανθρώπους στήν απώλεια, είναι ἡ πλάνη. Εξαιτίας της κυριάρχησε στις ψυχές τών ράθυμων ἡ σκοτεινή ἀγνοια και τούς αποξένωσε από τό Θεό. Αυτοί δεν αναγνωρίζουν ὡς Θεό τό Χριστό, ὁ οποίος μας αναγέννησε και μας φωτίσε, ἡ Τον πιστεύουν και Τον αναγνωρίζουν απλῶς και μόνο στά λόγια και ὄχι στήν πράξη. Πιστεύουν ὅτι μόνο στους παλιούς φανερονόταν ὁ Θεός, ὄχι δμως και σ' εμάς. Νομίζουν πῶς οἱ μαρτυρίες τής Γραφῆς περί Θεοῦ δέν αφοροῦν αυτοῦς, ἀλλά ἄλλους ἡ εκείνους πού τις ἔγραψαν, και βλασφημοῦν τήν περί Θεοῦ διδασκαλία, ἀφοῦ ἀπαρνοῦνται τήν ἀληθινή και μέ ἐπίγνωση ευσέβεια. Τις Γραφές τις διαβάξουν σωματικά μόνο, γιά νά μήν πῶ ιουδαϊκά, και ἀπαρνοῦνται τή δυνατότητα τής ἀπό ἐδῶ αναστάσεως τοῦ ἀνθρώπου μέσω τής αναστάσεως τής ψυχῆς, ἐπιθυμώντας νά κατοικοῦν στον τάφο τής ἀγνωσίας. Στήν πλάνη λοιπόν υπάρχουν τά τρία αυτά πάθη: ἀπιστία, πονηρία και ραθυμία. Αυτά γεννοῦν και υποστηρίζουν τό ένα τό ἄλλο. Ἡ ἀπιστία δηλαδή, είναι δάσκαλος τής πονηρίας, ἡ πονηρία είναι σύντροφος τής ραθυμίας, τής ὁποίας σύμβολο είναι ἡ οκνηρία. Ἡ ἀντιστρόφως, ἡ ραθυμία γεννά τήν πονηρία, δπως εἶπε ὁ Κύριος: «Πονηρέ δούλε και οκνηρέ»⁸⁵. Ἡ πονηρία είναι μητέρα τής ἀπιστίας. Γιατί κάθε πονηρός είναι ἀπιστος, κι ὁποῖος δέν πιστεύει, δέν ἔχει φόβο Θεοῦ. Ἀπό τήν ἀπιστία τώρα, γεννιέται ἡ ραθυμία, ἡ μητέρα τής καταφρονήσεως, ἀπό τήν ὁποία ἀμελεῖται κάθε καλό και διαπράττεται κάθε κακό.

136. Ἡ ἀληθινή πίστη περί Θεοῦ και ἡ ἀπλανῆς γνώση τών δντων ἀποτελοῦν τήν τέλεια ὀρθοδοξία τών δογμάτων. Γι' αυτό και ὁ ὀρθόδοξος ὀφείλει νά δοξολογεί μέ αυτά τά λόγια: «Δόξα Σοι Χριστέ ὁ Θεός ημών, δόξα Σοι. Γιατί Ἐσὺ ἔγινες ἀνθρώπος γιά χάρη μας, ὑπερούσιε Θεέ Λόγε, και είναι μέγα τό μυστήριον τής οικονομίας Σου, Σωτήρα μας* δόξα Σοι».

137. Σύμφωνα μέ τον "Άγιο Μάξιμο*", τρεῖς είναι οἱ ἀδιάβλητες και ἀκατάκριτες αἰτίες γιά τις ὁποῖες κανείς συγγράφει λόγους: ἡ πρώτη, γιά ὑπενθύμιση δική του* ἡ δεύτερη, προς ὠφέλεια τών ἄλλων και ἡ τρίτη, ἡ συγγραφή ἀπό ὑπακοή. Ἀπό τήν τελευταία αυτή αἰτία γράφτηκαν τά περισσότερα πατερικά ἔργα, γιά χάρη εκείνων πού μέ ταπεινώση τά ζήτησαν. Ἐ-

85. Ματθ. 25, 26.

* Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 74, κεφ. 94.

κείνος όμως πού γράφει λόγους για τις αρετές με στόχο νά αρέσει και να δοξαστεί και να επιδειχθεί, πήρε κιόλας τό μισθό του⁸⁶ και δεν έχει καμιά ωφέλεια εδώ ή μισθό στή μέλλουσα ζωή* αυτός θά καταδικαστεί ως άνθρωπάρεστος και δόλιος και καπηλευόμενος τό λόγο τοῦ Θεοῦ⁸⁷.

86. Ματθ. 6, 5 και 16.

87. Β' Κορ. 2, 17.

Κεφάλαια

Καθένας πού βαπτίσθηκε στο δνομα τοῦ Χριστοῦ, οφείλει νά περάσει ἀπ' ὄλες τις μεθηλικιώσεις τοῦ Χριστοῦ. Γιατί στο βάπτισμα τις ἔλαβε δυνάμει, και μέσω των εντολών μπορεί νά τις πραγματώσει και νά τις γνωρίσει. Στή σύλληψη τοῦ Χριστοῦ αντιστοιχεί ἀρραβώνας τοῦ Πνεύματος· στή γέννηση Του, ἡ ἐνέργεια της ἀγαλλιάσεως· στή βάπτισμα Του, ἡ καθαρτική δύναμη της φωτιάς τοῦ Πνεύματος· στή μεταμόρφωση, ἡ θεωρία τοῦ θείου φωτός· στή σταύρωση, ἡ νέκρωση τοῦ πιστοῦ σε σχέση μέ δλα' στήν ταφή, ἡ κατοχή μέσα στήν καρδιά τοῦ θείου ἔρωτα· στήν ἀνάσταση, ἡ ζωοποιός ἐγερση της ψυχῆς* στήν ἀνάληψη, ἡ ἔκσταση προς τό Θεό και ἡ ἀρπαγή τοῦ νοῦ. "Ὅποιος δέν πέρασε αυτές τις μεθηλικιώσεις τοῦ Χριστοῦ και δέν τις αισθάνεται, εἶναι ἀκόμη νήπιος και στο σώμα και στο πνεῦμα κι ἄς θεωρεῖται ἀπ' ὄλους γέροντας και πρακτικός.

2. Τά πάθη τοῦ Χριστοῦ δίνουν ζωοποιό νέκρωση σ' ἐκείνους πού τά μιμήθηκαν δλα, ἀφοῦ ὁ λόγος πού πάσχομε μαζί μέ τό Χριστό, εἶναι γιά νά δοξαστοῦμε μαζί Του⁸⁸. Τά πάθη τῶν ἡδονῶν δίνουν θανατοποιό νέκρωση σ' ἐκείνους πού τά ενεργοῦν. Γιατί τό νά πάσχει κανεῖς θεληματικά τά παθήματα τοῦ Χριστοῦ, εἶναι σταύρωση σταυρώσεως και νέκρωση νεκρώσεως.

3. Τό νά πάσχει κανεῖς υπέρ Χριστοῦ εἶναι, νά υπομένει τις δοκιμασίες πού τοῦ συμβαίνουν. Ἡ παιδαγωγία τοῦ Κυρίου, γιά δσους μέν εἶναι ἀνεύθυνοι, παραχωρεῖται ἐξαιτίας τοῦ φθόνου τῶν δαιμόνων και γίνεται ἀφορμή ἀφέλειας* γιά ἔμας δμως, τούς υπεύθυνους γιά ἀμαρτίες, γίνεται ἔλεγχος που μας καλεῖ σε ἐπιστροφή και μας ἀνοίγει τ' αὐτιά . Ἢ αὐτο και ο ὕεος υποσχέθηκε αἰώνιο στεφάνι σ' ἐκείνους πού υπομένουν⁹⁰. Δόξα Σοι, ὁ Θεός ἡμῶν, δόξα Σοι. Τριάς Ἀγία, ἔνεκα πάντων δόξα Σοι.

Ἡ ἐμπαθῆς ἀλλοίωση

4. Ἡ ἀκηδία εἶναι δυσκολονίκητο πάθος και χανώνει τό σώμα. Κι ὅταν χανωθεῖ τό σώμα, χανώνεται μαζί και ἡ ψυχή. "Ὅταν χαλαρώσουν και τά δύο, ἀλλοιώνουν τήν κράση τοῦ σώματος μέ τήν ἡδυπάθεια. Ἡ ἡδυπάθεια κινεῖ τήν δρεξη, ἡ δρεξη τήν πύρωση, ἡ πύρωση τή διέγερση. Ἡ διέγερση κινεῖ τή μνήμη, ἡ μνήμη τή φαντασία, ἡ φαντασία φέρνει τήν προσβολή τοῦ λογισμοῦ. Ἡ προσβολή φέρνει τό συνδυασμό, ὁ συνδυασμός τή συγκατάθεση. Ἡ συγκατάθεση οδηγεῖ στήν πράξη, εἴτε τοῦ αὐνανισμοῦ, εἴτε τῶν ποικιλότροπων συνουσιασμών. Κι ἔτσι ὁ ἄνθρωπος νικεῖται και πέφτει.

88. Ρωμ. 8, 17.

89. Ἦσ. 50, 5.

90. Ἰακ. 1, 12.

Ἡ καλή αλλοίωση

5. Ἡ υπομονή σέ κάθε ἔργο γέννα τήν ανδρεία. Ἡ ανδρεία γέννα τήν προθυμία. Ἡ προθυμία, τήν καρτερία. Ἡ καρτερία, τήν επίταση τῆς εργασίας. Ἡ επίταση κατευνάξει τήν ακράτεια τοῦ σώματος καί ημερεύει τήν ἠδυσπάθεια τῆς επιθυμίας. Ἡ επιθυμία κινεῖ τον πόθο. Ὁ πόθος, τήν αγάπη. Ἡ αγάπη, τον ζήλο. Ὁ ζήλος, τή θερμῆ. Ἡ θερμῆ, τήν παρόρμηση. Ἡ παρόρμηση, τή σπουδή. Ἡ σπουδή, τήν προσευχή. Ἡ προσευχή, τήν ησυχία. Ἡ ησυχία γεννά τή θεωρία. Ἡ θεωρία, τή γνώση. Ἡ γνώση, τήν κατανόηση τῶν μυστηρίων. Τό τέλος τῶν μυστηρίων εἶναι ἡ θεολογία. Καρπός τῆς θεολογίας εἶναι ἡ τέλεια αγάπη. Τῆς αγάπης, ἡ ταπεινώση. Τῆς ταπεινώσεως, ἡ ἀπάθεια. Τῆς ἀπάθειας, ἡ προόραση, ἡ προφητεία καί ἡ πρόγνωση. Γιατί δέν ἔχει κανεῖς τέλειες ἀπό ἐδῶ τις αρετές, οὔτε εξαφανίζει μονομιάς τις κακίες, ἀλλά σιγά-σιγά μέ τήν αύξηση τῆς αρετῆς λιγοστεύει ἡ κακία καί καταλήγει νά μήν υπάρχει διόλου.

Οἱ πειρασμοί κατά τον ὕπνο

Ερώτηση. Κατά πόσους τρόπους γίνεται ἡ ρεύση, ἡ ἐφάμαρτη καί ἡ ἀναμάρτητη;

6. Ἀπόκριση. Ἡ ἐφάμαρτη γίνεται μέ τρεῖς τρόπους: μέ τήν πορνεία, τον αυνανισμό καί τή συγκατάθεση στους αισχροῦς λογισμούς. Ἡ ἀναμάρτητη, μέ ἑπτά: μαζί μέ τά ούρα, ἡ ἐξαιτίας διαφόρων φαγητῶν, ἡ κινήσεων, ἡ ψυχροποσίας, ἡ τῆς χαννότητας τοῦ σώματος, ἡ ἀπό υπερβολική κούραση, ἡ ἀπό δαιμονική φαντασία στον ὕπνο μέ πολλοῦς τρόπους. Σ' αυτοῦς πού γέρασαν στήν πρακτική ἀσκηση, συμβαίνει συνήθως μέ τούς πέντε ενδιάμεσους τρόπους. Στους ἀπαθείς, μόνο μέ τον πρώτο, δηλαδή τό ὕγρό βγαίνει ἀναμιγμένο μέ τά ούρα, γιατί κατά κάποιο τρόπο χαλάρωσαν οἱ εσωτερικές δίοδοι σ' αυτοῦς ἀπό τούς πολλοῦς ἀσκητικούς κόπους καί τούς δόθηκε μέ θεία ἐνέργεια, καθαρτική καί ἀγιαστική, τό χάρισμα της σωφροσύνης. Ὁ τελευταῖος τρόπος, ἀπό φαντασία στον ὕπνο, προσιδιάζει στους ἀκόμη ἐμπαθείς καί ἀδύνατους. Ἀλλά καί ἡ περίπτωση αὐτή, ἐπειδή εἶναι ἀθέλητη, εἶναι ἀναμάρτητη, ὅπως λένε οἱ Πατέρες.

Ἰδίωμα τοῦ ἀπαθοῦς εἶναι ἡ ἀναμάρτητη ρεύση σέ αραῖα διαστήματα, κατά θεία πρόνοια, ἐνώ τό ὑπόλοιπο ὕγρο ἀφανίζεται ἀπό τή θεϊκή φωτιά. Στον πρακτικό εἶναι πολυειδῆς ἀνάγκη καί ἀναμάρτητη ἐκκριση. Στον ἐμπαθή εἶναι δύο ειδῶν, ἀπλή καί κακή, ἐκεῖνη δηλαδή πού συμβαίνει στον ὕπνο κι ἐκεῖνη στήν ἐγρήγορηση, ἀπό τή συγκατάθεση στις διάφορες φαντασίες. Ἡ πρώτη εἶναι ἀκατηγόρητη, ἐνώ ἡ ἄλλη ἐφάμαρτη καί ἐπισύρει ἐπιτίμιο.

Στους ἀπαθείς, ἡ κίνηση καί ἡ ἐκκριση αὐτή τοῦ σώματος εἶναι μία,

κατά θεία πρόνοια, ένα μέρος δηλαδή τοῦ ὑγροῦ αποβάλλεται μαζί μέ τά ουρά ὡς ἔκκριμα, ενώ τό υπόλοιπο αφανίζεται ἀπό τή θεϊκή φωτιά. Γιά τους πρακτικούς και μέσους λένε πῶς υπάρχουν ἕξι γενικοί τρόποι ρεύσεως ἀκατηγόρητοι, μέ τους ὁποίους τό σῶμα καθαρίζεται και ελευθερώνεται ἀπό τό φθαρτικό υγρό πού σχηματίζεται φυσικά και ἀπαραίτητα. Αυτοί εἶναι: ἡ ἐξαιτίας φαγητῶν, ἡ κινήσεων, ἡ ψυχροποσίας, ἡ της χαυνότητας τοῦ ἀνθρώπου, ἡ παραλύσεως ἀπό τήν πολλή κόπωση, ἡ τέλος, λόγω φθόνου τῶν δαιμόνων. Στους ασθενεῖς και ἀρχαρίους, υπάρχουν ὁμοίως ἕξι τρόποι ἐμπαθείς: ἡ ἐξαιτίας γαστριμαργίας, ἡ καταλαλίας, ἡ κατακρίσεως, ἡ κενοδοξίας, ἡ της διπλῆς —στον ὕπνο ἢ στήν ἐγρήγορηση— συγκαταθέσεως στις φαντασίες, ἡ τέλος ἀπό ἐπίθεση τῶν δαιμόνων λόγω φθόνου. "Ὅμως και αὐτά περιλαμβάνονται στο σκοπό της πρόνοιας, γιά νά καθαρίζει τήν ἀνθρώπινη φύση ἀπό τή φθορά, ἀπό τά παρεῖσακτα και ξένα σ' αὐτήν ἐκκρίματα και ἀπό τις ἀλογες ορέξεις, και γιά νά παιδαγωγεῖ τον ἀγωνιστή νά ταπεινώνεται, νά προσέχει και νά ἐγκρατεύεται σέ δλα και ἀπ' δλα.

7. Εκείνος πού ησυχάζει στή μόνωση και τρέφεται ἀπό τις προσφορές της ἀγάπης τῶν ἄλλων, οφείλει νά δέχεται τήν ἐλεημοσύνη κατά ἐπτά τρόπους. Ὁ πῶτος εἶναι νά ζητα τά ἀπαραίτητα ὁ δεύτερος, νά παίρνει τά ἀπαραίτητα ὁ τρίτος, εκείνα πού τοῦ δίνουν νά τά δέχεται σαν ἀπό τό Θεό ὁ τέταρτος, νά ἔχει τήν ἐμπιστοσύνη του στο Θεό και νά πιστεύει διτ Αὐτός εἶναι μισθαποδότης ὁ πέμπτος, νά εἶναι ἐργάτης τῶν ἐντολῶν ὁ ἕκτος, νά μήν κάνει παράχρηση ἐκείνων πού τοῦ δίνουν ὁ ἕβδομος, νά μήν εἶναι φειδωλός, ἀλλά νά δίνει κι αὐτός σέ ἄλλους και νά εἶναι οἰκτίρμων. "Ὅποιος συμπεριφέρεται ἔτσι στο θέμα αὐτό, ἔχει χαρά καθῶς αισθάνεται διτ οἱ ἀνάγκες του οικονομούνται ὄχι ἀπό ἀνθρώπους, ἀλλά ἀπό τό Θεό.

Δέκα κεφάλαια περί ησυχίας και προσευχής και περί τών τεκμηρίων τής χάρις και τής πλάνης

Θά έπρεπε νά ποῦμε, μαζί μέ τό μεγάλο διδάσκαλο*, δι τι θά έπρεπε νά μή χρειαζόμαστε τή βοήθεια τών Γραφών ή τών άλλων πατερικών λόγων, θαυμάσιε Λογγίνε, αλλά νά είμαστε θεοδίδακτοι, συμφωνά μέ τό ρητό: «Θά διδάσκει δλους ό ίδιος ό Θεός»⁹¹, ώστε νά μαθαίνομε και νά διδασκόμαστε από τό Θεό και μέσω τοῦ Θεοῦ αυτά πού μάς ωφελούν. Κι όχι μόνον εμείς, αλλά και κάθε πιστός, ώστε ό νόμος τοῦ Πνεύματος νά είναι γραμμένος στις πλάκες τών καρδιών μας⁹² και νά αξιωνόμαστε — πράγμα εξάισιο— νά συνομιλοῦμε μέ τό Χριστό μέσω τής καθαρής προσευχής μέ τρόπο άμεσο και χειρουργικό. Επειδή όμως είμαστε νήπια κατά τον καιρό τής αναπλάσεως μας μέ τό βάπτισμα, και μήτε τή χάρι εννοοῦμε μήτε τήν καινότητά μας αντιλαμβανόμαστε, αλλά μάλλον αγνοοῦμε τό υπερβολικό μέγεθος τής τιμής και τής δόξας πού δεχόμαστε, και δι τι οφείλομε νά αυξηθούμε ψυχικά και πνευματικά μέσω τών εντολών και νά δούμε νοερά εκείνο πού λάβαμε, γι' αυτό από τήν αμέλεια μας και τήν εμπαιθέστατη έξη μας πέφτομε οί περισσότεροι σέ αναισθησία και σκοτισμό. Κι έτσι δέ γνωρίζομε ούτε άν υπάρχει Θεός, ούτε ποιοι είμαστε ή ποιοι γίναμε μέ τό βάπτισμα, παρόλο πού γίναμε υιοί Θεού και υιοί φωτός και τέκνα και μέλη Χριστού. "Αν πάλι βαπτίζομαστε σέ ανδρική ηλικία, αισθανόμαστε μόνο τό νερό και δχι τό Πνεῦμα. Κι άν ανακαινιζόμαστε πνευματικά, έχομε μόνο τυπική πίστη, πού είναι νεκρή και δχι ενεργός, και λέμε πώς βρισκόμαστε σέ διψυχία. Κι έτσι είμαστε σάρκες και σαρκικά ζοῦμε και βαδίζομε. Κι άν συμβεί νά μετανοήσομε, κατανοοῦμε και πράττομε τις εντολές σωματικά μόνο κι δχι πνευματικά. Κι άν ύστερα από πολλούς κόπους ή χάρι από φιλανθρωπία μάς αξιώσει κάποιων εμφανίσεων της, τήν αντιμετωπίζομε σάν άπατη. "Αν πάλι άκούσομε δι τι ή χάρι ενεργεί σέ άλλους, από φθόνο τή θεωροῦμε πλάνη. "Ετσι λοιπόν μένομε νεκροί μέχρι θανάτου, χωρίς τή ζωή και τις ενέργειες τοῦ Χριστού. Και δπως λέει ή Γραφή, δι τι έχομε, κατά τον καιρό τοῦ θανάτου μας ή τής κρίσεως θά αφαιρεθεί από μάς⁹³ εξαιτίας τής απιστίας ή τής απογνώσεως. Δεν καταλαβαίνομε δι τι τέκνα πρέπει νά είναι δμοια μέ τον πατέρα, δηλαδή νά είναι θεοί από τό Θεό, και από τό Πνεῦμα πνευματικοί, δπως λέει ό Κύριος: «'Ο, τι γεννήθηκε από τό Πνεῦμα, είναι πνεῦμα»⁹⁴.

91. Ησ. 54, 13· 1ω. 6, 45.

93. Ματθ. 25, 29.

92. Εβρ. 8, 10.

94. 1ω. 3, 6.

* Τον αγιο Ιωάννη τό Χρυσόστομο (ομιλία Α' εις τό κατά ΜατθαΓον).

Ἐμεῖς, ἂν καὶ ἔχομε γίνει πιστοὶ και ἐπουράνιοι, εἴμαστε σάρκες και γι' αὐτό τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ δε μένει μέσα μας⁹⁵. Αὐτός εἶναι κι ὁ λόγος πού ὁ Θεός παραχώρησε συμφορές και αιχμαλωσίες και πολλές σφαγές, θέλοντας ἴσως να διορθώσει ἢ να κόψει ἢ να θεραπεύσει την κακία με ἰσχυρότερα φάρμακα.

2. Μέ τή βοήθεια λοιπόν τού Θεοῦ πού δίνει δύναμη λόγου σ' ἄλλους ευαγγελίζονται⁹⁶ τέτοια αγαθά, ἄς ἐξετάσουμε πρώτα πώς θα βρει κανεῖς, ἢ μάλλον πώς ἔχει βρεθεῖ ὁ Χριστός, τον οποίο ἔχει ἀφοῦ Τον ἔλαβε πνευματικά μέ τό βάπτισμα, ἄς πῶς λέει ὁ Απόστολος Παῦλος: «Δέν ξέρετε διτι ὁ Ἰησοῦς Χριστός κατοικεῖ στις καρδιές σας;»⁹⁷. "Ἐπειτα θά πούμε και πώς θά προοδεύσει κανεῖς, και στή συνέχεια πώς θά φυλάξει ἐκεῖνο πού βρήκε. "Ἀριστος και σύντομος τρόπος εἶναι νά πούμε σύντομα τά ἄκρα και τό μέσο, γιατί ἔχουν μεγάλο πλάτος. Γιατί πολλοί εἶναι πού αγωνίστηκαν ὥσπου νά βρουν διτι ζητούσαν, σταμάτησαν ἄλλως τήν ἐπιθυμία τους ὡς ἐδῶ· δέν προχωροῦν παραπέρα και οὔτε τούς μέλλει, ἀλλά ἀρκοῦνται στήν ἀρχή πού βρήκαν. Βρίσκοντας δε ἐμπόδια και βγαίνοντας χωρίς νά καταλάβουν σέ μονοπάτι, νομίζουν διτι βαδίζουν καλά, ἐνῶ προχωροῦν ἀνώφελα ἐξω ἀπό τό δρόμο. "Ἄλλοι πάλι, ἀφοῦ ἔφτασαν στο μέσο τού φωτισμοῦ, κουράστηκαν και ἀπό ραθυμία δε συνέχισαν γιά τό τέλος, ἢ γύρισαν πίσω μέ τήν ἀδιάφορη πολιτεία τους και ξανάγιναν ἀρχάριοι. "Ἄλλοι τέλος πού ἔφτασαν στήν τελειότητα, πέφτουν ἀπό ἀπροσεξία λόγω οἰήσεως, στρέφονται πρὸς τά πίσω και γίνονται ἴσοι κατὰ τό ἔργο μέ τούς μέσους και τούς ἀρχαρίους. Αὐτό τώρα πού ταιριάζει στους ἀρχαρίους, εἶναι ἡ ἐνέργεια τού Πνεύματος· στους μέσους, ὁ φωτισμός· στους τελείους, ἡ κάθαρση και ἡ ἀνάστασις τῆς ψυχῆς.

Πώς θά βροῦμε τήν ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος

3. Τήν ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος, τήν οποία ἔχομε λάβει μυστικά στο βάπτισμα, τή βρίσκουμε μέ δύο τρόπους. Και πρώτον, νά πούμε γενικά, ἢ δωρεά ἀποκαλύπτεται μέ τήν ἐργασία τῶν ἐντολῶν μέ πολύ κόπο και χρόνο, ἄς πῶς λέει ὁ ἅγιος Μάρκος. Και ἄς ἐργαζόμαστε τις ἐντολές, τόσο φανερότερα ἀκτινοβολεῖ πάνω μας τις μαρμαρυγές τῆς. Δεύτερον, φανερόνεται μέσα στή ζωὴ τῆς ὑπακοῆς μέ τήν ἐπιστημονική και συνεχὴ ἐπίκληση τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, δηλαδή μέ τή μνήμη τοῦ Θεοῦ. Μέ τον πρῶτο τρόπο βρίσκεται πιο ἀργά, μέ τό δεύτερο συντομότερα, ἂν βέβαια κανεῖς μάθει νά σκάβει τή γῆ μέ κόπο και καρτερία, ψάχνοντας γιά τό χρυσό. "Ἄν θέλομε λοιπόν νά βροῦμε και νά γνωρίσουμε τήν ἀλήθεια και νά μὴν πλανηθοῦμε, ἄς ζητήσουμε νά ἔχομε μόνο τήν καρδιακὴ ἐνέργεια ολότελα χωρίς μορφὴ και σχῆμα, μὴ ζητώντας νά βλέπομε μέ τή φαντασία μορφές και ὄψεις Ἁγίων δήθεν ἢ διά-

95. Γεν. 6, 3.

96. Ταλμ. 67, 12.

97. Β' Κορ. 13, 5.

φορα φώτα. Γιατί ή πλάνη έχει στή φύση της, και μάλιστα στις αρχές, νά εξαπατά μέ τέτοια ψεύτικα φαντάσματα τό νού τών απείρων. Άλλά νά αγωνιστούμε νά έχομε μόνο τήν ενέργεια τής προσευχής μέσα στήν καρδιά μας, ή οποία νά θερμαίνει και νά ευφραίνει τό νού μας και νά φλογίζει τήν ψυχή γιά τήν ανέκφραστη αγάπη Θεού και ανθρώπων. "Έτσι, μπορούμε νά δούμε νά προξενείται και ταπεινώση και συντριβή διχί λίγη από τήν προσευχή. Άφοϋ προσευχή στους αρχαίους είναι ή αιεκίνητη νοερή ενέργεια τού Αγίου Πνεύματος, στήν άρχή ώς φωτιά ευφροσύνης πού ξεπηδά από τήν καρδιά και στο τέλος ώς φώς πού εύωδιάζει μέ θεία ενέργεια.

4. Θά πούμε τώρα τά τεκμήρια τής αρχής τής ενέργειας τού Πνεύματος σ' δσους τήν επιζητούν αληθινά κι διχί σάν νά δοκιμάζουν τό Θεό, σύμφωνα μέ τή Σοφία πού λέει διτ «βρίσκεται άπ' δσους δέν τή δοκιμάζουν και παρουσιάζεται σ' δσους δέν άπιστοϋν γι' αυτήν»⁹⁸. Σε μερικούς φαίνεται σάν φώς πού ανατέλλει. Σε άλλους σάν αγαλλίαση μαζί μέ τρόπο. Σε άλλους σάν χαρά. Σε άλλους, χαρά ανάμικτη μέ φόβο. Σε μερικούς, τρόμος και χαρά. Κάποτε σε μερικούς, δάκρυα και φόβος· χάρηται δηλαδή ή ψυχή γιά τήν επίσκεψη τού Θεού και τό έλεος Του, φοβάται όμως και τρέμει τήν παρουσία Του, γιατί είναι υπεύθυνη γιά πολλές αμαρτίες. Σε άλλους πάλι γίνεται στις αρχές ανείπωτη συντριβή και πόνος άφατος τής ψυχής, ή οποία πονεί σάν τή γυναίκα στήν ώρα τού τοκετού, όπως λέει ή Γραφή⁹⁹. Γιατί ό ζωντανός και δραστικός Λόγος, δηλαδή ό Ιησούς, εισχωρεί βαθιά ώς εκεί πού χωρίζει ή ψυχή και τό σώμα, τό κόκκαλο και τό μεδούλι, όπως λέει ό Απόστολος¹⁰⁰, γιά νά λιώσει τήν εμπάθεια διά τής βίας από όλα τά μέρη τής ψυχής και τού σώματος. Σε άλλους εκδηλώνεται ώς αγάπη προς όλους και ειρήνη άμαχη. Σε άλλους ώς αγαλλίαμα, τό οποίο οί Πατέρες έχουν συχνά ονομάσει σκίρτημα, και είναι δύναμη πνεύματος και κίνηση καρδιάς ζωντανής. Τοϋτο λέγεται και παλμός και στεναγμός τού πνεύματος πού μεσιτεύει γιά μάς στο Θεό μέ ανείπωτους στεναγμούς¹⁰¹. Ό Ήσαΐάς¹⁰² τό ονόμασε γέννημα τής δικαιοσύνης τού Θεού. Ό μέγας Έφραίμ τό ονομάζει νυγμό, δηλαδή κέντημα, ενώ ό Κύριος, πηγή νερού πού άναβρύζει ζωή αιώνια¹⁰³ —νερό λέει τό πνεύμα— και πού ξεπηδά από τήν καρδιά και κοχλάζει από τή σφοδρότητα τής δυνάμεως.

5. Πρέπει νά γνωρίζεις διτ τό σκίρτημα, δηλαδή τό αγαλλίαμα, είναι δύο ειδών: τό γαληνόμορφο (πού λέγεται και παλμός και στεναγμός και μεσίτευση τού πνεύματος¹⁰¹), και τό μεγάλο σκίρτημα τής καρδιάς (πού λέγεται και σκίρτημα και άλμα, δηλαδή πήδημα, και ανυψωτική πτήση καρδιάς ζωντανής προς τον θεϊκό αιθέρα). Γιατί ή ψυχή, καθώς αναπερώνεται από τό θείο έρωτα κι ελευθερώνεται από τά δεσμά τών παθών, δοκιμάζει νά πε-

98. Σ. Σολ. 1, 2.

100. Έβρ. 4, 12.

102. Ήσ. 26, 18.

99. Ήσ. 26, 17.

101. Ρωμ. 8, 26.

103. Ίω. 4, 14.

τάξει προς τὰ άνω πριν ακόμη χωριστεί από τό σώμα, ποθώντας νά χωριστεί από τό βάρος τοῦ σώματος. Τοῦτο λέγεται και ταραγμός — δηλαδή κοχλασμός και κίνηση— τοῦ πνεύματος, όπως στή φράση: «Ὁ Ἰησοῦς ταραχθηκε πνευματικά και κινήθηκε με ορμή λέγοντας: "πού τόν έχετε αποθέσει;"»¹⁰⁴. Τή διαφορά τοῦ μεγάλου και τοῦ μικροῦ σκιρτήματος τή δείχνει ὁ θεῖος Δαβίδ λέγοντας πώς «τά ὄρη σκίρτησαν σάν κριάρια και τά βουνά σάν μικρά αρνιά»¹⁰⁵. Ἐννοοῦσε μ' αυτό τούς τελείους και τούς αρχαίους· αν αναφερόταν σε αισθητά ὄρη και βουνά, θά ήταν περιττό νά πεί ὅτι σκιρτοῦν, άφοῦ δέν έχουν ζωή.

6. Πρέπει νά γνωρίζουμε διι ὁ θεῖος φόβος δέν περιέχει τρόμο (τρόμο εννοῶ όχι εκείνον πού προέρχεται από τή χαρά, αλλά από τή θεία οργή, δηλαδή τήν παιδαγωγία και τήν εγκατάλειψη από τό Θεό)· έχει δ'μως αγαλλίαση έντρομη πού προξενείται από τήν προσευχή μέ τή φωτιά τοῦ θεῖου φόβου. Και φόβο εννοῶ δχι τόν έντρομο πού προξενείται από τή θεία οργή, δηλαδή τήν τιμωρία, αλλά τό φόβο τής σοφίας, ὁ οποίος λέγεται και άρχή τής σοφίας¹⁰⁶. Ὁ φόβος διαιρείται σέ τρία (άν και οἱ Πατέρες έχουν πείσει δύο), στον εισαγωγικό και στον τέλειο, κι ακόμα στο φόβο τής οργής τοῦ Θεοῦ, τόν οποίο και πρέπει κυρίως νά ὀνομάζουμε τρόμο, δηλαδή συγκλονισμό και συντριβή.

7. Ὁ τρόμος είναι πολλῶν ειδῶν. Ἄλλος είναι τής οργής και άλλος τής χαράς και άλλος τοῦ θυμικού (δταν γίνεται υπερβολικό κόχλασμα, δπως λένε, τοῦ αίματος πού είναι γύρω στήν καρδιά), και άλλος εκείνος πού προέρχεται από τά γηρατεία, και άλλος τής αμαρτίας, δηλαδή τής πλάνης, και άλλος τής κατάρας, ὁ οποίος δόθηκε στο γένος τών ανθρώπων μέσω τοῦ Κάιν¹⁰⁷. Πλήν όμως τόν αγωνιστή στήν άρχή τόν πολεμεί ὁ τρόμος από τή χαρά και αυτός από τήν αμαρτία. Δέ συμβαίνει όμως έτσι σέ δλους. Σημάδια σ' αυτούς τούς δύο είναι· τοῦ πρώτου ἢ έντρομη αγαλλίαση, δπου μέ πολλή ευφροσύνη και μέ δάκρυα ἢ χάρη παρηγορεῖ τήν ψυχή, ένῶ τοῦ δευτέρου ἢ ανώμαλη θέρμη, ἢ έπαρση και ἢ σκληροκαρδία πού φλογίζουν τήν ψυχή και πυρώνουν τά ὄργανα τής συνουσίας προς σωματική ένωση και έρωτα και μέ τή φαντασία κάνουν εσωτερικά τήν αισχρή πράξη, μέ τή συγκατάθεση σ' αυτούς τούς λογισμούς.

8. Δύο ειδῶν είναι ἡ ενέργεια σέ κάθε αρχάριο και μέ δύο τρόπους ενεργείται στήν καρδιά και χωριστά ὁ ένας τρόπος μέ τόν άλλον. Ἡ μιá ενέργεια προέρχεται από τή χάρη, ἢ άλλη από τήν πλάνη. Μαρτυρεῖ ὁ Μέγας Μάρκος ὁ ασκητής πού λέει: «Υπάρχει ενέργεια πνευματική και υπάρχει και ενέργεια σατανική, πού δέν τήν ξεχωρίζει ὁ άπειρος». Και πάλι: «Τριῶν ειδῶν είναι ἡ θέρμη πού ανάβει από τήν ενέργεια μέσα στους ανθρώπους· ἡ

104. 1ω. 11, 34.

105. Ψαλμ. 113, 4.

106. Παροιμ. 1, 7.

107. Γεν. 4, 12.

μία είναι από τή χάρη, ή άλλη από τήν πλάνη, δηλαδή τήν αμαρτία, και ή τρίτη από τήν αφθονία τοῦ αἵματος», τήν οποία ό δσιος Θαλάσσιος ό Αφρικανός* τήν ονομάζει κράση και συμβουλεύει νά τή ρυθμίζομε και νά τήν εἰρηνεύομε μέ τή μετρημένη εγκράτεια.

9. Ἡ ενέργεια τῆς χάρης είναι ένα φούντωμα τῆς φωτίας τοῦ πνεύματος, πού κινείται στήν καρδιά μέ χαρά και ευφροσύνη και πού στηρίζει, ξεσταίνει και καθαρίζει τήν ψυχή, παύοντας προσωρινά τούς λογισμούς και νεκρώνοντας πρόσκαιρα τήν κίνηση τοῦ σώματος. Τά σημάδια της και οί καρποί πού φανερώνουν τήν αλήθεια της είναι τά δάκρυα, ή συντριβή, ή ταπείωση, ή εγκράτεια, ή σιωπή, ή υπομονή, τό νά κρύβεσαι από τούς άλλους, και άλλα παρόμοια, από τά οποία βεβαιωνόμαστε χωρίς δισταγμό.

10. Ενέργεια τῆς πλάνης είναι ή έξαψη τῆς αμαρτίας πού ανάβει τήν ψυχή μέ τήν ηδονή και διεγείρει ξέφρενη επιθυμία μέσα στο σώμα γιά συνουσία μέ άλλα σώματα. Είναι ολότελα απροσδιόριστη και άτακτη, κατά τον "Άγιο Διάδοχο. Κι έχει χαρά άλογη και οίηση και ταραχή και ευφροσύνη απροσδιόριστη και —δπως θά ταίριαζε νά πώ— ατροφική, και μέ ηδονή χλιαρή επιδρά κατεξοχήν στο έπιθυμητικό. Σάν υλικό τῆς πυρώσεως της προμηθεύεται τις ηδονές κι έχει συνεργό τήν άχόρταστη κοιλιά. Από αυτήν αντλεί και διεγείρει τό σύνολο τῆς σάρκας, και από αυτήν παίρνει αφορμή νά ενεργεί και νά καίει τήν ψυχή και νά τή σέρνει προς τον εαυτό της, ώστε ό άνθρωπος μέ τον εθισμό στήν ήδυπάθεια νά διώξει σιγά-σιγά τή χάρη από μέσα του.

* Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 286, κεφ. 35.

Δεκαπέντε κεφάλαια περί ησυχίας και περί τών δύο τρόπων τής προσευχής

Δύο τρόποι ενώσεως υπάρχουν, ή μάλλον δύο είσοδοι από τή μία και από τήν άλλη πλευρά τής νοεράς προσευχής, ή οποία ενεργείται μέσα στην καρδιά από τό πνεῦμα. Μέ αυτούς τούς τρόπους, ή ό νους βρίσκεται στην καρδιά πριν από τήν προσευχή μέ τό νά προσκολλάται στον Κύριο¹⁰⁸, κατά τή Γραφή, ή ή ενέργεια τής προσευχής, καθώς κινείται προοδευτικά μέσα σέ μία φωτιά ευφροσύνης, έλκει τό νοῦ και τον δεσμεύει στην επίκληση τοῦ Κυρίου Ιησού και στην ένωση μέ Αυτόν. Γιατί αν και τό πνεῦμα ενεργεί στον καθένα δπως αυτό θέλει¹⁰⁹, καθώς λέει ό Απόστολος, εντούτοις μερικές φορές ή μία κατάσταση προηγείται σέ κάποιους από τήν άλλη, μέ τούς τρόπους πού αναφέραμε παραπάνω. Και άλλοτε μεν ή ενέργεια γίνεται μέσα στην καρδιά, καθώς δηλαδή λιγοστεύουν τά πάθη μέ τή συνεχή επίκληση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κι έχει αναφανεί ή θεϊκή θέρμη —γιατί ό Θεός μας, λέει ή Γραφή¹¹⁰, είναι φωτιά πού κατακαίει τά πάθη. "Άλλοτε δέ, τό πνεῦμα έλκει τό νοῦ προς εαυτό και τον περιορίζει στο βάθος τής καρδιάς και τον εμποδίζει από τή συνηθισμένη του περιφορά. Και τότε δεν οδηγείται πλέον αιχμάλωτος τών Ἄσσυρίων μακριά από τήν Ιερουσαλήμ, αλλά επιστρέφει αξιέπαινα από τή Βαβυλώνα στή Σιών, ώστε νά λέει κι αυτός μαζί μέ τον Προφήτη: «Σοῦ πρέπει ύμνος, Θεέ μου, στή Σιών, και θά σοῦ αποδώσομε τό τάξιμο μας στην Ιερουσαλήμ»¹¹¹ και: «Όταν ό Κύριος επιστρέψει τούς αιχμαλώτους στή Σιών, θά αναγαλλιήσει ό Ιακώβ και θά ευφρανθεί ό Ισραήλ»¹¹². Μέ τά ονόματα αυτά εννοείται ό πρακτικός και θεωρητικός νους, ό όποιος μέ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ νικά τά πάθη μέσω της πρακτικής και βλέπει τό Θεό μέ τή θεωρία, δσο τοῦ είναι δυνατό. Τότε ό νους, σάν νά έχει κληθεί σέ πλούσιο τραπέζι, ευφραίνεται μέ τή θεϊκή απόλαυση και ψάλλει: «Ἐστρωσες μπροστά μου τραπέζι κατά πρόσωπο εκείνων πού μέ θλίβουν»¹¹³, δηλαδή τών δαιμόνων και τών παθών.

Πώς πρέπει νά ενεργούμε τήν προσευχή

2. «Σπείρε, λέει ό Σολομών, τό πρωί τό σπόρο σου —της προσευχής, εννοείται—, και τό βράδυ άς μήν παύει τό χέρι σου»¹¹⁴, γιά νά μήν υπάρξει διακοπή στην συνέχεια τής προσευχής και χάσεις ίσως τήν ώρα πού θά εισακουστείς. «Γιατί δέν γνωρίζεις —συνεχίζει ό Σολομών—ποιο θά εύδοκιμή-

108. Α' Κορ. 6, 17.

109. Α' Κορ. 12, 11.

110. Δευτ. 4, 24- Έβρ. 12, 29.

111. Ψαλμ. 64, 2.

112. Ταλμ. 125, 1 και 52, 7.

113. Ταλμ. 22, 5.

114. Έκκλ. 11, 6.

σει, αυτό ή εκείνο». Και άφοῦ καθίσεις από τό πρωί σε σκαμνί μιας πιθαμής, περίορισε τό νοῦ με τό λογικό μέσα στήν καρδιά και κράτα τον εκεί, κοπιάζοντας σκυμμένος, και πονώντας πολύ στο στήθος, στους ώμους και τον τράχηλο, κράζε με επιμονή νοερά ή ψυχικά τό «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, έλέησόν με». Κατόπιν, επειδή αυτό είναι στενόχωρο και επίπονο κι ίσως και βαρετό λόγω τής επαναλήψεως — αυτό βέβαια δεν προέρχεται από τό δι ή ίδια τροφή τών τριών ονομάτων "Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ" τρώγεται συνεχώς, γιατί λέει ή Γραφή: «Όσοι με τρώνε, θά πεινάσουν περισσότερο»¹¹⁵ — στρέψε τό νοῦ σου στο άλλο μισό και λέγε: "Υιέ τοῦ Θεοῦ έλέησόν με". Και λέγοντας τό μισό μέ πολλούς τρόπους, δεν πρέπει νά τό αλλάξεις συνεχώς από οκνηρία. Γιατί δέ ριζοβολοῦν τά φυτά δταν συνεχώς μεταφυτεύονται. Νά κρατάς και τήν ανάσα τής αναπνοής για νά μήν αναπνέεις ανεμπόδιστα, γιατί ή αύρα τών αναπνοών, ανεβαίνοντας από τήν καρδιά, σκοτιζει τό νοῦ και ανεμιζει τή διάνοια απομακρύνοντας τό νοῦ από τήν καρδιά. Και ή τον παραδίνει αιχμάλωτο στή λησμοσύνη, ή τον κάνει νά μελετά άλλ' άντ' άλλων και νά βρίσκεται χωρίς νά τό αισθάνεται σ' εκείνα πού δέν πρέπει. Άν τώρα δεις τις ακαθαρσίες τών πονηρών πνευμάτων, δηλαδή τών λογισμών, νά παρουσιάζονται ή νά αλλάζουν μορφές μέσα στο νοῦ σου, μήν εκπλαγείς· κι άν σοῦ εμφανίζονται νοήματα αγαθών πραγμάτων, μήν τά προσέξεις. Άλλά κρατώντας τήν εκπνοή σου, δσο μπορείς, και κλείνοντας τό νοῦ μέσα στήν καρδιά και ενεργώντας τήν επίκληση τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ συνέχεια και μέ επιμονή, αυτά τά κατακαίς γρήγορα και τά περιορίζεις μέ τό νά τούς μαστιγώνεις άοράτως μέ τό θεϊκό δνομα. Γιατί λέει ό Ιωάννης τής Κλίμακος: «Μέ τοῦ Ἰησοῦ τό δνομα μαστίγωνε τούς εχθρούς· δέν υπάρχει ισχυρότερο όπλο στον ουρανό και στή γή».

Περί τής αναπνοής

3. "Ότι πρέπει νά κρατάς τήν εκπνοή, μάρτυρας είναι ό Ησαΐας ό αναχωρητής πού μιλάει γι' αυτό, και άλλοι πολλοί. "Ένας λέει: «Κράτα τό νοῦ πού είναι ακράτητος», πού τον σπρώχνει δηλαδή και τον διασκορπίζει ή σατανική δύναμη, ή οποία για τήν αμέλεια μας μετά τό βάπτισμα ξαναγύρισε μαζί μέ άλλα πιο πονηρά πνεύματα στή ράθυμη ψυχή, δπως λέει ό Κύριος»⁶, κι έκανε τήν τελευταία κατάσταση της χειρότερη από τήν πρώτη. "Ένας άλλος λέει διτι ό Μοναχός οφείλει νά έχει τή μνήμη τοῦ Θεοῦ στή θέση τής αναπνοής. Άλλος πάλι διτι ή αγάπη τοῦ Θεοῦ πρέπει νά κρατά τήν εκπνοή. Ό Συμεών ό Νέος Θεολόγος λέει: «Περίορισε και τήν αναπνοή, για νά μήν αναπνέεις ανεμπόδιστα». Ό Ιωάννης τής Κλίμακος: «Νά ενωθεί μέ τήν αναπνοή σου ή μνήμη τοῦ Ἰησοῦ, και τότε θά γνωρίσεις τήν ωφέλεια τής ήσυ-

115. Σ. Σειρ. 24, 21.

116. Ματθ. 12, 45.

χίας». Και ο Απόστολος είπε διτι δε ζοῦσε πλέον αυτός, άλλα ζοῦσε ο Χριστός μέσα σ' αυτόν"⁷, ο Όποιος ένεργοῦσε και τον ένέπνεε στή θεία ζωή. Και ο Κύριος είπε διτι «τό πνεύμα πνέει δπου θέλει»⁸, παίρνοντας τό παράδειγμα Του από τήν πνοή τοῦ αισθητοῦ άνεμου. Με τό βάπτισμα λοιπόν καθαρθήκαμε και δεχθήκαμε τον αρραβώνα τοῦ Πνεύματος και τον "έμφυτο λόγο" πού λέει ο αδελφόςθεος Ιάκωβος"⁹, σάν σπόρο πού φυτεύτηκε μέσα μας και συνενώθηκε θά λέγαμε, σέ μιá μέθεξη άμέθεκτη, και ο όποιος μάς θεώνει χωρίς ο Ιδιος νά μειώνεται, και μάς ενώνει με τον υπερπλήρη Θεό, από αγαθότητα. Επειδή όμως αμελήσαμε τις εντολές, οί όποιες συντελούν στή φύλαξη τής χάρις, πέσαμε πάλι άπ' αυτή τήν αμέλεια μας στά πάθη. Και άντί για τήν αναπνοή τοῦ Αγίου Πνεύματος γεμίσαμε από πνοές πονηρών πνευμάτων, και είναι φανερό διτι τό χασμουρητό και τό τάνυσμα άπ' αυτό γίνονται, δπως λένε οί Πατέρες. Γιατί εκείνος πού απέκτησε τό Πνεύμα κι έχει καθαρθεί άπ' Αυτό, από Αυτό θερμαίνεται και εμπνέεται τή θεία ζωή και μιλά και νοεί και κινείται, κατά τό λόγο τοῦ Κυρίου διτι «δεν είστε σεις πού μιλάτε, άλλα τό Πνεύμα τοῦ Πατέρα μου είναι πού μιλά μέσα σας»¹⁰. Όπως επίσης κι εκείνος πού έχει τό αντίθετο πνεύμα κι έχει κυριευθεί άπ' αυτό, λέει και πράττει τά αντίθετα.

Πώς πρέπει νά ψάλλομε

4. «Όταν αποκάμει κανείς, λέει ο "Άγιος τής Κλίμακος, νά σηκωθεί και νά προσευχηθεί" κι αφού καθίσει πάλι, νά εξακολουθήσει με ανδρεία τήν προηγούμενη πνευματική του εργασία». Γιατί αν και αυτό τό είπε για τό νού, διτι δηλαδή δταν φτάσει στή φύλαξη τής καρδιάς, οφείλει νά κάνει αυτά τά πράγματα, όμως δέν είναι ανάρμοστο νά πούμε και για τήν ψαλμωδία τό 'ίδιο. Λέγεται διτι ερώτησαν για τήν ψαλμωδία τον Μέγα Βαρσανούφιο, πώς πρέπει νά ψάλλομε, και αποκρίθηκε ο γέροντας: «Οί Ώρες και οί Ωδές είναι εκκλησιαστικές παραδόσεις και ορθά δόθηκαν, για νά υπάρχει ομοιομορφία. Οί σκητιώτες όμως ούτε τις Ώρες ψάλλουν, ούτε Ωδές έχουν έχουν μόνο εργόχειρο και κατά μόνες μελέτη και λίγη προσευχή. "Όταν λοιπόν στέκεσαι στήν προσευχή, οφείλεις νά λές τό Τρισάγιο και τό Πάτερ ημών και νά παρακαλεις τό Θεό νά ελευθερωθεις από τον παλαιό άνθρωπο· και νά μήν αργοπορεις σ' αυτήν, γιατί δη τήν ήμερα ο νους σου είναι στήν προσευχή». Αυτό πού θέλει νά πεί ο γέροντας είναι διτι, ή "κατά μόνες μελέτη" είναι ή καρδιακή προσευχή, και ή "λίγη προσευχή" είναι νά σταθεί κανείς σέ ψαλμωδία. Λέει δέ καθαρά ο μέγας Ιωάννης τής Κλίμακος: «"Εργο τής ησυχίας είναι ή άμεριμνία για τά πάντα, ή άοκνη προσευχή —αυτή είναι ή στάση σέ ψαλμωδία— και τρίτον, ή αδιάσπαστη εργασία τής καρδιάς». Αύ-

117. Γαλ. 2, 20.

118. Ώω. 3, 8.

119. Ώάχ. 1, 21.

120. Ματθ. 10, 20.

τή είναι ή καθέδρα τής προσευχής και συνεπώς και τής ησυχίας.

Περί τής διαφοράς των ψαλλόντων

5. Ποῦ οφείλεται ή διαφορά, διτι άλλοι διδάσκουν πολλή ψαλμωδία, άλλοι λίγη κι άλλοι διόλου, αλλά μόνο τήν προσευχή και τό σωματικό κόπο, ή από κάποιο εργόχειρο ή μετάνοιες ή άλλη κοπιαστική εργασία; Ἡ λύση αυτών τών αποριών είναι ή εξής: "Όσοι βρήκαν τή χάρη από τήν πρακτική άσκηση ὕστερα από πολλούς κόπους και πολύ χρόνο, αυτό έμαθαν κι έτσι διδάσκουν τούς άλλους. Δυσπιστοῦν όμως και δεν παραδέχονται εκείνους πού μέ βαθιά γνώση, μέ τό έλεος τοῦ Θεοῦ και σέ λίγο χρονικό διάστημα γιά τή θερμή τους πίστη, δπως λέει ο άγιος Ισαάκ, έφτασαν στή θεία χάρη. Γιά τούτο και κατηγοροῦν αυτοῦς τούς ανθρώπους παρασυρμένοι ασυναίσθητα από άγνοια και οίηση, και διαβεβαιώνουν διτι αν γίνεται αλλιώς, πρόκειται γιά πλάνη και διχι γιά ενέργεια τής χάρης. Και δέ γνωρίζουν διτι είναι εύκολο στον Κύριο, κατά τή Γραφή, νά πλουτίσει ξαφνικά τό φτωχό¹²¹, και διτι ή Παροιμία¹²² πού λέει: «Άρχή σοφίας, ν' αποκτήσεις τή σοφία», εννοεί τή χάρη. Και ο Απόστολος σκόπτει τούς τότε μαθητές πού αγνοούσαν τή χάρη, λέγοντας: «Δέν γνωρίζετε διτι ο Χριστός κατοικεί μέσα μας; Έκτος αν είστε αδόκιμοι»¹²³, δηλαδή άπρόκοποι λόγω τής αμέλειας σας. ΓΓ αυτό και δέν παραδέχονται από απιστία και ὑψηλοφροσύνη τις εξαισιες ιδιότητες τής προσευχής πού ενεργούνται σέ μερικούς από τό πνεύμα μέ ιδιαίτερο τρόπο.

Αντίρρηση στα παραπάνω

6. Πές μου εσύ πού λες αυτά, αν κανένας νηστεύει, έγκρατεύεται, α-γρυπνεί, στέκεται όρθιος, κάνει μετάνοιες, έχει πένθος, είναι άκτήμων, αυτά δέν είναι πράξη; Πώς λοιπόν μάς λές, προτείνοντας μόνο τήν ψαλμωδία, διτι χωρίς τήν πρακτική άσκηση είναι αδύνατο νά κρατήσεις τήν προσευχή; Αυτά δέν είναι πράξεις;

Απάντηση: "Αν κανείς προσεύχεται μέ τό στόμα, ο νους του όμως περιπλανιέται, τί ωφέλεια έχει; Ό ένας νά κτίζει και ο άλλος νά γκρεμίζει, καμιά ωφέλεια, κόπος χαμένος¹²⁴. "Όπως κανείς εργάζεται μέ τό σώμα, έτσι οφείλει νά εργάζεται και μέ τό νού, γιά νά μή βρεθεί στο σώμα δίκαιος, ενώ στήν ψυχή θά είναι γεμάτος από κάθε άκηδία και ακαθαροσία. Αυτό τό βεβαιώνει και ο Απόστολος λέγοντας: «"Αν προσεύχομαι μέ τή γλώσσα, δηλαδή μέ τό στόμα, τό πνεύμα μου προσεύχεται, δηλαδή ή φωνή μου, μά ο νους μου μένει αμέτοχος. Προσεύχομαι μέ τό στόμα, αλλά θά προσευχηθώ και μέ τό νού»¹²⁵, και: «Θέλω νά πώ πέντε λόγια κλπ.»¹²⁶. Μάρτυρας γι'

121. Σ. Σεφ. 11, 21.

123. Β' Κορ. 13, 5.

125. Α' Κορ. 14, 13-15.

122. Παροιμ. 1, 7.

124. Σ. Σειρ. 34, 23.

126. Α' Κορ. 14, 19.

αυτό είναι και ο Ιωάννης της Κλίμακος που λέει στο λόγο του περί προσευχής: «Ο μεγάλος εργάτης της μεγάλης και τέλειας προσευχής (ο Παύλος), λέει "θέλω να πώ πέντε λόγια μέ τό νοῦ μου" κλπ.». Υπάρχουν δε πολλές πνευματικές εργασίες, άλλα είναι μερικές. Μεγάλη, που περιέχει και τις άλλες, ως πηγή αρετών, είναι κατά τον Ιωάννη της Κλίμακος ή καρδιακή προσευχή, μέσω της οποίας βρίσκομε κάθε αγαθό. Ο άγιος Μάξιμος λέει: «Δέν υπάρχει φοβερότερο πράγμα από τήν έννοια τοῦ θανάτου, ούτε μεγαλοπρεπέστερο από τή μνήμη τού Θεού»· δηλώνει έτσι τήν ανωτερότητα αυτής της εργασίας. "Όμως μερικοί, ούτε αν υπάρχει χάρη στο σημερινό καιρό θέλουν ν' ακούσουν, γιατί είναι σκοτισμένοι από τή μεγάλη αναισθησία και άγνοια και ολιγόπιστοι.

7. "Όσοι ψάλλουν λίγο, νομίζω κάνουν καλά, γιατί προτιμούν τό μέτρο —αφού "πάν μέτρον άριστον", κατά τούς σοφούς—, για νά μήν ξεοδεύουν δλη τή δύναμη της ψυχής τους στην πρακτική και ό νους τους από αδιαφορία για τήν προσευχή παρουσιάζει ατονία σ' αυτήν. "Έτσι ψάλλουν λίγο, ενώ επεκτείνονται περισσότερο στην προσευχή. "Ίσως μερικές φορές όταν ό νους εξαντλείται από τή συνεχή νοερή επίκληση και τήν επίμονη συγκέντρωση, δοκιμάζει λίγη ξεκούραση άν άφεθεΓ ελεύθερος μέσα στην έκταση της ψαλμωδίας από τή στενή περιοχή της ησυχίας. Αυτή είναι ή άριστη τάξη και διδάσκεται από σοφότατους Πατέρες.

8. "Όσοι πάλι δέν ψάλλουν διόλου, κάνουν καλά άν είναι προοδευμένοι στην αρετή. Αυτοί δέ χρειάζεται να λένε ψαλμούς, άλλα να έχουν σιωπή και αδιάκοπη προσευχή και θεωρία, άν έφτασαν σε φωτισμό. Γιατί είναι ενωμένοι μέ τό θεό και δέν έχουν βέβαια ανάγκη να αποσπάσουν τό νοῦ τους από Αυτόν και να τοῦ προκαλέσουν σύγχυση. "Όπως λέει ο "Άγιος της Κλίμακος, πτώση τοῦ υποτακτικού είναι να κάνει τό δικό του θέλημα, και τού ήσυχαστή να διακόψει τήν προσευχή. Γιατί μοιχεύει ό νους τών ήσυχαστών άν απομακρυνθεί από τή μνήμη τοῦ Θεού, σαν από νυμφίο, και συνδεθεί ερωτικά μέ πράγματα ελάχιστα. Νά διδάξει τώρα κανείς και σε άλλους αυτή τήν τάξη, δέν ταιριάζει για δλους. Στους απλοϊκούς, που είναι υποτακτικοί και αγράμματοι, ναί· γιατί ή υπακοή μετέχει από κάθε αρετή λόγω της ταπεινώσεως. Σ' εκείνους όμως που είναι ανυπότακτοι, δέν πρέπει να δίνεται, για να μήν πλανηθοῦν εύκολα, είτε απλοϊκοί είναι είτε γραμματισμένοι, γιατί όποιος ακολουθεί τό δικό του θέλημα δέν μπορεί να αποφύγει τήν οίηση, από τήν οποία σαν φυσικό έπακολούθημα έρχεται ή πλάνη, όπως λέει ο άγιος Ισαάκ. Μερικοί όμως, επειδή δέν υποψιάζονται τή βλάβη που μπορεί να γίνει, διδάσκουν τούς τυχόντες να ασκούν αυτή τήν τάξη μόνο, για να συνηθίσει, λένε, και να αγαπήσει ό νους τή μνήμη τοῦ Θεοῦ· τούτο όμως δέ γίνεται, και μάλιστα στους ιδιόρρυθμους (τούς ανυπότακτους). Γιατί ό νους τους είναι ακόμη ακάθαρτος από αμέλεια και ύψηλοφροσύνη και δέν έχει κα-

θαρθεί πρωτότερα μέ δάκρυα ἔτσι σχηματίζουν μέσα τους δχι προσευχή, ἀλλά μάλλον αισχρές εικόνες λογισμῶν, καθὼς τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα πού εἶναι μέσα στήν καρδιά ταράζονται ἀπό τό φοβερό δνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ και βρυχώνται νά σκοτώσουν αὐτόν πού τὰ μαστιγώνει. "Ἄν ὁ ἰδιόρρυθμος ακούσει ἡ διδαχθεῖ γι' αὐτή τήν πνευματική εργασία και θέλει νά τήν κρατή-σει, ἕνα ἀπό τὰ δύο θά πάθει. "Ἄν βιάζει τον εαυτό του, πλανάται και μένει αθεράπευτος. "Ἄν πάλι δείξει ἀμέλεια, μένει ἀπρόκοπος σέ δλη του τή ζωή.

9. Θά πῶ τώρα κι ἐγώ πού ἔμαθα ἀπό τή λίγη πείρα μου. "Ὅταν καθί-σεις ησυχάζοντας τήν ἡμερα ἡ τή νύχτα, παρακαλώντας συνεχῶς τό Θεό μέ ταπεινώση και χωρίς λογισμούς, και κουραστεί" ὁ νους νά φωνάζει και πονέ-σει τό σώμα και ἡ καρδιά ἀπό τήν εντατική συγκέντρωση τῆς συχνῆς επικλή-σεως τοῦ Ἰησοῦ, ἔτσι πού οὔτε θέρμη νά νιώθεις πιά, οὔτε ευφροσύνη — οἱ ο-ποῖες γεννοῦν τήν προθυμία και τήν υπομονή στον αγωνιστή—, τότε σήκω, στάσου και ψάλλε μόνος σου ἡ μέ τό μαθητή πού εἶναι μαζί σου, ἡ ασχολή-σου μέ τή μελέτη κάποιου ρητοῦ ἡ μέ τή μνήμη τοῦ θανάτου ἡ μέ κάποιο ἐρ-γόχειρο ἡ κάτι ἄλλο ἡ μέ προσεκτική ἀνάγνωση, και καλύτερα ὄρθιος, γιά νά προκαλεῖς κόπο στο σώμα. Και δταν στέκεσαι και ψάλλεις μόνος, λέγε τό Τρισάγιο και ἔπειτα τήν προσευχή ψυχικά ἡ νοερά και ὁ νους σου νά προσέ-χει τήν καρδιά. "Ἄν πλησιάζει ἡ ἀκηδία, λέγε και δύο ἡ τρεῖς ψαλμούς και δύο τροπάρια κατανυκτικά χωρίς νά τὰ ψάλλεις. Γιατί, δπως λέει ὁ Ἰωάν-νης τῆς Κλίμακος, «οὐ μελωδήσωσιν οἱ τοιοῦτοι». Τούς φθάνει γιά νά ευ-φρανθῶν ὁ πόνος τῆς καρδιάς πού γίνεται γιά τήν ευσέβεια, δπως λέει ὁ ἄ-γιος Μάρκος, και ἡ θέρμη τοῦ πνεύματος πού τούς δίνεται γιά χάρη και α-γαλλίαση. Μετά ἀπό κάθε ψαλμό λέγε και τήν προσευχή νοερά ἡ ψυχικά, μέ ἀδιάσπαστη προσοχή, καθὼς και τό Ἀλληλουῖα. Αὐτή εἶναι ἡ διάταξη τῶν ἁγίων Πατέρων Βαρσανουφίου και Διαδόχου και τῶν λοιπῶν. Και κα-θὼς λέει ὁ μέγας Βασίλειος, πρέπει κανεῖς νά κάνει κάθε μέρα ἐναλλαγή στους ψαλμούς, γιατί αὐτό διεγείρει τήν προθυμία και γιά νά μή βαρεθεί ὁ νους ψάλλοντας δλο τὰ ἴδια πρέπει ὁ νους νά ἔχει ἐλευθερία, και ἔτσι ἐνι-σχύεται περισσότερο ἡ προθυμία του. "Ἄν πάλι στέκεσαι μαζί μέ μαθητή πι-στό και ψάλλεις, ἐκεῖνος νά λέει τούς ψαλμούς κι εσύ μυστικά νά προσέχεις τήν καρδιά σου και νά προσεύχεσαι, φυλάγοντας τον εαυτό σου. Νά κατα-φρονεῖς δε δλα τὰ νοήματα πού ἐμφανίζονται στήν καρδιά, εἴτε αἰσθητά, εἴτε νοητά, μέ τή βοήθεια τῆς προσευχῆς. Γιατί ησυχία σημαίνει ἀπόθεση δλων τῶν νοημάτων, δσα δέν εἶναι θεϊκότερα και προερχόμενα ἀπό τό Πνεῦμα, και τούτο μέχρι τον κατάλληλο καιρό, γιά νά μήν προσέχεις αὐτά ἐπειδῆ εἶ-ναι τάχα καλά, και χάσεις τό μεγαλύτερο.

Περὶ πλάνης

10. Πρόσεχε λοιπόν, ἐραστή τοῦ Θεοῦ, μέ ἀκρίβεια και γνώση. "Ὅταν

εκεί πού εργάζεσαι αυτό τό πνευματικό έργο, δείς φως ή φωτιά εξωτερικά ή εσωτερικά, ή κάποιο σχήμα δήθεν τοῦ Χριστοῦ ή ενός Ἀγγέλου ή κάποιου άλλου, μήν τά παραδεχθείς γιά νά μήν πάθεις καμία βλάβη. Μήτε συ ό ίδιος, προσέχοντας τις εικόνες αυτές, αφήσεις τό νοῦ σου νά τις αποτυπώνει. Γιατί όλα αυτά πού μετασχηματίζονται εξωτερικά με αταξία, γίνονται γιά νά πλανήσουν τήν ψυχή. Ἡ αληθινή ἀρχή τῆς προσευχῆς είναι ή καρδιακή θερμη, ή οποία καίει τά πάθη προκαλώντας στήν ψυχή ιλαρότητα και χαρά, και στηρίζει τήν καρδιά με αδίστακτο πόθο και αναμφίβολη βεβαιότητα. "Ὅπως λένε οί Πατέρες, κάθε τί πού έρχεται στήν ψυχή, είτε αισθητό είτε νοερό, αλλά ή ψυχή αμφιβάλλει γι' αυτό και δεν τό παραδέχεται, δέν είναι από τό Θεό, αλλά τό έχει στείλει ό εχθρός. Κι άν δεις τό νου σου νά τον έλκει άπ' έξω ή από ψηλά κάποια αόρατη δύναμη, μήν τον πιστέψεις, ούτε νά τον αφήσεις νά έλκεται, αλλά σφίξε τον ευθύς στο έργο του. Εκείνα πού είναι τοῦ Θεοῦ —λέει ό άγιος Ισαάκ— έρχονται μόνα τους, χωρίς νά γνωρίζεις εσύ τό πότε. Ἐνώ ό φυσικός εχθρός, ό δαίμονας πού ενεργεί εσωτερικά στήν περιοχή τῆς μέσης —τῆς έδρας τοῦ έπιθυμητικοῦ—, μετασχηματίζει τά πνευματικά μέ τή φαντασία σέ άλλα αντί άλλων. "Ἐτσι αντί θερμη, προκαλεί τή δική του ανώμαλη πύρωση, ώστε νά ταλαιπωρεί τήν ψυχή μέ τήν άπατη αυτή, κι αντί ευφροσύνη, φέρνει μιá χαρά άλογη και μιá κάθυγρη ήδύτητα, πού γεννούν οίηση και αλαζονεία. Και προσπαθεί νά κρύβεται από τούς άπειρους και τούς κάνει νά νομίζουν ενεργεια τῆς χάρις τήν πλάνη πού τούς προξενεί. Ἄλλ' όμως ό χρόνος και ή πείρα και ή αίσθηση τον φανερώνουν σ' εκείνους πού δέν αγνοούν ολότελα τήν πανουργία του. Γιατί λέει ή Γραφή: «Ὁ φάρυγγας διακρίνει τις τροφές»¹²⁷, δηλαδή ή πνευματική γεύση φανερώνει χωρίς πλάνη τά πάντα, τί είδους είναι.

Περί αναγνώσεως

11. Ἄφοῦ εἶσαι εργάτης, λέει ό Ιωάννης τῆς Κλίμακος, εκείνα πού διαβάζεις νά είναι πρακτικά. Γιατί ή εργασία τών πρακτικῶν κάνει περιττή τήν ανάγνωση τών λοιπῶν. Νά διαβάζεις πάντοτε τά σχετικά μέ τήν ησυχία και τήν προσευχή, όπως γιά παράδειγμα τήν Κλίμακα, τον άγιο Ισαάκ, τά έργα τοῦ άγιου Μαξίμου, τοῦ Νέου Θεολόγου και τοῦ μαθητή του Σιθηάτου, τοῦ Ησυχίου, τοῦ Φιλόθεου τοῦ Σιναΐτη και δσα υπάρχουν τών ομοίων τους. Τά υπόλοιπα άφησε τα προς τό παρόν, όχι ως απόβλητα, αλλά γιατί δέ βοηθούν στο σκοπό σου, παρά μεταθέτουν τό νοῦ από τήν προσευχή στή μελέτη όσων εκθέτουν. Νά κάνεις τήν ανάγνωση μόνοι σου, όχι μέ φωνή υπερήφανης επιδείξεως, όχι μέ γρήγορη και τορνευτή εύγλωττία ή μέ καλλιέπεια λόγου ή ηδονική μελωδικότητα, ή ενώ δέν υπάρχουν άλλοι παρόντες,

127. Σ. Σειρ. 36, 19.

νά σέ κλέβει ή εμπάθεια σου ασυναίσθητα και νά διαβάξεις γιά νά αρέσεις σέ μερικούς σάν νά είσαι μπροστά τους. Ούτε πάλι μέ απληστία, επειδή "πάν μέτρον άριστον": μήτε τραχιά ή ωχελικά κι αδιάφορα, αλλά σεμνά, όπως πρέπει, σταθερά, συνετά, εύρυθμα, μέ τό νού και τήν ψυχή ή και μέ τό λογικό. Μέ δλα αυτά ένδυναμώνεται ό νους κι αποκτά ισχύ και έξη νά προσεύχεται μέ δύναμη. "Αν όμως κάνει τήν ανάγνωση μέ τά αντίθετα τους πού προαναφέραμε, τότε αποκτά σκοτισμό, χάνωση και έκσταση, ώστε νά νιώθει πόνο στο νού μέσα στον εγκέφαλο και νά έχει ατονία στήν προσευχή.

12. Πρόσεχε και τήν πρόθεση σου κάθε στιγμή και εξέταζε την μέ ακρίβεια, πού κλίνει, άν δηλαδή κάθεται στήν ησυχία ή ψάλλεις ή μελετάς ή προσεύχεσαι ή εργάζεσαι οποιαδήποτε αρετή σύμφωνα μέ τό θέλημα του Θεού γιά τό ίδιο τό καλό και γιά χάρη ψυχικής ωφέλειας, γιά νά μήν ξεγελιέσαι χωρίς νά τό καταλαβαίνεις. Γιατί οί ενέδρες του έχθρου είναι πολλές και παρατηρεί συνεχώς κρυφά πού κλίνει ή πρόθεση του άνθρωπου χωρίς νά τό γνωρίζουν αυτό οί περισσότεροι, και θέλει πάντοτε νά διαφθείρει απαράτηρητος τό έργο γιά νά μή γίνεται σύμφωνα μέ τό θέλημα του Θεού. "Όσο όμως κι άν αυτός πολεμά μέ επιμονή και σέ πλησιάζει μέ αναίδεια, άν έχεις ακλόνητα στραμμένη τήν πρόθεση σου στο Θεό, σπάνια θά ξεγελαστείς, ακόμη κι άν χωρίς νά θέλεις παραβιάζεται άπ' αυτόν και περισπάται ή κλίση του θελήματος σου. Και ίσως νικιέται κανείς αθέλητα ή και από αδυναμία, αλλά έξάπαντος συγχωρείται και επαινείται από Εκείνον πού γνωρίζει τις προθέσεις και τις καρδιές. Αυτό τό πάθος, ή κενοδοξία θέλω νά πώ, δέν αφήνει τό Μοναχό νά προκόψει στήν αρετή: αλλά ενώ υποφέρει τούς κόπους, στο τέλος βρίσκεται άκαρπος. Γιατί παρουσιάζεται πάντοτε και στους τρεις, δηλαδή στον αρχάριο, τό μέσο και τον τέλειο, και τούς απογυμνώνει από τήν εργασία τών αρετών.

13. Θά πώ κάτι άπό τήν πείρα μου. Χωρίς τις παρακάτω αρετές ό Μοναχός δέν προοδεύει ποτέ: δηλαδή τή νηστεία, τήν εγκράτεια, τήν αγρυπνία, τήν υπομονή, τήν ανδρεία, τήν ησυχία, τήν προσευχή, τή σιωπή, τό πένθος, τήν ταπείνωση. Αυτές οί αρετές γεννούν και φυλάγουν ή μία τήν άλλη. Από τήν αδιάκοπη νηστεία μαραίνεται ή επιθυμία και γεννιέται ή εγκράτεια. Η εγκράτεια γεννά τήν αγρυπνία, ή αγρυπνία τήν υπομονή, ή υπομονή τήν ανδρεία, ή ανδρεία τήν ησυχία, ή ησυχία τήν προσευχή, ή προσευχή τή σιωπή, ή σιωπή τό πένθος, τό πένθος τήν ταπείνωση. Η ταπείνωση γεννά αντιστρόφως τό πένθος, και στή συνέχεια θά βρεις ανάλογα οί θυγατέρες νά γεννούν τις μητέρες μία προς μία. Αυτή ή άλληλογέννηση αποτελεί και τή μεγαλύτερη αρετή. Τά αντίθετα πάλι είναι φανερά σέ δλους.

14. Έδώ πρέπει νά αναφέρομε και τούς κόπους και τούς πόνους τής πνευματικής εργασίας και νά έκθέσομε μέ σαφήνεια πώς πρέπει νά ασκούμε κάθε εργασία, μήπως βαδίζοντας κανέναν χωρίς κόπο και άπ' δσα άκουσε

μόνο, δεν επιτύχει τον καρπό, και κατηγορήσει έμένα ή άλλον, διτι δεν είναι δπως τά είπαμε. Ό καρδιακός πόνος και ό σωματικός κόπος κάνουν αποδεδειγμένα αληθινό έργο, και φανερώνουν τήν ενέργεια τού Αγίου Πνεύματος, ή όποια σου δόθηκε με τό βάπτισμα, καθώς και σέ κάθε πιστό. Η ενέργεια αυτή καταχώθηκε από τά πάθη με τήν παραμέληση τών εντολών, και περιμένει με τό άπειρο έλεος της τή μετάνοια μας, για νά μήν άκούσομε στο τέλος, εξαιτίας τής άκαρπίας μας: «Πάρτε από αυτόν τό τάλαντο· κι δι,τι νομίζει πώς έχει, θά τού αφαιρεθεί»¹²⁸, και έξαποσταλοϋμε στήν κόλαση νά βασανιζόμαστε στή γέεννα αιωνίως. Γιατί κάθε εργασία σωματική και πνευματική πού δεν έχει πόνο ή κόπο, ποτέ δέ φέρνει καρπό σ' εκείνον πού τήν εξασκεί. Και ή βασιλεία τού Θεού κατακτάται μέ τή βία και τήν αρπάζουν όσοι ασκούν βία στον εαυτό τους, δπως είπε ό Κύριος¹²⁹: βία εννοούσε τήν κοπιαστική αίσθηση τού σώματος σέ δλα. Επειδή οί πολλοί ίσως πολλά χρόνια εργάστηκαν ή εργάζονται χωρίς κόπο, αλλά δέν κατέβαλαν τούς κόπους τους φιλόπονα και μέ φλογερή καρδιακή προθυμία, γι' αυτό είναι άδειοι από καθαρότητα και αμέτοχοι Αγίου Πνεύματος, άφ'ού απέφυγαν τή δριμύτητα τών κόπων. Γιατί εκείνοι πού εργάζονται μέ αμέλεια και χαύνωση, Γσως νά κοπιάζουν πολύ, κατά τή γνώμη τους· ποτέ όμως δέ συνάγουν καρπό, ακριβώς γιατί δέν κοπίασαν και κατά βάθος δέν ένιωσαν πόνο. Μαρτυρεί γι' αυτό κάποιος από τούς Πατέρες, λέγοντας: «Κι αν δλες οί εκδηλώσεις τής ασκήσεως μας είναι σπουδαίες, ή καρδιά μας όμως δέν είναι γεμάτη οδύνη, δλες αυτές είναι νόθες και άχρηστες». "Ίσως άκόμη, δταν ζούμε χωρίς κόπο και πόνο, νά μάς σπρώχνει ή άκηδία σέ ανώφελους περισπασμούς και νά σκοτιζόμαστε νομίζοντας διτι σ' αυτούς θά βρούμε άνεση, πράγμα πού δέ γίνεται. Απλώς δενόμαστε μέ άόρατα άλυτα δεσμά και γινόμαστε ακίνητοι και αδρανείς για κάθε έργο, καθώς πληθαίνει μέσα μας ή χαύνωση, και μάλιστα δταν είμαστε αρχάριοι. Γιατί στους τελείους δλα είναι ωφέλιμα, δταν γίνονται μέ μέτρο. Αυτό μαρτυρεί και ό Μέγας Έφραίμ λέγοντας: «Νά κοπιάζεις μέ κόπο στους ασκητικούς κόπους, για νά αποφύγεις τούς κόπους τών ματαίων κόπων (τών περισπασμών)». "Αν δέ λυθεί ή μέση μας, κατά τον Προφήτη¹³⁰, από τον εξαντλητικό κόπο τής νηστείας και δέ μάς πιάσουν από τό οδυνηρό σφίξιμο τής καρδιάς πόνοι σάν τή γυναίκα πού γεννάει, δέ θά γεννήσομε "πνεύμα σωτηρίας"¹³¹ στή γη τής καρδιάς μας, δπως άκουσες. Άλλά νομίζομε πώς είμαστε κάτι για τήν πολύχρονη άσκηση μας και τήν ανώφελη παραμονή μας στήν έρημο και τή χαύνωση και τήν ησυχία, και γι' αυτό καυχιόμαστε. Τήν ώρα όμως τού θανάτου μας, χωρίς αμφιβολία θά έννοήσομε καλά δλοι τί είδους καρπό έχομε.

15. Δέν είναι δυνατό νά μάθει κανείς μόνος του τήν επιστήμη τών άρε-

128. Ματθ. 25, 28-29.

129. Ματθ. 11, 12.

130. Ήσ. 21, 3.

131. Ήσ. 26, 18.

τών, άν και μερικοί είχαν τήν πείρα για δάσκαλο. Γιατί μαρτυρεί οίηση νά ενεργεί κανείς μόνος του και δχι μέ τή συμβουλή εκείνων πού έχουν προοδεύσει στην αρετή· ή μάλλον γεννά τήν οίηση. "Αν δηλαδή ό Υιός τίποτε δεν κάνει από μόνος Του, αλλά δπως τον δίδαξε ό Πατέρας, έτσι κάνει¹³², και τό Πνεῦμα δε θά μιλήσει από μόνο Του¹³³, ποιος είναι εκείνος πού ανέβηκε σέ τόσο ύφος αρετής, ώστε νά μήν έχει ανάγκη από κάποιον νά τον μυσταγωγήσει; "Έχει γελαστεί νομίζοντας πώς έχει αρετή, ενώ έχει αλαζονεία. Γι' αυτό πρέπει νά ύπακοῦμε σ' εκείνους πού γνωρίζουν τούς κόπους της πρακτικής αρετής και έτσι νά τήν άσχοῦμε. Δηλαδή τήν εξαντλητική νηστεία, τήν άνήδονη εγκράτεια, τήν επίμονη αγρυπνία, τήν κοπιαστική γονυκλισία, τήν επίπονη ακίνητη ορθοστασία, τήν παρατεταμένη προσευχή, τήν ανόθευτη ταπείνωση, τή συντριβή και τον ακατάπαυστο στεναγμό, τή σιωπή τήν εύλογη και σαν μέ αλάτι άρτυμένη¹³⁴, και τήν υπομονή σέ δλα. Δεν πρέπει νά βρίσκει κανείς πάντοτε σέ ανάπαυση, ούτε νά ασχολείται διαρκώς μόνο μέ τό κάθισμα* πρόωρα ή χωρίς νά τον αναγκάζουν τά γηρατειά ή ή αρρώστια. Γιατί λέει ή Γραφή: «Θά τραφείς από τούς κόπους τών αρετών σου»¹³⁵, και: «Ή βασιλεία τών ουρανών δίνεται σ' δσους βιάζονται τον εαυτό τους»¹³⁶. "Οποιος λοιπόν βιάζεται νά επιτελεί κάθε μέρα φιλόπονα τις παραπάνω πνευματικές εργασίες, αυτός μέ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ θά θερίσει και τον καρπό όταν έρθει ό καιρός.

* Εννοεί τήν προσευχή σέ στάση καθιστή. Βλ. σχετικά τό πρώτο κεφάλαιο στην επόμενη σελίδα.

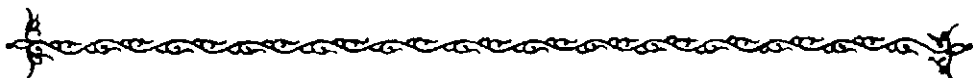
132. 1ω. 8, 28.

134. Κολ. 4, 6.

136. Ματθ. 11, 12.

133. 1ω. 16, 13.

135. Ψαλμ. 127, 2.

Πώς πρέπει νά κάθεται ό ήσυχαστής στήν προσευχή και νά μή σηκώνεται γρήγορα

Άλλοτε σέ σκαμνί, τό πιο πολύ, επειδή είναι κουραστικό· άλλοτε πά-
λι, πιο σπάνια, σέ στρωσίδι προσωρινά, γιά κάποια άνεση. Πρέπει
τό κάθισμα σου αυτό νά γίνεται μέ υπομονή, δπως λέει ό Απόστο-
λος: «Νά επιμένετε καρτερικά στήν προσευχή»¹³⁷, και νά μήν αδημονείς και
σηκώνεσαι γρήγορα από τον οδυνηρό κόπο και τή νοερή φωνή και τό αδιάκο-
πο σφίξιμο τοῦ νοῦ. Γιατί λέει ό Προφήτης: «Μέ έπιασαν πόνοι σάν τή γυ-
ναίκα πού γεννάει»¹³⁸. Άλλά σκύβοντας κάτω και μαζεύοντας τό νοῦ μέσα
στήν καρδιά, άν βέβαια αυτή έχει ανοιχθεί, νά επικαλείσαι τον Κύριο Ιησοῦ
νά έρθει νά σέ βοηθήσει. "Αν και θά κουραστούν οί ώμοι σου και συχνά θά
πονά τό κεφάλι σου, εσύ νά έχεις καρτερία σ' αυτά μέ φιλοπονία και έρωτα,
ζητώντας μέσα στήν καρδιά σου τον Κύριο. «Η βασιλεία τοῦ Θεοῦ ανήκει
σ' δσους βιάζονται τον εαυτό τους, και αυτοί τήν αρπάζουν»¹³⁹. Μέ αυτά τά
λόγια ό Κύριος υπέδειξε αληθινά νά επιμένουμε σ' αυτά και σ' αυτούς τούς κό-
πους και τοῦ σώματος και τής ψυχής.

Πώς πρέπει νά λέμε τήν ευχή

Οί Πατέρες είπαν ώς έξης. "Άλλος λέει: "Κύριε Ιησοῦ Χριστέ, Υίέ
τοῦ Θεοῦ, έλέησόν με", ολόκληρο. "Άλλος τό μισό: "Ιησοῦ Υίέ τοῦ Θεοῦ
έλέησόν με", τό οποίο είναι ευκολότερο γιά τήν αδυναμία τοῦ νοῦ. Γιατί ού-
τε μπορεί κανείς άφραυτοῦ νά επικαλεστεί μυστικά τον Κύριο Ιησοῦ¹⁴⁰ μόνος
χωρίς τή χάρη τοῦ Πνεύματος —τούτο μόνο μέ τό "Άγιο Πνεῦμα γίνεται
καθαρά και τέλεια—, αλλά είναι σάν παιδί πού ακόμη ψελλίζει, μήν μπο-
ρώντας νά αρθρώσει τήν ευχή ολοκληρωμένα. Δέν πρέπει δμως νά αλλάζει
συχνά τις επικλήσεις τών ονομάτων από ραθυμία, αλλά αραιά γιά νά εξα-
σφαλίζεται ή συνέχεια. "Άλλοι τώρα διδάσκουν νά λέμε τήν ευχή μέ τό στό-
μα, και άλλοι μέ τό νοῦ. Έγώ λέω και μέ τά δύο. Γιατί άλλοτε αδυνατεί ό
νους νά τή λέει, από άκηδία, κι άλλοτε τό στόμα. Γι' αυτό πρέπει νά προ-
σεύχεσαι και μέ τά δύο, και μέ τό στόμα και μέ τό νοῦ, πλην δμως ήσυχα
και ατάραχα, γιά νά μήν προκαλεί σύγχυση ή φωνή στήν αίσθηση και στήν
προσοχή τοῦ νοῦ και εμποδίζει. "Ωσπου νά συνηθίσει ό νους στο έργο αυτό
και νά προκόψει και νά δεχθεί δύναμη από τό Πνεῦμα, ώστε νά εύχεται ολι-
κά και μέ δύναμη. Τότε πιά δέ χρειάζεται νά μιλάει μέ τό στόμα —εξάλλου

137. Κολ. 4, 2.

138. Ήσ. 21, 3.

139. Ματθ. 11, 12.

140. Α' Κορ. 12, 3.

οὔτε πού μπορεί— άλλα αρκείται μόνο νά κάνει ολόκληρη τήν εργασία μέ τό νοῦ.

Πώς πρέπει νά κρατάμε τό νοῦ

Κατάλαβε δι κανείς δέν μπορεί νά κρατήσει τό νοῦ, ἄν δέν τον κρατή-
σει τό Πνεῦμα. Γιατί ὁ νους εἶναι ακράτητος, δχι ἀπό τή φύση του ὡς αεικί-
νητος, ἀλλά γιατί οικειοποιήθηκε τήν περιπλάνηση ἀπό τήν ἀμέλεια μας και
συνήθισε σ' αὐτήν ἀπ' τήν ἀρχή. Μέ τήν παράβαση δηλαδή τῶν εντολῶν
Αυτοῦ πού μάς ἀναγέννησε, χωριστήκαμε ἀπό τό Θεό και χάσαμε τή νοερή
αἴσθηση και ἔνωση πού εἶχαμε μαζί Του. Ἐξοῦ ὁ νους γλίστρησε ἀπό κεί
και χωρίστηκε ἀπό τό Θεό, σέρνεται παντού σάν αἰχμάλωτος. Και δέν εἶναι
δυνατό νά σταθεῖ ὁ νους μέ ἄλλο τρόπο, ἔκτος ἄν υποταχθεῖ στο Θεό και τον
σταματήσει Εκείνος και ἐνωθεῖ μαζί Του μέ ευφροσύνη και Τον παρακαλεῖ
συνεχῶς και μέ ἐπιμονή και Τοῦ ἐξομολογεῖται κάθε μέρα νοερά δσα φταίει.
Και ὁ Θεός συγχωρεῖ ἀμέσως τά πάντα σ' ἐκείνους πού ζητούν και ἐπικα-
λοῦνται συνεχῶς τό ἅγιο δ'νομά Του μέ ταπείνωση και συντριβή. Γιατί λέει
ὁ Ψαλμωδός: «Νά ἐξομολογεῖστε στον Κύριο και νά ἐπικαλεῖστε τό ἅγιο δ-
νομά Του»¹⁴¹. Ἄλλά και ἡ συγκράτηση τῆς ἀναπνοῆς μέ τό σφίξιμο τοῦ στό-
ματος κρατάει τό νοῦ, ἀλλά μόνο μερικῶς και διασκορπίζεται πάλι. "Όταν
δμως ἐρθεῖ ἡ ἐνέργεια τῆς προσευχῆς, τότε κυρίως αὐτή κρατάει τό νοῦ κον-
τά της και τον ευφραίνει και τον ἀπαλλάσσει ἀπό τήν αἰχμαλωσία. Εντού-
τοις καμιά φορά ἐνώ ὁ νους προσεύχεται και μένει μέσα στήν καρδιά, ἡ διά-
νοια περιπλανάται και μελετά ἄλλα. Αὐτή δέν υποτάσσεται σέ κανέναν, πα-
ρά στους τελείους μέ τή χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, οἱ ὁποῖοι ἐφτάσαν στήν
ἀρρέμβαστη κατάσταση μέ τή δύναμη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Πώς πρέπει νά διώχνουμε τούς λογισμούς

Κανείς ἀρχάριος δέ διώχνει ποτέ λογισμό, ἄν δέν τον διώξει ὁ Θεός.
Μόνο οἱ δυνατοί μποροῦν νά τούς πολεμήσουν και νά τούς διώξουν. Ἄλλά
και αὐτοί δέν τούς διώχνουν μόνοι τους, παρά μέ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ κι-
νούνται και πολεμοῦν ἐναντίον τους, δντας ντυμένοι τήν πανοπλία τοῦ Θεοῦ.
Ἐσύ τώρα, δταν ἐρχονται οἱ λογισμοί, νά ἐπικαλεῖσαι πυκνά και ἐπίμονα
τον Κύριο Ἰησοῦ και θά φύγουν ἐπειδή δέν υποφέρουν τήν καρδιακή θέρμη
πού ἀναπηδά ἀπό τήν προσευχή, φεύγουν σάν νά τούς καίει φωτιά. «Μέ τό
ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, λέει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, μαστίγωνε τούς ἐχθρούς».
Γιατί ὁ Θεός μας εἶναι φωτιά πού κατακαίει¹⁴² τή μοχθηρία τους. Ὁ Κύριος
πού εἶναι ταχύς στο νά βοηθεῖ, θά κάνει ἀμέσως τήν ἐκδίχηση ἐκείνων πού
φωνάζουν ολόψυχα προς Αὐτόν μέρα και νύχτα¹⁴³. Εκείνος πάλι πού δέν ἐ-

141. Ταλμ. 104, 1.

142. Δευτ. 4, 24· Ἐβρ. 12, 29.

143. Λουκ. 18, 7.

χει ενέργεια προσευχής, τους κατατροπώνει με άλλον τρόπο, κάνοντας δπως ό Μωυσής¹⁴⁴. Σηκώνεται δηλαδή όρθιος και απλώνει τά χέρια και τά μάτια στον ουρανό, και ό Θεός τους τρέπει σε φυγή* έπειτα κάθεται πάλι και εξακολουθεί τήν προσευχή με επιμονή. Αυτόν τον τρόπο μεταχειρίζεται εκείνος πού δέν έχει ακόμη δύναμη προσευχής. 'Αλλά κι εκείνος πού έχει τήν ενέργεια της προσευχής, δταν πρόκειται για σωματικά πάθη, δηλαδή τήν άκηδία και τήν πορνεία, πού είναι τά σκληρά και βαρύτερα πάθη, πολλές φορές σηκώνεται και απλώνει προς τον ουρανό τά χέρια του ζητώντας βοήθεια. 'Αλλά αυτό τό κάνει λίγες φορές, από τό φόβο της πλάνης, και πάλι κάθεται στην προσευχή, μήν τυχόν τοῦ φέρει καμία φαντασία ό εχθρός από ψηλά, παρουσιάζοντας του ομοίωμα τάχα τής αλήθειας. Γιατί τό νά είναι ό νους και πάνω και κάτω και στην καρδιά και παντού χωρίς νά σφάλει πουθενά, αυτό είναι ιδίωμα μόνο τών καθαρών και τών τελείων, οί οποίοι μπορούν νά τον φυλάξουν χωρίς βλάβη.

Πώς πρέπει νά ψάλλομε

"Άλλοι λένε λίγο, άλλοι πολύ, άλλοι καθόλου. Έσύ μήτε πολύ νά ψάλλεις, γιατί αυτό φέρνει σύγχυση, μήτε καθόλου, γιατί ακολουθεί χαύνωση και αμέλεια. Μιμήσου εκείνους πού ψάλλουν λίγο. Γιατί, δπως λένε οί άσοφοι σοφοί, πάν μέτρον άριστον. 'Η πολλή ψαλμωδία είναι τών πρακτικών εξαιτίας τής άγνοιας τους και τοῦ κόπου τους. Δέν είναι τών ήσυχαστών, οί όποιοι αρκούνται νά προσεύχονται μόνο στο Θεό μέσα στην καρδιά τους και νά απέχουν από νοήματα. Γιατί κατά τον Ιωάννη τής Κλίμακος, ησυχία είναι ή απόθεση τών νοημάτων και τών αισθητών και τών νοητών. Γιατί δταν ό νους εξαντλήσει δλη τή δύναμη του στην πολλή ψαλμωδία, τότε θά εξασθενήσει και δε θά μπορέσει νά προσεύχεται μέ ένταση και επιμονή. Τό περισσότερο διάστημα τής νύχτας, λέει ό Ιωάννης τής Κλίμακος, νά τό αφιερώνεις στην προσευχή, ενώ στην ψαλμωδία λίγο. "Έτσι οφείλεις νά κάνεις και συ.

"Όταν στο κάθισμα σου δεις δτι ενεργεί μέσα σου ή προσευχή και δέν παύει νά κινείται μέσα στην καρδιά σου, μήν τήν αφήσεις και σηκωθείς νά ψάλλεις, ως τή στιγμή πού θά σέ εγκαταλείψει αυτή κατ' οίκονομίαν Θεοῦ. Γιατί στην περίπτωση αυτή αφήνεις τό Θεό μέσα σου και στέκεσαι και τοῦ μιλάς απέξω, πέφτοντας από τά ψηλά στά χαμηλά. Έκτος άπ' αυτό, φέρνεις και σύγχυση και ταραξεις τό νοῦ στή γαλήνη του. Γιατί ή ησυχία κατά τό δνομα έχει και τήν πράξη, γιατί τή διατηροῦμε μέ ειρήνη και γαλήνη. 'Ο Θεός είναι ειρήνη πέρα από κάθε σύγχυση και κραυγή. Επίσης, πρέπει και ή ύμνωδία μας νά είναι αγγελική σύμφωνα μέ τό μοναχικό μας πολίτευμα,

και δχι σαρκική. Γιατί τό νά ψάλλομε δυνατά, είναι σύμβολο τής νοερής κραυγής και μάς δόθηκε γιά τή ραθυμία και άπαιδευσία μας, γιά νά έπιστρέφομε στά αληθινά. Σ' εκείνους δηλαδή πού δέν γνωρίζουν τήν προσευχή, ή οποία είναι πηγή αρετών κατά τον Ιωάννη τής Κλίμακος, και ποτίζει σάν φυτά τις ψυχικές δυνάμεις, σ' αυτούς αρμόζει νά ψάλλουν πολύ και χωρίς μέτρο και νά έχουν πάντοτε μεγάλη ποικιλία και ποτέ νά μή σταματούν, μέχρις ότου από τήν πολλή και επίπονη πράξη προκόψουν στή θεωρία και βρουν τή νοερά προσευχή νά ενεργεί" μέσα τους. Γιατί άλλη είναι ή πράξη τής ησυχίας και άλλη τού κοινοβίου. Ο καθένας εκεί πού καλέσθηκε, εκεί ας μένει¹⁴⁵, και θά σωθεί. Γι' αυτό φοβούμαι νά γράψω, εξαιτίας τών πιο αδύνατων, πού σέ βλέπω νά ζεις ανάμεσα τους. "Όποιος πάσχει στήν προσευχή, σύμφωνα μέ δσα άκουσε και έμαθε, χάνεται, καθώς δέν έχει άνθρωπο νά τον οδηγή". Ένώ εκείνος πού γεύθηκε τή θεία χάρη, οφείλει νά ψάλλει μέ μέτρο, κατά τούς Πατέρες, και νά ασχολείται τον περισσότερο καιρό μέ τήν προσευχή. Κι όταν τον πιάνει ή ραθυμία, νά ψάλλει ή νά διαβάξει τά πρακτικά κεφάλαια τών Πατέρων. Γιατί τό πλοίο δέ χρειάζεται τά κουπιά όταν ό αέρας φουσκώνει τά πανιά του και ό άνεμος είναι ό κατάλληλος γιά νά σχίζει ανάλαφρα τήν αλμυρή θάλασσα τών παθών, και μόνο όταν σταματήσει τό τραβούν μέ τά κουπιά ή μέ τή βάρκα.

"Αν τώρα κάποιιοι προτείνουν μέ εριστική διάθεση τούς αγίους Πατέρες ή μερικούς μοναχούς από εδώ, δι έκαναν ολονύκτια ορθοστασία και ακατάπαυστη ψαλμωδία, σ' αυτούς δίνομε απόκριση από τις Γραφές, δι δέν είναι δλα σέ δλους τέλεια, επειδή τούς λείπει ό ζήλος και στερούνται τή δύναμη. Άλλά τά μικρά δέν είναι οπωσδήποτε μικρά γιά τούς μεγάλους, και τά μεγάλα γιά τούς μικρούς δέν είναι οπωσδήποτε τέλεια. Ένώ οί τέλειοι τά εκτελούν δλα μέ ευκολία. Δέν είναι βέβαια πάντοτε δλοι, τώρα ή στήν παλιά εποχή, πρακτικοί. Ούτε δλοι βάδισαν ή κράτησαν μέχρι τό τέλος τον ίδιο δρόμο. Πολλοί από τήν πρακτική ήρθαν στή θεωρία και αναπαύθηκαν αφήνοντας τά πάντα και σαββατίζοντας σύμφωνα μέ τον πνευματικό Νόμο. Ευφραίνονταν μόνο μέ τό Θεό, χορτασμένοι από τή θεία απόλαυση, και δέν τούς επέτρεπε ή χάρη νά ψάλλουν ή νά μελετούν κάτι άλλο· βρίσκονταν πάντοτε σέ έκπληξη, μέχρι τον κατάλληλο καιρό, έχοντας φτάσει έν μέρει τό τελειότατο άπ' ό,τι μπορεί νά επιθυμήσει κανείς, σάν προκαταβολή τής αιώνιας μακαριότητας. "Άλλοι σώθηκαν άφού παρέμειναν ως τό τέλος, μέχρι τό θάνατο τους, στο πρακτικό στάδιο, περιμένοντας τήν ανταπόδοση στον μέλλοντα αιώνα. Μερικοί βεβαιώθηκαν κατά τό θάνατο τους και τά σώματα τους εύώδισαν μετά θάνατον σέ ένδειξη τής σωτηρίας τους· είχαν βέβαια τή χάρη τοῦ βαπτίσματος δπως δλοι, αλλά εξαιτίας τής αιχμαλωσίας και τής άγνοιας τοῦ νοῦ τους δέν τήν κοινώνησαν μυστικά δσο ήταν ακόμη στή ζωή.

"Άλλοι ευδοκιμούν και στα δύο, στην ψαλμωδία και στην προσευχή, και έτσι ζουν, έχοντας πλούσια τή χάρη και αεικίνητη και ποτέ δέν εμποδίζονται από τίποτε. "Άλλοι κράτησαν μέχρι τέλους κυρίως τήν ησυχία, δντας απλοϊκοί, και περιορίζονταν μόνο στήν προσευχή, κάνοντας πάρα πολύ καλά, μόνοι ενωμένοι με μόνο τό Θεό. Γιατί οί τέλειοι, δπως είπαμε, δλα τά μπορούν με τή χάρη του Χριστού, πού τούς ενδυναμώνει¹⁴⁶. Σ' Αυτόν ανήκει ή δόξα στους αιώνες των αιώνων. 'Αμήν.

Τί νά πώ για τήν κοιλιά, τή βασίλισσα των παθών; "Αν μπορέσεις νά τή νεκρώσεις και νά τήν κάνεις σάν μισοπεθαμένη, μήν υποχωρήσεις. Έμενα, αγαπητέ, μέ έχει κατακυριέψει και τήν λατρεύω σάν δούλος της και συνθηκολογημένος μαζί της, αυτή ή συνεργός των δαιμόνων και ή κατοικία των παθών. Είναι αυτή πού προκαλεί τήν πώση μας, αλλά και τήν έγερση μας δταν πειθαρχεί. Άπό αυτή έχομε ξεπέσει τόσο από τό πρώτο, δσο κι από τό δεύτερο θεϊκό μας αξίωμα. Άφοϋ δηλαδή καταστράφηκε τό αρχικό θεϊκό αξίωμα μας, ανακαινιστήκαμε πάλι με τή χάρη του Χριστού. Και νά τώρα πάλι έχομε ξεπέσει από τό Θεό, επειδή αμελήσαμε τις εντολές πού διατηρούν και αυξάνουν τή χάρη με τήν προκοπή μας, ακόμη κι αν από άγνοια υπερηφανευόμαστε και νομίζομε διτι είμαστε με τό Θεό. Τά σώματα έχουν πολλές διαφορές στήν τροφή, δπως έχουν πεί οί Πατέρες. "Άλλος έχει ανάγκη από πολλή τροφή, άλλος από λίγη για τή διατήρηση τής φυσικής δυνάμεως του, κι ό καθένας τρώει ανάλογα με τή δύναμη και τή σωματική του κατάσταση. Ό ήσυχαστής δμως πρέπει νά περνά πάντοτε με στέρηση και νά μή χορταίνει. Γιατί δταν βαρύνει τό στομάχι, θολώνει ό νους και έτσι ούτε τήν προσευχή μπορεί νά λείι δυνατά και καθαρά. Άλλά από τή χώνευση των πολλών φαγητών νυστάζει και θέλει νά κοιμηθεί γρήγορα, οπότε πάρα πολλές φαντασίες ορμούν στο νοϋ κατά τον ύπνο. Για εκείνον λοιπόν πού θέλει νά σωθεί και βιάζει τον εαυτό του για τον Κύριο νά ζει ήσυχαστικά, άρκει νομίζω μιá λίτρα ψωμί και τρία ή τέσσερα ποτήρια νερό και κρασί τήν ήμερα. Άπό τά φαγητά πού βρίσκονται, νά τρώει τήν κατάλληλη ώρα λίγο άπ' δλα, χωρίς νά χορταίνει. Ενεργώντας έτσι σοφά στο θέμα αυτό, θά μπορέσει ν' αποφύγει τήν υπερηφάνεια, άφού θά τρώει άπ' δλα, αλλά και δέ θά σιχαθεί τά έργα του Θεού, τά "καλά λίαν"¹⁴⁷, και θά Τον ευχαριστεί για δλα. Αυτή είναι ή διάκριση των φρονίμων. Για τούς ασθενείς δμως στήν πίστη και στήν ψυχή, ή αποχή από τά φαγητά είναι συμφερότερη· σ' αυτούς ό Απόστολος παραγγέλλει νά τρώνε χορταρικά¹⁴⁸, άφού δέν πιστεύουν διτι θά φυλαχθοϋν από τό Θεό.

Τί νά σου πώ, πού ζήτησες κανόνα και βάρος πολύ, ενώ είσαι γέρος; Δέν μπορούν οί νέοι νά κρατήσουν με ζύγι και μέτρο, και πώς θά μπορέσεις εσύ; Πρέπει νά κρατάς τήν ελευθερία σου σε δλα, δταν τρώς κάτι. "Αν δμως

146. Φιλίπ. 4, 13.

147. Γεν. 1, 31.

148. Ρωμ. 14, 2.

νικιέσαι, να μετανοείς και να ξαναεπιχειρήσεις, και μην πάψεις νά κάνεις έτσι πάντοτε, δταν πέφτεις δηλαδή νά σηκώνεσαι κατηγορώντας πάντοτε τον εαυτό σου και ό'χι άλλον, και θά βρεις ανάπαυση, κερδίζοντας σοφά τή νίκη με πτώσεις, κατά τή Γραφή. Άλλά μήν παραβαίνεις τον δρο πού σου έθεσα και αυτό σου άρκεϊ. Γιατί τίποτε δέ δυναμώνει τό σώμα τόσο, όσο τό ψωμί και τό νερό. ΓΓ αυτό έλεγε ό Προφήτης, παραβλέποντας δλα τ' άλλα: «Υιέ ανθρώπου, θά φάς τό ψωμί σου με τό ζύγι και θά πιείς τό νερό μέ μέτρο»¹⁴⁹. Τό φαγητό έχει τρεις δρους: εγκράτεια, αυτάρκεια και κόρο. Εγκράτεια είναι νά πείνας μετά τό φαγητό. Αυτάρκεια είναι μήτε νά πεινάς μήτε νά νιώθεις βάρος. Κόρος δέ, νά νιώθεις λίγο βάρος μετά τό φαγητό. Νά χορτάσεις τώρα, και νά συνεχίσεις νά τρώς, αυτό είναι ή θύρα τής γαστριμαργίας, από τήν οποία μπαίνει ή πορνεία. Έσύ, έχοντας καλά αυτά υπόψη σου, διάλεξε τό κατά τή δύναμη σου καλύτερο, χωρίς νά ξεπερνάς τούς δρους. Γιατί μόνον οί τέλειοι μπορούν κατά τον Απόστολο και νά πεινούν και νά χορταίνουν και να είναι σε όλα δυνατοί¹⁵⁰.

Περί πλάνης και διαφόρων ζητημάτων

Πρόσεξε τι θέλω νά γνωρίζεις μέ ακρίβεια περί τής πλάνης, ώστε νά φυλάγεται άπ' αυτήν, μήν τυχόν από άγνοια πάθεις μέγιστη βλάβη και χάσεις τήν ψυχή σου. Τό αυτεξούσιο τοϋ άνθρώπου εύκολα κλίνει σέ κοινωνία μέ τούς δαίμονες, και μάλιστα τών ανθρώπων εκείνων πού δέν έχουν πείρα, και είναι σάν νά κυβερνιούνται από αυτούς. Γιατί κοντά και γύρω στους αρχάριους και τούς ιδιόρρυθμους περιφέρονται οί δαίμονες ετοιμάζοντας παγίδες λογισμών και λάκκους πτώσεων και όλεθρο διά μέσου φαντασιών. ΈΗ πόλη τους δηλαδή βρίσκεται κάτω από τήν εξουσία τών βαρβάρων. Και δέν πρέπει νά απορούμε άν κάποιος πλανήθηκε, ή έχασε τό νού του, ή δέχθηκε ή δέχεται πλάνη, ή βλέπει πράγματα ξένα προς τήν αλήθεια, ή λείει από απειρία και άγνοια πράγματα πού δέν πρέπει. Γιατί πολλές φορές κάποιος μιλώντας από αμάθεια για τήν αλήθεια, και λέγοντας χωρίς νά καταλάβει άλλ' άντ' άλλων, δέ γνωρίζει νά πεί τά ορθά, κι έτσι τάραξε πολλούς και μέ τήν ανοησία του προκάλεσε ντροπή και γέλια σέ βάρος τών ήσυχαστών. Δέν είναι θαυμαστό νά πλανηθεί κάποιος αρχάριος και ύστερα από πολλούς κόπους: αυτό έγινε σέ πολλούς και τωρινούς και παλιούς πού αναζητούσαν τό Θεό.

ΈΗ μνήμη τοϋ Θεού, δηλαδή ή νοερά προσευχή, είναι υψηλότερη άπ' δ-λες τις πνευματικές εργασίες. Αυτή είναι ή κεφαλή τών αρετών, επειδή είναι αγάπη Θεού. Κι εκείνος πού θέλει νά πλησιάσει στο Θεό μέ αναίδεια και θρασύτητα, και βιάζεται νά Τον ομολογεί καθαρά και νά Τον αποκτήσει μέ-

149. Γεζ. 4, 16.

150. Φιλip. 4, 12.

σα του, εύκολα θανατώνεται από τους δαίμονες αν τό επιτρέψει ό Θεός, γιατί ζήτησε με τόλμη και αύθάδεια δσα δεν ταιριάζουν στην κατάσταση του κι επιδίωξε με αλαζονεία νά τά επιτύχει πρόωρα. Πολλές φορές όμως ό Κύριος, ενώ μας βλέπει τολμηρούς στα μεγάλα και υψηλά, μας σπλαχνίζεται και δε μας παραχωρεί στον πειρασμό, για νά αντιληφθεί καθέννας μόνος του την υπερηφάνεια του και νά μετανοήσει προτού γίνει όνειδος και περίγελως των δαιμόνων και άξιος νά τόν κλαΐνε οί άνθρωποι, και μάλιστα εκείνος πού επιζητεί μέ μακροθυμία και ταπείνωση και, τό μεγαλύτερο, με υποταγή και ερώτηση των εμπείρων αυτό τό θαυμαστό έργο, μήν τυχόν άντί σιτάρι θερίσει χωρίς νά καταλάβει αγκάθια και άντί γλυκύτητα πίκρα, και άντί σωτηρία βρει την απώλεια του. Γιατί μόνον οί δυνατοί και τέλειοι μπορούν νά μονομαχούν πάντοτε μέ τούς δαίμονες και νά υψώνουν εναντίον τους τό ξίφος τοῦ Πνεύματος, δηλαδή τό λόγο τοῦ Θεοῦ¹⁵¹. Οί αδύνατοι και αρχάριοι έχουν σάν οχυρό τους τή φυγή, μέ ευλάβεια και φόβο, αποφεύγοντας τόν πόλεμο και μή τολμώντας πρόωρα, κι έτσι ξεφεύγουν τό θάνατο.

Έσύ λοιπόν, αν ησυχάζεις σωστά, προσδοκώντας νά είσαι μαζί μέ τό Θεό, ποτέ νά μήν παραδεχθείς δ,τι και αν δείς αισθητό ή νοερό, εξωτερικά ή εσωτερικά, ακόμα και οπτασία Χριστού, ή δήθεν Αγγέλου, ή μορφή Αγίου, ή νά φαντάζεσαι φώς μέ τό νοῦ σου ή νά δίνεις σ' αυτόν σχήμα. Γιατί κι ό ίδιος ό νους έχει από τή φύση του τή δύναμη της φαντασίας και εύκολα μπορεί νά σχηματίζει τις μορφές δσων επιθυμεί, σ' εκείνους πού δεν τόν προσέχουν ακόμα μέ ακρίβεια, και προκαλεί βλάβη και στον εαυτό του. 'Ακόμη και ή μνήμη των αγαθών ή των κακών, συνηθίζει νά δίνει ξαφνικά μορφή στην αίσθηση τοῦ νοῦ και νά οδηγεί στη φαντασία, οπότε ένας τέτοιος γίνεται μόνος του φανταστής και δχι ήσυχαστής. Γι' αυτό πρόσεχε μή συγκατατεθείς και πιστέψεις αμέσως κάτι τί, άς είναι και αγαθό, προτού τό εξετάσεις πολύ και ρωτήσεις τούς έμπειρους, για νά μή βλαφθείς. Σ' αυτό τό πράγμα νά είσαι διστακτικός κρατώντας πάντοτε τό νοῦ σου χωρίς χρώμα, χωρίς μορφή, χωρίς σχήμα. Πολλές φορές κάτι πού έστειλε ό Θεός για δοκιμή και ως στεφάνι, πολλούς τούς έβλαψε. Γιατί ό Κύριος μας θέλει νά δοκιμάζει τό αυτεξούσιο μας, προς τά πού κλίνει. Εκείνος πού είδε κάτι μέ τή διάνοια ή μέ την αίσθηση του, ακόμη κι αν προέρχεται από τό Θεό, και τό δεχθεί χωρίς τή γνώμη των εμπείρων, εύκολα πέφτει ή θά πέσει σέ πλάνη ως εὔπιστος.

Ό αρχάριος πρέπει νά προσέχει στην καρδιακή ενέργεια πού είναι απλανής, κι δλα τά άλλα νά μήν τά παραδέχεται μέχρις δτου ειρηνεύσει από τά πάθη. Γιατί ό Θεός δέν αγανακτεί εναντίον εκείνου πού προσέχει μέ ακρίβεια τόν εαυτό του, από τό φόβο τής πλάνης, ακόμη και αν αυτός δέ δεχθεί εκείνο πού τοῦ έστειλε, χωρίς νά ερωτήσει και νά ερευνησει πολύ μάλλον

151. Έφ. 6, 17.

τον επαινεί ως σοφό, άν και εναντίον μερικών αγανάκτησε. Δεν πρέπει όμως δλους νά τους έρωτα, παρά ένα, πού νά τοῦ έχουν εμπιστευθεί τήν καθοδήγηση και άλλων και νά έχει ζωή πού αστράφτει από αρετή, φτωχό αλλά πού νά κάνει πλούσιους πολλούς, κατά τή Γραφή¹⁵². Γιατί πολλοί άπειροι έβλαψαν πολλούς ανόητους, τών οποίων θά έχουν τό κρίμα μετά θάνατον. Δεν ταιριάζει σ' δλους νά οδηγούν άλλους, αλλά σ' εκείνους πού δόθηκε ή θεία διάκριση, ή οποία ονομάζεται από τον Απόστολο "διάκρισις πνευμάτων"¹⁵³ και ξεχωρίζει τό χειρότερο από τό καλύτερο μέ τή μάχαιρα τοῦ λόγου. Ό καθένας έχει δική του γνώση και διάκριση, φυσική ή πρακτική ή από μάθηση, δέν έχουν όμως όλοι τή διάκριση τοῦ Πνεύματος. Γι' αυτό έλεγε ό σοφός Σειράχ: «Οί φίλοι σου, μέ τούς οποίους θά ειρηνεύεις, νά είναι πολλοί, οί σύμβουλοι σου όμως ένας στους χίλιους»¹⁵⁴. Και δέν είναι μικρός ό αγώνας νά βρεις οδηγό πού δέν πλανάται και στά έργα και στά λόγια και στά νοήματα. Ό απλανής οδηγός φαίνεται από τό άν ή ζωή του και ή φρόνηση του συμφωνεί μέ τις μαρτυρίες τών θείων Γραφών κι άν είναι μετριόφρων. Και δέν είναι λίγη ή βία πού χρειάζεται για νά φτάσει κανείς φανερά τήν αλήθεια και νά καθαρθεί από δ,τι είναι αντίθετο στή χάρη. Γιατί ό διάβολος συνηθίζει νά παρουσιάζει τήν πλάνη του μέ τό σχήμα τής αλήθειας, και μάλιστα στους αρχαίους, μετασχηματίζοντας τά πονηρά του σχέδια σε πνευματικά. Γι' αυτό τό λόγο, εκείνος πού αγωνίζεται νά φτάσει στήν καθαρή προσευχή, οφείλει νά πορεύεται μέσα στήν ησυχία, μέ μεγάλο τρόπο και πένθος και μέ ερώτηση τών εμπείρων για νά τον οδηγούν νά κλαίει πάντοτε για τις αμαρτίες του, νά λυπάται και νά φοβάται μήπως κολαστεί ή χάσει τό Θεό και χωριστεί από Αυτόν τώρα ή στο μέλλον. "Όταν λοιπόν δει ό διάβολος κάποιον νά ζει μέσα στο πένθος, δε μένει εκεί, γιατί δειλιάζει τήν ταπεινώση πού προξενείται από τό πένθος. "Αν όμως δει κάποιον νά φαντάζεται μέ υπερηφάνεια δι τήν θά φτάσει τά υψηλά, έχοντας πόθο σατανικό και όχι αληθινό, τότε εύκολα τον πιάνει στά δίχτυα του σάν υπηρέτη του. ΓΓ αυτό είναι πολύ μεγάλο δπλο νά κρατά κανείς τήν προσευχή και τό πένθος, για νά μήν πέφτει από τή χαρά τής προσευχής στήν υπερηφάνεια, αλλά νά προτιμά τή χαρμολύπη κι έτσι νά μένει άβλαβης. Γιατί ή απλανής προσευχή, ή θέρμη δηλαδή μαζί μέ τήν προσευχή τοῦ Ίησοῦ, ό όποιος έβαλε φωτιά στή γή τής καρδιάς μας¹⁵⁵, είναι πού κατακαίει τά πάθη σάν αγάθια και προκαλεί στήν ψυχή ευφροσύνη και ιλαρότητα* και αυτή δέν έρχεται ούτε από δεξιά, ούτε από αριστερά, ούτε από πάνω, αλλά αναβλύζει στήν καρδιά σάν πηγή νερού από τό ζωοποιό Πνεύμα. Αυτή μονάχα πόθησε νά βρείς και νά αποκτήσεις μέσα στήν καρδιά σου, κρατώντας πάντοτε τό νοῦ σου χωρίς φαντασίες και γυμνό από νοήματα και λογισμούς· και μή φοβάσαι. Εκείνος πού είπε:

152. Β' Κορ. 6, 10.

153. Α' Κορ. 12, 10.

154. Σ. Σειρ. 6, 6.

155. Λουκ. 12, 49.

«Έχετε θάρρος, εγώ είμαι· μή φοβάστε»¹⁵⁶, Αυτός είναι μαζί μας (τον Όποιο παρακαλούμε νά μάς υπερασπίζει πάντοτε), και δεν πρέπει νά δειλιάζομε ή νά στενάζομε δταν επικαλούμαστε τό Θεό.

"Αν τώρα είναι και μερικοί πού παρεξέκλιναν και βλάβηθηκαν τά μυαλά τους, πρόσεξε διτι τό έπαθαν αυτό από ιδιορρυθμία και ύψηλοφροσύνη. Γιατί εκείνος πού αναζητεί τό Θεό μέ υποταγή και ερώτηση τών άλλων και ταπεινοφροσύνη, δέ θά βλαφθεί ποτέ, μέ τή χάρη τοῦ Χριστού, ό οποίος θέλει δλοι οί άνθρωποι νά σωθούν¹⁵⁷. Κι αν συμβεί κάποιος πειρασμός, γίνεται για δοκιμή και στεφάνι και επισύρει γρήγορα τή βοήθεια τοῦ Θεού πού τον παραχώρησε, μέ τρόπους πού γνωρίζει Αυτός. Εκείνον πού ζει ορθά και ενεργεί άμεμπτα και απέχει από άνθρωπαρέσκεια και ύψηλοφροσύνη, ακόμη κι άν προκαλέσει εναντίον του αναρίθμητους πειρασμούς δηλ ή φάλαγγα τών δαιμόνων, δέ θά τον βλάψει, δπως λένε οί Πατέρες. Εκείνοι δμως πού πορεύονται μέ αύθάδεια και σύμφωνα μέ τή δική τους κρίση, αυτοί εύκολα υφίστανται βλάβη. Γι' αυτό ό ήσυχαστής πρέπει πάντοτε νά κρατά τή βασιλική όδό. Γιατί τήν υπερβολή στο κάθε τί, συνήθως τήν ακολουθει εύκολα ή υπερηφάνεια, την οποία διαδέχεται ή πλάνη. Νά κρατάς τήν ανάσα τοῦ νοῦ, σφίγγοντας λίγο κατά τήν προσευχή τό στόμα, κι δχι τήν ανάσα τής μύτης, δπως κάνουν οί αμαθείς, για νά μή βλαφθείς φουσκώνοντας.

Οί αρετές τής ησυχίας είναι τρεις, και πρέπει νά τις τηροῦμε μέ ακρίβεια και νά εξετάζομε κάθε στιγμή άν βαδίζομε διαρκώς στη γραμμή τους, μήν τυχόν παρασυρόμαστε από τή λησμοσύνη και βαδίζομε έξω άπ' αυτές. Και είναι οί εξής: ή εγκράτεια, ή σιωπή και ή αύτομεμφία, δηλαδή ή ταπεινωση. Είναι περιεκτικές αρετές και υποστηρίζουν ή μία τήν άλλη, κι από αυτές γεννιέται ή προσευχή κι ολοένα αυξάνει.

Η άρχή τής χάρης στην προσευχή παρουσιάζεται σέ μερικούς μέ διαφορες μορφές και μέ πολλούς τρόπους παρατηρείται και αναγνωρίζεται ή κατανομή τών χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος, σύμφωνα μέ τό θέλημα Του, δπως λέει ό Απόστολος¹⁵⁸, ώστε νά φαίνεται και σ' εμάς κατά τό παράδειγμα τοῦ προφήτη Ηλία τοῦ Θεσβίτη¹⁵⁹. Σέ μερικούς δηλαδή, έρχεται σάν φοβερός άνεμος πού διαλύει βουνά παθών και συντριβει πέτρες, δηλαδή τις σκληρές καρδιές, έτσι ώστε από τό φόβο ή σάρκα καθηλώνεται και γίνεται νεκρή. Σέ άλλους παρουσιάζεται στήν άρχή σάν σεισμός, δηλαδή άγαλλίαμα στά σπλάχνα (τό οποίο και σκίρτημα έχουν πεί καθαρότερα οί Πατέρες), άυλο και ουσιδες· γιατί τό ανούσιο είναι ανυπόστατο και ανύπαρκτο. Σέ άλλους τέλος, και μάλιστα σ' εκείνους πού πρόκοψαν στην προσευχή, ό Θεός ενεργεί σάν απαλή και ειρηνική αύρα φωτός, καθώς μέσα στην καρδιά τους, δπως λέει ό Απόστολος¹⁶⁰, κατοίκησε ό Χριστός και φανερώνεται μυστικά μέ τή

156. Μαθ. 14, 27.

158. Έβρ. 2, 4.

160. Έφ. 3, 17.

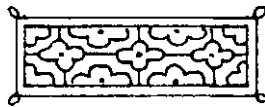
157. Α Τιμ. 2, 4.

159. Γ Βασ. 19, 11-12.

χάρη τοῦ Πνεύματος. Γι' αυτό έλεγε ό Θεός στον Ηλία στο όρος Χωρήβ, ό-τι «ό Κύριος δέν είναι ούτε στο φοβερό άνεμο, ούτε στο σεισμό (δηλαδή στις μερικές ενέργειες τών αρχαρίων), αλλά σε απαλή αύρα φωτός, εκεί είναι ό Κύριος»¹⁵⁹. Μ' αυτό μας υπέδειξε τήν τελειότητα τής προσευχής.

Τί θά κάνει κανείς όταν ό δαίμονας μετασχηματίζεται σε άγγελο φωτός¹⁶¹ και παραπλανά τον άνθρωπο;

Γι' αυτό έχει ανάγκη ό άνθρωπος από μεγάλη διάκριση, γιά νά γνωρίζει καλά τή διαφορά τοῦ καλού και τοῦ κακού. Μήν παραδέχεσαι λοιπόν γρήγορα τά φαινόμενα από ελαφρότητα, αλλά νά μένεις βαρύς και ύστερα από πολλή δοκιμασία νά κρατάς τό καλό και νά απορρίπτεις τό κακό¹⁶². Όφείλεις νά δοκιμάζεις και νά διακρίνεις τά πράγματα, και τότε νά πιστεύεις. Πρέπει νά γνωρίζεις ότι είναι φανερές οί ενέργειες τής χάρης, τις όποιες ό δαίμονας, όσο κι άν μετασχηματίζεται σε άγγελο, δέν μπορεί νά σοῦ τις δώσει. Ούτε πραότητα δίνει, ούτε επιείκεια, ούτε ταπείνωση, ούτε μίσος τοῦ κόσμου, ούτε παύει τις ηδονές και τά πάθη· αυτά είναι ενέργειες τής χάρης. Ή ενέργεια τοῦ δαίμονα είναι αλαζονεία και ύψηλοφροσύνη και δειλία και κάθε κακία. Από τήν ενέργεια λοιπόν μπορείς νά μάθεις άν τό φώς πού έλαμψε στήν ψυχή σου είναι από τό Θεό ή από τό σατανά. Τό μαρούλι είναι όμοιο στήν εμφάνιση μέ τήν πικραλίδα και τό ξίδι όμοιο στο χρώμα μέ τό κρασί, αλλά ό λάρυγγας καταλαβαίνει και διακρίνει τή διαφορά τους από τή γεύση. "Έτσι και ή ψυχή, άν έχει διάκριση, αναγνωρίζει από τή νοερή αίσθηση τά χαρίσματα τοῦ Αγίου Πνεύματος και τις φαντασίες τοῦ σατανά.

161. Β' Κορ. 11, 14.

162. Α' Θεσ. 5, 21-22.

ΑΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ

Σύντομη βιογραφία

Ο άγιος πατέρας μας Γρηγόριος ὁ Θεσσαλονίκης ἐξήσῃ στα χρόνια της βασιλείας τον Ανδρόνικου Β' Παλαιολόγου, γύρω στο 1340 μ.Χ. Ἄφῃν ἄφησε ἄλο τον κόσμο και τά τοῦ κόσμου, ἀπό την πατρίδα του Κωνσταντινούπολη μετανάστευσε στον άγιώννμο "Αθῃ, όπου ακολούθησε τη μονα-

στική ζωή. Έδώ, έπειτα από σκληρούς ασκητικούς κόπους μέσα σέ άκρα ησυχία, μέ την ψυχή στραμμένη στο Θεό μόνο, έγινε θεόμορφος καθρέφτης τοῦ Αγίου Πνεύματος, ανεβαίνοντας δσο λίγοι στην κορυφή της πράξεως και της θεωρίας. Μέ καταυγαζόμενη τή διάνοια του από τις θεοπτικές έλλάμψεις τοῦ Πνεύματος, άφησε στήν Εκκλησία τοῦ θεοῦ σοφότατα και θεολογικότατα συγγράμματα, σαν μνημείο Ὁρθοδοξίας.

Αποσπάσματα από αυτά είναι δσα περιέχονται στο βιβλίο αυτό, τά όποια προξενεύουν πράγματι στους αναγνώστες θησαυρούς θείας γνώσεως και πνευματικής σοφίας και τελειότητας. Γιατί ό ουράνιος και θεοπτικός αυτός νους δέ συγκέντρωσε σέ αυτά μόνο τούς λόγους των παλαιότερων Άγιων, αλλά πρόσθεσε και δσα υπερφυσικά έμαθε ό ίδιος μέ μακρά πείρα και μακάριο πάθος, και τεχνούργησε έτσι ένα πραγματικό αριστούργημα τών νηπτικών, ώστε κανείς ποτέ νά μήν τά θεωρεί γέννημα ανθρώπινης διάνοιας —κάθε άλλο μάλιστα. Στήν πραγματικότητα είναι νοήματα Χριστού και λόγοι Θεοῦ πού φέρνουν σέ έκσταση κάθε ακοή και διάνοια. Μέ αυτά υπερασπίζει σθεναρά δσους ζουν σέ ιερή ησυχία και σχολάζουν στη νοερά νήψη και προσευχή, ενώ αντιμετωπίζει εμβριθέστατα, μέ αποδειξεις από τή Γραφή, τις αντίθετες κενοφωνίες τών αντιπάλων, ώς απόψεις πού ανατρέπουν τήν αλήθεια.

Εισαγωγικά σχόλια

Ὁ άγιος Γρηγόριος ό Παλαμάς, ανεδείχθη ώς ή μεγαλύτερη μεταβυζαντινή θεολογική μορφή της Ὁρθοδοξίας, πού συνδύασε τον θεόπνευστον δογματικόν μέ τον πιο άγιοπνευματικώς έμπειρον απολογητή της μυστικής και νηπτικής θεολογίας τοῦ δεκάτου τετάρτου αιώνας, καλύπτοντας δλο τό φάσμα της έν Χριστώ ζωής.

Γενήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη τό 1296. Μεγάλης φυσικής καταβολής νους, κατενόησεν, δσον ελάχιστοι, τήν Ὁρθόδοξη θεολογία και συνέλεξε απέραντες γνώσεις από τήν κλασσική γραμματεία, ώστε νά διεγείρει σέ έκπληξη και θαυμασμό, για τή σοφία του, τούς διδασκάλους του, άλλα κι αυτόν τον αυτοκράτορα, ό όποιος τον προώριζε για πολιτικά αξιώματα.

Τό αρχοντικό του ήταν σαν μοναστήρι, δπου δλη ή οικογένεια ζούσε ασκητικά. Τή θεολογική και πνευματική στοιχειώσή του τήν ώφειλε στο διάσημο μητροπολίτη Φιλαδέλφειας Θεόκληπτο. ¹Ήταν τόσον εντατική ή ασκητική αγωγή τοῦ Γρηγορίου, ώστε δσοι δέν γνώριζαν τήν πολιτεία του νά υποθέτουν δι έχασε τον νουν του.

"Όταν ό άγιος πατέρας του έκοιμήθη έν Κυρίω, πείθει ολόκληρη τήν οικογένεια του, αδελφές, αδελφούς και μητέρα, και αναχωρούν δλοι για μοναχοί. Ὁ ίδιος

μέ τά δύο αδέρφια του κατευθύνεται προς τον "Αθω, ενώ οί γυναίκες εισέρχονται σέ μονή της Κωνσταντινουπόλεως.

Στον "Αθω υποτάσσεται σέ αγιον ασκητή. Αργότερα, μετά τήν κοίμηση του, πηγαίνει στή Λαύρα τοῦ αγίου Αθανασίου, στη συνέχεια έξω τής Λαύρας σέ έρημη-τήριο, κατόπιν στή Θεσσαλονίκη και Βέροια και πάλι στο "Άγιον "Όρος μέ τους ήσυχαστές, οπως λεπτομερώς αναφέρεται στή βιογραφία του, δπου έφθασε σέ ὕψη αγιότητας και έλαβε τό χάρισμα τής Θεολογίας από τήν Παναγία.

"Εγραψε πραγματείες κατά τής έκπορεύσεως τοῦ Αγίου Πνεύματος και έκ τοῦ Τίοῦ και αντέκρουσε, εξ αναθέσεως υπό τών ήσυχαστών, τον λατινέλληνα Βαρλαάμ τον Καλαβρό, επιβάλλοντας συνοδικώς τις ορθόδοξες δογματικές θέσεις του και προκαλώντας τήν επικύρωση τών ήσυχαστικών διδασκαλιών από τέσσερες συνόδους της Κωνσταντινουπόλεως.

Σέ αναγνώριση τής υψίστης προσφοράς του προς την Εκκλησία, εξελέγη μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, δπου έλαμψε μέ τήν αγιότητα του, μέ τά θαύματα του, μέ τήν ποιμαντική σοφία του και μέ τή χάρη τής θεολογίας του. "Εγραψε ένα μεγάλο αριθμόν έργων δογματικού και πνευματικού περιεχομένου, από τά όποια, οί άγιοι Μακάριος και Νικόδημος, επέλεξαν, ως αντιπροσωπευτικά και προς τό σκοπό τής Φιλοκαλίας, τήν θεολογικότατη και πνευματικότατη και εύδιάζουσα από τή χάρη τοῦ Πνεύματος εκτεταμένη Επιστολή «Προς τήν σεμνοτάτην έν μοναζούσαις Ξένην».

Σ' αυτήν εκθέτει ό θεόσοφος μυστικός θεολόγος τις μοναχικές και ήσυχαστικές εμπειρίες του, τις προϋποθέσεις γιά τήν αδιάλειπτη προσευχή, πού είναι οί εντολές τοῦ Κυρίου, τά δπλα κατά τών παθών, τονίζοντας τήν αποτελεσματικότητα τοῦ πνευματικοῦ πένθους και τών δακρύων, τήν άκτημοσύνη, τήν πτωχεία και, προπαντός, τήν ταπείνωση και τήν αγάπη προς τον Θεόν και τον πλησίον, ώστε σταδιακά νά φθάσει ή μοναχή από τήν καθαρότητα τοῦ καθ' εικόνα, στήν υψηλή κατάσταση τοῦ καθ' όμοίωσιν. Καί θαυμάζει κανείς τή σοφία τοῦ Αγίου, πού, ενώ απευθύνεται σέ μοναχές και θά έπρεπε νά επιμείνει στήν αδιάλειπτη προσευχή τοῦ Ἰησοῦ, όμως, παραλλήλως, υπογραμμίζει τή μεγίστη σημασία τών εντολών, δίδοντας τό προβάδισμα στο πνευματικό πένθος. Ἡ Επιστολή είναι αριστούργημα ποιμαντικής προς μονάστριες, φυσικά και μοναχούς.

Στή συνέχεια αναλύει τον δεκάλογο τοῦ Μωϋσέως, μεταφέροντας τον στήν περιοχή τής χάρης, ως κατά Χριστόν Νομοθεσία, δπου, τά επιφανειακά και σκιώδη παραγγέλματα τοῦ Νόμου, προσλαμβάνουν τό βάθος τής ευαγγελικής πνευματικής νομοθεσίας και οπου τό γράμμα, πού «κτείνει», παραχωρεί τή θέση του στο πνεύμα, πού «ζωοποιεῖ». Αποτελεί μιά θαυμάσια αναλογική μεταφορά, κατά τή διαδοχή τοῦ άτελοῦς Νόμου από τό τέλειον Εύαγγέλιον, άφοῦ «παρήλθεν ή σκιά τοῦ νόμου, τής χάριτος έλθοῦσης».

Οί ανθολόγοι τής Φιλοκαλίας, δρέποντες από τά ευώδη άνθη τοῦ παλαμικοῦ παραδείσου, απέσπασαν από τις «Τριάδες» τών Λόγων «Υπέρ τών ιερώς ήσυχα-

ζόντων» τον Λόγο περί της νοεράς προσευχής, όπου αναλύονται τα προβλήματα της εσωστρέφειας, άλλα και του φυσιολογικώς ενεργούμενου ελαφρού κρατήματος της αναπνοής.

"Όπως σημειώσαμε και στα σχόλια του Σιναΐτου, ο θεός Παλαμάς, δεν είχε πολλή δυσκολία ν' αποκρούσει τις κατηγορίες των αντιπάλων, αφού την νοερά προσευχή ενεργούσαν προγενέστεροι ήσυχαστές, μαρτυρηθέντες από τον Θεόν με σημαία αγιότητας. Αυτούς επικαλείται για ν' άποστομώσει τούς κατηγορούς, 8τι τάχα οί ήσυχαστές, έφαρμόζοντες την ψυχοσωματική μέθοδο, επεδίωκαν «τήν θείαν χάριν διά τών μυκτήρων είσοικίζειν».

Επίσης, επειδή κατηγορούσαν τούς ήσυχαστές, 8τι προσπαθούσαν «έφ' εαυτούς βλέπειν και διά τής αναπνοής είσω πέμπειν τον οίκειον νουν», άφοϋ, κατ' αυτούς, ο νους δεν είναι χωρισμένος από την ψυχή, ο μέγας ήσυχαστής Γρηγόριος, με Γραφικές και Πατερικές αποδείξεις, ανατρέπει τούς κατηγορούς, ύποστηρίζων τή διάκριση του νού ως ουσίας και ενεργείας. Αναχωρώντας από την καθολική εμπειρία, κατά την όποια ή διάνοια και οί λογισμοί είναι διακεχυμένοι, διά τών αισθήσεων, στον κόσμο, είναι προφανές 8τι πρέπει νά επανέλθουν στο φυσικό τους χώρο, στην ουσία τους, πού είναι ο νους. Και ως αποτελεσματικό μέσον απεδείχθη ή νοερά προσευχή, βοηθούμενη από την ψυχοσωματική μέθοδο. Άγνοούντες, ακόμη και σήμερα, τις ανθρωπολογικές αυτές λειτουργίες, ονόμαζαν τούς νοερώς προσευχομένους «κοιλιοψύχους» και «όμφαλοσκόπους». Τά πλήθη τών Αγίων όμως, τί λέγουν;

Στη Φιλοκαλία παρατίθενται επίσης τρία εκτεταμένα Κεφάλαια, Περί προσευχής και καθαρότητας καρδιάς, όπου αναλύεται δογματικώς, θεολογικώς και πνευματικώς τό πρόβλημα τής νοεράς προσευχής, στο όποιον ανεδείχθη, ο θεός Παλαμάς, αληθινή αυθεντία. Με τά τρία αυτά Κεφάλαια, εκτίθεται συνοπτικώς και πειστικότερα ή αξία τής θεομαρτυρημένης και άγιομαρτυρημένης νοεράς προσευχής.

Στή συνέχεια οί εκδότες παραθέτουν τά εκατόν πενήντα Φυσικά, Θεολογικά, Πρακτικά και Ηθικά Κεφάλαια, με τά οποία συνοψίζεται ή δογματική και μυστική διδασκαλία τής Εκκλησίας. Έκτος από την προβολή τών κοσμολογικών 33 Κεφαλαίων, πού απηχούν τις επιστημονικές γνώσεις τής εποχής και τής αναλύσεως ανθρωπολογικών προβλημάτων, προβαίνει στην ανάπτυξη θεμάτων τής καταφατικής και άποφατικής θεολογίας, αποδεικνύοντας 8τι ουδέποτε ή μία αναιρεί την άλλη. Επίσης θεοπνεύτως θίγονται θέματα Τριαδολογικά, Χριστολογικά και Πνευματολογικά, πού άπτονται του τότε επιμάχου θεολογικού προβλήματος, τής διακρίσεως Ουσίας και Ενεργείας, ως και τής φύσεως του θαβωρίου φωτός, ως άκτίστου, πού περιλάμπει τούς Αγίους. Οί θεολογικές τομές του θείου Παλαμά ανακεφαλαιώνουν ολόκληρη την θεολογική παράδοση.

Σάν έπισφράγισμα τής παλαμικής θεολογίας, οί ανθολόγοι, παρέθεσαν τον περιώνυμον «Άγιορειτικόν Τόμον υπέρ τών ιερώς ήσυχάζόντων», ο όποιος έχει ύ-

πογραφεΓ από ήσυχαστές τοῦ Ἁγίου "Όρους, ὡς Ὁμολογία Πίστεως, ὁμως εἶναι ἔργο τοῦ ἁγίου Παλαμά. Στον Τόμον αὐτό, πού ἐγράφη γιά νά χρησιμεύσει στον ἅγιο Γρηγόριο, κατά τούς θεολογικούς αγώνες του στις Συνόδους τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συμπυκνώνεται ἡ διδασκαλία του περί θείου ἀκτίστου φωτός καί μεθέξεώς του ἀπό τούς Ἁγίους καί θίγονται τά προβλήματα τῆς νοεράς προσευχῆς, ἀλλά καί τῆς μετοχῆς τοῦ σώματος στήν ἀκτιστη θεοποιόν ἐνέργεια.

Πρόκειται γιά ἓνα κείμενο θεμελιώδους δογματικῆς, θεολογικῆς καί πνευματικῆς σημασίας, πού καθιέρωσε τον ἅγιο Γρηγόριο τον Παλαμά ὡς τον μέγιστο τῶν μεταβυζαντινῶν θεολόγων, γιατί συνεπύκνωσε καί ἐξέφρασε δλους τούς θεολόγους Πατέρες, ἀλλά καί ἔλυσε βαθύτατα θεολογικά προβλήματα, καταδεικνύοντας συν τοις ἄλλοις καί τό υφιστάμενο χάσμα πού ὑπάρχει μεταξύ Ὁρθοδόξου καί Λατινικῆς Θεολογίας.

Προς τή σεμνότατη μοναχή Ξένη

Εκείνους πού επιθυμούν νά ζουν τή μοναχική ζωή αληθινά, είναι δυσάρεστη δχι μονάχα ή συναναστροφή μέ τούς πολλούς, αλλά και μέ εκείνους πού ζουν μέ τον ίδιο τρόπο, γιατί αυτό διακόπτει τή συνέχεια τής πανευφρόσυνας επικοινωνίας μέ τό Θεό και σχίζει στά δύο και κάποτε σέ πολλά μέρη τό ενιαίο τού νοῦ, τό όποιο συγκροτεί τον έσω και αληθινό Μοναχό. Γι αυτό και κάποιος από τούς Πατέρες, όταν ερωτήθηκε γιατί αποφεύγει τούς ανθρώπους, αποκρίθηκε ότι «δεν μπορώ νά είμαι μέ τό Θεό όταν συναναστρέφομαι μέ τούς ανθρώπους». "Άλλος πάλι, μιλώντας γι' αυτά από τήν πείρα του, θεωρεί δχι μόνο τή συναναστροφή, αλλά και τή θέα των ανθρώπων, ως αιτία πού μπορεί νά διαφθείρει τή σταθερότητα τής νοερής ηρεμίας των ήσυχαστών. "Αν δε κανείς ξεετάσει μέ ακρίβεια, και μόνο ή σκέψη τοῦ ερχομού κάποιου και ή αναμονή τής επισκέψεως και τής συνομιλίας δέν αφήνει τελείως ατάραχο τό νοητικό μέρος τής ψυχής. Εκείνος τώρα πού γράφει και λόγους, φορτώνει τό νοῦ του μέ ακόμη πιο έντονη μέριμνα. Κι αν είναι από εκείνους πού έχουν προκόψει στήν αρετή και έχει, λόγω ψυχικής υγείας, και τήν αγάπη τοῦ Θεοῦ, τήν έχει ενεργητική και όταν γράφει, αλλά πάντως δχι μέ άμεσο και γνήσιο τρόπο. "Αν όμως είναι από εκείνους πού πέφτουν ακόμη σέ πολλά νοσήματα και πάθη τής ψυχής, όπως πράγματι είμαι εγώ, κι έχουν ανάγκη νά φωνάζουν συνεχώς στο Θεό «γιάτρεψε με, γιατί αμάρτησα σ' Εσένα»¹, αυτοί δέν είναι εύλογο πριν από τή θεραπεία τους ν' αφήσουν τή δέηση και ν' άσχοληθοῦν μέ ό,τιδήποτε άλλο θεληματικά. Έκτος από αυτά, μέ τά γραπτά του κανείς συνομιλεί και μέ τούς απόντες, και μεταδίδει τήν ομιλία σέ περισσότερους καιρούς και ανθρώπους, κάποτε και σ' αυτούς πού δε θά ήθελε, αφού τά κείμενα παραμένουν και μετά τό θάνατο εκείνου πού τά έγγραψε. Γι' αυτό πολλοί Πατέρες, κορυφαίοι ήσυχαστές, δέ θέλησαν νά γράψουν τίποτε, αν και μπορούσαν νά εκθέσουν σπουδαία και ωφελιμότατα πράγματα.

Έγώ, αν και απέχω πάρα πολύ από τήν ακρίβεια εκείνων, συνήθιζα νά γράφω, αλλά όταν υπήρχε επείγουσα ανάγκη. Τώρα όμως μ' έκαναν διστακτικότερο και σ' αυτό εκείνοι πού είδαν μέ φθονερά μάτια μερικά γραπτά μου, ζητώντας άπ' αυτά αφορμές νά μέ βλάψουν. Αυτοί, σύμφωνα μέ τον Μέγα Διονύσιο, προκαταλαμβάνονται έμπαθώς από τά ψηφία και τις χωρίς νόημα γραμμές και από συλλαβές και λέξεις άγνωστες πού δέ φτάνουν στο νοερό μέρος τής ψυχής τους. Κι είναι πράγματι παράλογο και κακό και ολότελα ανάρμοστο σ' εκείνους πού θέλουν νά νοούν τά θεία, τό νά μήν προσέ-

χουν στην έννοια τοῦ περιεχομένου, ἄλλα στις λέξεις. Ἐγὼ γνωρίζω καλά πὼς δέχθηκα δικαίως τις κατηγορίες τους. "Ὅχι διτι δεν ἔγραφα σύμφωνα με τοὺς Πατέρες. Αυτό με τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ τό φύλαξα στά γραπτά μου· ἄλλά διτι ἔγραψα γιά πράγματα, γιά τὰ ὅποια δεν ἴμουν ἄξιος καί, παρόμοια με τον Ὁζά², ἐπιχείρησα με τό λόγο νά κρατήσω τό δχημα της ἀλήθειας πού κινδύνευε νά ἀνατραπεῖ. Βέβαια, ἡ τιμωρία πού ἐγὼ δέχθηκα ἀπό τό Θεό δέν ἦταν σέ βαθμό οργῆς, ἀλλά παιδαγωγίας με μέτρο. Γι' αυτό καί δέν παραχωρήθηκε νά υπερισχύσουν ἐναντίον μου οἱ ἐπιτιθέμενοι. Ἀλλά κι αυτό μᾶλλον οφείλεται στήν ἀνάξιότητά μου. Δέν ἴμουν φαίνεται ἄξιος οὔτε ικανός νά πάθω τίποτε γιά χάρη τῆς ἀλήθειας καί νά γίνω με χαρά συγκοινωνός τῶν παθημάτων τῶν Ἀγίων. Μήπως καί ὁ Χρυσόστομος, πού ἀπό αὐτήν ἀκόμη τὴ ζωὴ ἦταν ἐνωμένος με τὴν Ἐκκλησία τῶν πρωτοτόκων στους οὐρανοὺς καί πού ἔγραφε λόγους γιά τὴν ευσέβεια με ἐγκυρότητα, σαφήνεια καί γλυκύτητα δσο κανεῖς, μήπως λοιπόν κι αὐτός ὁ τόσο μέγας δέν ἀποκόπηκε ἀπό τὴν Ἐκκλησία καί δέν καταδικάστηκε σέ ἐξορία, γιὰτί δῆθεν ἔγραφε καί φρονοῦσε τὴν αἵρεση τοῦ Ὁριγένη; Καί ὁ Πέτρος, ὁ κορυφαῖος τοῦ κορυφαίου χοροῦ τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου, λέει διτι οἱ τότε ἀμαθεῖς διαστρέβλωναν τὰ δυσνόητα σημεῖα τῶν ἐπιστολῶν τοῦ μεγάλου Παύλου, με ἀποτέλεσμα νά ὀδηγούνται στήν ἀπώλεια³.

Ἐγὼ δε, γιά τὴ μικρὴ ἐνόχληση πού μοῦ προξένησαν οἱ ἀντίπαλοι, ἀν καί καταδικάστηκαν συνοδικῶς, εἶχα σκοπὸ νά πάψω τελείως νά γράφω, ἀν ἐσὺ τώρα, ἀγία Γερόντισσα, δέν τό ζητούσες ἀκούραστα με παρακλητικὰ γράμματα καί μηνύματα, ἔως δτου με ἐπεισες νά καταπιαστώ πάλι με συμβουλευτικούς λόγους. Ἄν καί ἐσὺ δέν ἔχεις μεγάλη ἀνάγκη ἀπὸ συμβουλές, γιὰτί ἔχεις, με τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ, μαζί με τὴ γεροντικὴ ἡλικία καί τό σεβασμὸ τῆς συνέσεως, κι ἔχεις διαβάσει τό νόμο τῶν ἱερῶν ἐντολῶν με πολυετὴ ἐφαρμογή, μοιράζοντας κατάλληλα τὴ ζωὴ σου στήν υπακοή καί στήν ησυχία. Με ἀυτὰ λείανες τὴν πλάκα τῆς ψυχῆς σου καί τὴν ἔκανες κατάλληλη νά χαραχθὸν πάνω της τὰ θεϊκὰ γράμματα καί νά μὴ σβήσουν. Ἀλλὰ τέτοια εἶναι ἡ ψυχὴ πού κυριεύτηκε ολοκληρωτικὰ ἀπὸ τον πόθο τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας* δέν τὴν χορταίνει ποτέ. ΓΓ αὐτὸ καί ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ λέει γιά τον εαυτὸ της: «Ὅσοι με τρώνε, θά πεινάσουν κι ἄλλο»⁴. Καί ὁ Κύριος πού βάζει μέσα μας αὐτὸν τον πόθο, λέει γιά τὴ Μαρία πού διάλεξε τὴν "ἀγαθὴ μερίδα", διτι δέν πρόκειται νά τῆς ἀφαιρεθεῖ⁵. Ἐσὺ χρειάζεσαι ἐπιπλέον τὴ διδασκαλία αὐτὴ καί γιά τις θυγατέρες τοῦ Μεγάλου Βασιλέως, τις μοναχές δηλαδὴ, πού ζουν κάτω ἀπὸ τὴν πνευματικὴ σου παιδαγωγία, καί μάλιστα γιά τὴ Σύνεση*, τὴν ὁποία ποθεῖς νά δώσεις νύμφη ἀπὸ τό γέ-

2. Β' Βασ. 6, 6-7.

3. Β' Πέτρ. 3, 16.

4. Σ. Σεφ. 24, 21.

5. Λουκ. 10, 42.

* Στο πρωτότυπο κείμενο γράφει "συνεσιν". Μᾶλλον δμως πρόκειται γιά κύριο δνομα, δηλαδὴ δνομα Μοναχῆς, καί μάλιστα συγγενοῦς τῆς μοναχῆς Ξένης.

νος σου στο Χριστό, τό χορηγό της αφθαρσίας. Αυτόν μιμήθηκες κι έσυ* όπως δηλαδή Αυτός πήρε πραγματικά για χάρη μας τή δική μας μορφή, έτσι κι εσύ τώρα υποδύθηκες τό πρόσωπο των αρχαρίων πού έχουν ανάγκη από διδασκαλία. Γι' αυτό κι εγώ, άν και δέν έχω ευχέρεια στους λόγους, και ειδικά σέ τέτοιους λόγους, αλλά για νά κάνω υπακοή και νά τηρήσω τήν εντολή «Σ' όποιον σου ζητάει κάτι, νά τό δώσεις»⁶, από δ,τι τώρα έχω, θά εκπληρώσω τό χρέος τής κατά Χριστόν αγάπης, για νά δείξω τήν καλή πρόθεση μου.

Νά ξέρεις λοιπόν, αγία Γερόντισσα, ή μάλλον άκουσε σύ για νά πληροφορηθούν οί νέες πού διάλεξαν τήν κατά Θεόν ζωή, οτι υπάρχει και θάνατος τής ψυχής, ή οποία είναι φύσει αθάνατη. "Έτσι λέει ό Θεολόγος, ό αγαπημένος μαθητής τού Χριστού: «Υπάρχει αμαρτία πού επιφέρει θάνατο και άλλη πού δέν επιφέρει»⁷: εδώ εννοεί οπωσδήποτε τό θάνατο τής ψυχής. Και ό μέγας Παύλος λέει: «Ή κατά κόσμον λύπη προκαλεί θάνατο»⁸: εννοεί φυσικά τό θάνατο τής ψυχής. Κι άλλου λέει: «Ξύπνα εσύ πού κοιμάσαι, αναστήσου από τούς νεκρούς, κι ό Χριστός θά σέ φωτίσει»⁹. Από ποιους νεκρούς προστάζει νά αναστηθεί; Όπωσδήποτε από εκείνους πού νεκρώθηκαν από τις σαρκικές επιθυμίες, οί οποίες μάχονται κατά τής ψυχής¹⁰. Γι' αυτό και ό Χριστός ονόμασε νεκρούς, εκείνους πού ζουν στον μάταιο αυτόν κόσμο. Γιατί δέν έδωσε άδεια στο μαθητή πού τού ζήτησε νά πάει νά θάψει τον πατέρα του, αλλά τον διέταξε νά Τον ακολουθεί, και νά αφήσει τούς νεκρούς νά θάβουν τούς νεκρούς τους¹¹. Νεκρούς έδω ονόμασε ό Κύριος και τούς ζωντανούς πού είναι νεκρωμένοι στην ψυχή. "Όπως δηλαδή ό χωρισμός τής ψυχής από τό σώμα είναι θάνατος τού σώματος, έτσι κι ό χωρισμός τού Θεού από τήν ψυχή, είναι θάνατος τής ψυχής. Κι ό πραγματικός θάνατος είναι αυτός, ό θάνατος τής ψυχής. Αυτόν τό θάνατο εννοούσε μέ τήν εντολή Του στον Παράδεισο ό Θεός, όταν έλεγε στον Αδάμ: «Τήν ήμερα πού θά φας από τό απαγορευμένο δένδρο, θά δοκιμάσεις τό θάνατο»¹². Τότε μέ τήν παράβαση θανατώθηκε ή ψυχή τού Αδάμ, καθώς χωρίστηκε από τό Θεό, ενώ κατά τό σώμα εξακολούθησε νά ζει μέχρι τήν ηλικία των εννιακοσίων τριάντα ετών¹³. Άλλά ό θάνατος πού επικράτησε στην ψυχή λόγω τής παραβάσεως, όχι μονάχα άχρειώνει τήν ψυχή και κάνει τον άνθρωπο έπικατάρατο, αλλά κάνει και τό σώμα πολύμοχθο και πολύπαθος και φθαρτό και στο τέλος τό παραδίνει στο θάνατο. Γιατί τότε, μετά τή νέκρωση δηλαδή τού έσω άνθρωπου εξαιτίας τής παραβάσεως, άκουσε ό χοϊκός Αδάμ ότι «θά είναι καταραμένη ή γή και θά τό δείχνει στά διάφορα έργα σου* θά σου φυτρώνει αγκάθια και τριβόλια, και μέ τον ιδρώτα τού προσώπου σου θά τρώς τό ψωμί σου, ως

6. Ματθ. 5, 42.

7. Α' Ίω. 5, 16-17.

8. Β' Κορ. 7, 10.

9. Έφ. 5, 14.

10. Α' Πέτρ. 2, 11.

11. Ματθ. 8, 22.

12. Γεν. 2, 17.

13. Γεν. 5, 5.

τήν ώρα πού θα επιστρέψεις στη γη, από την οποία σχηματίστηκες· γιατί γη είσαι, και στη γη θα γυρίσεις»¹⁴. Στη μέλλουσα εκείνη νέα γέννηση μας, κατά τήν ανάσταση τών δικαίων, θά αναστηθούν και τά σώματα τών άνομων και αμαρτωλών, αλλά για νά παραδοθούν στο δεύτερο θάνατο¹⁵, στήν αιώνια κόλαση, στον ακοίμητο σκόληκα¹⁶, στο τρίξιμο τών δοντιών, στο εξώτερο και ψηλαφητό σκοτάδι¹⁷, στή σκοτεινή και άσβεστη γέεννα τοῦ πυρός¹⁸, σύμφωνα με τον Προφήτη πού λέει διτι οί άνομοι και οί αμαρτωλοί θά ρίχτουν μαζί σε φωτιά, πού κανείς δέ θά μπορεί νά σβήσει". Αυτό είναι ο δεύτερος θάνατος¹⁵, δπως μας δίδαξε ο Ιωάννης στήν Αποκάλυψη. "Άκουε ακόμη τί λέει και ο μέγας Παύλος: «Άν ζείτε σαρκικά, σας περιμένει θάνατος· άν όμως νεκρώνετε με τή δύναμη τοῦ Πνεύματος τις αμαρτωλές τάσεις σας, θά ζήσετε»²⁰. Έδώ μιλά για τή ζωή και τό θάνατο κατά τον μέλλοντα αιώνα· ζωή λέει τήν απόλαυση τής αιώνιας βασιλείας και θάνατο τήν αιώνια κόλαση. Η παράβαση λοιπόν τής εντολής τοῦ Θεού γίνεται πρόξενος κάθε θανάτου, και στήν ψυχή και στο σώμα, και στήν παρούσα ζωή και σ' εκείνη τήν ατελεύτητη κόλαση. Αυτός είναι ο καθεαυτού θάνατος, νά διαζευχθεί ή ψυχή τή θεία χάρη και νά συζευχθεί τήν αμαρτία. Αυτός ο θάνατος είναι για τούς συνετούς ο πράγματι φρικτός και αποκρουστικός. Αυτός είναι, σ' εκείνους πού ξέρουν νά εκτιμούν τά πράγματα, πιο φρικτός κι από τήν τιμωρία στή γέεννα. Κι αυτόν άς αποφύγομε κι εμείς μέ δλη μας τή δύναμη. "Άς πετάξομε και άς παραμερίσομε και άς απαρηθούμε τά πάντα, κατά τις σχέσεις και τις πράξεις και τά θελήματα, δσα μάς απομακρύνουν και μάς χωρίζουν από τό Θεό και συγκροτούν αυτόν τό θάνατο. Γιατί εκείνος πού φοβήθηκε αυτόν τό θάνατο και φυλάχθηκε άπ' αυτόν, δέ θά φοβηθεί τό θάνατο τοῦ σώματος δταν έρθει, άφού θά έχει μέσα του έννοικο τήν αληθινή ζωή, ή οποία μέ τό σωματικό θάνατο γίνεται πιά αναφαίρετη.

"Όπως λοιπόν ο θάνατος τής ψυχής είναι ο κυρίως θάνατος, έτσι και ή ζωή τής ψυχής είναι ή κυρίως ζωή. Ζωή τής ψυχής είναι ή ένωση μέ τό Θεό, δπως ακριβώς ζωή τοῦ σώματος είναι ή ένωση μέ τήν ψυχή. Και δπως μέ τήν παράβαση τής εντολής ή ψυχή χωρίστηκε από τό Θεό και θανατώθηκε, έτσι μέ τήν υπακοή στήν εντολή ενώνεται πάλι μέ τό Θεό και ζωοποιείται. Γι' αυτό λέει ο Κύριος στά Ευαγγέλια: «Τά λόγια πού λέω εγώ, είναι πνεύμα και είναι ζωή»²¹. Τό ίδιο έλεγε στον Κύριο και ο Πέτρος, πού τό έμαθε άπό τήν πείρα: «Έχεις λόγια τής αιώνιας ζωής»²². Τά λόγια όμως αυτά οδηγούν στήν αιώνια ζωή δσους ύπακοῦνε, ενώ για δσους παρακοῦνε, αυτή ή εντολή τής ζωής γίνεται αιτία θανάτου²³. "Έτσι και οί Απόστολοι, ένώ ήταν "εύωδία Χριστού", για άλλους ήταν οσμή θανάτου πού δίνει θάνατο, ένώ

14. Γεν. 3, 17-19.

15. Άποκ. 20, 14.

16. Μάρκ. 9, 44.

17. Ματθ. 8, 12.

18. Ματθ. 5, 22.

19. Ησ. 1, 31.

20. Ρωμ. 8, 13.

21. Ίω. 6, 63.

22. Ίω. 6, 68.

23. Ρωμ. 7, 10.

για άλλους οσμή ζωής πού δίνει ζωή²⁴. Ἡ ζωή πάλι αυτή, δεν είναι ζωή μόνο της ψυχής, αλλά και του σώματος, ἀφοῦ με τήν ἀνάσταση τό ἀθανατίζει κι αυτό. Και δε λυτρώνει τό σῶμα μονάχα ἀπό τή θνητότητα, ἀλλά κι ἀπό τό θάνατο πού ποτέ δέ λήγει, δηλαδή τή μέλλουσα εκείνη κόλαση, χαρίζοντας και σ' αυτό τήν αἰώνια ἐν Χριστῷ ζωή, τή δίχως πόνο, δίχως νόσους, δίχως λύπη, τήν πράγματι ἀθάνατη. "Ὅπως στο θάνατο τῆς ψυχῆς, δηλαδή στήν παράβαση και τήν αμαρτία, επακολούθησε ὁ θάνατος τοῦ σώματος και ἡ διάλυση του σέ γή και ἡ μετατροπή του σέ χῶμα, και στο σωματικό θάνατο επακολούθησε ἡ καταδίκη τῆς ψυχῆς στον ἄδη, ἔτσι στήν ἀνάσταση τῆς ψυχῆς, ἡ οποία είναι ἡ επιστροφή στο Θεό μέ τήν υπακοή στις θείες ἐντολές, θά ἀκολουθήσει ὑστερα ἡ ἀνάσταση τοῦ σώματος πού θά ἐνωθεῖ πάλι μέ τήν ψυχή. Και στήν ἀνάσταση αυτή θά ἀκολουθήσει ἡ πραγματική ἀφθαρσία και ἡ αἰώνια ζωή μέ τό Θεό ὅσων τήν ἀξιωθούν, ἀφοῦ ἀπό σαρκικοί θά γίνουν πνευματικοί και θά ζουν στον ουρανό σάν ἄγγελοι, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος: «Θά μάς ἀρπάξουν τά σύννεφα γιά νά υποδεχτούμε στον αέρα τον Κύριο πού θά ἐρχεται, κι ἔτσι θά εἴμαστε πάντοτε μαζί μέ τον Κύριο»²⁵. "Ὅπως δηλαδή ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ, πού ἐγίνε ἄνθρωπος ἀπό φιλανθρωπία, πέθανε σωματικά και χωρίστηκε ἡ ψυχή Του ἀπό τό σῶμα, ἀλλά δέ χωρίστηκε ἀπό αυτό ἡ θεότητα Του —γι' αυτό και ἀφοῦ ἀνάστησε τό σῶμα Του, τό πήρε μαζί Του στον ουρανό μέ δόξα—, ἔτσι κι ἐκεῖνοι πού ἐξῆσαν ἐδῶ σύμφωνα μέ τό θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καθώς δηλαδή, ὅταν ἀποχωρίζονται τό σῶμα τους, δέ χωρίζονται ἀπό τό Θεό, στήν ἀνάσταση θά πάρουν μαζί και τό σῶμα τους κοντά στο Θεό, εἰσερχόμενοι μέ ἀνέκφραστη χαρά ἐκεῖ ὅπου εἰσήλθε ὡς πρόδρομος γιά χάρη μας ὁ Ἰησοῦς²⁶, γιά νά ἀπολαμβάνουν μαζί Του τή δόξα πού μέλλει νά φανερωθεῖ²⁷. Και δέ θά μετάσχουν μονάχα στήν ἀνάσταση Του, ἀλλά και στήν ἀνάληψη Του και σέ ὅλη τή θεόμορφη ζωή Του. Δέ θά γίνει ὁμως τό Ἴδιο και μ' ἐκείνους πού ἐξῆσαν ἐδῶ σαρκικά και στήν ὥρα τοῦ θανάτου βρέθηκαν νά μήν ἔχουν καμία κοινωνία μέ τό Θεό. Γιατί, ἀν και ὅλοι θ' ἀναστηθούν, ἀλλά ὁ καθένας στήν ἀνάλογη τάξη, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος²⁸. Εκείνος πού θανάτωσε ἐδῶ μέ τή δύναμη τοῦ Πνεύματος τις πράξεις τοῦ σώματος²⁹, θά ζήσει ἐκεῖτή θεϊκή και αἰώνια ζωή μαζί μέ τό Χριστό. Ἐνώ ἐκεῖνος πού μέ τις σαρκικές ἐπιθυμίες και τά πάθη θανάτωσε ἐδῶ τό πνεῦμα του, ἐκεῖ—ἀλοῖμονο— θά καταδικαστεῖ μαζί μέ τό διάβολο, τό δημιουργό και πρόξενο τῆς κακίας, και θά παραδοθεῖ στήν ἀβάσταχτη και ἀσύλληπτη ἀπό τό νοῦ κόλαση, πράγμα πού είναι ὁ δεύτερος θάνατος³⁰, ὁ μόνιμος.

Πού ἔλαβε ἀρχή ὁ πραγματικός θάνατος πού προξένησε και στήν ψυχή και στο σῶμα τόσο τον πρόσκαιρο, ὅσο και τον αἰώνιο θάνατο; "Ὅχι στον

24. Β' Κορ. 2, 15-16.

25. Α' Θεσ. 4, 17.

26. Ἐβρ. 6, 20.

27. Α' Πέτρ. 5, 1.

28. Α' Κορ. 15, 23.

29. Ρωμ. 8, 13.

30. Ἀποκ. 20, 14.

τόπο της ζωής; Γι' αυτό και ευθύς αμέσως — αλόιμονο — ό άνθρωπος καταδικάστηκε σε εξορία από τον Παράδεισο του Θεού, γιατί έκανε τη ζωή του θανατηφόρο και ακατάλληλη για τό θείο Παράδεισο. "Ωστε και ή αληθινή ζωή, ή οποία και στήν ψυχή και στο σώμα προξενεί τήν αθάνατη και αληθινή ζωή, θά λάβει τήν άρχή της εδώ, στον τόπο του θανάτου* κι οποιός δέ σπεύδει νά τήν κάνει εδώ κτήμα της ψυχής του, άς μήν ξεγελά τον εαυτό του μέ κούφιεσ ελπίδες δι τή θά τή λάβει εκεί. Ούτε νά ελπίζει δι τή θά λάβει τή φιλανθρωπία του Θεού εκείνη τήν ώρα* γιατί τότε είναι καιρός άνταποδόσεως και έκδικήσεως³¹ και διχ συμπάθειας και φιλανθρωπίας. Τότε είναι καιρός φανερώσεως θυμού και οργής και δικαιοκρισίας του Θεού³², καιρός πού θά φανεί τό δυνατό θείο χέρι νά κινείται για νά κολάσει τούς άπειθείς. Άλοίμονο σ' αυτόν πού θά πέσει στά χέρια του άληθινού Θεού³³, αλόιμονο σ' αυτόν πού θά δοκιμάσει εκείτο θυμό του Κυρίου και δέν έχει γνωρίσει από εδώ, μέσω του θείου φόβου, τή δύναμη της οργής Του και δέν προεξασφάλισε μέ τά έργα του τή φιλανθρωπία του Θεού, χρησιμοποιώντας δι πως πρέπει τόν τωρινό καιρό. Γι' αυτό πράγματι μάς παραχώρησε και τή ζωή αυτή ό Θεός, δίνοντας μας τόπο μετάνοιας. Γιατί άν δέν ήταν έτσι, ευθύς μέ μία αμαρτία του ό άνθρωπος θά έχανε και τή ζωή του αυτή· τί όφελος θά είχε πιά από αυτήν; Γι' αυτό και ή απελπισία δέν έχει καμία θέση ανάμεσα στους ανθρώπους, άν και ό πονηρός μέ διάφορους τρόπους τήν υποβάλλει, όχι μόνον σ' εκείνους πού ζουν μέ αδιαφορία, αλλά κάποτε και στους αγωνιστές. Επειδή δηλαδή ό καιρός της ζωής είναι καιρός για μετάνοια, αυτό τό νά εξακολουθεί νά ζεί ό αμαρτωλός, είναι εγγύηση για οποιόν επιθυμεί τήν επιστροφή του, δι τό Θεός τόν δέχεται. Κι αυτό, γιατί μέ τήν εδώ ζωή συνυπάρχει πάντοτε τό αυτεξούσιο. Και είναι υπόθεση του αυτεξουσίου νά προτιμήσει ή ν' αποφύγει τό δρόμο της ζωής και του θανάτου, πού προείπαμε· γιατί έχει τή δυνατότητα νά αποκτήσει όποιο θέλει. Ποϋ λοιπόν νά βρεί θέση ή απελπισία, άφοϋ πάντοτε και διλοι μπορούν δταν θέλουν νά αποκτήσουν τήν αιώνια ζωή; Άλλά βλέπεις τό μέγεθος της φιλανθρωπίας του Θεού; "Όταν άπειθήσομε, δέ μάς επιβάλλει από τήν άρχή τή δίκαιη τιμωρία Του, αλλά μακροθυμεί και μάς δίνει καιρό επιστροφής. Στον καιρό αυτό της μακροθυμίας Του, μάς δίνει εξουσία, άν θελήσομε, νά γίνομε παιδιά Του. Τί λέω, νά γίνομε παιδιά Του; Νά ένωθοϋμε μέ Αυτόν και νά γίνομε ένα πνεϋμα μαζί Του. Άλλά και στον καιρό αυτό της μακροθυμίας, άν εμείς βαδίσομε τόν αντίθετο δρόμο και άγαπήσομε τό θάνατο περισσότερο από τήν αληθινή ζωή, Αυτός δέ μάς αφαιρεί τήν εξουσία πού μάς έδωσε. Κι διχ μονάχα δέν τήν αφαιρεί, αλλά και μάς ξανακαλεί κοντά Του και ψάχνει παντού ζητώντας μας για νά μάς επιστρέψει στά έργα της ζωής, δι πως στήν παραβολή του αμπελώνα³⁴, από τό πρωί μέχρι και τό βράδυ της ζωής αυτής.

31. Γερ. 28, 6.

32. Ρωμ. 2, 5.

33. Έβρ. 10, 31.

34. Ματθ. 20, 1-16.

Άλλα ποιος είναι εκείνος πού καλεί και μας παίρνει εργάτες μέ μισθό; Είναι ό Πατέρας τοῦ Κυρίου μας Ιησοῦ Χριστοῦ, ό Θεός πού μας δίνει κάθε ενίσχυση³⁵. Και ποια είναι ή άμπελος, όπου μας καλεί για εργασία; Είναι ό Υιός τοῦ Θεοῦ, πού εἶπε: «Ἐγώ εἶμαι ή άμπελος»³⁶. Γιατί κανείς δεν μπορεί νά πάει στο Χριστό, όπως εἶπε ό ίδιος στά Ευαγγέλια, αν δεν τον ελκύσει ό Πατέρας³⁷. Και ποιοι είναι τά κλήματα; Εμεῖς. "Άκουσε πάλι τί λέει ό Γ-διος: «Ἐσεῖς εἰστε τά κλήματα και ό Πατέρας μου είναι ό γεωργός»³⁸. Ό Πατέρας λοιπόν συμφιλιώνοντας μας μέ τον εαυτό Του μέσω τοῦ Υιού και μή λογαριάζοντας τά αμαρτήματα μας³⁹, μάς καλεί όχι ως προσκολλημένους στά άτοπα έργα, αλλά σάν άργούς'. 'Αν και ή αργία είναι κι αυτή αμαρτία, άφοῦ θά δώσουμε λόγο και για άργό λόγο⁴⁰. Άλλά όπως εἶπα, ό Θεός, παραβλέποντας τις προηγούμενες αμαρτίες μας, πάλι και πάλι μάς προσκαλεί. Και μάς καλεί για νά κάνομε τί; Για νά εργαστούμε στον αμπελώνα, πού θά πεινά εργαστούμε για τά κλήματα, δηλαδή για μάς τούς ίδιους. Κι έπειτα, ώ ή ακατάληπτη φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, και μισθό μάς υπόσχεται και μάς δίνει, αν και εργαζόμαστε για τούς εαυτούς μας! «Ελάτε, λέει, πάρετε ζωή αιώνια πού τήν παρέχω πλουσιοπάροχα. Και σάν νά σάς οφείλω ό ίδιος, θά σάς καταβάλω μισθό για τον κόπο τής οδοιπορίας και για τό ότι θελήσατε μονάχα νά τή λάβετε από μένα». Ποιος δέν οφείλει λύτρα στο Λυτρωτή του από τό θάνατο; Ποιος δέν ευγνωμονεί τό Δωρητή τής ζωής; Ό Κύριος όμως επιπλέον υπόσχεται και νά προκαταβάλει μισθό, και μάλιστα μισθό ανείπωτο. Τό λέει ό ίδιος: «Ἐγώ ήρθα για νά έχουν ζωή και για νά έχουν περίσσεια»⁴¹. Ποιά είναι ή περίσσεια; "Όχι μόνο ότι θά είναι μαζί Του και θά ζουν μαζί, αλλά και ότι θά τούς κάνει και αδελφούς Του και συγκληρονόμους.

Αυτή λοιπόν ή περίσσεια, όπως ταιριάζει, είναι ό μισθός πού δίνεται σ' εκείνους πού έτρεξαν μέ προθυμία στή ζωοποιό "Άμπελο και έγιναν κλήματα Της και κοπίασαν για χάρη τοῦ εαυτού τους και καλλιέργησαν για τούς εαυτούς των. Και τί έκαναν; Πρώτα-πρώτα περιέκοψαν όλα τά περιττά πού δε συντελοῦσαν στο σκοπό τους, αλλά αντιθέτως αποτελούσαν εμπόδιο στο νά δώσουν καρπούς άξιους για τή θεϊκή αποθήκη. Ποιά είναι αυτά; Ό πλούτος, ή ήδυπάθεια, ή μάταιη δόξα, όλα όσα ρέουν και παρέρχονται, κάθε πάθος ψυχής και σώματος βδελυρό και πονηρό, όλος ό συρφετός τών επηρμένων λογισμών τής διάνοιας, κάθε άκουσμα και θέαμα και κάθε λόγος πού μπορεί νά βλάψει τήν ψυχή. Γιατί αν κανείς δε φροντίζει μέ όλη του τήν επιμέλεια αυτά νά τά κόβει και νά καθαρίζει τά βλαστήματα τής καρδιάς του, δέ θά δώσει ποτέ καρπό για τήν αιώνια ζωή⁴².

35. Β' Κορ. 1, 3.

36. 1ω. 15, 1.

37. 1ω. 6, 44.

38. 1ω. 15, 1 και 5.

39. Β' Κορ. 5, 19.

40. Ματθ. 12, 36.

41. 1ω. 10, 10.

42. 1ω. 4, 36.

Είναι βέβαια δυνατό και στους έγγαμους να επιδιώξουν αυτήν τήν καθαρότητα, άλλα μέ πολύ μεγάλη δυσκολία. Γι' αυτό και δλοι δσοι από τή νεότητα τους ελεήθηκαν από τό Θεό κι έστρεψαν τά διαπεραστικά μάτια τής διάνοιας τους προς τήν αιώνια ζωή κι έγιναν εραστής τών αγαθών της, αποφεύγουν τό γάμο, και καλά κάνουν, άφοϋ δταν αναστηθούν οί νεκροί, δπως είπε ό Κύριος, δέ θά υπάρξει γι' αυτούς θέμα γάμου, άλλα θά είναι δπως οί άγγελοι τοϋ Θεού"⁴³. "Όποιος λοιπόν θέλει νά είναι τότε σάν άγγελος τοϋ Θεοϋ, κάνει έδώ τον εαυτό του ανώτερο από τή σαρκική ένωση, δπως θά είναι οί συμμετοχοι τής αναστάσεως εκείνης"⁴⁴. "Άλλωστε και ή αφορμή τής αμαρτίας από τή σύζυγο βρήκε λαβή στήν άρχή. Πρέπει λοιπόν νά παραιτηθούν από τό γάμο, δσοι θέλουν νά μή δώσουν οί ίδιοι ποτέ καμία λαβή στον πονηρό. "Αν τό ίδιο τό σώμα πού έχομε είναι ατίθασο και δύσκολα ανακαλείται στήν αρετή, ή μάλλον είναι και έμφυτα αντίθετο, τί άραγε θά πάθουμε και πόσο θά αύξήσουμε τή δυσχέρεια μας γιά τήν αρετή, δταν συνδεθούμε μέ πολλά και διάφορα σώματα; Πώς θά αποκτήσει τήν ελευθερία γιά τήν οποία αγωνίζεται, εκείνη πού έδесе τον εαυτό της μέ φυσικούς δεσμούς προς τον άντρα και τά παιδιά κι δλους τούς συγγενείς; Πώς θά προσευχηθεί αμέριμνα στον Κύριο εκείνη πού ανέλαβε τόσες φροντίδες; Πώς θ' απαλλαγεί από θορύβους εκείνη πού είναι ανάμεσα σε τόσα πλήθη;

Γι' αυτό λοιπόν ή πραγματική παρθένος πού έχει μοιάσει μέ τον Παρθένο Υιό τής Παρθένου, τό Νυμφίο τών ψυχών πού έζησαν δπως πρέπει μέ παρθενία, δχι μόνον τή σαρκική συζυγία, άλλα και τήν κοσμική συντροφιά αποφεύγει, και απαρνείται δλους τούς συγγενείς, ώστε νά μπορεί μέ παρηγοσία νά λέει δπως ό Πέτρος στο Χριστό: «Εμείς αφήσαμε τά πάντα και σ' ακολουθήσαμε»⁴⁵. "Όταν ή επίγεια νύμφη αφήνει πατέρα και μητέρα γιά χάρη νυμφίου φθαρτού, και προσκολλάται σ' αυτόν, κατά τή Γραφή"⁴⁶, τί τό παράδοξο κάνει ή παρθένος άν αφήσει τούς γονείς της και προσκολληθεί στον υπερκόσμιο Νυμφίο και στο νυμφώνα Του; Πώς επιτρέπεται νά έχει συγγενείς πάνω στή γή, εκείνη πού έχει τό πολίτευμα της στους ουρανούς"⁴⁷; Πώς εκείνη πού δέν είναι τέκνο σάρκας, άλλα τοϋ Πνεύματος, θά έχει σαρκικό πατέρα ή μητέρα ή τούς έξ αίματος συγγενείς; Πώς εκείνη πού απαρνήθηκε τό σώμα της και πάντοτε κατά τό δυνατόν τό απαρνείται, άφοϋ απέριψε τον κατά σάρκα βίο, θά έχει οποιαδήποτε σχέση μέ ξένα σώματα; "Αν ή ομοιότητα, δπακ; λένε, δημιουργεί αγάπη, και τό κάθε τί έλκεται από τό δμοιό του, θά εξομοιωθεί μέ τά αγαπώμενα ή παρθένος και θά περιπέσει πάλι στήν αρρώστια τής φιλοκοσμίας; 'Η φιλία τοϋ κόσμου είναι έχθρα προς τό Θεό"⁴⁸, δπως λέει ό Παύλος, ό νυμφαγωγός τοϋ πνευματικού νυμφώνα. "Έτσι λοι-

43. Ματθ. 22, 30.

44. Λουκ. 20, 36.

45. Λουκ. 18, 28.

46. Γεν. 2, 24.

47. Φιλιπ. 3, 20.

48. Ρωμ. 8, 7- 1ακ. 4, 4.

πόν ή παρθένος κινδυνεύει δχι μόνο νά διαζευχθεῖ τον ὑπερκόσμο Νυμφίο, ἀλλά νά φτάσει και σέ ἔχθρα με Αυτόν.

Και μην απορήσεις, μήτε νά στενοχωρηθεῖς βλέποντας διτι στή Γραφή δε διατυπώνεται μομφή κατά τών ἔγγαμων γυναικῶν πού μεριμνούν γιά κοσμικά πράγματα κι δχι γιά δ,τι ἀφορα στον Κύριο⁴⁹, ἐνώ σ' εκείνες πού υποσχέθηκαν παρθενία στο Θεό, ἔχει απαγορευθεῖ ἀκόμη και νά πλησιάζουν τά τοῦ κόσμου και δεν επιτρέπεται καθόλου νά ζουν μέ άνεση. "Αν και ὁ Παύλος λέει και στους ἔγγαμους: «Ὁ καιρός πού απομένει εἶναι περιορισμένος, ἔτσι ὡστε και ὁσοι ἔχουν γυναῖκες ας ζουν σάν νά μήν ἔχουν, και ὁσοι ασχολούνται μέ τον κόσμο, σάν νά μήν ασχολούνται καθόλου»⁵⁰. πράγμα πού ἐγώ νομίζω πιο δυσκολοκατόρθωτο ἀπό τον αγώνα τῆς παρθενίας. Γιατί ή πείρα αποδεικνύει και τή νηστεία πιο εύκολη ἀπό τήν εγκράτεια στά φαγητά και ποτά. Και θά ἔλεγε κανείς, δίκαια και αληθινά: ἀν κάποιος δέν ενδιαφέρεται νά σωθεῖ, εμεῖς δέν ἔχομε νά τοῦ πούμε τίποτε· ἀν ὁμως μέριμνα του εἶναι ή σωτηρία του, αὐτός ἀς γνωρίζει διτι ὁ παρθενικός βίος εἶναι πολύ πιο ωφέλιμος και πιο ἀκοπος ἀπό τον ἔγγαμο. 'Αλλ' ἀς τ' ἀφήσομε αὐτά. Ἐσύ τώρα παρθένε, νύμφη τοῦ Χριστοῦ, κλήμα τῆς ἀμπέλου τῆς ζωῆς, ἀναλογίσου ἐκεῖνο πού εἶπα παραπάνω. Λέει δηλαδή ὁ Κύριος: «Ἐγώ εἶμαι ή ἀμπελος κι εσεῖς τά κλήματα. Ὁ Πατέρας μου εἶναι ὁ γεωργός και καθαρίζει κάθε κλήμα πού δίνει καρπό, γιά νά δώσει περισσότερο»⁵¹. Αὐτή λοιπόν τήν ἐπιμέλεια τοῦ Θεοῦ γιά σένα, θεώρησε την ἀπόδειξη τῆς καρποφορίας τῆς παρθενίας σου και τῆς αγάπης τοῦ Νυμφίου προς ἐσένα. Και νά χαίρεσαι περισσότερο καινά φιλοτιμείσαι νά Τοῦ ἀντιπροσφέρεις τήν εὐπειθειά σου. Ἐξαλλου και ὁ χρυσός πού ἔχει στή μάζα του λίγο χαλκό, λέγεται κίβδηλος, ἐνώ ὁ χαλκός ὅταν ἐπιχρυσωθεῖ μέ ἐλάχιστη ποσότητα χρυσοῦ γίνεται πιο λαμπρός ἀπ' δ,τι εἶναι και πιο στιλπνός. "Ἐτσι λοιπόν, παρθένε, τό νά ποθοῦν οἱ ἔγγαμες ἐσένα και τή ζωή σου, εἶναι γι' αὐτές δόξα, ἐνώ σ' ἐσένα προξενεῖ ατιμία νά ποθείς εκείνες. Γιατί ὁ πόθος αὐτός σέ ξαναγυρίζει στον κόσμο, ἀπό τό ἕνα μέρος γιατί θά ἔχεις σχέση και θά ζεῖς μαζί μ' εκείνους πού ζουν στον κόσμο, ἐσύ πού πέθανες γιά τον κόσμο, κι ἀπό τό ἄλλο γιατί, μένοντας κοντά τους, θά θέλεις κι ἐσύ ἐκεῖνα πού θέλουν κι αὐτοῖ γιά τον εαυτό τους και γιά τούς συγγενεῖς τους, δηλαδή αφθονία ὁλων τών βιοτικῶν αγαθῶν, πλοῦτο, κοινωνική ἐπιφάνεια, δόξα και τή χαρά γιά δλα αὐτά. Κι ἔτσι θά καταστήσεις νά ξεπέσεις ἀπό τό θέλημα τοῦ Νυμφίου, ἀφοῦ Εκείνος δλα αὐτά τά ἔλεινολογεῖ σφόδρα στά Ευαγγέλια λέγοντας: «'Αλοῖμονο σ' ἐσάς τούς πλούσιους, ἀλοῖμονο σ' ἐσάς πού γελάτε, ἀλοῖμονο σ' ἐσάς πού εἰστε χορτάτοι, ἀλοῖμονο δταν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι σάς ἐπαινοῦν»⁵². Γιατί λοιπόν τούς ἔλεινολογεῖ αὐτοῦς; "Ὅχι γιατί εἶναι νεκρωμένοι στήν ψυχή; Ποιά

49. Α' Κορ. 7, 34.

50. Α' Κορ. 7, 29 και 31.

51. 1ω. 15, 1-2 και 5.

52. Λουκ. 6, 24-26.

συγγένεια έχει λοιπόν ή νύμφη της ζωής μέ τούς νεκρούς; Ποια σχέση μπορεί νά έχει μ' εκείνους πού βαδίζουν τον αντίθετο δρόμο; Γιατί ό δρόμος πού αυτοί βαδίζουν είναι πλατύς και ευρύχωρος⁵³. κι αν δέ συγκρατήσουν τούς εαυτούς των αναμιγνύοντας στή ζωή τους κάτι από τή δική σου, θά φτάσουν στήν τέλεια απώλεια. Ένώ εσύ μπαίνεις από τή στενή και γεμάτη δυσκολίες πύλη και οδό προς τήν αιώνια ζωή. Κι από τή στενή πύλη και οδό δέν μπορεί νά περάσει κανείς κουβαλώντας δγκο δόξα, σωρό ηδονών, φορτίο χρημάτων και κτημάτων.

Ακούγοντας όμως διτι είναι πλατύς εκείνος ό δρόμος τοῦ βίου, μήν τον νομίσεις διτι είναι και χωρίς λύπες· στήν πραγματικότητα είναι γεμάτος από πολλές και βαριές συμφορές. Άλλά ό Κύριος τον ονομάζει πλατύ και ευρύχωρο, επειδή είναι πολλοί εκείνοι πού περνοῦν άπ' αυτόν⁵³ και σηκώνει ό καθένας μεγάλο σωρό φθαρτής υλης. Ένώ ό δικός σου δρόμος, παρθένε, είναι στενός, δέ χωράει νά περάσουν δύο μαζί. Γι' αυτό και πολλές πού ήταν πρώτα έγγαμες, όταν έμειναν χήρες αρνήθηκαν τον κόσμο, ζηλεύοντας τήν υπερέκτοσμία ζωή σου, και διάλεξαν νά βαδίσουν τό δικό σου δρόμο για νά συμμετάσχουν και στά στεφάνια. Αυτές τις χήρες παραγγέλλει ό Παύλος νά τις τιμούμε, γιατί επιμένουν καρτερικά στις δεήσεις και τις προσευχές, μέ τήν ελπίδα τους στο Θεό⁵⁴. Κι αν υπάρχει και στήν παρθενική ζωή κάτι λυπηρό, αλλά και αυτό επισύρει τή θεία παρηγοριά και μας χαρίζει τή βασιλεία των ουρανών και προξενεί τή σωτηρία μας. Ένώ τής κοσμικής ζωής και τά τερπνά και τά λυπηρά είναι θανατηφόρα. "Όπως λέει και ό Απόστολος: «Η κατά κόσμο λύπη προκαλεί θάνατο, ενώ ή κατά Θεόν λύπη προξενεί μετάνοια πού καταλήγει σέ αναφαίρετη σωτηρία»⁵⁵.

Γι' αυτό και ό Κύριος μακαρίζει δσα είναι αντίθετα στά καλά τοῦ κόσμου, λέγοντας: «Μακάριοι οί "πτωχοί τω πνεύματι", γιατί δική τους είναι ή βασιλεία των ουρανών»⁵⁶. Γιατί, λέγοντας "μακάριοι οί πτωχοί", πρόσθεσε "τω πνεύματι"; Για νά δείξει διτι μακαρίζει και αποδέχεται τή μετριοφροσύνη τής ψυχής. Και γιατί δέν είπε "μακάριοι οί πτωχοί τό πνεῦμα" —άφοῦ και έτσι θά δηλωνόταν ή μετριοφροσύνη—, αλλά είπε "μακάριοι οί πτωχοί τω πνεύματι"; Για νά μάς δείξει διτι και ή σωματική φτώχεια είναι άξια μακαρισμοῦ και προξενεί τήν ουράνια βασιλεία, αλλά όταν ασκείται από ταπείνωση τής ψυχής και είναι ενωμένη μαζί της και ξεκινά από αυτήν. Μακαρίζοντας δηλαδή τούς "πτωχούς τω πνεύματι", υπέδειξε μέ θαυμαστό τρόπο, ποιο είναι σάν νά λέμε ρίζα, ή οποία προξενεί τή φτώχεια πού παρατηρείται στους Αγίους, διτι δηλαδή είναι τό πνεῦμα τους. Άφοῦ δηλαδή αυτό έγκλωπωθεί τή χάρη τοῦ ευαγγελικού κηρύγματος, αναβλύζει από μέσα του πηγή φτώχειας πού ποτίζει δλο τό πρόσωπο τής γης⁵⁷ μας, δηλαδή τον

53. Ματθ. 7, 13.

55. Β' Κορ. 7, 10.

57. Γεν. 2, 6.

54. Α' Τιμ. 5, 5.

56. Ματθ. 5, 3.

εξωτερικό άνθρωπο, και τον κάνει παράδεισο αρετών. Αυτόῦ τοῦ είδους ἡ φτώχεια μακαρίζεται ἀπό τό Θεό.

Δίνοντας λοιπόν ὁ Κύριος στους ανθρώπους αὐτόν τό συνοπτικό λόγο, κατά τον Προφήτη⁵⁸, ἔδειξε τήν αἰτία της θεληματικῆς και πολύμορφης φτώχειας, και ἀφοῦ τήν ἔδειξε και τή μακάριση, περιέλαβε σ' αὐτήν τά αποτελέσματα της πού εἶναι πολλά, μιλώντας μέ λίγα λόγια γιά ὅλα. Μπορεῖ δηλαδή νά εἶναι κανείς ἀκτῆμων, λιτοδίαιτος, εγκρατής και μάλιστα θεληματικά, ἀλλά γιά νά δοξάζεται ἀπό τούς ανθρώπους. Αὐτός λοιπόν δέν εἶναι "πτωχός τω πνεύματι". Γιατί ἡ υποκρισία γεννιέται ἀπό τήν οἴηση, και ἡ οἴηση εἶναι ἀντίθετη τῆς "πτώχειας ἐν πνεύματι". Ἐνῶ ἐκεῖνος πού ἔχει τό πνεῦμα του συντετριμμένο, μετρημένο και ταπεινό, εἶναι ἀδύνατο νά μή χαίρεται και στήν ἐξωτερική του φτώχεια και ταπείνωση· και τούτο γιατί θεωρεῖ τον εαυτό του ἀνάξιο γιά τή δόξα, τήν καλοπέραση, τήν αφθονία και ὅλα αὐτά. Και αὐτός εἶναι ὁ πτωχός πού μακαρίζεται ἀπό τό Θεό, ὁποῖος δηλαδή νομίζει ἀνάξιο τόν εαυτό του γι' αὐτά τά αγαθά. Και αὐτός εἶναι ὁ ἀληθινά φτωχός, ὁποῖος δέ βιώνει τό μισό μόνο περιεχόμενο τοῦ ονόματος "πτωχός". Γι' αὐτό και ὁ θεῖος Λουκάς εἶπε "μακάριοι οἱ πτωχοί"⁵⁹, χωρίς νά προσθέσει "τω πνεύματι". Και αὐτοί εἶναι ὅσοι ἀκούσαν και ἀκολούθησαν και ἐγίναν ὅμοιοι μέ τόν Υἱό τοῦ Θεοῦ πού λέει: «Μάθετε ἀπό μένα ὅτι εἶμαι πρᾶος και ταπεινός στήν καρδιά, και θά βρεῖτε ἀνάπαυση στις ψυχές σας»⁶⁰, γι' αὐτό και ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ τούς ἀνήκει. Γιατί εἶναι συγκληρονομοί τοῦ Χριστοῦ⁶¹.

Επειδή ἡ ψυχή διακρίνεται σε τρεῖς δυνάμεις κι ἀποτελεῖται ἀπό τρία μέρη, τό λογιστικό, τό θυμικό και τό ἐπιθυμητικό, και εἶναι ἀρρωστη και στά τρία, ὁ Χριστός, θέλοντας νά τή θεραπεύσει, ἀρχισε εὐλόγα τή θεραπεία ἀπό τό τελευταῖο, τήν ἐπιθυμία. Ὑλικό πού ἐξάπτει τό θυμικό εἶναι ἡ ἐπιθυμία πού δέν ικανοποιεῖται, κι ὁ μετεωρισμός τῆς διάνοιας προέρχεται ἀπό τό ὅτι και τά δύο αὐτά νοσοῦν. Και δέν μπορεῖ ποτέ νά θεραπευτεῖ οὔτε τό θυμικό, ἀν δέ θεραπευτεῖ πρωτύτερα ἡ ἐπιθυμία, οὔτε τό λογιστικό, ἀν δέ θεραπευτοῦν προηγουμένως τά ἄλλα δύο. Πρώτο κακό γέννημα τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, ἀν ἐξετάσεις, θά βρεις πώς εἶναι ἡ φιλοκτημοσύνη. Δέν εἶναι υπαίτιες οἱ ἐπιθυμίες πού συντελοῦν στή ζωή τοῦ ἀνθρώπου, γι' αὐτό και μάς συνοδεύουν ἀπό τήν πολύ μικρή ηλικία. Ἐνῶ ἡ φιλαργυρία αναφύεται ὕστερα ἀπό λίγο, ὅταν ἀκόμη εἴμαστε παιδιά. Ἀπό αὐτό φαίνεται ὅτι ἡ φιλαργυρία δέν ἔχει τήν ἀρχή της στή φύση, ἀλλά στήν προαίρεση. Και δίκαια ὁ θεσπέσιος Παῦλος τήν ονόμασε ρίζα ὅλων τῶν κακῶν⁶². Γιατί ἡ φιλαργυρία γεννά πολλά κακά* ἀνελεημοσύνες, ἀπατες, ἀρπαγες, κλοπές, και γενικά κάθε εἶδος πλεονεξίας, τήν ὁποία ὁ ἴδιος Παῦλος ονόμασε δευτέρα ειδωλολατρία⁶³. Ἀ-

58. Ἦσ. 10, 23.

60. Ματθ. 11, 29.

62. Α' Τιμ. 6, 10.

59. Λουκ. 6, 20.

61. Ρωμ. 8, 17.

63. Κολ. 3, 5.

κόμη σέ όσα κακά δέ φυτρώνουν από αύτη, σέ δλα σχεδόν προμηθεύει τά υλικά της υπάρξεως τους. Κι αυτά είναι δσα πάθη γεννιούνται από τή φιλοϋλία της ψυχής πού δεν έχει προθυμία για αγαθοεργία.

Άπό τά πάθη πού γεννιούνται από τήν προαίρεση μας, ελευθερωνόμαστε ευκολότερα, παρά από τά πάθη πού έχουν τήν άρχή τους στή φύση. Τά πάθη τής φιλαργυρίας τά κάνει ν' αποβάλλονται δύσκολα ή απιστία στήν πρόνοια τοϋ Θεού. Γιατί εκείνος πού δέν πιστεύει σ' αύτή, στηρίζεται στά χρήματα. Και ενώ ακούει τον Κύριο πού λέει διτ «ευκολότερο είναι νά περάσει ή καμήλα από τήν τρύπα τής βελόνας, παρά ό πλούσιος στή βασιλεία τών ουρανών»⁶⁴, αυτός δέ λογαριάζει για τίποτε τή βασιλεία, και μάλιστα βασιλεία ουράνια και αιώνια, αλλά ποθεί πλούτο, γήινο και προσωρινό. Ποθεί πλούτο, ό οποίος κι δταν δέν αποκτηθεί, και μόνον πού ποθείται προξενεί τεράστια ζημία. Γιατί, δπως λέει ό Παύλος, δσοι επιθυμούν νά πλουτίσουν, πέφτουν σέ πειρασμούς και παγίδες τοϋ διαβόλου⁶⁵. Άλλά και δταν έρθει ό πλούτος, δείχνει διτ δέν είναι τίποτε, άφοϋ οί ιδιοκτήτες του εξακολουθούν νά τον διψούν σάν νά μήν τον έχουν λάβει και δέ διδάχτηκαν μήτε από τήν πείρα τους. Και δέν προέρχεται από τήν ανέχεια ό ολέθριος αυτός έρωτας· μάλλον εκείνη προέρχεται από αυτόν, κι αυτός προέρχεται από τήν αφροσύνη, από τήν οποία πολύ δίκαια ονόμασε ό Κύριος άφρονα εκείνον πού θά χαλούσε τις αποθήκες του για νά κτίσει μεγαλύτερες⁶⁶.

Πώς δηλαδή δέν είναι άφρων εκείνος ό όποιος για πράγματα πού δέν μπορούν νά ωφελήσουν σέ τίποτε (άφοϋ σέ κανέναν δέ δίνουν ζωή τά υπάρχοντα του, δσο περίσσια κι άν είναι⁶⁷) προδίδει τά ωφελιμότερα; Και δέν είναι ούτε σοφός πραγματευτής, ώστε νά διαθέτει δσο μπορεί κι αυτά τά αναγκαία, για νά αυξάνει τό κεφάλαιο τοϋ πραγματικά πολύ έπικερδοϋς πνευματικού εμπορίου και τής πολύ αποδοτικής πνευματικής γεωργίας. Ή γεωργία αύτή, και πριν ακόμη φτάσει ό καιρός τοϋ θερισμοϋ, έκατονταπλασιάζει τό σπόρο πού ξοδεύτηκε, σάν νά προδιαγράφει τό μελλοντικό κέρδος και τή συγκομιδή δταν έρθει ό καιρός, πού θά είναι ανέκφραστα και αφάνταστα. Και τό παράδοξο είναι διτ αυτό ισχύει τόσο περισσότερο, δσο από φτωχότερες αποθήκες βγαίνει ό σπόρος. Επομένως, ούτε για αγαθοεργία δέν απομένει πρόφαση στους ανθρώπους νά επιθυμούν τον πλούτο. Στήν πραγματικότητα φοβούνται τή φτώχεια, μή πιστεύοντας σ' Εκείνον, πού υποσχέθηκε διτ θά δώσει δλα τά αναγκαία σ' εκείνους πού ζητοϋν τή βασιλεία τοϋ Θεού⁶⁸. Και μέ τή σκέψη μόνο αύτή σάν αφορμή, ακόμη κι άν τά έχουν δλα, δέν ελευθερώνονται ποτέ από τή νοσηρή και ολέθρια αύτή επιθυμία, αλλά μαζεύοντας πάντοτε, φορτώνουν τον εαυτό τους άχρηστο φορτίο, ή μάλλον τοϋ κατασκευάζουν παράδοξο τάφο, ενώ είναι ακόμη ζωντανοί. Γιατί οί νεκροί

64. Ματθ. 19, 24.

66. Λουκ. 12, 18.

68. Ματθ. 6, 33.

65. Α Τιμ. 6, 9.

67. Λουκ. 12, 15.

θάβονται στο κοινό χώμα, ενώ ό νους τοῦ ζωντανού φιλάργυρου θάβεται στο χρυσάφι πού κι αυτό είναι χώμα. Κι αυτός ό τάφος είναι πιο βρωμερός από τον άλλο, γιά όσους έχουν υγιείς τις πνευματικές αισθήσεις. Και τόσο πιο βρωμερός είναι, όσο μέ περισσότερο χρυσό τον έχει σκεπάσει. Γιατί ή δυσωδία τής πληγής τών αθλίων θαμμένων διαπέρνα τό πάχος αυτού τού τάφου και φτάνει μέχρι τον ουρανό, στους Αγγέλους τού Θεού και στο Θεό. Από αυτό γίνονται σιχαμεροί και πράγματι άξιοι αποστροφής, γιατί —κατά τον Δαβίδ— βρώμησαν εξαιτίας τής αφροσύνης τους⁶⁹.

Άπό τό βρωμερό και νεκροποιό αυτό πάθος απαλλάσσει τούς ανθρώπους ή θεληματική και χωρίς άνθρωπαρέσκεια άκτημοσύνη, ή οποία ταυτίζεται μέ την "έν πνεύματι πτωχεία" πού μακάρισε ό Κύριος. Ό μοναχός πού έχει αυτό τό πάθος, είναι αδύνατο νά ζήσει σε υποταγή. Κι άν εξακολουθεί νά τό καλλιεργεί όσο μπορεί, υπάρχει μεγάλος φόβος νά υποστεί ανεπανόρθωτες σωματικές συμφορές. Ό Γιεζή από τήν Παλαιά Διαθήκη και ό Ιούδας από τήν Καινή Διαθήκη είναι χαρακτηριστικά παραδείγματα. Ό πρώτος έβγαλε λέπρα⁷⁰, σάν δείγμα τής αθεράπευτης ψυχής του, ενώ ό άλλος κρεμάστηκε στον άγρό τού αίματος, και αφού έπεσε από τήν αγχόνη, σχίστηκε ή κοιλιά του και χύθηκαν τά σπλάχνα του⁷¹. 'Αν τώρα ή άπάρνηση τών εγκόσμιων προηγείται από τήν υποταγή, πώς θά γίνει τό δεύτερο πριν πραγματοποιηθεί τό πρώτο; Κι άν στοιχειώδης άρχή τής μοναχικής ζωής είναι ή άπάρνηση τών εγκόσμιων, πώς θά διεξαγάγει καλά κάποιον από τούς άλλους μοναχικούς αγώνες εκείνος πού δέν απαρνήθηκε πρώτα τά χρήματα; Θά έλεγε κανείς· άφοῦ ένας τέτοιος μοναχός είναι ακατάλληλος γιά τήν υποταγή, ας πάει νά ησυχάσει μόνος του σέ ένα κελί και ν' αφοσιωθεί στή μελέτη και στήν προσευχή. Λέει όμως ό Κύριος: «"Όπου είναι ό θησαυρός σου, εκείθά είναι και ό νους σου»⁷². Πώς λοιπόν θά ατενίσει νοερά Εκείνον πού κάθεται στά δεξιά τής θείας Μεγαλοσύνης ψηλά στον ουρανό⁷³, αυτός πού θησαυρίζει κάτω στή γή; 'Η πώς θά κληρονομήσει τή βασιλεία, τήν οποία ούτε στο νοῦ του νά βάλει δέν τού επιτρέπει τό πάθος τής φιλαργυρίας; ΓΓ αυτό είναι μακάριοι οί "πτωχοί τω πνεύματι", γιατί σ' αυτούς ανήκει ή βασιλεία τών ουρανών⁷⁴.

Βλέπεις πόσα πάθη περιέκοψε ό Κύριος μέ ένα μακαρισμό; Άλλά δέν είναι μόνον αυτά, γιατί ή φιλοκτημοσύνη είναι μόνο τό πρώτο γέννημα τής πονηρής επιθυμίας. Υπάρχει και δεύτερο, τό οποίο ακόμη περισσότερο πρέπει νά αποφύγομε, αλλά και τρίτο, όχι λιγότερο κακό. Ποιο είναι λοιπόν τό δεύτερο; 'Η φιλοδοξία. Καθώς προχωρούμε από τήν παιδική ηλικία, πριν εμφανιστεί ή φιλοσαρκία συναντούμε αυτό τό πάθος, ενώ είμαστε ακόμη μικροί, σάν κακό προοίμιο τής φιλοσαρκίας. Έδώ αναφέρομαι στο είδος τής

69. Ψαλμ. 37, 6.

71. Πράξ. 1, 18.

73. Έβρ. 1, 3.

70. Δ' Βασ. 5, 27.

72. Ματθ. 6, 21.

74. Ματθ. 5, 3.

φιλοδοξίας πού αποβλέπει στον καλλωπισμό τοῦ σώματος και στα πολυτελή ενδύματα, την οποία οἱ Πατέρες ονομάζουν και κοσμική κενοδοξία. Γιατί τό άλλο εἶδος τῆς κενοδοξίας επιτίθεται εναντίον εκείνων πού διακρίθηκαν στήν αρετή και συνεπάγεται οἴηση και υποκρισία. Μέσω αυτών ὁ εχθρός μηχανεύεται νά λεηλατήσει και νά διασκορπίσει τον πνευματικό πλοῦτο. "Όλα αυτά θεραπεύονται τελείως, με τή συνείδηση και τον πόθο τῆς ουράνιας τιμῆς μαζί με συναίσθηση τῆς ἀναξιοτήτας γι' αυτήν εκείνου πού τήν ποθεῖ· ἐπίσης, και μέ τήν ἐγκατέριση στήν ευτέλεια ενώπιον τῶν ἀνθρώπων μαζί με τήν πεποίθηση διτι εἶναι ἀξίος γι' αυτή. Επιπλέον, νά θεωρεῖ προτιμότερη τή δόξα τοῦ Θεοῦ ἀπό τή δική του δόξα, σύμφωνα μ' εκείνον πού εἶπε: «"Όχι σ' εμάς, Κύριε, ὄχι σ' εμάς, ἀλλά στο δνομά Σου δώσε δόξα»⁷⁵. Κι αν βλέπει διτι ἔκανε κάτι ἀξιέπαινο, νά αποδίδει στο Θεό τήν αἰτία τοῦ κατωρθώματος και νά θεωρεῖ διτι πρέπει και γι' αυτό νά δοξάζει μέ ευγνωμοσύνη τό Θεό κι ὀχι τον εαυτό του. "Ἐτσι, θά χαρεῖ γιατί δέχτηκε τήν αρετή σάν δῶρο, δε θά υπερηφανευτεῖ ὁμως, ἀφοῦ δέ θά ἔχει τίποτε δικό του, ἀλλά και θά ταπεινωθεῖ και θά ἔχει τά μάτια του ἡμερα και νύχτα στο Θεό, ὀπως — για νά εκφραστώ ψαλμικῶς— ἡ δούλη ἔχει τά μάτια της στά χέρια τῆς κυρίας της⁷⁶. Και μαζί θά φοβάται μήν τυχόν χωριστεῖ ἀπό τό Θεό, τό μόνο πού δίνει τό καλό και μάς συγκρατεῖ σ' αυτό, και γκρεμιστεῖ στο βάραθρο τῆς κακίας. Γιατί αυτό παθαίνει ὀποιος γίνεται δούλος στήν οἴηση και τήν κενοδοξία. Στή θεραπεία τῶν παθῶν αυτῶν βοηθά ξεχωριστά και ἡ ἀναχώρηση και ἡ ζωή στή μόνωση και ἡ παραμονή μέσα στο κελί, μέ τήν προϋπόθεση βέβαια νά ἀναγνωρίζει κανεῖς τήν ἀδυναμία τῆς προαιρέσεως του και νά θεωρεῖ τον εαυτό του ἀνάξιο νά συναναστρέφεται μέ ἀνθρώπους. Αυτά τί ἄλλο εἶναι, παρά ἡ "έν πνεύματι πτωχεία", τήν ὀποία μακάρισε ὁ Κύριος;

"Αν κανεῖς ἀναλογιστεῖ τις ἀσχήμιες πού προέρχονται ἀπό αυτό τό πάθος, θά ἀποφύγει τήν κενοδοξία μέ δλη του τή δύναμη. "Όποιος δηλαδή ποθεῖ τή δόξα τῶν ἀνθρώπων, ἀπό μόνα τά ἔργα πού κάνει για νά τήν επιτύχει πέφτει σέ ἀδοξία. Γιατί φροντίζοντας νά φανεῖ ωραῖος και ἐπαιρόμενος για τή δόξα τῶν προγόνων του και ὑπερηφανευόμενος για τήν πολυτελή ἐνδυμασία του και τά παρόμοια, φανερώνεται πῶς ἔχει ἀκόμη νηπιῶδες φρόνημα. "Όλα μαζί αυτά εἶναι χῶμα. Και τί εἶναι πιο καταφρονημένο ἀπό τό χῶμα; Ἡ μοναχὴ πού δέ μεταχειρίζεται τά ροῦχα απλῶς για νά σκεπάσει και νά ζεστάνει τό σῶμα της, ἀλλά ἀρέσκεται στά ἀπαλά και φανταχτερά, δέν κάνει μόνο φανερή σ' ὀσους τή βλέπουν τήν ἀκαρπία τῆς ψυχῆς της, ἀλλά ἔκτος ἀπ' αυτό περιβάλλεται και τήν ἀσχημοσύνη τῶν κοινῶν γυναικῶν. Πριν ἀπό κάθε ἄλλον, ας ακούσει τον Κύριο πού λέει: «Αυτοῖ πού φοροῦν τά πολυτελή ροῦχα, βρίσκονται στά βασιλικά ἀνάκτορα»⁷⁷. Εμεῖς ὀμως ἔχομε τό πολίτευμα μας στους ουρανοῦς⁷⁸, σύμφωνα μέ τό θεσπέσιο Παῦλο. Μή ρίχουμε

75. Ταλμ. 113, 9.

76. Ταλμ. 122, 2.

77. Ματθ. 11, 8.

78. Φιλιπ. 3, 20.

λοιπόν από τον ουρανό, για τή μωρία των ενδυμάτων, στις σκηνές τοῦ κοσμοκράτορα τοῦ σκότους τοῦ κόσμου τούτου⁷⁹.

Τό ίδιο παθαίνουν κι όσοι άσκοῦν τήν αρετή για να δοξαστοῦν από τους ανθρώπους. Ἐνώ δηλαδή τους έλαχε νά έχουν τό πολίτευμα τους στους ουρανοῦς⁸⁰, αυτοί σκεπάζουν μέ τό χῶμα τή δόξα τους, επισύροντας τή δαβιτικῆ κατάρα⁸⁰. Γιατί οὔτε ἡ προσευχή τους ανεβαίνει στον ουρανό, ἀλλά και κάθε προσπάθεια τους πέφτει κάτω στή γή, καθώς δέν έχει τά φτερά τῆς θείας αγάπης, τά οποία κάνουν τις επίγειες πράξεις μας νά φτάνουν στον ουρανό. "Ὡστε και κόπους υποφέρουν και μισθό δέν καρπώνονται. Και τί λέω, δέν καρπώνονται μισθό; Αυτό πού κερδίζουν είναι ἡ ντροπή, ἡ ακαταστασία τῶν λογισμῶν, ἡ αιχμαλωσία τῆς διάνοιας και ἡ ταραχή. Γιατί ὁ Κύριος, κατά τον Ψαλμωδό, «διασκορπίσε τά οστά τῶν ἀνθρωπαρέσκων ντροπιάστηκαν, γιατί ὁ Θεός τούς εκμηδένισε»⁸¹.

Τό πάθος αυτό τῆς ἀνθρωπαρέσκειας είναι τό πιο δυσδιάκριτο ἀπ' ὅλα τά πάθη. Γι' αυτό εκείνος πού παλεύει εναντίον του, δέν πρέπει μόνο νά ξετάξει τό συνδυασμό ἡ νά αποφεύγει τή συγκατάθεση, ἀλλά νά θεωρεῖ" σάν συγκατάθεση και τήν ἀπλή προσβολή τοῦ πάθους και νά φυλάγεται. Μόλις και θά μπορέσει ἔτσι νά αποφύγει τήν ταχύτατη ἦττα. "Αν κάνει ἔτσι και προσέχει, ἡ προσβολή γίνεται πρόξενος κατανύξεως· εἰδᾶλλως, προετοιμάζεται τόπος γιά τήν υπερηφάνεια. Εκείνος τώρα πού αποκτά" τήν υπερηφάνεια, είναι δύσκολο, ἡ μάλλον ἀδύνατο νά θεραπευτεῖ, γιατί ἡ πτώση αυτή είναι ὁμοια μέ τοῦ διαβόλου. Ἄλλά και πριν ἀπ' αυτό, τό πάθος τῆς ἀνθρωπαρέσκειας προκαλεῖ τόσο μεγάλη βλάβη σ' ὅσους τό έχουν, ὥστε νά ναυαγούν και σ' αυτή τήν πίστη, σύμφωνα μέ τά λόγια τοῦ Κυρίου: «Πῶς μπορείτε νά πιστεύετε σ' ἐμένα, όταν επιδιώκετε νά δοξάζεστε ὁ ἕνας ἀπό τον ἄλλο και δέν αποζητάτε τή δόξα ἀπό τό μόνο Θεό;»⁸². Τί σχέση έχεις ἐσύ, ἀνθρώπε, μέ τή δόξα τῶν ἀνθρώπων, ἡ μάλλον μέ τό χωρίς περιεχόμενο ὄνομα τῆς δόξας; Αυτή ὄχι μόνον δόξα δέν είναι, ἀλλά και μάς στερεῖ τήν πραγματικῆ δόξα. Κι ὄχι μόνον αυτό, ἀλλά μαζί μέ ἄλλα γεννά και τό φθόνο. Ὁ δε φθόνος είναι δυνάμει φόνος, κι αυτός προξένησε τον πρώτο φόνο και κατόπιν και τή θεοκτονία.

"Αραγε σε τί βοηθάει ἡ δόξα τήν ἀνθρώπινη φύση; Μήπως τή συγκρατεῖ ἡ τή φυλάει, ἡ μήπως ὅταν σφάλει τή διορθώνει και τή θεραπεύει; Κανείς δε θά μπορούσε νά πει κάτι τέτοιο. Και νομίζω ὅτι αυτό ελέγχει τις προφάσεις ὡς ἀβάσιμες. "Αν κανείς θελήσει νά εξετάσει μέ ακρίβεια, θά βρεῖδιτι ἡ ἀνθρώπινη δόξα είναι πού προξενεῖ μέ δόλιο τρόπο τά περισσότερα αἴσχη και τά φανερώνει, πετώντας μέ ἀναίδεια τό προσωπεῖο της, ὥστε συχνά καταντροπιάζει και ἐδώ τούς εραστῆς της· ἄν και οἱ διδάσκαλοι τῶν ἐλληνικῶν δοξασιῶν έχουν τή γνώμη ὅτι χωρίς αυτήν, κανένα κατόρθωμα δέ γίνεται

79. Ἐφ. 6, 12.

80. Ψαλμ. 7, 6.

81. Ψαλμ. 52, 6.

82. Ἰω. 5, 44.

στη ζωή. Αλοίμονο στήν πλάνη τους! Ούτε πού ντρέπονται νά τό λένε! Εμείς όμως δε διδαχθήκαμε έτσι, εμείς πού φέρομε τό δνομα Εκείνου πού έχρισε φιλόανθρωπα τήν ανθρώπινη φύση μας μέ τον εαυτό Του, αλλά Αυτόν έχομε επόπτη τών έργων μας. Προς Αυτόν δσοι αποβλέπουν, μέσω Αυτόϋ και γι' Αυτόν κατορθώνουν δι.τι καλύτερο, πράττοντας τά πάντα γιά τή δόξα τοϋ Θεού⁸³. Και διόλου δέ θέλουν ν' αρέσουν στους ανθρώπους, ή μάλλον ούτε και είναι αρεστοί στους ανθρώπους, δπως λέει ό Παύλος, ό νομοδότης μας και άκρος μύστης τοϋ Νομοθέτη. «Αν ήθελα νά είμαι αρεστός άκόμη στους ανθρώπους, λέει, δέ θά ήμουν δούλος τοϋ Χριστού»⁸⁴.

"Ας δοϋμε τώρα άν και τό τρίτο γέννημα τής κακής επιθυμίας εξαλείφεται μέ τή φτώχεια πού μακαρίζει ό Κύριος. Τρίτο λοιπόν τέκνο τής ψυχής πού είναι άρρωστη στήν επιθυμία, είναι ή γαστριμαργία, άπό τήν οποία γεννιέται κάθε σαρκική ακαθαρσία. Άλλά γιατί τήν αναφέρομε τρίτη και τελευταία στή σειρά, άφού είναι έμφυτη άπό αυτή τή γέννηση μας; Γιατί δχι μόνο ή γαστριμαργία, αλλά και αυτές άκόμη οί φυσικές κινήσεις γιά τεκνογονία, επισημαίνονται στά παιδιά άπό τή βρεφική άκόμη ηλικία. Πώς λοιπόν εμείς τοποθετούμε τελευταία τή νόσο τής σαρκικής επιθυμίας; Επειδή εκείνα τά έχομε έκ φύσεως, και δσα είναι φυσικά, είναι άκατηγόρητα, φτιαγμένα άπό τον αγαθό θεό γιά νά τά χρησιμοποιήσομε σέ αγαθά έργα. Επομένως δέν είναι δείγματα άρρωστης ψυχής· γίνονται όμως τέτοια δταν γίνεται κακή χρήση τους. "Όταν λοιπόν φροντίζομε γιά τή σάρκα, νά ικανοποιούμε τις επιθυμίες της⁸⁵, τότε είναι κακό τό πάθος κι ή φιληδονία γίνεται άρχή σαρκικών παθών και αρρώστια τής ψυχής. "Όστε στις περιπτώσεις αυτές, πρώτος δοκιμάζει τό πάθος ό νους. Κι επειδή άπό τή διάνοια αρχικά ξεκινούν τά πονηρά πάθη, γι' αυτό λέει ό Κύριος δι «άπό τήν καρδιά βγαίνουν οί κακοί λογισμοί, κι αυτοί είναι πού μολύνουν τον άνθρωπο»⁸⁶. Άλλά και ό Νόμος τής Παλαιάς Διαθήκης λέει: «Πρόσεχε στον εαυτό σου, μήν τυχόν κάνεις κρυφά στήν καρδιά σου αμαρτωλό λογισμό»⁸⁷.

Αυτός πού πρώτος διατίθεται έμπαθώς είναι βέβαια ό νους, αλλά κι αυτός άφού αρχικά συλλέξει μέσω τών αισθήσεων τή φαντασία τών αισθητών σωμάτων, τότε τά μεταχειρίζεται μέ εμπάθεια. Κυρίως δέ μέ τά μάτια, τά οποία πρώτα μπορούν και άπό μακριά νά τραβήξουν τό μολυσμό, παρασύρεται ό νους στήν κακή χρήση. Σαφής απόδειξη γι' αυτό είναι ή προμήτωρ Εύα* είδε πρώτα δι τó απαγορευμένο δένδρο είναι ωραίο και ευχάριστο στήν δράση, και τότε συγκατατέθηκε μέσα στήν καρδιά της και πήρε κι έφαγε άπό τον καρπό του⁸⁸. Όρθά λοιπόν είπαμε δι ή ήττα εμπρός στά κάλλη τών σωμάτων προηγείται και είναι προοίμιο τών αισχρών παθών. Γι' αυτό και αποτελεί πατρικό παράγγελμα, νά μήν περιεργάζεται κανείς τό κάλλος

83. Α' Κορ. 10, 31.

85. Ρωμ. 13, 14.

87. Δευτ. 15, 9.

84. Γαλ. 1, 10.

86. Ματθ. 15, 19.

88. Γεν. 3, 6.

των ξένων σωμάτων⁸⁹ και νά μή ναρκισσεύεται μέ τό δικό του. Πριν λοιπόν γίνει εμπαθής ή διάνοια, άν και υπάρχουν έκ φύσεως τα πάθη στά παιδιά, δε συνεργούν ωστόσο στήν αμαρτία· είναι μόνο για τή συντήρηση τής φύσεως. Γι' αυτό και δεν είναι τότε πονηρά. Άλλά επειδή τά σαρκικά πάθη έχουν τήν άρχή τους από τον εμπαθή νοῦ, από αυτόν πρέπει νά αρχίσει και ή θεραπεία. Σέ περίπτωση πυρκαϊάς, άν εκείνος πού θέλει νά τή σβήσει, πάει νά περιορίσει τή φλόγα από επάνω, δεν πετυχαίνει τίποτε* άν όμως τραβήξει από κάτω τά υλικά πού τροφοδοτούν τή φωτιά, αυτή αμέσως μαραίνεται. Τό ίδιο συμβαίνει και μέ τά πορνικά πάθη. "Αν δέν αποξηράνεις από μέσα τήν πηγή των λογισμών μέ τήν προσευχή και τήν ταπείωση, αλλά αγωνίζεσαι εναντίον τους μόνο μέ τή νηστεία και τήν κακοπάθεια, ματαιοπονείς. "Αν όμως αγιάσεις τή ρίζα μέ τήν ταπείωση και τήν προσευχή, όπως είπαμε, θά αποκτήσεις και εξωτερικά τον αγιασμό. Αυτό νομίζω ότι συμβουλεύει ό Απόστολος, όταν λέει νά ζώσομε τή μέση μας μέ τήν αλήθεια⁹⁰. Τό λόγο αυτό ερμήνευσε πολύ ωραία και κάποιος από τούς Πατέρες, λέγοντας ότι τό λογιστικό τοῦ νοῦ περισφίγγει τό έπιθυμητικό και περιστέλλει τά κάτω από τήν οσφύ και κοιλιά πάθη. Τό σώμα όμως χρειάζεται και τήν κακοπάθεια και τή μετρημένη εγκράτεια στήν τροφή, για νά μήν είναι ανυπότακτο και ισχυρότερο από τό λογισμό. Επομένως και τά πάθη τής σάρκας, τίποτε άλλο δέν τά θεραπεύει, παρά ή κακοπάθεια τού σώματος και ή προσευχή πού γίνεται από ταπεινωμένη καρδιά, πράγμα πού είναι ή "έν πνεύματι πτώχεια", τήν οποία μακάρισε ό Κύριος. "Αν λοιπόν επιθυμεί κανείς τον πλούτο τού αγιασμού, χωρίς τον όποιο κανείς δε θά δει τον Κύριο⁹¹, ας παραμένει στο κελί του, κακοπαθώντας και προσευχόμενος μέ ταπείωση. Τό κελί τού καλού μοναχού είναι λιμάνι σωφροσύνης και εγκράτειας. Κι όλα τά έξω από τό κελί, και μάλιστα όσα είναι στις αγορές και τις συγκεντρώσεις, αποτελούν έναν πορνικό κυκεώνα πού σχηματίζεται από τά άκοσμα ακούσματα και θεάματα και καταποντίζει τήν άθλια ψυχή τοῦ μοναχού πού θά βρεθεί σ' αυτά. Άλλά και φωτιά μπορείς νά αποκαλέσεις τον κόσμο τής κακίας, πού καίει όσους τον πλησιάζουν κι αποτεφρώνει κάθε αρετή τους. Ένώ ή φωτιά πού δέν καίει, βρέθηκε στήν έρημο⁹². Έσύ, αντί για τήν έρημο, νά μένεις στο κελί σου και άπομονώσου λίγο, έως ότου περάσει ό χειμώνας τής εμπάθειας⁹³. "Όταν αυτός περάσει, δέ βλάπτει ή παραμονή στο ύπαιθρο. Τότε πλέον θά είσαι πράγματι "πτωχή τω πνεύματι", και θά αποκτήσεις τήν κυριαρχία πάνω στά πάθη και θά σέ μακαρίσει μέ λαμπρότητα ό Κύριος πού είπε: «Μακάριοι οι "πτωχοί τω πνεύματι", γιατί δική τους είναι ή βασιλεία των ουρανών»⁹⁴. Και πώς νά μή μακαρίζονται δικαίως εκείνοι πού δέν έχουν τις ελπίδες τους στά χρήματα, παρά σ' Αυτόν; Εκείνοι πού δέν ποθούν νά άρέ-

89. Σ. Σειρ. 9, 8.

90. Έφ. 6, 14.

91. Έβρ. 12, 14.

92. Έξ. 3, 2.

93. Ήσ. 26, 20.

94. Ματθ. 5, 3.

σούν σέ άλλους, παρά σ' Αυτόν; Εκείνοι πού ζουν με ταπεινώση μαζί μ' αυτούς ενώπιον Του; "Άς γίνουμε λοιπόν κι εμείς "πτωχοί τω πνεύματι", άφοϋ ταπεινωθούμε και κακοπαθήσουμε στη σάρκα και γίνουμε ακτήμονες, γιά νά γίνει δική μας ή βασιλεία τού Θεού και νά έπιτύχουμε τις μακάριες ελπίδες, κληρονομώντας τή βασιλεία τών ουρανών.

Ό Κύριος μας έδωσε μερικούς συνοπτικούς λόγους πού συγκεκριαλιώνουν τό Ευαγγέλιο τής σωτηρίας μας, ένας άπό τούς οποίους είναι ό μακαρισμός πού αναλύουμε. Σ' αυτόν, δπως είδαμε, περιέλαβε μ' ένα λόγο πολλές αρετές και απέκλεισε πολλές κακίες, ευλογώντας δσους μέ βάση αυτόν περιτέμνουν καλώς τό παθητικό μέρος τής ψυχής τους μέ τή μετάνοια. Δέν είναι όμως μόνο αυτά. Στο λόγο αυτό ό Κύριος περιέλαβε και πάρα πολλά άλλα, παρόμοια στην ενέργεια δχι μέ τήν περιτομή, αλλά μέ τό υπερβολικό κρύο και τήν παγωνιά, τό χιόνι, τήν πάχνη και τούς σφοδρούς άνεμους, και γενικά μέ τήν ταλαιπωρία πού υποφέρουν τά φυτά τό χειμώνα και τό καλοκαίρι, εκτεθειμένα στο κρύο και τή ζέστη, χωρίς τά οποία κανένα φυτό δέν μπορεί νά ωριμάσει τον καρπό του. Ποιά είναι αυτά; Οί διάφοροι πειρασμοί πού έρχονται και πού είναι ανάγκη νά τούς υποφέρει ευχαρίστως εκείνος πού μέλλει νά αποδώσει καρπό στο Γεωργό τών πνευμάτων. "Όπως δηλαδή δταν λυπηθεί κανείς τά φυτά τής γής πού ταλαιπωρούνται και τά περιτειχίζει και κάνει άπό πάνω στέγη και δέν τά αφήσει νά ταλαιπωρούνται άπό τά δεινά τών καιρικών μεταβολών, δέν παίρνει καρπό ακόμη κι αν τά κλαδεύει ή τά καθαρίζει και τά περιποιείται. Πρέπει νά τά αφήσει νά υπομείνουν τά πάντα γιατί έτσι, άφοϋ περάσει ή δυσκολία τοϋ χειμώνα και έρθει ή άνοιξη, βλαστάνουν και ανθίζουν και γεμίζουν φύλλα και προβάλλουν μαζί μέ τούς ωραίους εκείνους θαλερούς βλαστούς και τούς άγουρους καρπούς, οί οποίοι κάτω άπό τις καυτερές ακτίνες τοϋ ηλίου μεγαλώνουν σιγά-σιγά και ωριμάζουν και γίνονται κατάλληλοι γιά τροφή και συγκομιδή. "Έτσι κι εκείνος πού δέν υποφέρει μέ γενναιότητα τό βαρύ φορτίο τών πειρασμών, ακόμη κι αν δέν τοϋ λείπει καμιά άπό τις άλλες αρετές, δέν θά δώσει ποτέ καρπό άξιο γιά τό θεϊκό πατητήρι και τή θεϊκή αποθήκη. Γιατί κάθε αγωνιστής γίνεται τέλειος μέ τήν υπομονή τών εκουσίων και ακουσίων κόπων, άπό τούς οποίους άλλοι έχουν εξωτερικά αίτια κι άλλοι καταβάλλονται άπό εμάς τούς ίδιους. "Ό,τι γίνεται στά φυτά τής γής άπό τή φύση και άπό τις γεωργικές επινοήσεις και τις μεταβολές τών εποχών, τούτο γίνεται μέ τήν προαίρεση μας και σ' εμάς, τά λογικά κλήματα τοϋ Χριστού, δταν ύπακοϋμε σ' Αυτόν, τό Γεωργό τών ψυχών μας, εφόσον είμαστε αυτεξούσιοι. Χωρίς υπομονή σ' εκείνα πού μάς βρίσκουν άθελα μας, ούτε οί κόποι πού καταβάλλομε μέ τό θέλημα μας θά ευλογηθούν άπό τό Θεό. Γιατί ή αγάπη προς τό Θεό, δοκιμάζεται κυρίως μέ τή θλίψη τών πειρασμών. Πρέπει λοιπόν ή ψυχή νά κατορθώσει πρώτα τά εκούσια, κι άφοϋ μ' αυτά έθιστοϋμε στο νά καταφρονοϋ-

με τή δόξα και τήν ηδονή, τότε θα ύποφέρομε εϋκόλα και τούς ακούσιους πειρασμούς.

Εκείνος πού για τήν "εν πνεύματι πτωχεία" του καταφρονεί δόξα και ηδονή και θεωρεί τον εαυτό του άξιο νά δεχτεί τά πιο δραστικά φάρμακα τής μετάνοιας, περιμένει πάντοτε κάθε θλίψη και δέχεται ευχαρίστως κάθε πειρασμό σάν νά τού πρέπει, και χαίρεται γι' αυτό, γιατί τον βλέπει ως τό καθαρικό τής ψυχής του. Και κάνει τον πειρασμό του αφορμή έντονης και πολύ αποτελεσματικής δεήσεως προς τό Θεό, πιστεύοντας ότι αυτός τού προξενεί και μαζί προφυλάγει τήν υγεία τής ψυχής του. Κι όχι μόνο συγχωρεί μέ άμνησικακία εκείνους πού τον θλίβουν, αλλά και τούς ευγνωμονεί και προσεύχεται γι' αυτούς σάν νά τον ευεργέτησαν. Γι' αυτό, όχι μόνο λαβαίνει τή συγχώρηση τών αμαρτιών του, σύμφωνα μέ τήν υπόσχεση τού Κυρίου⁹⁵, αλλά επιτυγχάνει και τή βασιλεία τών ουρανών και τή θεία ευλογία, και μακαρίζεται άπό τον Κύριο για τή μέχρι τό τέλος μακροθυμία του μέ πνεύμα ταπεινώσεως.

Άφοϋ αναφέρθηκα μέ συντομία σέ κάποια σημεία τής πνευματικής περιτομής, θά προσθέσω τώρα και μερικά για τήν εξαιτίας της άφθονη καρποφορία. Στή συνέχεια λοιπόν εκείνων πού απέκτησαν τον αναφαίρετο πλούτο μέ τήν "έν πνεύματι πτωχεία", ό Κύριος, ό μόνος μακάριος, κάνει κοινωνούς τής μακαριότητας Του όσους πενθούν, λέγοντας: «Μακάριοι όσοι πενθούν, γιατί αυτοί θά παρηγορηθούν»⁹⁶. Γιατί ό Χριστός ένωσε τό πένθος μέ τή φτώχεια; Επειδή τούτο συνυπάρχει πάντοτε μαζί της. Ή λύπη όμως για τήν υλική φτώχεια προξενεί τό θάνατο τής ψυχής, λέει ό Απόστολος⁹⁷, ένώ ή λύπη για τήν κατά Θεόν φτώχεια οδηγεί στή μετάνοια προς σωτηρία ψυχής, για τήν οποία δέ μετανιώνει κανένας. Στήν πρώτη φτώχεια, πού είναι αθέλητη, ακολουθεί τό αθέλητο πένθος, ένώ στήν εκούσια ακολουθεί έξ ανάγκης τό εκούσιο πένθος. Κι επειδή τό πένθος πού μακαρίζεται έδώ είναι ενωμένο μέ τήν κατά Θεόν φτώχεια και τή συνοδεύει αναγκαστικά, και άπό εκείνην, ως αιτία του, εξαρτάται ολόκληρο, έχει και άπό αυτήν, φυσικά, τό ότι είναι πνευματικό και εκούσιο. Άλλά άς δούμε πώς ή μακαριστή φτώχεια γέννα τό μακάριο πένθος.

Τέσσερα είναι τά είδη τής πνευματικής φτώχειας, όπως έδειξε ό λόγος λίγο παραπάνω. Είναι δηλαδή ή φτώχεια στο φρόνημα, στο σώμα, στον υλικό πλούτο και στους πειρασμούς πού μας έρχονται άπ' έξω. Κανένας όμως πού βλέπει νά τά παραθέτω χωριστά νά μή νομίσει ότι και ή ενέργεια καθενός είναι χωριστή. Γιατί τό καθένα άπό αυτά ενεργείται μαζί μέ τά άλλα. Γι' αυτό κι έχουν συμπεριληφθεί σ' ένα μακαρισμό, ό οποίος συγχρόνως υποδηλώνει θαυμάσια και ποιο είναι κατά κάποιο τρόπο ή ρίζα και ή αιτία τούτων, ότι δηλαδή είναι τό πνεύμα μας. Γιατί τούτο, όταν έγκλωπωθεί, δ-

95. Ματθ. 6, 14.

96. Ματθ. 5, 4.

97. Β' Κορ. 7, 10.

πως είπαμε, τή χάρη τοῦ ευαγγελικού κηρύγματος, αναβλύζει από μέσα του πηγὴ φτώχειας πού ποτίζει δλο τὸ πρόσωπο τῆς γῆς μας⁹⁸, δηλαδή τον εξωτερικὸ ἄνθρωπο, και τον κάνει παράδεισο αρετῶν. Τέσσερα λοιπὸν εἶναι τὰ εἶδη τῆς πνευματικῆς φτώχειας, κι ἀπὸ τὸ καθένα γεννιέται τὸ ἀνάλογο πένθος, μαζί με τὴν ἀνάλογη παρηγοριά.

Ἀπὸ τὴν ἐκούσια σωματικὴ φτώχεια και ταπείνωση, (πού περιλαμβάνει πείνα και δίψα και ἀγρυπνία και γενικὰ κάθε ταλαιπωρία και κακοπάθεια τοῦ σώματος, και μαζί με αυτά και ἐλλογη συστολὴ τῶν αισθησέων), δχι μονάχα γεννιέται πένθος, ἀλλὰ και δάκρυα. "Ὅπως δηλαδή ἡ ἀναλησιῶ, ἡ πώρωση και ἡ σκληρότητα τῆς καρδιάς γεννιούνται ἀπὸ τὴν ἀνεση, τὴν ἀπόλαυση και τὴν καλοπέραση, ἔτσι ἀπὸ τὴν ἐγκρατὴ και πειθαρχημένη δίαιτα γεννιούνται ἡ συντριβὴ τῆς καρδιάς και ἡ κατάνυξη, πού ἀποτρέπουν κάθε πικρία και φέρνουν μιὰ γλυκιὰ ἰλαρότητα. Γιατὶ βέβαια χωρὶς συντριβὴ τῆς καρδιάς εἶναι ἀδύνατο, δπως λένε, νὰ ἀπαλλαγεί κανεὶς ἀπὸ τὴν κακία. Συντριβὴ στὴν καρδιά φέρνει και ἡ τριμερὴς ἐγκράτεια, τοῦ ὕπνου, τῆς τροφῆς και τῆς σωματικῆς ἀναπαύσεως. Και ἀφοῦ μέ τὴ συντριβὴ αὐτὴ ἡ ψυχὴ ἐλευθερωθεὶ ἀπὸ τὴν κακία και τὴν πικρία, παίρνει στὴ θέση τους τὴν πνευματικὴ χαρὰ. Αὐτὴ εἶναι ἡ παρηγοριά γιὰ τὴν ὁποία μακαρίζει ὁ Κύριος ἐκεῖνους πού πενθοῦν. Λέει δὲ και ὁ Ἰωάννης, ὁ ὁποῖος ἐγράψε γιὰ μᾶς τὴν πνευματικὴ Κλίμακα: «Ἡ δίψα και ἡ ἀγρυπνία συνθλίβουν τὴν καρδιά. Κι δταν αὐτὴ συνθλιβεί, ἀναπηδοῦν δάκρυα». Εκείνος, λέει, πού θὰ τὰ δοκιμάσει, θὰ γελάσει παρηγορημένος ἐξαιτίας τους, μέ τὸ μακάριο γέλιο πού ὑποσχέθηκε ὁ Κύριος⁹⁹. "Ἐτσι γεννιέται ἀπὸ τὴ θεοφιλή φτώχεια τὸ πένθος πού παρηγορεῖ και κάνει μακάριους ἐκεῖνους πού τὸ ἀπέκτησαν.

Ἄς δοῦμε τώρα πὼς γεννιέται τὸ πένθος ἀπὸ τὸ ἄλλο εἶδος τῆς φτώχειας, δηλαδή τὸ ἔμφοβο φρόνημα και τὴν ἔνθεη ταπείνωση τῆς ψυχῆς. Ἡ αὐτομεμψία συνυπάρχει πάντοτε μέ τὴν ταπείνωση τῆς ψυχῆς, και δίνει στὴν ἀρχὴ σφοδρὴ ἔνταση στο φόβο τῆς κολάσεως, φέρνοντας μπροστὰ στὰ μάτια ἐκεῖνη τὴ φρικωδέστατη συνένωση τῶν διαφόρων ἀντίθετων βασανιστηρίων σὲ ἓνα, και ἀυξάνοντας περισσότερο τὸ φόβο ἀπὸ τὴν ὑπόμνηση δι τὴ κόλαση εἶναι ἀνέκφραστη, ἀφοῦ εἶναι χειρότερη ἀπ' δσα ἔχουν εἰπωθεὶ γι' αὐτὴν. Πόση δὲ προσθήκη στὰ δεινὰ εἶναι ἡ ἀτελεύτητη διάρκεια της! Καύσωνας και ψύχος, σκοτάδι και φωτιὰ, ἀναταραχὴ και ἀκινησιῶ, δεσμά και φόβοι και δαγκώματα ἀπὸ ἀθάνατα θηρία, δλα αὐτὰ μαζεῦονται σ' ἐκεῖνη τὴν καταδίκη, ἀλλὰ και μέ δλα αὐτὰ δέν παριστάνεται ἐκεῖνο τὸ κακό, τὸ ὁποῖο, κατὰ τὴ Γραφή, δέν μπορεῖ νὰ τὸ συλλάβει νους ἀνθρώπου¹⁰⁰. Τί εἶναι δμως τὸ ἀνώφελο και ἀπαρηγόρητο και ἀτελείωτο ἐκεῖνο πένθος; Σ' ἐκεῖνους πού ἀμάρτησαν ἀπέναντι τοῦ θεοῦ, τὸ πένθος δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν ἐπίγνωση τῶν ἀμαρτιῶν τους. Ἐκεῖ λοιπὸν, ἀφοῦ ἐλεγχθοῦν και ἐξαλειφθεὶ κάθε ἐλί-

δα τους και απελπιστούν για τή σωτηρία, ό ακούσιος έλεγχος τής συνειδήσεως πολλαπλασιάζει στον καθένα τήν επικείμενη οδύνη μέσω του πένθους. Κι αυτό τό πένθος πάλι και πάντοτε, επειδή δε θά τερματιστεί ποτέ, γίνεται αφορμή άλλου πένθους και άλλο φοβερό σκοτάδι και καύσωνας ανυπόφορος και βυθός λύπης απεριγράφτος. Τό πένθος όμως αυτό είναι πάρα πολύ ωφέλιμο στην έδώ ζωή. Γιατί ό Θεός υπακούει με ευσπλαχνία, άφοϋ και ως εμάς κατέβηκε νά μάς επισκεφθεί, και σ' εκείνους πού πενθούν μ' αυτόν τον τρόπο υποσχέθηκε τήν παρηγοριά και τήν παράκληση πού είναι Αυτός ό ίδιος, άφοϋ είναι και ονομάζεται Παράκλητος¹⁰¹. Είδες λοιπόν και τό πένθος τής ταπεινωμένης ψυχής και τήν παρηγοριά πού ακολουθεί; 'Αλλά και ή αυτομεμφία μόνη της, όταν τοποθετηθεί σάν νοερό βάρος πάνω στο λογιστικό μέρος τής ψυχής και πολυκαιρίσει, τό συντρίβει και τό πιέζει και βγάζει τό σωτηριώδες κρασί πού ευφραίνει τήν καρδιά του άνθρωπου¹⁰², δηλαδή τον εσωτερικό μας άνθρωπο. Και τέτοιο κρασί είναι ή κατάνυξη. Γιατί μέσω του πένθους, ή αυτομεμφία συντρίβει τότε και τά πάθη και γεμίζει τήν καρδιά από άξιομακάριστη χαρά, άφοϋ τήν ελευθερώσει από τό φοβερό βάρος τους. Γι' αυτό είναι μακάριοι όσοι πενθούν, γιατί αυτοί θά παρηγορηθούν¹⁰³.

Θ' αναφερθούμε τώρα στην άκτημοσύνη, δηλαδή στη φτώχεια κατά τήν περιουσία και τά υπάρχοντα μας, ενωμένη βέβαια με τή φτώχεια του πνεύματος, όπως είπαμε παραπάνω γιατί μόνο όταν ασκούνται μαζί όλα τά είδη τής φτώχειας, είναι τέλεια και εύάρεστα στο Θεό. "Άκουσε λοιπόν με σύνεση για νά μάθεις πώς έρχεται τό πένθος και ή αντίστοιχη παρηγοριά από αυτό τό είδος τής φτώχειας. "Όταν ό άνθρωπος τά αποχαιρετίσει όλα και απαρνηθεί τά χρήματα και τά κτήματα, εγκαταλείποντας τα ή μοιράζοντας τα στους φτωχούς συμφωνά με τήν εντολή , και απομακρύνει τήν ψυχή του από τή μέριμνα γι' αυτά, τότε τήν κάνει νά στραφεί στην εξέταση του έαυτού της, ελεύθερη πιά από εξωτερικούς περισπασμούς. Κι όταν ό νους απομακρυνθεί από όλα τά αισθητά και ανασηκωθεί από τήν τύρβη τους πού τον κατακλύζει και παρατηρήσει τον εσωτερικό άνθρωπο, πρώτα-πρώτα βλέπει τό απαίσιο προσωπείο πού απέκτησε από τήν περιπλάνηση του στά γήινα, και σπεύδει νά τό αποπλύνει με τό πένθος. "Επειτα, άφοϋ αφαιρέσει τό δύσμορφο αυτό κάλυμμα, και καθώς πιά ή ψυχή δέ διασκορπίζεται άπρεπα σε ποικίλες μέριμνες, ό νους εισέρχεται ατάραχα στα πραγματικά "ταμεία"¹⁰⁵ —στά ενδότερα τής ψυχής—, κι εκεί προσεύχεται στον άόρατο Πατέρα. Και Εκείνος του χαρίζει πρώτα-πρώτα τό δώρο πού είναι δοχείο των θείων χαρισμάτων, δηλαδή τήν ειρήνη των λογισμών, μετά από τήν οποία τελειοποιεί τήν ταπείνωση, πού γεννά και συγκρατεί κάθε αρετή. "Όχι βέβαια τήν ταπείνωση πού συνίσταται σέ λόγια και σχήματα τά όποια βρίσκει εύκολα δ-

101. Γω. 14, 16· Α' Γω. 2, 1.

103. Ματθ. 5, 4.

105. Ματθ. 6, 6.

102. Ψαλμ. 103, 15.

104. Λουκ. 14, 33· Ματθ. 19, 21.

ποιος θέλει, άλλα εκείνη πού επιβεβαιώνεται από τό αγαθό και θείο Πνεύμα, τήν οποία κτίζει τό Ιδιο τό Πνεῦμα δταν εγκατασταθεί στά έγκατα της ψυχής. Μέσα στήν ειρήνη λοιπόν και τήν ταπείνωση, σάν μέσα σέ ασφαλές περιτείχισμα τοῦ παραδείσου τοῦ νοῦ, φυτρώνουν τά κάθε είδους δένδρα της πραγματικής αρετής. Στο κέντρο του ανεγείρονται τά ιερά ανάκτορα τής αγάπης, στά πρόθυρα τών οποίων ανθίζει σάν προοίμιο τής μέλλουσας ζωής ή ανέκφραστη και αναφαίρετη χαρά.

Ἡ άκτημοσύνη είναι μητέρα τής άμεριμνίας. Ἡ άμεριμνία, τής προσοχής και τής προσευχής. Αυτές είναι μητέρες τοῦ πένθους και τών δακρύων. Τοῦτα εξαλείφουν τις εμπαιθείς συνήθειες. "Όταν αυτές εξαλειφθοῦν, γίνεται ευκολότερος ό δρόμος τής αρετής, γιατί φεύγουν από τή μέση τά εμπόδια και ή συνείδηση πιά δέν κατηγορεί. 'Από αυτό πηγάζει ή χαρά και τό μακάριο γέλιο τής ψυχής. Τότε πλέον και τά οδυνηρά δάκρυα μετατρέπονται σέ γλυκά, και τά λόγια τοῦ Θεοῦ γίνονται γλυκύτατα στο λάρυγγα και ανώτερα από μέλι στο στόμα¹⁰⁶, και από δέηση ή προσευχή μεταβάλλεται σέ ευχαριστία, και ή μελέτη τών θείων εντολών είναι αγαλλίαση τής ψυχής, μέ ελπίδα αδιάψευστη, ή οποία, αποτελώντας πρόγευση τών ουρανίων, πλησιάζει τήν ψυχή μέσω τής πείρας αυτής τής γεύσεως και τής μαθαίνει έν μέρος τον υπερβολικό πλούτο τής αγαθότητας τοῦ Θεοῦ, σύμφωνα μέ τά λόγια τοῦ Δαβίδ: «Γευθείτε και μάθετε διτι ό Κύριος είναι αγαθός»¹⁰⁷. Αυτός είναι ή αγαλλίαση τών δικαίων, ή χαρά τών ευθέων, ή ευφροσύνη τών ταπεινωμένων, ή παρηγοριά εκείνων πού πενθούν γι' Αυτόν.

Τί λοιπόν; Ἡ παρηγοριά φτάνει ως εδώ; Κι αυτά μονάχα είναι τά δώρα τής ιερής μνηστείας; Πέρα από αυτά δέ φανερώνει καθαρότερα τον εαυτό Του ό Νυμφίος τών ψυχών αυτών σ' όσους έχουν τό μακάριο πένθος και καθαρίστηκαν και είναι στολισμένοι σάν νύμφες μέ τις αρετές; "Όχι βέβαια. Για όσα δμως θά ποῦμε τώρα, είναι κάποιοι έτοιμοι νά μάς κατηγορήσουν από φθόνο, λέγοντας κάπως έτσι: «Μή μιλήσεις στο δνομα τοῦ Κυρίου» ειδημή, θά δυσφημίσομε τό δνομά σου, χαλκεύοντας εναντίον σου και διαδίδοντας συκοφαντίες και ψευδοκατηγορίες». 'Αλλ' ας τούς άγνοήσομε τώρα αυτούς κι άς δώσομε συνέχεια στο λόγο, πιστεύοντας και λέγοντας τά λόγια τών αγίων Πατέρων μας και σ' αυτά αποβλέποντας και πείθοντας γι' αυτά και τούς άλλους. Γιατί λέει ή Γραφή¹⁰⁸: «Πίστεψα, γι' αυτό και μίλησα» έτσι κι εμείς, πιστεύομε, γι' αυτό και μιλούμε.

"Όταν λοιπόν διωχθεί κάθε αισχρο πάθος πού κατοικεί μέσα μας και ό νους, δπως είπαμε, επιστρέψει ό ίδιος ολοκληρωτικά στον εαυτό του και στις άλλες δυνάμεις τής ψυχής και καλλωπίσει μέ τήν καλλιέργεια τών αρετών τήν ψυχή, προχωρώντας προς τά τελειότερα και ποθώντας νέες πρακτικές αναβάσεις και καθαρίζοντας μέ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ δλο και περισσότερο τον

106. Ταλμ. 118, 103.

107. Ταλμ. 33, 9.

108. Ψαλμ. 115, 1- Β' Κορ. 4, 13.

εαυτό του, τότε δεν εξαλείφει μονάχα δλα τά αποτυπώματα τοῦ πονηροῦ, ἀλλά βγάξει ἀπό τή μέση και κάθε επίκτητο στοιχείο, ὅσο κι αν εἶναι ἢ φαίνεται καλό. Κι ἀφοῦ ανεβεί πάνω ἀπό τά νοητά και τά σχετικά με αὐτά νοήματα — ὅσα δεν εἶναι ἀμιγῆ ἀπό φαντασίες —, κι ἀφοῦ τά ἀπορρίψει δλα γιά τήν εὐαρέστηση και τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ και σταθεῖ μπροστά στο Θεό κωφός και ἀλαλος, τότε ὁ νους γίνεται πιά υλικό στά χέρια τοῦ Θεοῦ και δέχεται τή θειότατη ἀνάπλαση ἀνεμπόδιστα, καθὼς τίποτε πλέον ἀπό τά ἐξωτερικά δεν τον ενοχλεῖ, και ἡ ἐσωτερικὴ χάρη τον μεταβάλλει στο καλύτερο καί, τό πιο παράδοξο, κατα φωτίζει με ἀνέκφραστο φῶς ἐσωτερικά καί τελειοποιεῖ τον ἔσω ἄνθρωπο. Ἄφοῦ λοιπόν χαράξει ἡ μέρα στις καρδιές μας, σύμφωνα μέ τά λόγια τοῦ Κορυφαίου τῶν Αποστόλων¹⁰⁹, κι ἀνατεῖλει σ' αὐτές ὁ αὐγερινός, βγαίνει ὁ ὄντως ἄνθρωπος — ὁ νους — στήν κατεξοχὴν ἐργασία του, σύμφωνα μέ τον προφητικό λόγο¹¹⁰, και μέ τό φῶς βαδίζει τό δρόμο κι ανεβαίνει σέ βουνά αἰώνια¹¹¹. Καί — ὠ τοῦ θαύματος — μέσα σ' αὐτό τό φῶς ἐποπτεύει τά ὑπερκόσμια πράγματα, μὴ χωριζόμενος ἀπό τό υλικό σῶμα μέ τό οποίο πλάστηκε ἀπό τήν ἀρχή, ἢ καί χωριζόμενος ἀπό αὐτό, ἀνάλογα μέ τό στάδιο τῆς ἀνόδου. Γιατί δεν ανεβαίνει μέ τά φανταστικά φτερά τῆς διάνοιας, ἢ ὁποῖα τριγυρίζει σάν τυφλὴ χωρὶς νά ἔχει ἀκριβὴ καί βέβαιη κατανόηση μήτε γιά τά ἀπόντα αἰσθητά, μήτε γιά τά υψηλά καί ἀπρόσιτα νοητά. Ἄλλὰ ανεβαίνει πραγματικά μέ τήν ἀνέκφραστη δύναμη τοῦ Πνεύματος, και μέ ἀνεῖπτη πνευματικὴ ἀντίληψη ἀκούει τά "ἄρρητα ῥήματα"¹¹² και βλέπει τά ἀθέατα. Καί ἀπό αὐτό γεμίζει ολόκληρος μέ θαυμασμό, και ἄς εἶναι ἀπὼν ἀπό ἐκεῖ καί συναγωνίζεται μέ τοὺς ἀκούραστους ὑμνωδοὺς, τοὺς Ἀγγέλους, σάν ἄλλος ἐπίγειος ἄγγελος τοῦ Θεοῦ. Καί μέσω τοῦ εαυτοῦ του προσφέρει στο Θεό δλη τήν κτίση, ἐπειδὴ καί ὁ ἴδιος μετέχει δλων, και τώρα μετέχει καί τοῦ πάνω ἀπ' δλα Θεοῦ, γιά νά ἀποδειχθεῖ ὅτι φέρει ἀκριβὴ τή θεία εἰκόνα.

Πάνω σ' αὐτά ὁ ἅγιος Νείλος* λέει: «Ἡ καλὴ κατάσταση τοῦ νοῦ εἶναι ἓνα νοητό ὕψος, ὅμοιο μέ οὐράνιο χρῶμα, ὅπου κατὰ τον καιρὸ τῆς προσευχῆς ἔρχεται τό φῶς τῆς Ἁγίας Τριάδος». Καί πάλι: «Ὅποιος θέλει νά δει τήν κατάσταση τοῦ νοῦ του, ἄς στερήσει τον εαυτό του ἀπ' δλα τά νοήματα, και τότε θά δει τό νοῦ του παρόμοιο μέ σάφειρο ἢ μέ οὐράνιο χρῶμα». Αὐτό εἶναι ἀδύνατο νά γίνει χωρὶς τήν ἀπάθεια, γιατί χρειάζεται νά συνεργήσει ὁ Θεός και νά τοῦ παρέχει τό συγγενές του φῶς. Καί ὁ ἅγιος Διάδοχος** λέει: «Δύο πράγματα μας δίνει ἡ χάρη μέ τό βάπτισμα, πού τό ἓνα εἶναι ἀπείρως ἀνώτερο ἀπό τό ἄλλο. Πρῶτα δηλαδή μάς ἀνακαινίζει μέσα στο νερό και κάνει λαμπρό τό "κατ' εἰκόνα", ξεπλένοντας κάθε ρύπο τῆς ἀμαρ-

109. Β' Πέτρ. 1, 19.

110. Υαλμ. 103, 23.

111. Ταλμ. 75, 5.

112. Β' Κορ. 12, 4.

* Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 224, κεφ. 53.

** Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 317-8, κεφ. 89.

τίας μας· για τό άλλο δμως περιμένει τή συνεργασία μας. "Όταν λοιπόν αρχίσει ό νους με βαθιά αίσθηση νά γεύεται την αγαθότητα τοῦ Παναγίου Πνεύματος, τότε πρέπει νά γνωρίζομε δ'π άρχισε ή χάρη νά έπιζωγραφίζει στο κατ εικόνα το καθ ομοίωσιν . Ι2στε αυτή ή αίσθηση φανερώνει ό-τι διαμορφωνόμαστε στο "καθ' όμοίωσιν". "Όμως τήν τελειότητα τής όμοιώσεως θά τήν καταλάβομε από τό φωτισμό». Και πάλι: «Τήν πνευματική αγάπη δεν μπορεί κανείς νά αποκτήσει, άν δέ φωτιστεί από τό "Άγιο Πνεύμα με κάθε εσωτερική πληροφορία. Γιατί άν δέ λάβει ό νους τελείως τό "καθ' όμοίωσιν" μέσω τοῦ θείου φωτός, δλες τις άλλες αρετές μπορεί νά τις έχει, είναι δμως ακόμη άμοιρος τής τέλειας αγάπης». Επίσης, από τον άγιο Ισαάκ μαθαίνομε δι, στον καιρό τής προσευχής, ό χαριτωμένος νους βλέπει τήν καθαρότητα του, δμοια μέ επουράνιο χρώμα· ή κατάσταση αυτή ονομάστηκε "τόπος θεού" από τούς πρεσβύτερους τοῦ Ισραήλ, δταν τούς φανερώθηκε στο δρος Σινά"³. Λέει ακόμη: «Καθαρότητα τοῦ νοῦ είναι ή κατάσταση στην οποία ακτινοβολεί, στον καιρό τής προσευχής, τό φώς τής Αγίας Τριάδος».

Ό νους πού καταξιώθηκε εκείνο τό φώς, διαβιβάζει πολλά σημάδια τοῦ θείου κάλλους και στο συνδεδεμένο μ' αυτόν σώμα, ως ενδιαμέσος μεταξύ τής θείας χάρης και τής παχύτητας τής σάρκας, χορηγώντας του δύναμη και γιά τά αδύνατα. Από αυτό πηγάζει ή θεοειδής και ασύγκριτη έξη τής αρετής και ή δυσκινησία ή ή τέλεια ακινησία προς τήν κακία. Από αυτό έρχεται ό Λόγος και σαφηνίζει στο νοῦ τούς λόγους τών δντων και τοῦ αποκαλύπτει, γιά τήν καθαρότητα του, τά μυστήρια τής φύσεως* διά μέσου αυτών, ή διάνοια εκείνων πού τά δέχονται μέ πίστη, υψώνεται κατ' αναλογίαν στήν κατανόηση τών υπέρ φύση, τήν όποια πραγματοποιεί ό Ιδιος ό Πατέρας τοῦ Λόγου μέ άυλες επαφές. Από αυτό ακόμη πηγάζουν και οι άλλες ποικίλες θαυματοποιίες και ή διόραση και ή προόραση και ή διήγηση περι εκείνων πού συμβαίνουν κάπου μακριά, σάν νά είναι παρόντα. Τό σπουδαιότερο μάλιστα είναι δι ταυτά δέν αποτελούν τό σκοπό τών μακαρίων εκείνων ψυχών. "Όπως δηλαδή δταν κανείς βλέπει προς μία ηλιακή ακτίνα, διακρίνει και τά αιωρούμενα μόρια τής σκόνης, παρόλο πού δέν είναι αυτό ό σκοπός του, έτσι κι εκείνοι πού δέχονται μέ καθαρότητα τις θεϊκές ακτίνες, οι οποίες από τή φύση τους αποκαλύπτουν τά πάντα, είναι επόμενο νά αποκτούν —σάν πάρεργο βέβαια— τή γνώση διχι μόνο δσων υπήρξαν ή υπάρχουν, αλλά και τών μελλοντικών, ανάλογα μέ τήν καθαρότητα τους. "Όμως πρωταρχική τους επιδίωξη είναι ή επιστροφή και συγκέντρωση τοῦ νοῦ στον εαυτό του. "Η μάλλον, ή επιστροφή δλων τών δυνάμεων τής ψυχής προς τό νοῦ —άν και φαίνεται παράδοξος ό λόγος—, και ή ενέργεια τοῦ νοῦ κατά Θεόν, μέ τήν όποία διορθώνονται ώστε νά μοιάσουν προς τό Πρωτότυπο, τό Θεό, και

έρχονται σέ υγιή πνευματική κατάσταση, καθώς ή χάριη τους ξαναφέρνει στο πρωτόκτιστο και απεριγράπτο εκείνο κάλλος. Σέ τέτοιο ύφος ανεβάξει τό μακάριο πένθος τους "ταπεινούς τή καρδιά και πτωχούς τώπνεύματι"¹¹⁴.

Άφοῦ αυτά, για τήν αμέλεια πού φωλιάζει μέσα μας, είναι πάνω από μας, άς ξαναγυρίσουμε στο θεμέλιο τους κι άς προσθέσουμε λίγα ακόμη για τό πένθος. Αυτό λοιπόν επακολουθεί σέ όλα τά είδη τής ακούσιας κατά κόσμον φτώχειας. Πώς δηλαδή νά μή λυπάται εκείνος πού δέν έχει χρήματα και πεινά χωρίς νά τό θέλει και κοπιάζει πολύ και περιφρονείται; 'Αλλά αυτό τό πένθος δέν έχει παρηγοριά, και μάλιστα όσο επιτείνεται ή φτώχεια, ή μάλλον όσο ό φτωχός αυτός δέν έχει τήν αληθινή γνώση. Καθώς δηλαδή αυτός δέν υποτάσσει στο λογικό τις ηδονές και τις οδύνες τής αίσθήσεως, αλλά μάλλον ό ίδιος υποτάσσεται σ' αυτές μέ τή λανθασμένη χρήση τού λογικού του, τις αυξάνει χωρίς κανένα κέρδος —όπως δέν έπρεπε— ή μάλλον και μέ πολύ μεγάλη ζημία του. Γιατί δίνει σημάδι και απόδειξη καθαρή εναντίον του ότι δέν πίστεψε ακλόνητα στο Ευαγγέλιο πού κήρυξε ό Χριστός και στή διδαχή τών πριν από Αυτόν προφητών και τών μετά από Αυτόν μαθητών και αποστόλων Του. "Ότι δηλαδή ή φτώχεια είναι πού χαρίζει τον αδαπάνητο πλούτο, ή ευτέλεια τήν ανέκφραστη δόξα, ή εγκράτεια τήν ανώδυνη απόλαυση, και ή καρτερία στους πειρασμούς τήν απαλλαγή από τήν αιώνια στενοχώρια και θλίψη πού απειλεί όσους αγάπησαν τόν έδώ παραλυμένο βίο και δέν προτίμησαν νά περάσουν στή ζωή μέσα από τή στενή πύλη και όδό"⁵. Σωστά λοιπόν είπε ό Απόστολος Παύλος ότι ή κατά κόσμον λύπη προξενεί θάνατο"⁶, γιατί μέ αυτά πού είπαμε αποδείχθηκε ότι είναι αμαρτία πού οδηγεί στο θάνατο.

"Αν ή πραγματική ζωή τής ψυχής είναι φώς θεϊκό πού προξενείται από τό κατά θεόν πένθος, κατά τούς Πατέρες, όπως σημειώσαμε παραπάνω, άρα ό θάνατος τής ψυχής είναι σκοτάδι δαιμονικό πού προξενείται από τήν κοσμική λύπη στήν ψυχή. Είναι τό σκοτάδι εκείνο για τό όποιο λέει ό Μέγας Βασίλειος ότι, ή αμαρτία έχει τήν ύπαρξη της από τήν απουσία τού καλού και παίρνει τή μορφή νοερού σκότους μέ τις άδικες πράξεις. Άλλά και ό άγιος Μάρκος* λέει: «Εκείνος πού είναι περικυκλωμένος από τούς πονηρούς λογισμούς πώς θά δεϊ πραγματική τήν αμαρτία πού σκεπάζουν; Αυτή είναι σκοτάδι και ομίχλη τής ψυχής πού έπεσε μέσα της από έννοιες και λόγια και πράξεις πονηρές. Εκείνος πού δέν είδε αυτή τήν περιεκτική αμαρτία, πότε θά παρακαλέσει νά καθαριστεί από αυτήν; Κι εκείνος πού δέν καθαρίστηκε, πώς θά βρεϊ τόν τόπο τής καθαρής φύσεως; Κι εκείνος πού δέ βρήκε αυτόν τόν τόπο, πώς θά δεϊ τόν εσωτερικότερο οίκο τού Χριστού; Πρέπει λοιπόν νά κτυπήσουμε τή θύρα τού οίκου αυτού μέ προσευχή επίμονη και νά ζητήσουμε

114. Ματθ. 5, 3.

115. Ματθ. 7, 14.

116. Β' Κορ. 7, 10.

* Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 162, κεφ. 224-225.

όχι μόνο νά τον άποκτήσομε, άλλα και νά τον διαφυλάξομε. Γιατί υπάρχουν άνθρωποι πού τον έχασαν, άφού τον έλαβαν. Ψιλή γνώση ή και τυχαία πείρα αυτών τών πραγμάτων, ίσως και όψιμαθεις και νέοι κατέχουν. Τήν εργασία δμως, τήν υπομονετική κι επίμονη, μόλις κατέχουν οί ευλαβεις και πολύπειροι γέροντες».

Σύμφωνα μέ αυτοús τούς δύο είναι και ό άγιος Μακάριος, ό ουράνιος κατά τή γνώση, και δλη ή συνάθροιση τών Όσιών. 'Αλλά δπως τό σκοτάδι αυτό παίρνει τήν ύπαρξη του από τά αμαρτήματα, έτσι άν εξετάσεις και τήν κατά κόσμον λύπη, θά βρεις διτ γεννιέται και δυναμώνει από δλα τά πάθη. Είναι λοιπόν εικόνα και κατά κάποιο τρόπο απαρχή και προοίμιο και προκαταβολή του αιώνιου πένθους στο όποιο θά βυθιστούν όσοι δεν προτίμησαν τό πένθος πού μακάρισε ό Κύριος, τό πένθος πού δέν έχει μόνο κέρδος τή θεϊκή παρηγοριά, καρποφορώντας τήν πρόγευση τής αιώνιας ευφροσύνης, άλλα και διασφαλίζει τήν αρετή, κάνοντας τήν ψυχή αμετακίνητη πιά προς τά χειρότερα. Γιατί άν κανείς γίνει φτωχός και ταπεινωθεΓ και επιδιώξει τήν κατά Θεόν ευτέλεια, δέν αποκτήσει δμως και τό πένθος, προοδεύοντας στο καλύτερο, μπορεί εύκολα νά μεταβληθεί και νά ξαναγυρίσει μέ τή σκέψη του σ' εκείνα πού άφησε, ποθώντας πάλι εκείνα πού στήν άρχή είχε εγκαταλείψει και γινόμενος παραβάτης. "Αν αντίθετα, παραμένοντας και προσέχοντας στή διάθεση του για τή μακαριστή φτώχεια, δημιουργήσει μέσα του τό πένθος, δέν έχει πιά τάση νά γυρίσει προς τά πίσω και νά παλινδρομήσει κακώς εκεί από όπου καλά έκανε κι έφυγε. Γιατί ή κατά Θεόν λύπη, δπως λέει ό Απόστολος¹¹⁷, προξενεί στήν ψυχή τήν άμεταμέλητη μετάνοια, πού τήν οδηγεί στή σωτηρία.

Γι' αυτό και κάποιος από τούς Πατέρες έλεγε, διτ τό πένθος εργάζεται και φυλάγει¹¹⁸. Και δέν είναι αυτό τό μοναδικό κέρδος τοῦ πένθους, διτ ό άνθρωπος γίνεται ακίνητος σχεδόν προς τό κακό και δέν ξαναγυρίζει στά προηγούμενα αμαρτήματα του, άλλα κι αυτά θεωρούνται σάν νά μήν έγιναν. Επειδή δηλαδή ό άνθρωπος πενθεί πρώτα-πρώτα γι' αυτά, τοῦ τά λογαριάζει ό Θεός για ακούσια. Και για τά ακούσια δέν υπάρχει ευθύνη. Εκείνος πού πενθεί για τήν πενία του, δίνει απόδειξη μέ αυτό διτ ή πενία του δέν είναι θεληματική, γι' αυτό και θά πέσει μαζί μέ τούς πλούσιους ή όσους επιθυμούν νά πλουτίσουν στις παγίδες τοῦ διαβόλου"⁹, κι άν δέν αλλάξει και δέν τρέξει νά ξεφύγει αυτές τις παγίδες, θά παραπεμφθεί στήν αιώνια κόλαση μαζί μέ τό διάβολο. "Ετσι κι εκείνος πού αμάρτησε στο Θεό, άν εξακολουθει αδιάκοπα νά πενθεί, δέ θά τοῦ λογαριαστούν σάν εκούσια τά αμαρτήματα του και θά βαδίσει ανεμπόδιστα τό δρόμο τής αιώνιας ζωής, μαζί μ' εκείνους πού δέν αμάρτησαν.

Αυτό λοιπόν είναι τό κέρδος τής αρχής τοῦ πένθους, ή οποία είναι γε-

117. Β' Κορ. 7, 10.

118. Γεν. 2, 15.

119. Α' Τιμ. 6, 9.

μάτη μεγάλο πόνο, γιατί είναι ενωμένη με τό φόβο τοῦ Θεοῦ. "Όταν όμως τό πένθος προχωρήσει, ενώνεται με τήν αγάπη τοῦ Θεοῦ με θαυμαστό τρόπο και καρπώνεται τή γλυκιά και αγία παρηγοριά, καθώς ό άνθρωπος πού ἔχει πιά τό πένθος ως ιδιότητα γεύεται τήν αγαθότητα τοῦ Παρακλητήτου. Αυτή ή παρηγοριά είναι ανήκουστη γιά όσους δεν τή δοκίμασαν, γιατί είναι ανείπωτη. "Αν κανείς δεν μπορεί" νά πληροφορήσει γιά τή γλυκύτητα πού ἔχει τό μέλι, εκείνους πού δεν τό γεύθηκαν ποτέ, πώς άραγε μπορεί κανείς νά περιγράψει τήν ηδονή τής ιερής χαράς και τής χάρης τοῦ Θεοῦ σ' εκείνους πού δεν τή δοκίμασαν; Και βέβαια, ή άρχή τοῦ πένθους μοιάζει μέ επιζήτηση μνηστείας μέ τό Θεό, πού σχεδόν φαίνεται αδύνατη. ΓΓ αυτό και όσοι ποθούν τον Νυμφίο, πενθούν βλέποντας Τον νά μή συγκατατίθεται και Τοῦ απευθύνουν κάποια λόγια σάν αυτά πού προηγούνται από τή μνηστεία. Και κλαίγοντας σπαρακτικά Τον καλοῦν μέ θρήνους, επειδή δεν είναι κοντά τους κι ίσως δέν έρθει και ποτέ. Τό τέλος όμως τοῦ πένθους είναι ή τέλεια άγνή νυμφική ένωση. ΓΓ αυτό και ό Παῦλος, άφοῦ ονόμασε μέγα μυστήριο τήν ένωση τών συζύγων σε μία σάρκα, πρόσθεσε: «Έγώ βέβαια μιλω γιά τό Χριστό και τήν Εκκλησία»¹²⁰. Γιατί όπως οί σύζυγοι είναι μιá σάρκα, έτσι και οί άνθρωποι τοῦ Θεοῦ είναι ένα πνεῦμα μέ τό Θεό. Τό ίδιο λέει κι άλλου μέ σαφήνεια: «"Όποιος συνδέεται μέ τον Κύριο, γίνεται, ένα πνεῦμα μαζί Του»¹²¹.

Ποῦ είναι λοιπόν εκείνοι πού λένε ότι είναι κτιστή ή χάρη ή οποία κα-
τοικεί στους Αγίους τοῦ Θεοῦ; "Άς γνωρίζουν ότι βλασφημούν εναντίον τοῦ
ίδιου τοῦ Πνεύματος, τό όποιο μεταδίδοντας τή χάρη ενώθηκε μέ τούς Α-
γίους. "Άς φέρω όμως γιά τό θέμα μας κι ένα πιο σαφές παράδειγμα. Ἡ άρ-
χή τοῦ πένθους μοιάζει μέ τήν επιστροφή τοῦ άσωτου. ΓΓ αυτό και γεμίζει
άπό σκυθρωπότητα τον πενθοῦντα και τον βάζει νά λέει εκείνα τά λόγια:
«Πατέρα, αμάρτησα στο Θεό και σ' εσένα και δέν είμαι άξιος πιά νά ονομα-
στώ γιός σου»¹²². Τό τέλος πάλι τοῦ πένθους μοιάζει μέ τήν προῦπάντηση
και τον εναγκαλισμό τοῦ ουράνιου Πατέρα, οπότε ό γιός, άντικρύζοντας τον
πλούτο τής άπειρης ευσπλαχνίας τοῦ Πατέρα και αποκτώντας εξαιτίας της
πολλή χαρά και παρηγορία, δεχόταν τά φιλήματα Του και τά άνταπέδιδε.
Και περνώντας μέσα στο πατρικό σπίτι κάθισε στο τραπέζι και μαζί μέ τον
Πατέρα απολάμβανε τήν ουράνια ευφροσύνη.

Έλατε κι άς προσπέσομε κι εμείς, μέ τή μακαριστή φτώχεια, κι ας
κλάψομε μπροστά στον Κύριο και Θεό μας¹²³, γιά νά ξεαλείψομε τις προη-
γουμένες αμαρτίες μας, νά κάνομε τούς εαυτούς μας ακίνητους προς τήν κα-
κία και νά έπιτύχομε τον Παράκλητο, πού θά μας χαρίζει τήν παράκληση
Του, και θά άναπέμπομε δόξα σ' Αυτόν, μαζί μέ τον άναρχο Πατέρα και τον
μονογενή Υιό, τώρα και πάντοτε και στους αιώνες τών αιώνων. Ἄμην.

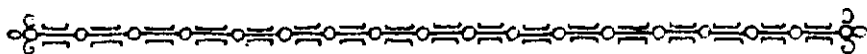
120. Έφ. 5, 32.

121. Α' Κορ. 6, 17.

122. Λουκ. 15, 21.

123. Ψαλμ. 94, 6.

Δεκάλογος της κατά Χριστόν νομοθεσίας

Ο Κύριος, ό Θεός σου, είναι ένας Κύριος¹²⁴, πού αναγνωρίζεται ως Πατέρας, Υιός και "Άγιο Πνεῦμα. Ό Πατέρας είναι άγέννητος. Ό Υιός έχει γεννηθεί από τον Πατέρα άνάρχως, άχρόνως και άπαθώς, ως Λόγος. Αυτός, επειδή έχρισε από τον εαυτό Του τήν ανθρωπίνη φύση πού έλαβε από εμάς, ονομάστηκε Χριστός. Τό "Άγιο Πνεῦμα προέρχεται από τον Πατέρα, δχι δμως μέ γέννηση, αλλά μέ εκπόρευση. Αυτός είναι ό μόνος Θεός. Αυτός είναι ό αληθινός Θεός, ό ένας Κύριος σέ τρεις υποστάσεις, Πατέρα, Υιού και Αγίου Πνεύματος, πού δέ διαιρείται κατά τή φύση και τή βουλή και τή δόξα, τή δύναμη και τήν ενέργεια και δλα τά γνωρίσματα τής θεότητας. Αυτόν μόνο θά αγαπήσεις και Αυτόν μόνο θά λατρέψεις μέ δλη τή διάνοια σου και μέ δλη τήν καρδιά σου και μέ δλη τή δύναμη σου¹²⁵. Και θά είναι τά λόγια Του και τά προστάγματα Του μέσα στήν καρδιά σου για νά τά πράττεις και νά τά μελετάς και νά τά λές δταν κάθεσαι και δταν βαδίζεις και δταν είσαι στο κρεβάτι και δταν ξυπνάς και σηκώνεσαι¹²⁶. Νά θυμάσαι αδιάκοπα τον Κύριο, τό Θεό σου¹²⁷, και νά φοβάσαι Αυτόν μονάχα¹²⁸, και νά μη λησμονήσεις ούτε Αυτόν, ούτε τις εντολές Του. "Ετσι θά σοῦ δώσει Εκείνος δύναμη νά κάνεις τό θέλημα Του. Γιατί τίποτε άλλο δέ ζητά από σένα ό Θεός, παρά νά Τον φοβάσαι και νά Τον αγαπάς και νά πορεύεσαι σ' δλους τούς δρόμους Του¹²⁹. Αυτός είναι τό καύχημα σου και Αυτός ό Θεός σου¹³⁰. Μαθαίνοντας για τούς ύπερκόσμιους Αγγέλους δι είναι απαθείς και άόρατοι, και για τό διάβολο πού ξεπέσε από εκεί δι είναι πολύ κακός και σοφός, ορμητικός και πολυμήχανος στο νά πλανά τον άνθρωπο, μη νομίσεις δι είναι κάποιος από αυτούς ομότιμος μέ τό Θεό. Βλέποντας τό μέγεθος τοῦ ουρανού και τήν πολύπλοκη κίνηση του, τον ολόλαμπρο ήλιο, τή φωτεινή σελήνη, τήν καθαρότητα τών άλλων άστρων, τον απαραίτητο στήν αναπνοή άέρα, τή θάλασσα και τή γή πού παράγουν κάθε προϊόν, μη θεοποιήσεις κανένα άπ' αυτά. "Όλα αυτά είναι δοῦλα και κτίσματα τοῦ μόνου Θεού πού τά δημιούργησε από τό μηδέν μέ τό λόγο Του. Γιατί Αυτός είπε κι έγιναν, Αυτός πρόσταξε και δημιουργήθηκαν¹³¹. Αυτόν λοιπόν μόνο, τον Κύριο και Δημιουργό τού παντός θά δοξάσεις και σ' Αυτόν θά προσκολληθείς μέ αγάπη και σ' Αυτόν θά μετανοείς ήμερα και νύχτα για τις εκουσίες και ακουσίες αμαρτίες σου. Γιατί Αυτός είναι σπλαχνικός και ελεήμων, μακρόθυμος και πολυεύσπλαχνος¹³² και αιώνιος άγαθοποιός. Αυτός έχει υποσχεθεί και δίνει

124. Δευτ. 6, 4.

125. Δευτ. 6, 5.

126. Δευτ. 6, 6-7.

127. Δευτ. 8, 18.

128. Δευτ. 6, 13.

129. Δευτ. 10, 12.

130. Δευτ. 10, 21.

131. Ψαλμ. 32, 9.

132. Ψαλμ. 102, 8.

τή βασιλεία την ουράνια και χωρίς διαδοχή, τον ανώδυνο βίο, τήν αθάνατη ζωή και τό ανέσπερο φώς για να τό απολαμβάνουν όσοι Τον σέβονται και Τον προσκυνούν και Τον αγαπούν και τηροῦν τα προστάγματα Του. Ἄλλά ὁ ἴδιος εἶναι και Θεός ζηλωτής¹³³ και δίκαιος κριτής και φρικτός εκδικητής. Και σ' εκείνους πού ασεβούν και ἀπειθούν σ' Αυτόν και παραβαίνουν τά προστάγματα Του, επιβάλλει κόλαση αιωνία, φωτιά ἀσβηστη, οδύνη ακατάπαυστη, θλίψη απαρηγόρητη, ἔνδυμα ἀφωτου ζόφου, χώρα σκοτεινή και θλιμμένη, τριξίμο ελεεινό τών δοντιών, ακοίμητα φαρμακερά σκουλήκια, τά οποία ἔχει ετοιμάσει για τον πρώτο αντάρτη, τό διάβολο¹³⁴, και μαζί για ὅλους ὅσους πλανήθηκαν ἀπό αυτόν και τον ακολούθησαν και αθέτησαν τον Ποιητή τους μέ τά ἔργα, τά λόγια και τά νοήματα τους.

Νά μην κατασκευάσεις ποτέ ομοίωμα κάποιου ἀπ' ὅσα εἶναι στον ουρανό πάνω ἢ στή γή κάτω ἢ μέσα στά νερά ὡστε νά τά λατρεύεις και νά τά δοξάζεις σάν θεούς¹³⁵. "Ὅλα αυτά εἶναι κτίσματα τοῦ μόνου Θεοῦ, ὁ οποίος, στις ἔσχατες ἡμερες, ἀφοῦ σαρκώθηκε σέ παρθενική μήτρα, παρουσιάστηκε στή γή και συναναστράφηκε τούς ανθρώπους¹³⁶, κι ἀφοῦ ἔπαθε και πέθανε και αναστήθηκε για τή σωτηρία τών ανθρώπων, ἀνέβηκε μέ τό σῶμα Του στους ουρανοῦς και κάθισε στά δεξιά τοῦ Υψίστου Θεοῦ¹³⁷, μέ τό ὅποιο σῶμα θά ἔρθει πάλι μέ δόξα για νά κρίνει ζώντες και νεκρούς. Θά κάνεις λοιπόν τήν εικόνα Αυτοῦ πού ἔγινε ἄνθρωπος για τή σωτηρία μας, ἀπό ἀγάπη σ' Αυτόν, και μέσω τής εικόνας θά θυμάσαι και θά προσκυνήσεις Εκείνον, ανυψώνοντας τό νοῦ σου μέσω αυτής στο ἄξιο προσκυνήσεως εκείνο σῶμα τοῦ Σωτήρα, τό οποίο κάθεται στά δεξιά τοῦ Πατέρα στον ουρανό. Θά κάνεις επίσης και τις απεικονίσεις τών Αγίων και θά τις προσκυνήσεις, ὄχι σάν θεούς, γιατί αυτό εἶναι ἀπαγορευμένο, ἀλλά εξαιτίας τής σχέσεως και τής διαθέσεως και τής υπερβολικής τιμής προς αυτούς, καθώς ανυψώνεται ὁ νους μέσω τών εικόνων σ' αυτούς. "Ὅπως κι ὁ Μωυσής ἔκανε τις εικόνες τών Χερουβεὶμ και τις τοποθέτησε μέσα στά "Ἅγια"¹³⁸. Επίσης, τά "Ἅγια τών Αγίων ἦταν εικόνα τών ὑπερουρανίων, ενώ τό "κοσμικό "Ἅγιο"¹³⁹, ἦταν εικόνα ὅλου τοῦ κόσμου. "Ὅλα αυτά τά ονόμασε ἅγια ὁ Μωυσής, ὄχι για νά δοξάσει τά κτίσματα, ἀλλά για νά δοξάσει μέσω αυτών τον κοσμοποιό Θεό. Και σύ λοιπόν δε θά θεοποιήσεις τις εικόνες τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ και τών Αγίων, ἀλλά μέσω αυτών θά προσκυνήσεις Εκείνον πού μάς ἔπλασε πρώτα κατ' εικόνα Του, κι ὕστερα ευδόκησε ἀπό ἀνέκφραστη φιλανθρωπία νά πάρει ὁ ἴδιος τήν ἀνθρώπινη εικόνα Του και μέ αυτήν νά γίνει περιγραπτός. Και δε θά προσκυνήσεις μόνο τήν εικόνα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά και τον τύπο τοῦ Σταύρου Του. Γιατί εἶναι σημεῖο πάρα πολύ μεγάλο και τό τρόπαιο Του κατά τοῦ διαβόλου και ὅλης τής διαβολικῆς παρατάξεως. ΓΓ αυτό και τούς πιάνει φρι-

133. Ἐξ. 20, 5.

135. Ἐξ. 20, 4-5.

137. Ἐβρ. 1, 3.

139. Ἐβρ. 9, 1.

134. Ματθ. 25, 41.

136. Βαρ. 3, 38.

138. Ἐξ. 25, 17.

κη και τρέπονται σέ φυγή, δταν βλέπουν να γίνεται ό τύπος τοῦ Σταύρου. Αυτός ό τύπος, και πριν ακόμη γίνει ή Σταύρωση, δοξάστηκε πολύ από τούς Προφήτες κι έκανε μεγάλα θαύματα. Άλλα και στή Δευτέρα Παρουσία Εκείνου πού καρφώθηκε πάνω σ' αυτόν, τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ό οποΓος μέλλει νά έρθει για νά κρίνει ζώντες και νεκρούς, θά προπορεύεται τό μεγάλο και φοβερό αυτό σημείο τοῦ Σταυροῦ μέ πολλή δύναμη και δόξα¹⁴⁰. Δόξασε τον λοιπόν τώρα για νά τον κοιτάξεις τότε μέ θάρρος και νά δοξαστείς μαζί του. Και τις εικόνες τών Αγίων θά προσκυνήσεις, γιατί αυτοί συσταυρώθηκαν μέ τον Κύριο, κάνοντας στο πρόσωπο σου τό σημείο τοῦ σταυροῦ και φέροντας στή μνήμη σου τή συμμετοχή τους στά παθήματα τοῦ Χριστοῦ. Επίσης και τά άγια σκηνώματα τους και δποιο λείψανο τών οστών τους, γιατί δε χωρίστηκε από αυτά ή χάρη τοῦ Θεοῦ, δπως και από τό προσκυνητό σώμα τοῦ Χριστοῦ δέ χωρίστηκε ή θεότητα κατά τό ζωοποιό Του θάνατο. Κάνοντας έτσι και δοξάζοντας εκείνους πού δόξασαν τό Θεό, γιατί φάνηκαν μέ τά έργα τους τέλειοι στήν αγάπη τοῦ Θεοῦ, θά δοξαστείς κι εσύ μαζί από τό Θεό και θά ψάλλεις σάν τον Δαβίδ: «Τίμησα πάρα πολύ τούς φίλους Σου, Θεέ μου»¹⁴¹.

Δέ θά χρησιμοποιήσεις μάταια τό δνομα τοῦ Κυρίου και Θεοῦ σου¹⁴², κάνοντας ψεύτικο δρκο για κανένα γήινο πράγμα, από φόβο άνθρωπου ή από ντροπή ή για δικό σου κέρδος. Γιατί ή έπιορκία είναι άρνηση τοῦ Θεοῦ. Γι' αυτό μήν ορκιστείς διόλου¹⁴³, αλλά ν' αποφεύγεις τελείως τον δρκο, γιατί από αυτόν έρχεται ή έπιορκία πού αποξενώνει τον άνθρωπο από τό Θεό και κατατάσσει τον επίορκο μέ τούς παράνομους. Ἐν αληθεύεις σ' δλους τούς λόγους σου, θά σέ πιστεύουν σάν νά παίρνεις δρκο. Κι άν ποτέ συμβεί νά υποβάλλεις τον εαυτό σου σέ δρκο —πράγμα πού πρέπει νά απευχόμαστε—, άν μέν πρόκειται για κάτι σύμφωνο μέ τό θείο νόμο, θά τό εκτελέσεις ως νόμιμο, αλλά θά ζητήσεις ευθύνη από τον εαυτό σου πού ορκίστηκες, και μέ ελεημοσύνη, ικεσία, πένθος και κακοπάθεια τοῦ σώματος, θά ζητήσεις τό έλεος τοῦ Χριστοῦ πού είπε νά μήν ορκιστείς διόλου¹⁴³. Ἐν δμως ορκίστηκες για κάτι παράνομο, πρόσεξε μήν τυχόν κάνεις για χάρη τοῦ δρκου τήν παρανομία, για νά μή συγκαταλεχθείς μέ τον προφητοκτόνο Ηρώδη¹⁴⁴. Κι δταν αθετήσεις εκείνο τον παράνομο δρκο, βάλε νόμο στον εαυτό σου νά μήν ορκιστείς ποτέ πιά, και νά ζητάς τό έλεος τοῦ Θεοῦ χρησιμοποιώντας μέ δάκρυα τά παραπάνω φάρμακα πιο επίπονα.

Μιά ήμερα τής εβδομάδας, ή οποία ονομάζεται και Κυριακή, επειδή είναι αφιερωμένη στον Κύριο πού αυτήν τήν ήμερα αναστήθηκε εκ νεκρών, δείχνοντας και πιστοποιώντας από πριν τήν κοινή ανάσταση δλων τών ανθρώπων, οπότε θά σταματήσει κάθε γήινο έργο, αυτή τήν ήμερα θά τήν ά-

140. Ματθ. 24, 30.

142. Ἐξ. 20, 7.

144. Ματθ. 14, 9-10.

141. Ψαλμ. 138, 17.

143. Ματθ. 5, 34.

φιερώσεις στο Θεό¹⁴⁵. Δε θά κάνεις κανένα έργο βιοτικό, έκτος από τά αναγκαία, ενώ θ' αφήσεις ν' αναπαυθούν όσοι εργάζονται για σένα ή μένουν μαζί σου, για νά δοξάσετε όλοι μαζί Εκείνον πού μας αγόρασε με τό θάνατο Του και αναστήθηκε και μαζί Του ανέστησε και τήν ανθρώπινη φύση. Θά φέρεις στή μνήμη σου τή μέλλουσα ζωή και θά μελετήσεις όλες τις εντολές και τις διατάξεις τοῦ Κυρίου και θά εξετάσεις τον εαυτό σου μήν τυχόν έχεις παραβεί ή παρέλειψες τίποτε και θά τον διορθώσεις σε όλα. Επίσης τήν ημέρα αυτή θά συχνάζεις στο ναό τοῦ Θεού και θά παραμείνεις στις ιερές συνάξεις και θά κοινωνήσεις με ειλικρινή πίστη και άκατάκριτη συνείδηση τό άγιο Σώμα και Αίμα τοῦ Χριστού. Και θά βάλεις άρχή μιας ζωής πιο αγίας και θά ανακαινίσεις τον εαυτό σου και θά τον ετοιμάσεις νά υποδεχτεί τά μέλλοντα αγαθά. Για χάρη αυτών τών αγαθών, ούτε τις άλλες ήμερες θά κάνεις κατάχρηση τών γήινων τή δέ Κυριακή, θά απέχεις από όλα, επειδή θά κάθεται κοντά στο Θεό, έκτος από τά αναγκαιότατα, χωρίς τά όποια είναι αδύνατο νά ζήσεις. Κι έτσι έχοντας τό Θεό καταφύγιο σου, δέ θά μετακινηθείς από τον τόπο σου και δέ θ' ανάψεις τή φωτιά τών παθών και δέ θά σηκώσεις τό φορτίο τής αμαρτίας. "Ετσι τήν "ήμερα τών σαββάτων"¹⁴⁵, δηλαδή τήν Κυριακή, θά τήν αφιερώσεις στο Θεό, σαββατίζοντας μέ τήν απραξία τών κακών. Στις Κυριακές νά συνάψεις και τις καθιερωμένες μεγάλες εορτές, κάνοντας τά ίδια και απέχοντας από τά ίδια.

Τίμα τον πατέρα σου και τήν μητέρα σου¹⁴⁶, γιατί μέσω αυτών ό Θεός σέ έφερε στή ζωή, και αυτοί — ύστερα από τό Θεό — είναι οί αίτιοι τής ζωής σου. Λοιπόν και σύ, μετά τό Θεό, αυτούς θά τιμήσεις και θά αγαπήσεις, αν ή προς αυτούς αγάπη συντελεί στήν αγάπη τοῦ Θεού. "Αν όμως δέ συντελεί, θά φύγεις από αυτούς αμέσως. "Αν επιπλέον σου είναι και εμπόδιο, και μάλιστα στήν αληθινή και σωτήρια πίστη, επειδή έχουν διαφορετική πίστη, δέ θά φύγεις μονάχα, αλλά και θά μισήσεις όχι μόνον αυτούς, αλλά και όλους, μέ όσους συνδέσαι μέ συγγένεια ή μέ κάποια φιλία ή άλλη σχέση, και τά ίδια τά μέλη σου και τις ορέξεις τους και αυτό τό σώμα σου ολόκληρο και τήν μέσω τού σώματος σχέση μέ τά πάθη. «"Όποιος δέ μισεί τον πατέρα και τήν μητέρα του και τή γυναίκα και τά τέκνα και τούς αδελφούς, ακόμη και τή ζωή του, και δέ σηκώνει τό σταυρό του και δέ μέ ακολουθεί, δέν είναι άξιος μου»¹⁴⁷, είπε ό Χριστός. Αυτά για τούς κατά σάρκα γονείς και φίλους και αδελφούς. "Εκείνους όμως πού σου είναι οικείοι κατά τήν πίστη και δέ σ' εμποδίζουν από τή σωτηρία, και θά τούς τιμήσεις και θά τούς αγαπήσεις. "Αν πρέπει νά τιμάς έτσι τούς κατά σάρκα γονείς σου, πόσο περισσότερο θά τιμήσεις και θά αγαπήσεις τούς πνευματικούς σου πατέρες; Αυτοί σέ μετέφεραν από τήν άπλή ζωή στή ζωή τής αρετής, σου μετέδωσαν τον φωτισμό τής γνώσεως, σου δίδαξαν τήν αλήθεια, σέ αναγέννησαν μέ τό λουτρό τής πα-

145. Έξ. 20, 8.

146. Έξ. 20, 12.

147. Λουκ. 14, 26-27.

λιγγενεσίας, έβαλαν μέσα σου τήν ελπίδα της αναστάσεως και της αθανασίας και της αδιάδοξης βασιλείας και κληρονομιάς, και από ανάξιο σ' έκαναν άξιο των αιωνίων αγαθών. Σ' έκαναν ακόμη ουράνιο και αιώνιο, από επίγειος και πρόσκαιρος πού ήσουν, και υίο και μαθητή δχι άνθρωπου, αλλά του Θε-ανθρώπου Ίησοϋ Χριστού πού σοϋ χάρισε τό Πνεϋμα τής υιοθεσίας¹⁴⁸ και πού είπε: «Μην ονομάσετε κανένα "πατέρα" ή "καθηγητή" σας στή γή, γιατί ένας είναι ό πατέρας και ό καθηγητής σας, ό Χριστός»¹⁴⁹. Οφείλεις λοιπόν κάθε τιμή και αγάπη στους πνευματικούς σου πατέρες, γιατί ή τιμή σ' αυτούς αναφέρεται στο Χριστό και στο Πανάγιο Πνεϋμα, από τό οποίο πήρες τήν υιοθεσία, και στον επουράνιο Πατέρα, από τον οποίο παίρνει τό όνομα της κάθε πατρική ιδιότητα ουράνια ή επίγεια¹⁵⁰. Θά φροντίσεις δέ νά έχεις σέ δλη σου τή ζωή πνευματικό πατέρα, γιά νά του εξομολογήσαι κάθε αμαρτία και κάθε λογισμό και νά παίρνεις από αυτόν τή θεραπεία και τήν άφεση. Γιατί στους πνευματικούς πατέρες έχει δοθεί ή εξουσία νά λύνουν και νά δεσμεύουν τις ψυχές. Και δσα δέσουν στή γή θά είναι δεμένα και στον ουρανό, ενώ δσα λύσουν στή γή θά είναι λυμένα και στον ουρανό¹⁵¹. Αυτή τή χάρη και τή δύναμη έλαβαν από τό Χριστό. Γι' αυτό θά υπακούσεις σ' αυτούς χωρίς καμία άντιλογία, γιά νά μή χαθεί ή ψυχή σου. "Αν εκείνος πού αντιλέγει ατούς κατά σάρκα γονείς του, σέ πράγματα πού δεν απαγορεύει ό νόμος του Θεοϋ, θανατώνεται σύμφωνα μέ τό νόμο¹⁵², δποιος αντιλέγει στους πνευματικούς πατέρες, πώς είναι δυνατό νά μή διώχνει τό Πνεϋμα του Θεοϋ και νά μή χάνει τήν ψυχή του; ΓΓ αυτό νά συμβουλευέσαι και νά υπακούς μέχρι τέλους στους πνευματικούς σου πατέρες, γιά νά σωθεί ή ψυχή σου και νά γίνεις κληρονόμος τών αιωνίων και άφθαρτων αγαθών.

Δέ θά πορνεύσεις¹⁵³, γιά νά μή γίνεις αντί μέλος Χριστού πόρνης μέλος¹⁵⁴ και αποκοπείς από τό θεϊκό σώμα και ξεπέσεις από τή θεϊκή κληρονομία και ρίχτεις στή γεεννα. Συμφωνά με το νομο , κορη ιερέως που θα πιστεί νά πορνεύει, καίγεται, γιατί καταντρόπιασε τον πατέρα της· πολύ περισσότερο εκείνος πού πάνω στο σώμα του Χριστού κόλλησε τέτοιο μόλυσμα, θά είναι υπόδικος γιά αιώνια κόλαση. "Αν μπορείς, άσκησε τήν παρθενία, γιά νά μπορέσεις νά γίνεις ολοκληρωτικά του Θεοϋ και νά προσκολληθείς σ' Αυτόν μέ τέλεια αγάπη, παραμένοντας πάντοτε κοντά Του σ' δλη σου τη ζωή και φροντίζοντας διαρκώς χωρίς περισπασμο τα του Κυρίου , προαπολαμβάνοντας τή μέλλουσα ζωή και ζώντας σαν άγγελος Θεοϋ πάνω στή γή. Γιατί ή παρθενία είναι γνώρισμα τών Αγγέλων και μέ αυτούς ομοιώνεται δσο είναι δυνατό, ενώ έχει σώμα, εκείνος πού επιδιώκει τήν παρθενία. "Η μάλλον, πριν από αυτούς, εξομοιώνεται μέ τον Πατέρα πού γέννησε μέ παρθενία τον Υίο προ πάντων τών αιώνων, και μέ τον παρθένο Υίο πού

148. Ρωμ. 8, 15.

149. Ματθ. 23, 9-10.

150. Έφ. 3, 15.

151. Ματθ. 18, 18.

152. Έξ. 21, 16· Ματθ. 15, 4.

153. Έξ. 20, 13.

154. Α' Κορ. 6, 15.

155. Λευϊτ. 21, 9.

156. Α' Κορ. 7, 34.

προήλθε στην αρχή με γέννηση από παρθένο Πατέρα και πού γεννήθηκε σωματικά τον κατάλληλο καιρό από Παρθένο Μητέρα, και με τό "Άγιο Πνεύμα πού προβάλλεται μόνο από τον Πατέρα, όχι με γέννηση, αλλά με εκπόρευση, με τρόπο ανείπωτο. Μέ αυτόν τό Θεό εξομοιώνεται και ενώνεται μέ άφθαρτο γάμο εκείνος πού διάλεξε τήν αληθινή παρθενία και παρθενεύει στην ψυχή και στο σώμα και ομορφαίνει όλες τις αισθήσεις και τό λόγο και τή διάνοια μέ τά κάλλη τής παρθενίας. "Αν πάλι δεν προτιμάς νά παρθενεύεις κι ούτε τό υποσχέθηκες αυτό στο Θεό, σου επιτρέπεται νά πάρεις μέ γάμο μιά γυναίκα σύμφωνα μέ τούς νόμους τού Κυρίου και μόνον μέ αυτήν νά συγκατοικείς και νά τήν έχεις δική σου μέ αγιασμό¹⁵⁷. Άπό άλλες γυναίκες νά απέχεις μέ όλη σου τή δύναμη. Και θά μπορέσεις νά φυλαχτείς από αυτές, άν αποφύγεις τις άκαιρες συνομιλίες μαζί τους, άν δέν ευχαριστείσαι στά πορνικά λόγια και τραγούδια κι άν γυρίσεις άλλου τά μάτια τής ψυχής και τού σώματος από αυτές, όσο είναι δυνατό, και συνηθίσεις νά μή βλέπεις μέ περιέργεια τήν ομορφιά τών προσώπων. Γιατί όποιος κοιτάξει μιά γυναίκα και τήν επιθυμήσει, έχει κιόλας διαπράξει μέσα του μοιχεία μ' αυτήν¹⁵⁸, και γΓ αυτό είναι ακάθαρτος ενώπιον τού Χριστού πού βλέπει μέσα στην καρδιά, και από αυτό καταντά και στή σωματική αισχρή πράξη ό άθλιος. Και γιατί λέω για πορνείες και μοιχείες και για όλα τά μολύσματα πού συνδέονται μέ τή φυσική λειτουργία, αφού και στις παρά φύση ασέλγειες σέρνεται ακόλαστα ό άνθρωπος παρατηρώντας μέ περιέργεια τά κάλλη τών σωμάτων. Άν λοιπόν έσύ κόψεις από τον εαυτό σου τις πικρές ρίζες, δε θά μαζέψεις θανατηφόρους καρπούς, αλλά θά καρπωθείς τήν άγνεία και τον αγιασμό πού αυτή προσφέρει και πού χωρίς αυτόν κανείς δε θ' αντικρύσει τον Κύριο¹⁵⁹.

Δέ θά διαπράξεις φόνο¹⁶⁰, για νά μή χάσεις τήν υιοθεσία Εκείνου πού και τούς νεκρούς ζωοποιεί, και μέ τά έργα σου γίνεις γιος τού διαβόλου, τού εξαρχής άνθρωποκτόνου¹⁶¹. Επειδή τώρα ό φόνος προέρχεται από χτύπημα, τό χτύπημα από κάποια προσβολή, ή προσβολή από οργή, κι ή οργή προξενείται σ' εμάς από ζημία ή χτύπημα ή προσβολή άλλου, γΓ αυτό είπε ό Χριστός: «Εκείνον πού θέλει νά σου πάρει τό πανωφόρι, μήν τον εμποδίσεις νά σου πάρει και τό πουκάμισο»¹⁶². Επίσης εκείνον πού σέ χτυπά μήν τον χτυπήσεις, κι εκείνον πού σέ υβρίζει, μήν τον υβρίσεις. "Έτσι, τόσο τον εαυτό σου, όσο κι εκείνον πού σέ κακοποιεί, θά ελευθερώσεις από τό αμάρτημα τού φόνου. Έσύ επιπλέον θά λάβεις από τό Θεό και τή συγχώρηση τών αμαρτιών σου, γιατί λέει: «Συγχωρείστε, και θά συγχωρηθείτε»¹⁶³. Εκείνος όμως πού κακολογεί και κακοποιεί, θά καταδικαστεί στην αιώνια κόλαση. Γιατί ό Χριστός είπε: «Όποιος πεί στον αδελφό του "μωρέ", είναι ένοχος για τή γεεννα του πυρός» . Αν λοιπόν μπορέσεις να αποσπάσεις μαζί με

157. Α' Θεσ. 4, 4.

158. Ματθ. 5, 28.

159. Έβρ. 12, 14.

160. Έξ. 20, 15.

161. Ίω. 8, 44.

162. Λουκ. 6, 29.

163. Ματθ. 6, 14.

164. Ματθ. 5, 22.

τις ρίζες του τό κακό, εξασφαλίζοντας στην ψυχή σου τή μακαριότητα τής πραότητας, δόξασε τό Χριστό, τό διδάσκαλο και συνεργό στήν κατόρθωση των αρετών, χωρίς τον όποιο, δπως έχεις μάθει, δέν μπορούμε νά κάνομε κανένα καλό¹⁶⁵. "Αν όμως δέν μπορέσεις νά κρατηθείς χωρίς νά οργιστείς, νά μέμφεσαι τον εαυτό σου πού οργίζεσαι και νά ζητάς συγχώρηση από τό Θεό και από εκείνον πού κακολόγησες ή κακοποίησες. Εκείνος πού μετανοεί στήν άρχή τής αμαρτίας, δέ φτάνει στο τέλος της. Ένώ εκείνος πού δέν αισθάνεται τά μικρά, θά πέσει και στά μεγάλα.

Δέ θά κλέψεις¹⁶⁶, γιά νά μή σοῦ ανταποδώσει ό Θεός, ό οποίος γνωρίζει τά κρυφά, πολλαπλάσια τιμωρία. "Η μάλλον, νά δώσεις κρυφά σ' εκείνους πού έχουν ανάγκη και από τά υπάρχοντα σου, γιά νά σοῦ αποδώσει ό Θεός, πού βλέπει τά κρυφά¹⁶⁷, εκατό φορές περισσότερα και ζωή αιώνια στον μέλλοντα αιώνα.

Δέ θά συκοφαντήσεις, γιά νά μήν εξομοιωθείς μέ τό διάβολο πού συκοφάντησε τό Θεό στήν Εύα, και γίνεις καταραμένος σάν αυτόν¹⁶⁸. "Η μάλλον —εκτός άν πρόκειται νά προξηνηθεί κάποια βλάβη στους πολλούς—, ακόμη και θά σκεπάσεις τό σφάλμα τοῦ πλησίον, γιά νά μήν εξομοιωθείς μέ τον Χάμ, αλλά μέ τον Σήμ και τον Ίάφεθ και νά επιτύχεις τήν ευλογία, δπως αυτοί .

Δέ θά επιθυμήσεις τίποτε τοῦ πλησίον σου¹⁷⁰. ούτε κτήμα, ούτε χρήματα, ούτε δόξα, ούτε τίποτε γενικά από δσα ανήκουν στον πλησίον σου. Γιατί ή επιθυμία, δταν συλληφθεί στήν ψυχή, γεννά τήν αμαρτία' κι ή αμαρτία, δταν ολοκληρωθεί, γεννά τό θάνατο¹⁷¹. "Αν λοιπόν εσύ δέν επιθυμείς τά ξένα, θά μείνεις μακριά, άν μπορείς, κι από τή λόγω πλεονεξίας αρπαγή τών ξένων. "Η μάλλον, νά δώσεις και από τά δικά σου σ' εκείνον πού σοῦ ζητά και νά ελεήσεις όσο μπορείς εκείνον πού έχει ανάγκη. Νά μήν αρνηθείς νά δανείσεις σ' εκείνον πού σοῦ τό ζητά¹⁷². "Αν βρεις κάτι πού έχει χαθεί, νά τό δώσεις στον ιδιοκτήτη του, ακόμη κι άν είναι εχθρός σου¹⁷³. "Ετσι και θά συμφιλιωθείς μαζί του, και θά νικήσεις μέ τό καλό τό κακό¹⁷⁴, δπως σε διατάζει ό Χριστός.

"Αν τηρείς μέ δλη σου τή δύναμη τά παραπάνω κι άν ζεις μέ αυτά, θ' αποθηκεύσεις στήν ψυχή σου τό θησαυρό τής ευσεβείας και θά εύαρεστήσεις τό Θεό και θά σοῦ δώσει αγαθά και ό Θεός και οι άνθρωποι τοῦ Θεού και θά γίνεις κληρονόμος τών αιωνίων αγαθών. Τά οποία εἴθε νά τά έπιτύχομε δλοι, μέ τή χάρη και τή φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου και Θεοῦ και Σωτήρα μας Ίησοῦ Χριστού. Σ' Αυτόν πρέπει κάθε δόξα, τιμή και προσκύνηση, μαζί μέ τον άναρχο Πατέρα Του και τό πανάγιο και αγαθό και ζωοποιό Πνεῦμα, τώρα και πάντοτε και στους αιώνες τών αιώνων. 'Αμήν.

165. Ίω. 15, 5.

168. Γεν. 3, 14.

171. Ίαχ. 1, 15.

174. Ρωμ. 12, 21.

166. Έξ. 6, 14.

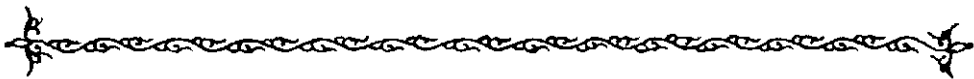
169. Γεν. 9, 25.

172. Ματθ. 5, 42.

167. Ματθ. 6, 4.

170. Έξ. 20, 17.

173. Έξ. 23, 4.

Υπέρ των ιερώς ήσυχάζοντων*

Ερώτηση προς τον ιερό συγγραφέα

Καλά έκανες, Πάτερ, πού μου παράθεσες και τούς λόγους τών Αγίων για τό ζήτημα μας. Ακούγοντας σε νά λύνεις τις απορίες μου, θαύμαζα πώς γινόταν ή αλήθεια ολοφάνερη· μου ερχόταν δ'μως στο νοῦ, ἀφοῦ κάθε λόγος αντικρούεται μέ λόγο, δπως είπες και σύ ό ίδιος, μήπως υπάρχει κάποια ἀντιλογία και για δσα υποστηρίζεις εσύ. Μά επειδή γνωρίζω δι μόνο ή έμπρακτη μαρτυρία είναι αναμφισβήτητη, κι έχω ακούσει και τούς Αγίους νά λένε τά ίδια μ' εσένα, δέ φοβάμαι πιά τίποτα τέτοιο. Γιατί δποιος δέν πειθεται στους Αγίους, πώς θά είναι αξιόπιστος ό Ιδιος; Και πώς δέ θά αθετεί τό Θεό τών Αγίων; Γιατί Αυτός ό ίδιος είπε στους Αποστόλους και μέσω αυτών στους μετέπειτα Αγίους: «"Όποιος αθετεί εσάς, αθετεί εμένα»¹, δηλαδή τήν ίδια τήν αλήθεια. Πώς λοιπόν θά γίνει αποδεκτός ἀπό εκείνους πού ζητούν τήν αλήθεια, ό αντίπαλος τής αλήθειας; ΓΓ αυτό σέ παρακαλώ, Πάτερ, νά μέ ακούσεις νά σοῦ εκθέσω και τό καθένα ἀπό τά άλλα δσα άκουσα ἀπό τούς ανθρώπους εκείνους πού άσχολοῦνται δλη τους τή ζωή μέ τήν ελληνική παιδεία. Και τότε νά μου πείς κι εσύ τή δική σου γνώμη σχετικά μ' αυτά και νά προσθέσεις και τις σχετικές γνώμες τών Αγίων. Οί αντίθετοι δηλαδή υποστηρίζουν δι κακώς κάνομε πού προσπαθούμε νά κλείνομε τό νοῦ μας μέσα στο σώμα. Μάλλον, λένε, πρέπει νά προσπαθούμε νά τον έξωθοῦμε μέ κάθε τρόπο έξω ἀπό τό σώμα. Γι' αυτό και διασύρουν πολύ μερικούς ἀπό τούς δικούς μας και γράφουν εναντίον τους, επειδή συμβουλεύουν τούς αρχαίους νά κοιτάζουν τό σώμα τους και νά οδηγούν μέσα τους μέ τήν αναπνοή τό νοῦ τους, λέγοντας δι δέν είναι χωρισμένος ό νους ἀπό τήν ψυχή. 'Αφοῦ λοιπόν δέν είναι χωρισμένος, πώς νά τον στείλει κανείς εκεί πού βρίσκεται; 'Ακόμη ισχυρίζονται δι τάχα οί δικοί μας λένε πώς και τή θεία χάρη τήν εισάγουν μέσα τους ἀπό τά ρουθούνια. Έγώ δμως, γνωρίζοντας δι αυτό είναι συκοφαντία, γιατί κάτι τέτοιο δέν άκουσα ἀπό κανένα δικό μας, έβγαλα τό συμπέρασμα δι και για τά υπόλοιπα επιτίθενται ἀπό κακία. Γιατί αυτοί συνηθίζουν και για άνύπαρκτα νά κατηγορούν τούς ανθρώπους, και τά υπαρκτά νά διαστρέφουν. Έσύ δμως, Πάτερ, δίδαξε με, για ποιο λόγο φροντίζομε νά φέρνομε μέσα μας μέ κάθε επιμέλεια τό νοῦ, και δέν τό νομίζομε κακό νά τον περικλείομε στο σώμα.

1. Λουκ. 10, 16.

* Ό άγιος Γρηγόριος Παλαμάς έγραψε τρεις "τριάδες" λόγων μέ αυτό τον τίτλο. Αυτός είναι ό δεύτερος λόγος τής πρώτης τριάδας.

Απόκριση,

ότι για κείνους πού διάλεξαν νά προσέχουν τον εαυτό τους στήν ησυχία, δεν είναι ανώφελο νά προσπαθούν νά συγκρατούν τό νοῦ τους μέσα στο σώμα.

Αδελφέ, δεν ακούς τον Απόστολο πού λέει δι τά σώματα μας είναι ναός τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πού είναι μέσα μας²; Και πάλι, δι είμαστε οίκος τοῦ Θεοῦ, δπως λέει ὁ Θεός: «Θά κατοικήσω και θά περπατήσω μέσα τους και θά εἶμαι Θεός τους»³; Αφού λοιπόν τό σώμα εκ φύσεως είναι φτιαγμένο γιά νά γίνει κατοικητήριο τοῦ Θεοῦ, ποιος λογικός ἄνθρωπος θά ἔκρινε ἀνάξιο κόπο τό νά εγκαταστήσει τό νοῦ του μέσα σ' αὐτό; Γιατί κι ὁ Θεός ἔβαλε τό νοῦ ἐξαρχῆς νά κατοικήσει μέσα στο σώμα; "Αραγε κι Αὐτός κακῶς ἐπραξε; Αὐτά τά λόγια, ἀδελφέ, ἀρμόζει νά λέμε στους αἰρετικούς, πού υποστηρίζουν δι τó σώμα είναι κακό και δημιουργημα τοῦ πονηροῦ. 'Εμεῖς δμως νομίζομε κακό νά είναι ὁ νους στά σαρκικά φρονήματα, και διχι κακό νά είναι μέσα στο σώμα, ἀφοῦ οὔτε τό σώμα είναι κακό. ΓΤ αὐτό ἐκεῖνοι πού ἔχουν στραμμένη σ' ἄλη τους τή ζωή τήν ὑπαρξη τους στο Θεό, ἀναφωνοῦν μαζί με τό Δαβίδ προς τό Θεό: «Δίψασε γιά Σένα ἢ ψυχή μου, ἀλλά πόσες φορές κι ἢ σάρκα μου!»⁴, και: «Ἡ καρδιά μου και ἢ σάρκα μου ἀναγάλλιασαν μέ τήν παρουσία τοῦ ζώντος Θεοῦ»⁵. Καί προσθέτουν μαζί με τον Ἡσαΐα: «Ἡ κοιλιά μου θά ἀντηγήσει σάν κιθάρα και τά σπλάχνα μου σάν χάλκινο τεῖχος πού εγκαινιάσες Ἐσύ»⁶, και: «Ἀπό τό φόβο Σου, Κύριε, λάβαμε μέσα μας τό Πνεῦμα της σωτηρίας Σου, κι ἔχοντας σ' Αὐτό τήν πεποίθησή μας δε θά πέσομε, ἀλλά θά πέσουν ἐκεῖνοι πού μιλοῦν ἐμπνεόμενοι ἀπό τή γή⁷ και κατηγοροῦν ψευδῶς τά ἐπουράνια λόγια και βιώματα ως γήινα». Γιατί ἄν και ὁ Απόστολος ονομάζει τό σώμα θάνατο λέγοντας «Ποιος θά μέ λυτρώσει ἀπό τό σώμα τοῦτο τοῦ θανάτου;»⁸, ἀλλ' αὐτό τό λέει ἀπλῶς γιατί τό πρόσυλο και σωματικό φρόνημα είναι σωματοειδές. Γι' αὐτό παραβάλλοντας το μέ τό πνευματικό και θεῖο φρόνημα, δίκαια τό ονόμασε σώμα* και διχι ἀπλῶς σώμα, ἀλλά θάνατο σώματος. Καί λίγο παραπάνω, φανερώνοντας σαφέστερα δι δέν κατηγορεῖ τή σάρκα, ἀλλά τήν ἀμαρτητική ροπή πού εἰσῆλθε σ' αὐτήν μέ τήν παράβαση τοῦ Ἰαδάμ, λέει: «Εἶμαι δούλος πωλημένος στήν ἀμαρτία»⁹, κι ὁ πωλημένος, δέν είναι γεννημένος δούλος. Καί πάλι λέει: «Γνωρίζω δι δέν κατοικεῖ μέσα μου, δηλαδή στή σάρκα μου, τό αγαθό»¹⁰. Βλέπεις λοιπόν, δι δέ λέει τή σάρκα, ἀλλά τό κακό πού κατοικεῖ μέσα της. Επομένως, αὐτός ὁ νόμος πού βρῖσκεται στά μέλη μας κι ἀντιστρατεύεται στο νόμο τοῦ νοῦ" είναι κακό νά κατοικεῖ μέσα στο σώμα, και ὄχι ὁ νους. Γι' αὐτό κι εμεῖς ἀντιπαρατασσόμαστε σ' αὐτόν τό νόμο τῆς

2. Α' Κορ. 6, 19.

3. Β' Κορ. 6, 16.

4. Ταλμ. 62, 2.

5. Ταλμ. 83, 3.

6. Ἦσ. 16, 11.

7. Ἦσ. 26, 17-18.

8. Ρωμ. 7, 24.

9. Ρωμ. 7, 14.

10. Ρωμ. 7, 18.

11. Ρωμ. 7, 23.

αμαρτίας, προσπαθούμε να τον διώξουμε από τό σώμα και εγκαθιστούμε μέσα σ' αυτό τήν επιτήρηση τοῦ νοῦ, με τήν οποία νομοθετούμε τό πρέπον σε κάθε δύναμη τής ψυχής και σε κάθε μέλος τοῦ σώματος. Στις αισθήσεις, ποιά νά αντιλαμβάνονται και σε τί βαθμό· τό ἔργο αυτό τοῦ πνευματικοῦ νόμου λέγεται εγκράτεια. Στο παθητικό μέρος τής ψυχής, εἰσάγομε τήν ἀριστη ἔξη, ἡ οποία λέγεται αγάπη. Ἄλλά με τό νόμο αυτό βελτιώνομε και τό λογιστικό, απομακρύνοντας κάθε τί πού εμποδίζει τή διάνοια νά ανυψοθεῖ" στο Θεό· τό μέρος αυτό τούτου τοῦ νόμου τό λέμε νήψη. Ἄφοῦ τώρα καθαρῖσει κανεῖς τό σώμα του μέ τήν εγκράτεια και κάνει τό θυμό και τήν επιθυμία αφορμές αρετῶν μέ τήν αγάπη και παρουσιάσει καθαρό τό νοῦ του μέ τήν προσευχή στο Θεό, τότε αποκτά και βλέπει μέσα του τή χάρη πού υποσχέθηκε ὁ Κύριος στους καθαρούς στήν καρδιά. Και τότε θά μπορέσει νά πεί μαζί μέ τον Παῦλο: «Ὁ Θεός πού εἶπε νά λάμψει τό φῶς μέσα ἀπό τό σκοτάδι, Αυτός ἔλαμψε μέσα στις καρδιές μας και μάς φώτισε νά γνωρίσομε τή δόξα τοῦ Θεοῦ στο πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. "Ἐχομε ὅμως τό θησαυρό αυτό μέσα σέ πήλινα δοχεῖα, δηλαδή στά σώματα μας»¹². "Ἄν λοιπόν κρατήσομε τό νοῦ μας μέσα στο σώμα, αυτό θά εἶναι ἀνάξιο τής μεγαλοσύνης τοῦ νοῦ; Ποιος μπορεῖ νά προβάλει κάτι τέτοιο, ὄχι πνευματικός, ἀλλά ἕνας μέ νοῦ, γυμνό ἀπό τή θεία χάρη, νοῦ ὅμως ἄνθρωπου;

Ἡ ψυχή μας εἶναι μία οντότητα πολυδύναμη και χρησιμοποιεῖ ὡς ὄργανο τό σώμα πού δημιουργήθηκε νά ζεῖ μαζί της. Ποιά λοιπόν εἶναι τά μέλη πού χρησιμοποιεῖ ὡς ὄργανα γιά νά ενεργεῖ ἡ δύναμη της εκείνη πού ὀνομάζομε νοῦ; Ἄλλά, βέβαια, κανεῖς δέν υπέθεσε ποτέ ὅτι ἡ διάνοια εἶναι εγκατεστημένη στά νύχια, οὔτε στά βλέφαρα, οὔτε στά ρουθούνια ἡ στά χεῖλη. "Ὅλοι συμφωνοῦν ὅτι εἶναι μέσα μας, διαφωνοῦν ὅμως μερικοί ὡς προς τό πρῶτο ἀπό τά μέσα μας πού μεταχειρίζεται ὡς ὄργανο. "Ἄλλοι θεωροῦν ὅτι εἶναι εγκατεστημένη, σάν μέσα σέ ἀκρόπολη, στον ἐγκέφαλο. "Ἄλλοι πάλι παραχωροῦν στή διάνοια σάν ὄχημα, τό κέντρο τής καρδιάς και τό ψυχικό πνεῦμα πού βρίσκεται καθαρότατο ἐκεῖ. Εμεῖς τώρα, γνωρίζομε μέ ἀκρίβεια ὅτι τό λογιστικό βρίσκεται στήν καρδιά σάν σέ ὄργανο, ὄχι ὅμως μέσα σ' αὐτήν ὅπως σέ δοχεῖο, γιατί εἶναι ἀσώματο, οὔτε ἔξω, γιατί εἶναι ἐνωμένο μέ αὐτήν. Και τοῦτο δέν τό διδαστήκαμε ἀπό ἄνθρωπο, ἀλλά ἀπό τον Ἰδιο τον Πλάστη τοῦ ἄνθρωπου, πού λέει στά Ευαγγέλια ὅτι δέν εἶναι τά ἐισερχόμενα ἀπό τό στόμα, ἀλλά τά ἐξερχόμενα πού μολύνουν τον ἄνθρωπο· γιατί ἀπό τήν καρδιά βγαίνουν οἱ λογισμοί¹³. Παρόμοια λέει και ὁ μέγας Μακάριος: «Ἡ καρδιά εἶναι ὁ ηγεμόνας ὅλης τής υπάρξεως. Κι ὅταν κυριαρχήσει ἡ χάρη σ' ὅλα τά μέρη τής καρδιάς, τότε βασιλεύει πάνω σέ ὅλους τοὺς λογισμούς και σ' ὅλα τά μέλη. Γιατί ἐκεῖ εἶναι ὁ νους και ὅλοι οἱ λογισμοί τής ψυχής». Ἡ καρδιά μας λοιπόν εἶναι τό ταμεῖο τῶν λογισμῶν και

12. Β' Κορ. 4, 6-7.

13. Ματθ. 15, 11 καί 19.

τό πρώτο σαρκικό όργανο τοῦ λογιστικού. "Όταν λοιπόν φροντίζομε να εξετάζομε και νά διορθώνομε τό λογιστικό μας με ακριβή νήψη, με ποιο άλλο τρόπο θά τό πετύχομε αυτό, παρά άφοῦ συγκεντρώσομε τό νοῦ μας πού εἶναι διασκορπισμένος έξω με τις αισθήσεις και τον ξαναφέρομε μέσα μας και μάλιστα στήν καρδιά μας, στο ταμείο τών λογισμών; Γι' αυτό και ό Μακάριος —όνομα και πράγμα—, αμέσως στή συνέχεια δσων εἶπε παραπάνω, προσθέτει: «Εκεῖ λοιπόν πρέπει νά προσέχομε, άν ή χάρη έγραψε τούς νόμους τοῦ Πνεύματος». Ποῦ εκεί; Στο ηγεμονικό όργανο, στο θρόνο τής χάρης, όπου ό νους και δλοι οἱ λογισμοί τής ψυχής, δηλαδή στήν καρδιά. Βλέπεις διτι εἶναι πολύ μεγάλη ανάγκη, αυτοί πού διάλεξαν νά προσέχουν στήν ησυχία τον εαυτό τους, νά επαναφέρουν και νά περικλείουν μέσα στο σώμα τό νοῦ, και μάλιστα στο ένδότατο σώμα τοῦ σώματος, αυτό δηλαδή πού αποκαλούμε καρδιά; "Αν, κατά τον Δαβίδ, δηλ ή δόξα τής θυγατέρας τοῦ Βασιλιά βρίσκεται μέσα της¹⁴, πώς εμεῖς θά τή ζητήσομε κάπου έξω; Κι άν, κατά τον Απόστολο, ό Θεός έδωσε τό Πνεῦμα Του στις καρδιές μας νά κράξει* "Αββά, Πατέρα!"¹⁵, πώς εμεῖς δέ θά προσευχόμαστε μέσα σ' αυτές μαζί μέ τό Πνεῦμα; Κι άν, κατά τον Κύριο τών Προφητών και τών Αποστόλων, ή βασιλεία τών ουρανών εἶναι μέσα μας¹⁶, πώς δέ θά βρεθεί έξω από τή βασιλεία τών ουρανών εκείνος πού προσπαθεί νά βγάλει τό νοῦ του από μέσα του; Κι ό σοφός Σολομών λέει: «Ἡ υγιής καρδιά επιζητεῖ αἴσθηση»¹⁷, τήν οποῖα ό ίδιος σέ άλλο μέρος τήν ονόμασε νοερή και θεία. Προς αυτήν και οἱ Πατέρες μάς προτρέπουν δλους και λένε: «Ό νοερός νους έχει οπωσδήποτε και νοερή αἴσθηση* αυτή, πού εἶναι και δεν εἶναι μέσα μας, νά μή σταματήσομε νά επιζητούμε ποτέ». Βλέπεις λοιπόν διτι κι άν κανείς προθυμοποιηθεί νά παλαίψει κατά τής αμαρτίας και νά κάνει κτήμα του τήν αρετή, κι άν επιζητήσει νά βρει τό βραβείο τοῦ αγώνα τής αρετής, ή μάλλον τον αρραβώνα τοῦ βραβείου τής αρετής, δηλαδή τή νοερή αἴσθηση, διτι εἶναι απαραίτητο νά επαναφέρει τό νοῦ του μέσα και στο σώμα και στον εαυτό του; Τό νά οδηγούμε τό νοῦ όχι έξω από τό σωματικό φρόνημα, αλλά έξω από αυτό τό σώμα, για νά πετύχει τάχα εκεί νοερά θεάματα, αυτό εἶναι ή μεγαλύτερη ελληνική πλάνη, ή ρίζα και ή πηγή κάθε κακοδοξίας, εφεύρεση και μάθημα δαιμόνων, γεννά τήν ανοησία και γεννιέται από τήν παραφροσύνη. Γι' αυτό κι εκείνοι πού μιλοῦν έτσι μέ τήν έμπνευση τών δαιμόνων, έχουν χάσει τά λογικά τους και δεν έννοοῦν ούτε εκείνα πού λένε. Εμεῖς όμως επαναφέρομε τό νοῦ όχι μόνο μέσα στο σώμα και στήν καρδιά, αλλά και μέσα στον εαυτό του.

"Ας κατηγοροῦν λοιπόν εκείνοι πού λένε διτι, άφοῦ δέν εἶναι χωρισμένος ό νους, αλλά βρίσκεται μέσα στήν ψυχή, πώς θά τον στείλει κανείς πάλι μέσα; "Όπως φαίνεται, αγνοοῦν ότι άλλο εἶναι ή ουσία τοῦ νοῦ και άλλο ή έ-

14. Ψαλμ. 44, 14.

15. Γαλ. 4, 6.

16. Λουκ. 17, 21.

17. Παροιμ. 15, 14.

νέργεια. Ἡ μάλλον, ἂν και ξέρουν, πήγαν μέ τό μέρος των απατεώνων θεληματικά, ξεγελώντας μέ τήν ομωθυμία. Επειδή δηλαδή δέν καταδέχονται τήν απλότητα τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας, εκείνοι πού εἶναι ακονισμένοι γιά ἀντιλογίες ἀπό τή διαλεκτική —σύμφωνα μέ τα λόγια τοῦ Μεγάλου Βασιλείου—, ανατρέπουν τή δύναμη τῆς ἀλήθειας μέ τις ἐναντιώσεις τῆς ψευδώνυμης γνώσεως και μέ τήν πιθανοφάνεια τών σοφισμάτων. Τέτοιοι πρέπει νά εἶναι οἱ μή πνευματικοί πού ἔχουν τήν ἀξίωση νά κρίνουν τά πνευματικά και νά διδάσκουν. Γιατί βέβαια δέν τούς διαφεύγει τούτο- διτι ὁ νους δέν εἶναι δπως τά μάτια πού βλέπουν τά ἄλλα ορατά, ἀλλά δέ βλέπουν τον εαυτό τους. Ὁ νους ενεργεῖ παρατηρώντας τά ἄλλα, δσα χρειάζεται, κι αυτό τό ονομάζει "κατ' ευθείαν κίνηση τοῦ νοῦ" ὁ Μέγας Διονύσιος* επανέρχεται ὁμοως στον εαυτό του και ενεργεῖ καθ' εαυτόν, δταν βλέπει τον εαυτό του. Αυτό τό ονομάζει "κυκλική κίνηση τοῦ νοῦ" ὁ ἴδιος Διονύσιος. Αὐτή ἡ ἐνέργεια τοῦ νοῦ εἶναι ἡ ἀνώτερη και κατεξοχὴν ταιριαστή σ' αὐτόν, μέ τήν οποιία, ξεπερνώντας καμιά φορά τον εαυτό του συναντά τό Θεό. Γιατί λέει ὁ Μέγας Βασίλειος: «Ὁ νους πού δέ διασκορπίζεται προς τά ἔξω...». Βλέπεις ἀπό αυτό διτι ὁ νους βγαίνει ἀπό μέσα; Ἐχει λοιπόν ἀνάγκη νά επιστρέψει. Γι' αυτό συνεχίζει ὁ Μέγας Βασίλειος: «...επιστρέφει προς τον εαυτό του, και διά μέσου τοῦ εαυτοῦ του ανεβαίνει στο Θεό σάν ἀπό δρόμο χωρίς κίνδυνο πλάνης». Γιατί αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἡ κίνηση τοῦ νοῦ, δπως λέει και ὁ ἀπλανῆς εκείνος θεωρός τών νοερών Διονύσιος, εἶναι ἀδύνατον νά περιπέσει σέ οποιαδήποτε πλάνη. Ἀπό τήν κίνηση λοιπόν αὐτή ὁ πατέρας τῆς πλάνης, ὁ διάβολος, θέλοντας πάντοτε νά απομακρύνει τον ἄνθρωπο και νά τον οδηγεῖ σ' ἐκείνην πού επιτρέπει εἴσοδο στις πλάνες του, δέ βρήκε ποτέ μέχρι σήμερα, ἀπ' δσο γνωρίζω, κανένα συνεργό πού νά αγωνίζεται μέ ωραία λόγια νά τραβά τούς ἄλλους σ' αὐτή. Τώρα φαίνεται διτι βρήκε βοηθούς, ἂν δπως εἶπες, ὑπάρχουν τέτοιοι.

Αὐτοὶ λοιπόν και λόγους συγγράφουν πού οδηγούν σ' αὐτές τις ἀπόψεις τους και προσπαθοῦν νά πείσουν τούς πολλούς διτι εἶναι καλύτερο νά κρατοῦν ἔξω ἀπό τό σῶμα τό νοῦ δταν προσεύχονται, ἀκόμα κι εκείνους πού ἀσπασθηκαν τον ἀνώτερο και ἡσυχαστικό βίο. Και δέ σέβονται οὔτε τό χαρακτηριστικό ορισμό πού ἔδωσε ὁ Ἰωάννης, ὁ οἰοῖς κατασκεῦασε μέ λόγους γιά μάς τήν Κλίμακα πού ανεβάξει στον ουρανό, διτι δηλαδή, ἡσυχαστής εἶναι αὐτός πού αγωνίζεται νά περιορίσει τον ἀσῶματο νοῦ μέσα στο σῶμα. Τά ἴδια μάς διδάξαν και οἱ πνευματικοί μας πατέρες, και ευλόγως. Ἄν δηλαδή δέν περιορίσει τό νοῦ μέσα στο σῶμα, πῶς θά τον ἔχει μέσα του, αὐτόν πού εἶναι ντυμένος μέ τό σῶμα και πού σάν χαρακτηριστικό τῆς ἀνθρώπινης φύσεως ἀπλώνεται μέσα σ' ὅλη αὐτή τή μορφοποιημένη ὕλη; Ἡ καθορισμένη ἐξωτερική ἐπιφάνεια τῆς ὕλης αὐτῆς (τοῦ σώματος) δέν μπορεῖ νά δεχτεῖ τήν οὐσία τοῦ νοῦ δσο καιρό ζεῖ παίρνοντας μορφή ζωῆς κατάλληλη προς τή συ-

νάφειά της μέ τό νοῦ. Βλέπεις λοιπόν, ἀδελφέ, πώς ὄχι μόνο πνευματικά, ἀλλά και ἀπό την ἀνθρώπινη πλευρά ἐξετάζοντας τά πράγματα, ἀποδείχτηκε δι εἶναι ἀναγκαιότατο νά ὀδηγοῦν ἢ νά κατέχουν τό νοῦ μέσα στο σῶμα ὅσοι ἀποφάσισαν νά γίνουν ἀληθινά κύριοι τοῦ ἑαυτοῦ τους και Μοναχοί κατὰ τον εσωτερικό ἀνθρώπο; Δεν εἶναι λοιπόν ἀνάρμοστο νά διδάσκει κανεῖς τους ἀρχαρίους νά βλέπουν κυρίως στον εαυτό τους και μέ τήν ἀναπνοή νά στέλνουν μέσα τους τό νοῦ. Γιατί ἐκείνον, πού δεν ἐγίνε ἀκόμη θεωρός τοῦ ἑαυτοῦ του, κανεῖς φρόνιμος δέ θά τον ἐμποδίσει νά συγκεντρώνει μέσα του τό νοῦ του μέ διάφορες ἐπινοήσεις. Ὁ νους λοιπόν ἐκείνων πού μόλις πρὶν ἀπό λίγο μπήκαν σ' αὐτόν τον ἀγῶνα, και ὅταν συγκεντρώνεται, δραπετεύει συνεχῶς και πρέπει αὐτοί νά προσπαθοῦν συνεχῶς νά τον ἐπαναφέρουν, τούς διαφεύγει ὁμως καθὼς εἶναι ἀγύμναστοι, γιατί εἶναι πάρα πολύ δυσκολοπαράτηρητος και πιο ευκίνητος ἀπό ὅ,τιδήποτε ἄλλο. ΓΓ αὐτό ὑπάρχουν ἐκεῖνοι πού τούς συμβουλεύουν νά προσέχουν στήν ἀναπνοή πού συνέχεια διαχέεται και ξαναμαζεύεται, και νά τήν κρατοῦν γιά λίγο, ὡστε μαζί μέ αὐτήν νά συκρατοῦν και τό νοῦ, μέχρις ὅτου, προχωρώντας μέ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ στο καλύτερο και κόνοντας τό νοῦ τους ἀκίνητο πρὸς τά γύρω του και καθαρὸ ἀπ' ὅλα, μπορέσουν νά τον συγκεντρώσουν σέ ἐνοειδῆ συνέλιξη*. Αὐτό μπορεῖ νά τό δεῖ κανεῖς νά ἐπακολουθεῖ αὐτόματα στήν προσοχή τοῦ νοῦ· γιατί αὐτή ἡ πνοή εἰσέρχεται κι ἐξέρχεται μέ ἡρεμία και σέ κάθε προσπάθεια πού ἀπαιτεῖ συγκέντρωση, ἰδιαιτέρα σ' ὅσους ἡσυχάζουν κατὰ τό σῶμα και τή διάνοια. Αὐτοί δηλαδή, σαββατίζοντας πνευματικά και παύοντας —ὅσο εἶναι ἐφικτό— ὅλα τά ἔργα τους, ἀπορρίπτουν κάθε ἔργο τῶν ψυχικῶν δυνάμεων μεταβατικό και ἐξωτερικό και σχετιζόμενο μέ τις διάφορες γνώσεις, ὅπως ἐπίσης κι ὅλες τις μέσω τῶν αἰσθήσεων ἀντιλήψεις και γενικά κάθε ἐνέργεια τοῦ σώματος πού ὑπόκειται στήν ἐξουσία μας. Ἀκόμη, ἀπορρίπτουν και ὅποια δέν ὑπόκειται τελείως στήν ἐξουσία μας, ὅπως γιά παράδειγμα τήν ἀναπνοή, σέ ὅσο βαθμὸ μποροῦν. "Ὅλα αὐτά γίνονται χωρὶς κόπο και φροντίδα σ' ἐκείνους πού πρόκοψαν στο ἔργο τῆς ἡσυχίας. Γιατί κατ' ἀνάγκην συμβαίνουν αὐτόματα ὅλα αὐτά μέ τήν τέλεια εἴσοδο τῆς ψυχῆς στον εαυτό της. Στους ἀρχαρίους ὁμως δέ θά δεῖς κανένα ἀπό τά παραπάνω νά γίνεται χωρὶς κόπο. "Ὅπως λοιπόν στήν ἀγάπη ἀκολουθεῖ ἡ ὑπομονή, —γιατί ἡ ἀγάπη τά στέργει ὅλα¹⁸—, κι εμεῖς διδασκόμαστε νά βιάζομε τον εαυτό μας γιά νά κατορθώνομε τήν ὑπομονή, ὡστε νά φτάσομε μέσω αὐτῆς στήν ἀγάπη, ἔτσι εἶναι και στά παραπάνω. Και τί ἄλλο περισσότερο νά ποῦ-

18. Α' Κορ. 13, 7.

* "Ἐκφραση τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτη. Ἀντιστοιχεῖ στή συγκέντρωση τῶν νοερῶν δυνάμεων ἀπὸ τά ἔξω κατὰ τήν "κυκλική" κίνηση τοῦ νοῦ, διαν δηλαδή αὐτὸς ἐπανερχεται στον εαυτό του (Περὶ θεῶν ὀνομάτων κεφ. δ', 9).

με; Ὅλοι οἱ πεπειραμένοι γελοῦν μ' ἐκείνους πού ἀπό ἀπειρία νομοθετοῦν τά ἀντίθετα. Γιατί δάσκαλος τῶν πραγμάτων αὐτῶν δέν εἶναι ὁ λόγος, ἀλλά ὁ κόπος καί ἡ πείρα ἐπειτα ἀπό κόπους, ἡ ὁποία καί τό συμφέρον καρπώνεται, καί ἀποστρέφεται τούς ἀκαρπούς λόγους τῶν φιλονεικῶν καί ἐπιδεικτικῶν. Κι ἀφοῦ, ὅπως λέει κάποιος ἀπό τούς μεγάλους Πατέρες σχετικά μ' αὐτά, ὁ ἐσωτερικός ἄνθρωπος, μετὰ τήν παράβαση τοῦ Ἀδάμ, συνηθίζει νά ἐξομοιώνεται μέ τά ἐξωτερικά σχήματα, πῶς δε θά βοηθήσει πολύ ἐκείνον πού καταγίνεται μέ προθυμία νά στρέψει τό νοῦ του στον εαυτό του, ἔτσι πού νά μήν ἀκολουθεῖ τήν "κατ' ευθείαν", ἀλλά τήν κυκλική κίνηση πού εἶναι ἀπλανής, τό νά μήν περιφέρει τά μάτια του ἐδῶ κι ἐκεῖ, ἀλλά νά τά στηρίζει ὅπως σέ κάποιο στήριγμα στο στήθος του ἢ στον ὀμφαλό; Συστρέφοντας δηλαδή δσο μπορεῖ ἐξωτερικά τον εαυτό του σάν κύκλο, παρόμοια μέ τήν κυκλική κίνηση τοῦ νοῦ πού ἐπιδιώκει μέσα του, μέ τό σχῆμα αὐτό τοῦ σώματος θά στείλει μέσα στήν καρδιά του καί τή δύναμη τοῦ νοῦ πού διαχέεται ἐξω μέ τήν δράση. "Ἄν τώρα καί τοῦ νοητοῦ θηρίου ἡ δύναμη εἶναι στον ὀμφαλό τῆς κοιλιᾶς¹⁹, γιατί ἐκεῖ εἶναι καί ἡ δύναμη τοῦ νόμου τῆς αμαρτίας καί τοῦ παραχωρεῖ τόπο, γιατί κι εμεῖς νά μή στήσουμε στο ἴδιο σημεῖο, ὀπλισμένο μέ τήν προσευχή, τον πνευματικό νόμο πού ἀντιστρατεύεται στο νόμο αὐτό²⁰; Κι αὐτό, ὥστε τό πονηρό πνεῦμα πού ἐκδιώχθηκε μέ τό λουτρό τῆς παλιγγενεσίας, νά μήν ξαναγυρίσει μαζί μέ ἄλλα ἐπτά πνεύματα πονηρότερα καί κατοικήσει πάλι μέσα καί γίνουν τά τελευταία χειρότερα ἀπό τά πρώτα²¹.

«Πρόσεχε στον εαυτό σου»²², λέει ὁ Μωυσῆς, δηλαδή σέ δλα σου, δχι σέ μερικά μόνο καί σέ ἄλλα ν' ἀδιαφορεῖς. Μέ ποιο μέσο νά προσέχεις; Φυσικά μέ τό νοῦ σου, γιατί μέ τίποτε ἄλλο δέν μπορεῖς νά προσέχεις τον εαυτό σου σέ δλα. Αὐτή λοιπόν τή φύλαξη βάλε στή ψυχή καί στο σώμα σου, καί μέ αὐτή θ' ἀπαλλαγεῖς εὐκόλα ἀπό τά πονηρά σωματικά καί ψυχικά πάθη. Προστάτεψε λοιπόν τον εαυτό σου, κυβέρνησε τον, ἐπίβλεψε τον ἢ μάλλον, πάντοτε νά τον προστατεύεις καί νά τον παρακολουθεῖς καί νά τον ξεετάξεις. "Ἔτσι θά υποτάξεις στο πνεῦμα τή σάρκα πού ἀφηνιάζει, καί ποτέ δέ θά γίνει κρυφὸ ἀμάρτημα μέσα στήν καρδιά σου²². "Ἄν, ὅπως λέει ὁ Ἐκκλησιαστής, τό πνεῦμα πού ἐξουσιάζει τά πονηρά πνεύματα καί πάθη ὀρθωθεῖ ἐναντίον σου, μήν ἀφήσεις τον τόπο σου²³, δηλαδή μήν ἀφήσεις οὔτε μέρος τῆς ψυχῆς οὔτε μέλος τοῦ σώματος χωρίς ἐπιτήρηση. "Ἔτσι καί τά πονηρά πνεύματα πού σέ πειράζουν θά νικήσεις, καί σ' Ἐκείνον πού ξεετάζει καρδιές καί νεφρούς θά παρουσιαστεῖς με παρρησία χωρίς ἐξεταση, ἀφου εσυ τα ἐξετάσες πρωύτερα. «Ἄν κρίναμε εμεῖς τούς εαυτούς μας, δέ θά κρινόμαστε ἀπό τό Θεό»²⁵, λέει ὁ Παῦλος. Κι ἀφοῦ δοκιμάσεις τό μακάριο πάθος τοῦ Δαβίδ, θά

19. Ἰώβ 40, 16.

21. Ματθ. 12, 45.

23. Ἐκκλ. 10, 4.

25. Ἀ' Κορ. 11, 31.

20. Ρωμ. 7, 23.

22. Δευτ. 15, 9.

24. Γαλμ. 7, 10.

πεις χι εσύ στο Θεό: «Το σκοτάδι δε θά σκοτισθεί από Σένα, Κύριε, και ή νύχτα θά μοῦ φωτιστεί σάν ήμερα* γιατί Έσύ έκανεσ κτήμα Σου τούς νεφρούς μου»²⁶. Δέν έκανεσ, λέει, δικό Σου ολόκληρο τό έπιθυμητικό τής ψυχής μου μόνο, αλλά οποιαδήποτε σπίθα τής επιθυμίας αυτής μέσα στο σώμα, άφοῦ επέστρεψε στήν καρδιά πού τή δημιουργεί, διά μέσου αυτής πέταξε ψηλά σε Σένα και από Σένα έχει κρεμαστεί και σε Σένα είναι προσκολλημένη. "Όπως δηλαδή τό έπιθυμητικό τής ψυχής εκείνων πού είναι προσηλωμένοι στις αισθητές και φθαρτές ηδονές, κενώνεται ολόκληρο προς τή σάρκα και γι' αυτό γίνονται ολόκληροι σάρκες και τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ δέν μπορεί νά παραμείνει σ' αυτούς²⁷, έτσι και εκείνων πού ανύψωσαν τό νοῦ στο Θεό και έχουν εξαρτήσει τήν ψυχή τους από τό θείο πόθο, ή σάρκα μεταποιείται και ανυψώνεται μαζί με τήν ψυχή και απολαμβάνει μαζί της τή θεία ένωση και γίνεται κτήμα και κατοικία τοῦ Θεοῦ, μή έχοντας πιά μέσα της φωλιασμένη τήν έχθρα εναντίον τοῦ Θεοῦ, μήτε επιθυμώντας αντίθετα με τό Πνεῦμα²⁸.

Ποιος είναι ό πιο αρμόδιος τόπος γιά τό πονηρό πνεῦμα πού επιτίθεται από κάτω στή σάρκα και τό νοῦ μας; Δέν είναι ή σάρκα, μέσα στήν οποία, όπως λέει ό Απόστολος, δέν κατοικεί κανένα αγαθό, προτοῦ εγκατασταθεί μέσα της ό νόμος τής ζωής²⁹; Αυτή λοιπόν τή σάρκα δέν πρέπει ποτέ νά τήν αφήνομε χωρίς νά τήν προσέχομε. Πώς λοιπόν θά ήταν δική μας; Και πώς δέ θά τήν αφήσομε; "Η πώς θά αποक्रούσομε τήν ανάβαση τοῦ πονηροῦ εναντίον της, και μάλιστα όσοι δέ γνωρίζομε ακόμη νά αντιμετωπίζομε πνευματικά τά πονηρά πνεύματα; Πώς αλλιώς, παρά αν και μέ τό εξωτερικό σχήμα εξασκηθούμε νά προσέχομε στους εαυτούς μας; Και γιατί αναφέρω τούς αρχαίους, όταν υπάρχουν και μερικοί από τούς τελειότερους, οί όποιοι χρησιμοποίησαν αυτό τό σχήμα στήν προσευχή κι έκαναν τό Θεό νά τούς ακούσει. Κι αυτοί δέν είναι μόνο μετά Χριστόν, αλλά και πριν από τήν έλευση Του σ' εμάς. Κι ό Ιδιος ό τελειότατος στή θεοπτία Ηλίας, άφοῦ στήριξε τό κεφάλι του στά γόνατα και συγκέντρωσε έτσι μέ μεγαλύτερη φιλοπονία τό νοῦ στον εαυτό του και στο Θεό, έλυσε τήν πολύχρονη εκείνη ανομβρία³⁰.

Αυτοί, αδελφέ, από τούς οποίους λες ότι τ' άκουσες αυτά, μοῦ φαίνεται ότι πάσχουν από τή νόσο τών Φαρισαίων. ΓΓ αυτό και δέ θέλουν νά παρατηρούν και νά καθαρίζουν τό εσωτερικό τοῦ ποτηριού³¹, δηλαδή τήν καρδιά τους. Και δέν ακολουθούν τις παραδόσεις τών Πατέρων, αλλά σπεύδουν νά καθίσουν πιο μπροστά άπ' όλους σάν νέοι νομοδιδάσκαλοι. Δέν καταδέχονται τό σχήμα τής τελωνικής προσευχής πού οδήγησε σε δικαίωση, και παρακινούν και τούς άλλους πού προσεύχονται νά μήν ασπάζονται αυτό πού περιέγραψε ό Κύριος στά Ευαγγέλια λέγοντας ότι ό τελώνης δέν ήθελε ούτε τά

26. Ταλμ. 138, 12-13.

28. Γαλ. 5, 17.

30. Γ Βασ. 18, 42.

27. Γεν. 6, 3.

29. Ρωμ. 7, 18.

31. Ματθ. 23, 25.

μάτια του να σηκώσει στον ουρανό³². Αντίθετα, τον τελώνη φιλοτιμούνται να μιμηθούν εκείνοι πού όταν προσεύχονται έχουν στραμμένο προσεκτικά τό βλέμμα τους στον εαυτό τους. Κι όσοι τούς ονομάζουν ὄμφαλοψύχους, τούς συκοφαντούν απροκάλυπτα— γιατί ποιος ἀπό αυτούς εἶπε ποτέ ὅτι ἡ ψυχή εἶναι στον ὀμφαλό; Ἐκτος λοιπόν πού ξεσκεπάστηκαν ὅτι ἐπιτίθενται συκοφαντικά, ἀποδείχτηκαν και υβριστές τῶν ἀξιέπαινων ἐκείνων κι ὀχι διορθωτές κάποιων πού σφάλουν, και ὅτι γράφουν γιά χάρη ὀχι τῆς ἠσυχίας και τῆς ἀλήθειας, ἀλλά τῆς κενοδοξίας, και οὔτε γιά νά ὀδηγήσουν στή νήψη, ἀλλά γιά νά ἀπομακρύνουν ἀπό αὐτή. Γιατί και τήν ἐργασία αὐτή κι ἐκείνους πού μέ ἐπιμέλεια τήν ἔχουν ἀναλάβει, προσπαθούν νά ἐξευτελίσουν μέ κάθε τρόπο, κατηγορώντας τήν κατάλληλη αὐτή τεχνική πού χρησιμοποιεῖται. Και δε θά δυσκολεύονταν νά ονομάσουν κοιλιοψύχους οὔτε τό Δαβίδ πού εἶπε ὀχι «ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ εἶναι στο μέσο τῆς κοιλιάς μου»³³, οὔτε τον Ἡσαΐα πού εἶπε στο Θεό ὀχι «ἡ κοιλιά μου θ' ἀντηχήσει σάν κιθάρα και τά σπλάχνα μου σάν χάλκινο τεῖχος πού ἐγκαινιάσες ἐσύ»³⁴, και γενικά νά διαβάσουν ὀλους ἐκείνους πού μέ σωματικά σύμβολα υποδηλώνουν και ονομάζουν και ἀνιχνεύουν τά νοερά και θεία και πνευματικά. Ἀλλά αὐτοί σ' ἐκείνους δε θά προξενήσουν καμία βλάβη, ἡ μάλλον θά τούς προξενήσουν και μακαρισμούς και περισσότερη προσθήκη τῶν ουρανίων στεφάνων. Οἱ ἴδιοι ὀμως θά μείνουν ἔξω ἀπό τά ἱερά παραπετάσματα και οὔτε τις σκιές τῆς ἀλήθειας δέ θά μπορέσουν νά ἀτενίζουν. Και ὑπάρχει μεγάλος φόβος μήπως λάβουν και αἰώνια τιμωρία, ἐπειδή ὀχι μόνο ξεχώρισαν τούς εαυτούς των ἀπό τούς Ἀγίους, ἀλλά και ἐπετέθηκαν μέ λόγια ἐναντίον τους.

Γνωρίζεις βέβαια τό βίο τοῦ Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου· ἕνα θαῦμα ἦταν ὀλόκληρος σχεδόν κι εἶχε δοξαστεῖ ἀπό τό Θεό μέ υπερφυσικά θαῦματα. Ξέρεις και τά συγγράμματα του, πού ἂν τά πεί κανείς συγγράμματα ζωῆς δέ θά σφάλει. Γνωρίζεις ἐπίσης και τον ὀσιο ἐκεῖνο Νικηφόρο, ὁ ὀποῖος ἀφοῦ ἔζησε πολλά χρόνια στήν ἠρεμία και τήν ἠσυχία, ὕστερα ἀποσύρθηκε στά πιο ἐρημικά μέρη τοῦ Ἀγίου Ὁρους και ἀσχολήθηκε μέ τή συλλογή ὀλων τῶν πατερικῶν ἀποσπασμάτων πού ἀναφέρονται στή νηπτική ἐργασία, τά ὀποῖα μᾶς τά παρέδωσε σ' ἕνα λόγο του. Οἱ δύο αὐτοί Ἀγιοῖ σαφῶς συμβουλεύουν σ' ὀσους θέλουν, αὐτό τό ὀποῖο λές ὀχι μερικοί προσπαθούν νά ἀνατρέψουν. Και γιατί ν' ἀναφέρω τούς παλιούς Ἀγίους; Ἀνδρες λίγο πριν ἀπό ἐμάς, μαρτυρημένοι και ἀποδεδειγμένοι μέ τή δύναμη τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, μᾶς τά παρέδωσαν ὀλα αὐτά μέ τό στόμα τους. Και τον Θεολόγο τούτον (τον Συμεῶν) τον ἀνεκλήρυτταν ἀληθινὸ θεολόγο και ἀσφαλὴ ἐπόπτη τῆς ἀλήθειας τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ. Ἐχεις ἀκούσει γιά τον ὀνομα και πράγμα Θεόληπτο, τον ἐπίσκοπο Φιλαδέλφειας, ἀπό τήν ὀποῖα σάν ἀπό λυχνία φώτισε ὀλο τον κόσμο· γιά τον Ἀθανάσιο πού στόλισε τον πατριαρχικό

32. Λουκ. 18, 13.

33. Ταλμ. 39, 9.

34. Ἡσ. 16, 11.

θρόνο για πολλά χρόνια και πού τό λείψανο του τίμησε ό Θεός· τον Νείλο εκείνο τον Ιταλό, τό ζηλωτή τοῦ Μεγάλου Νείλου· τό Σελιώτη και τον Ηλία, οί οποίοι δεν είναι καθόλου κατώτεροι από τον προηγούμενο· τον Γαβριήλ και τον Αθανάσιο, οί όποιοι είχαν αξιωθει νά λάβουν και προφητικό χάρισμα. "Έχεις ακούσει γι' αυτούς και γιά πολλούς άλλους πριν από αυτούς και μαζί με αυτούς και μετά από αυτούς, πού επαινούν και παρακινούν όσους θέλουν νά κρατούν αυτή τήν παράδοση, τήν οποία οί νέοι δάσκαλοι της ησυχίας, χωρίς νά γνωρίζουν ίχνος ησυχίας, και συμβουλευοντας όχι από πείρα, αλλά από διάθεση φλυαρίας, δοκιμάζουν νά αθετούν και νά διδάσκουν άλλα και νά τήν εξευτελίζουν, χωρίς καμιά ωφέλεια τών ακροατών. Εμείς όμως, μέ μερικούς από τούς Αγίους αυτούς και προσωπικά μιλήσαμε και τούς είχαμε δασκάλους. Πώς λοιπόν ν' άγνοήσαμε αυτούς πού έχουν διδαχτεί από τή χάρη και τήν πείρα, και νά στραφούμε σ' εκείνους πού προχώρησαν στή διδασκαλία από οίηση και αγάπη λογομαχίας; Δεν είναι βέβαια δυνατό κάτι τέτοιο. Και σύ λοιπόν νά τούς αποφεύγεις αυτούς, αναφωνώντας μέ σύνεση μαζί μέ τόν Δαβίδ: «Ευλογεί, ψυχή μου, τον Κύριο, και όλα τά εντός μου ευλογείτε τό άγιο όνομα Του»³⁵. Και παρέχοντας τόν εαυτό σου πειθήνιο στους Πατέρες, άκουγε τους πώς μας προτρέπουν νά στέλνομε πάντοτε μέσα μας τό νοῦ.

Τρία κεφάλαια για την προσευχή και την καθαρότητα τής καρδιάς

Ἐπειδή τό θείο είναι αύτοαγαθότητα, έλεος αληθινό και άβυσσος κλωσύνης, ή μάλλον πού κι αύτη τήν άβυσσο περιλαμβάνει, γιατί είναι πάνω άπό κάθε δ'νομα πού λέμε και κάθε τί πού νοούμε, μόνο μέ τήν ένωση μαζί Του μπορεί κανείς νά βρει έλεος. Ενώνεται δέ κανείς μαζί Του μέ τή μετοχή, κατά τό δυνατόν, τών ομοίων αρετών και μέ τήν κοινωνία κατά τήν προσευχή προς τό Θεό μέ τή δέηση και τήν ένωση. Ἡ κοινωνία όμως διά μέσου τών αρετών, λόγω ομοιότητας, κάνει κατάλληλο τον αγωνιστή νά υποδέχεται τό θεϊόν, δχι όμως και νά τον ενώνει μαζί Του. Ἐνώ ή δύναμη τής προσευχής ίεουργεί και τελεσιουργεί τήν ανάταση και ένωση τοῦ άνθρωπου προς τό Θεό, γιατί είναι σύνδεσμος τών λογικών κτισμάτων μέ τον Κτίστη, δταν βέβαια ή προσευχή, μέ τή φλογερή κατάνυξη, ξεπεράσει τά πάθη και τούς λογισμούς. Γιατί είναι αδύνατο νά ενωθεί ό Θεός μέ τον εμπαθή νοῦ. "Ωστε, δσο ό νούς είναι εμπαθήs ένώ προσεύχεται, δέν έχει βρει τό έλεος τοῦ Θεοῦ. "Όσο πάλι μπορεί νά ξεπερνά τούς λογισμούς, τόσο αποκτά και τό πένθος: κι ανάλογα μέ τό πένθος δέχεται και τό έλεος τής θείας παρηγορίας. Κι άν μείνει σ' αυτά για καιρό μέ ταπείνωση, τότε μεταποιεί ολοκληρωτικά και τό παθητικό μέρος τής ψυχής.

2. "Όταν τό ενιαίο τοῦ νοῦ γίνει τρισσό, μένοντας ενιαίο, τότε ενώνεται μέ τή θεαρχική Τριαδική Μονάδα, αποκλείει κάθε είσοδο πλάνης και γίνεται ανώτερο άπό τή σάρκα, τον κόσμο και τον κοσμοκράτορα διάβολο. Και έτσι, ξεφεύγοντας ολοσχερώs τις αφορμές άπό αυτά, βρίσκεται μέσα στον εαυτό του και τό Θεό και απολαμβάνει πλουσιοπάροχα τήν πνευματική αγγαλίαση πού πηγάζει άπό μέσα του δσο βρίσκεται σ' αυτή τήν κατάσταση. Τό ενιαίο τοῦ νοῦ γίνεται τρισσό, μένοντας ενιαίο, μέ τή στροφή τοῦ νοῦ στον εαυτό του και μέ τήν ανάβαση στο Θεό διά μέσου τοῦ έαυτοῦ του. Ἡ στροφή τοῦ νοῦ προς τον εαυτό του είναι ή φύλαξη τοῦ έαυτοῦ του, ένώ ή ανάβαση του στο Θεό γίνεται αρχικά μέ τήν προσευχή, προσευχή όμως μέ συνεπτυγμένη μορφή, άν και κάποτε γίνεται και μέ πιο διεξοδική, πράγμα πού είναι πιο κοπιαστικό. "Αν τώρα παραμένει κανείς καρτερικά στή σύμπτυξη αυτή τού νοῦ και τήν ανύψωση του στο Θεό, εμποδίζοντας μέ ισχυρή βία τήν τάση τής διάνοιας του νά κινείται σέ πολλά, πλησιάζει τό Θεό νοερά και επιτυγχάνει τά άρρητα και γεύεται τον μέλλοντα αιώνα και μέ νοερή αίσθηση γνωρίζει διτι δ Κύριος είναι αγαθός, δπως λέει και ό Ψαλμωδός: «Γευθείτε και δείτε διτι ό Κύριος είναι αγαθός»³⁶. Τό νά βρει λοιπόν κανείς τό νοῦ του

τρισό, νά είναι δηλαδή ό ίδιος μόνος του ό φύλακας και ό φυλασσόμενος και ό προσευχόμενος κατά τή φύλαξη, δεν είναι ίσως πολύ δύσκολο. Ή μακρά όμως καρτερική παραμονή σ' αυτή τήν κατάσταση πού γεννά τά απόρρητα, είναι κάτι εξαιρετικά δύσκολο. Όποιοσδήποτε κόπος άλλης αρετής είναι μικρός και ευκολότατος, άν συγκριθεί με αυτόν. Γι' αυτό και πολλοί πού αφήνουν τήν προσπάθεια εξαιτίας τής στενοχώριας τής προσευχητικής αρετής, δεν αξιώνονται νά φτάσουν στήν πλατωσιά τών θείων χαρισμάτων. Εκείνους όμως πού υπομένουν, τούς περιμένουν μεγαλύτερες εκδηλώσεις τής θείας βοήθειας, πού τούς υποβαστάζουν και τούς σηκώνουν και τούς προωθούν με ηδονή προς τά εμπρός, κάνοντας πιο βατή τή δύσβατη όδό και βάζοντας μέσα τους τήν αγγελική, άς ποῦμε, έπιτηδειότητα και ενδυναμώνοντας τήν ανθρώπινη φύση μας νά πλησιάζει τά υπέρ φύση, σύμφωνα μέ τό λόγο τοῦ Προφήτη: «Όσοι υπομένουν, θά βγάλουν φτερά* θά ανανεωθεί ή ισχύς τους»³⁷.

3. Νους ονομάζεται και ή ενέργεια τού νοῦ πού αποτελείται από λογισμούς και έννοιες. Νους είναι και ή δύναμη πού τά ενεργεί αυτά, ή οποία και καρδιά ονομάζεται από τή Γραφή. Σύμφωνα μέ αυτήν, πού είναι ή κυριότητα άπ' όλες τις εσωτερικές μας δυνάμεις, ή ψυχή μας είναι λογική. Ή ενέργεια λοιπόν τού νοῦ πού συνίσταται στους λογισμούς, στους ανθρώπους πού σχολάζουν στήν προσευχή και μάλιστα τή μονολόγιστη, τακτοποιείται και καθάιρεται εύκολα. Ή δύναμη όμως τοῦ νοῦ πού γεννά αυτή τήν ενέργεια, δέν μπορεί νά καθαρθεί, άν δέν καθαρθοῦν κι όλες οι άλλες δυνάμεις τής ψυχής. Γιατί ή ψυχή είναι οντότητα πολυδύναμη. "Όταν λοιπόν δημιουργηθεί μέσα της κακία από κάποια άπ' τις δυνάμεις της, μολύνεται ολόκληρη και μετέχουν στο μολυσμό τής μιάς όλες οι δυνάμεις, επειδή ή ψυχή είναι ενιαία. Άφοῦ λοιπόν κάθε δύναμη τής ψυχής παρέχει διαφορετική ενέργεια, είναι δυνατό, μιά οποιαδήποτε ενέργεια νά καθαρθεί προσωρινά μετά από κατάλληλη προσπάθεια* αυτό όμως δέ σημαίνει δι κι ή αντίστοιχη δύναμη τής ψυχής είναι καθαρή. Γιατί καθώς επικοινωνεί μέ τις άλλες, μπορεί νά είναι ακάθαρτη μάλλον, παρά καθαρή. Γι' αυτό εκείνος, πού μέ τήν επιμέλεια τής προσευχής καθάρισε τήν ενέργεια τοῦ νοῦ και φωτίστηκε σ' ένα βαθμό, ή μέ φώς γνώσεως ή και μέ νοερή έλλαμψη, άν γιά τοῦτο θεωρήσει τον εαυτό του καθαρμένο, πλανάται εξαπατώντας τον εαυτό του και μέ τήν οίηση ανοίγει εναντίον τοῦ εαυτού του μεγάλη θύρα στο διάβολο πού πάντοτε επιχειρεί νά μάς πλανά. "Αν όμως, γνωρίζοντας τήν ακαθαρσία τής καρδιάς του, δέν υπερηφανευτεί μέ τή μέτρια εκείνη καθαρότητα, τότε χρησιμοποιώντας αυτή σάν βοηθό, βλέπει καθαρότερα τήν ακαθαρσία και τών άλλων ψυχικών του δυνάμεων και προοδεύει στήν ταπείωση και προσθέτει πένθος στο πένθος και εφευρίσκει τήν κατάλληλη θεραπεία γιά τήν κάθε μία δύναμη τής ψυχής.

37. Ήσ. 40, 31.

Καθαρίζει λοιπόν με την πράξη την πρακτική του δύναμη, με τη γνώση τη γνωστική και με την προσευχή τη θεωρητική, και με αυτά φτάνει στην τέλεια κι αληθινή και μονιμότατη καθαρότητα της καρδιάς και του νού. Αυτή δέν μπορεί ποτέ νά αποκτηθεί από κανένα, παρά με την τελειότητα στην πράξη, την επίμονη γύμναση, τη θεωρία και τη θεωρητική προσευχή.

150 φυσικά, θεολογικά, ηθικά και πρακτικά κεφάλαια

Οτι ο κόσμος έχει αρχή, καί ή φύση τό διδάσκει, καί ή ιστορία τό πιστοποιεί, καί οί εφευρέσεις τών τεχνών καί οί νομοθεσίες καί οί πολιτικές εξουσίες τό αποδεικνύουν καθαρά. Γνωρίζομε τούς εφευρέτες σχεδόν όλων τών τεχνών, τούς νομοθέτες τών νόμων καί δσους είχαν τήν εξουσία στις διάφορες χώρες· ακόμη γνωρίζομε εκείνους πού έγγραφαν γιά ό,τιδήποτε από τήν αρχή. Κανένα από αυτούς δέ βλέπομε νά υπερβαίνει τή γένεση τοῦ κόσμου καί τοῦ χρόνου, τήν οποία εξιστόρησε ό Μωυσής. Κι ό ἴδιος ό Μωυσής πού έγγραψε τήν αρχή τής γενέσεως τοῦ κόσμου, μέ τόσα έργα καί λόγια θαυμαστά, μας έδωσε αναμφισβήτητες πιστοποιήσεις τής αλήθειας τών λεγομένων του, ώστε νά πείσει όλους σχεδόν τούς ανθρώπους καί νά τούς κάνει νά περιγελοῦν εκείνους πού σοφίστηκαν τά αντίθετα. Γιατί καί αυτή ή φύση τοῦ κόσμου τούτου, έχοντας πάντοτε ανάγκη από πρόσφατη αρχή γιά τό κάθε τί καί μήν μπορώντας νά υπάρξει καθόλου χωρίς αυτή, φανερώνει από τά ἴδια τά πράγματα τήν πρώτη της αρχή, ή οποία δέν είχε άλλη αρχή·

· Οτι ο κόσμος δεν έχει μόνο αρχή, άλλα θα έχει και τέλος, ή ίδια ή φύση τοῦ κόσμου τό παρουσιάζει ως ενδεχόμενο, καθώς είναι σάν νά πεθαίνει διαρκώς τμηματικά. Βέβαιη όμως καί αναμφισβήτητη πίστη γι' αυτό μάς παρέχει ή προφητεία τών θείων ανθρώπων καί κυρίως τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Θεοῦ τών όλων. Κι αυτούς είναι ανάγκη νά τούς πιστεύουν ως αληθινούς όχι μόνο οί ευσεβείς, άλλα καί οί ασεβείς, αφού τούς βλέπουν νά βγαίνουν αληθινοί καί σ' όλα τά άλλα πού προείπαν. Μποροῦμε δέ νά μάθομε από αυτούς διότι ό κόσμος όλος αυτός δέ θά πέσει στήν απόλυτη ανυπαρξία, άλλα θά μεταβληθεῖ όπως καί τά σώματα μας, καθώς θά διαλυθεῖ καί θά μεταστοιχειωθεῖ προς τό θεϊκότερο μέ τή δύναμη τοῦ Αγίου Πνεύματος, ώστε νά είναι ανάλογος μ' εμάς.

3. Ο ουρανός, λένε οί "Ελληνες σοφοί, περιστρέφεται από τή φύση τής κοσμικής ψυχής, καί τούτο τό διδάσκει καί τό δίκαιο καί ή λογική. Ποιο δίκαιο; Ποιά λογική; Γιατί άν δέν περιστρέφεται ό ουρανός από τή δική του φύση, άλλα από τή φύση τής κοσμικής ψυχής πού λένε, καί ή κοσμική ψυχή περιλαμβάνει όλο τον κόσμο, πώς δέν περιστρέφεται καί ή γή καί τό νερό καί ό αέρας; Παρόλο πού, σύμφωνα μέ αυτούς, ή κοσμική ψυχή είναι αεικίνητη, ή γή είναι σταθερή από τή δική της φύση, όπως καί τό νερό, πού κατέλαβε τό κάτω μέρος. "Ετσι καί ό ουρανός, κινείται πάντοτε κυκλικά από τή δική του φύση, κατέχοντας τό επάνω μέρος. Τί είδους είναι ή κοσμική ψυχή, σύμ-

φωνα μέ τή φύση τής οποίας κινείται ό ουρανός; Είναι άραγε λογική; Τότε θά ήταν και αυτεξούσια, και δε θά κινούσε μέ τις ίδιες κινήσεις πάντοτε τό σώμα τού ουρανού. Γιατί τά αυτεξούσια πότε κινούνται έτσι και πότε αλλιώς. Και ποιο ίχνος λογικής βλέπομε στήν κατώτατη αυτή σφαίρα, δηλαδή ἡ ΠΗ> ή ^{στ<*} πολύ κοντινά της, δηλαδή τό νερό, τον αέρα ή και τήν ίδια τή φωτιά; Γιατί είναι και αυτών ή κοσμική ψυχή. Και πώς πάλι άλλα είναι έμψυχα και άλλα άψυχα; Και αυτά, σύμφωνα μ' αυτούς. Και δεν είναι όποια έτυχε, αλλά όλα τά πετρώματα, όλα τά μέταλλα, όλο τό χώμα, τό νερό, ό αέρας, ή φωτιά. Γιατί αυτοί λένε ότι κι ή φωτιά κινείται από τή δική της φύση, όχι από τήν κοσμική ψυχή. Αφοῦ λοιπόν αυτή ή ψυχή είναι κοινή, πώς μόνο ό ουρανός κινείται από τή φύση αυτής κι όχι από τή δική του; Νά υποθέσομε ότι δεν είναι λογική ή ψυχή πού σύμφωνα μ' αυτούς κινεί τό ουράνιο σώμα; Πώς είναι δυνατόν; Αφού είναι, σύμφωνα μ' αυτούς, ή πηγή τών ψυχών μας. "Αν όμως δέν είναι λογική, θά είναι αισθητική ή φυσική. 'Αλλά καμιά τέτοια ψυχή δε βλέπομε νά κινεί κάποιο σώμα χωρίς όργανα. 'Οργανικό όμως μέλος δε βλέπομε κανένα, ούτε τής γής, ούτε τού ουρανού, ούτε κανενός άλλου από τά στοιχεία τους, άφοῦ κάθε όργανο γίνεται μέ σύνθεση διαφορετικών φύσεων, ενώ κάθε στοιχείο έχει άπλή φύση, και μάλιστα ό ουρανός. 'Η ψυχή λοιπόν είναι εντελέχεια* σώματος οργανικού, τό όποιο έχει ζωή δύναμη. 'Ο ουρανός όμως, μή έχοντας κανέναν μέλος ή μέρος οργανικό, δέν μπορεί ούτε νά ζει. Πώς λοιπόν μπορεί νά έχει ψυχή, εκείνο πού δέν μπορεί νά έχει ζωή; "Επεσαν έξω επομένως στους μάταιους συλλογισμούς τους και από τήν άσοφη καρδιά τους επινόησαν μιά ψυχή πού μήτε υπάρχει, μήτε υπήρξε, μήτε μέλλει νά υπάρξει. Και αυτήν τήν ψυχή τήν ανακήρυξαν δημιουργό και κυβερνήτη και προνοητή όλου τού αισθητού κόσμου, και ρίζα και πηγή τών ψυχών μας, ή μάλλον όλων τών ψυχών. Κι ή ίδια, είπαν, οφείλει τή γένεση της σέ νοῦ ὁ κάποιος αυτός νούς όμως λένε ότι είναι διαφορετικός στήν ουσία από τον κορυφαίο Νοῦ, τον όποιο αυτοί τον λένε Θεό. Αυτά είναι πού δογματίζουν οί κορυφαιοί τους στή σοφία και τή θεολογία. Δέν είναι καθόλου καλύτερο τό σέβας τους από εκείνων πού θεοποιούν θηρία και πέτρες ἡ μάλλον είναι πολύ χειρότερο. Γιατί τά θηρία, ό χρυσός, ή πέτρα κι ό χαλκός είναι κάτι, κι άς είναι τά τελευταία μεταξύ τών κτισμάτων. Κοσμική όμως ψυχή πού κινεί τά άστρα, ούτε υπάρχει, ούτε είναι κάτι, άφοῦ δέν είναι απολύτως τίποτα, έκτος από μυθοπλασία νοσηρής διάνοιας.

4. Επειδή, λένε, είναι ανάγκη νά κινείται τό σώμα τού ουρανού, και παραπέρα δέν υπάρχει τόπος για νά προχωρήσει, ξαναγυρίζει προς τον εαυτό του κι έτσι ή κίνηση του είναι περιστροφή. Πολύ καλά. "Αν λοιπόν είχε

* 'Από τό "εντελώς (ή έν τέλει) έχειν". Λέξη σχηματισμένη από τόν Αριστοτέλη, στον όποιο ανήκει κι όλη αυτή ή φράση (Περί ψυχής 2,1). Σημαίνει τή μετάβαση τής ἔλης από τό "δύναμη" στήν πραγματική της μορφή.

τόπο, θά πήγαινε προς τα επάνω, όπως και ή φωτιά, και ακόμη περισσότερο από τή φωτιά, γιατί είναι ελαφρότερο από αυτήν. Αυτή όμως ή κίνηση δεν οφείλεται στή φύση κάποιας ψυχής, αλλά στή φύση τής ελαφρότητας. "Αν λοιπόν ή κίνηση τοῦ ουρανού είναι περιστροφή, κι αυτό προέρχεται από τή φύση τή δική του και διχί τής ψυχής, άρα τό ουράνιο σώμα περιστρέφεται διχί από τή φύση τής ψυχής, αλλά από τή δική του φύση. "Αρα λοιπόν, ούτε ψυχή έχει, ούτε υπάρχει κάποια ουράνια ή παγκόσμια ψυχή. Ή μόνη λογική ψυχή είναι ή ανθρώπινη, πού δέν είναι ουράνια, αλλά ύπερουράνια, και τούτο όχι τοπικά, αλλά από τή φύση της, επειδή είναι νοερή ουσία.

5. Τό ουράνιο σώμα δέν έχει τή δυνατότητα ούτε νά προχωρεί, ούτε νά επεκτείνεται προς τά επάνω. "Οχι επειδή δέν υπάρχει τόπος παραπέρα. Γιατί ή έπειτ' άπ' αυτό σφαίρα τοῦ αιθέρα πού περιλαμβάνεται άπ' αυτό, δέν προχωρεί προς τά επάνω, όχι γιατί δέν υπάρχει τόπος για νά προχωρήσει —είναι απλωμένο γύρω άπ' αυτή τό πλάτος τοῦ ούρανοῦ. Αλλά δέν επεκτείνεται πιο πάνω από αυτό, γιατί αυτό είναι λεπτότερο άπ' αυτήν. Γι' αυτό και είναι πιο πάνω κατά φυσικό λόγο. "Οχι λοιπόν γιατί δέν έχει τόπο πιο πάνω του, γι' αυτό δέν προχωρεί προς τά επάνω ό ουρανός, αλλά γιατί κανένα σώμα δέν είναι λεπτότερο και ελαφρότερο άπ' αυτόν.

6. Κανένα σώμα δέν είναι ψηλότερα από τό ουράνιο σώμα. Αυτό όμως δέ σημαίνει διι ό τόπος επάνω από τον ουρανό δέ δέχεται άλλο σώμα, αλλά ότι κάθε σώμα τό συμπεριλαμβάνει ό ουρανός, και κανένα σώμα δέν υπάρχει παραπέρα. "Αν όμως μπορούσε νά περάσει εκεί, τότε, όπως πιστεύομε οί ευσεβείς, δέ θά ήταν απαράδεκτο σ' εκείνον τον πάνω από τον ουρανό τόπο. Γιατί ό Θεός πού γεμίζει τά πάντα και πού επεκτείνεται και προς τά έπέκεινα τοῦ ούρανοῦ έπ' άπειρον, υπήρχε και προ τοῦ κόσμου και γεμίζε, όπως και τώρα, δλο τον τόπο τοῦ κόσμου. Και αυτό δέν εμπόδισε καθόλου νά υπάρξει σώμα μέσα σ' αυτόν τον τόπο. Επομένως ούτε έκτος τοῦ ούρανοῦ θά υπάρξει κανένα εμπόδιο ώστε νά μήν υπάρχει τόπος, όπως εκείνος πού περιέχει τον κόσμο ή εκείνος πού έγινε μέσα στον κόσμο, για νά υπάρχει σώμα μέσα σ' αυτόν.

7. Πώς λοιπόν, άφοῦ δέν υπάρχει κανένα εμπόδιο, δέν κατευθύνεται προς τά επάνω ή κίνηση τοῦ ουρανού σώματος, αλλά ξαναγυρίζει στον εαυτό του και κινείται κυκλικά; Επειδή έχει τήν ιδιότητα νά έρχεται στήν επιφάνεια όλων τών άλλων, ως τό πιο λεπτό άπ' όλα, είναι ψηλότερα από κάθε σώμα και πάρα πολύ ευκίνητο. Κάτι τό άκρως συμπιεσμένο είναι και βαρύτατο και καταλαμβάνει τήν κατώτατη θέση, ενώ τό ελαφρότατο είναι και ανώτατο και συγχρόνως πάρα πολύ ευκίνητο. Άφοῦ λοιπόν τό ουράνιο σώμα κινείται εκ φύσεως πάνω από τήν επιφάνεια τών άλλων, κι αυτό πού έχει τέτοια ιδιότητα δέν μπορεί από τή φύση του νά χωριστεί από εκείνα, πάνω από τήν επιφάνεια τών οποίων βρίσκεται* κι άφοῦ αυτά είναι σφαιρικά, κατ' ά-

νάγκη τρέχει γύρω από αυτά ακατάπαυστα. Και τούτο όχι από τή φύση κάποιας ψυχής, αλλά από τή δική του σωματική φύση, άφου και μετακινείται από τόπο σε τόπο διαδοχικά. Αυτή ή κίνηση χαρακτηρίζει κατεξοχήν τό ουράνιο σώμα, όπως και ή αντίθετη κατάσταση τής στάσεως είναι ιδίωμα τών σωμάτων μέ αντίθετες ιδιότητες.

8. Θά μπορούσε νά δείκναι και στους κοντινούς μας άνεμους, ότι κατά τήν κίνηση τους γύρω από τά μέρη, πάνω από τήν επιφάνεια τών οποίων βρίσκονται, δέν χωρίζονται από αυτά, ούτε και προχωρούν καθόλου προς τά πιο πάνω. Και τούτο όχι γιατί δέν υπάρχει τόπος, αλλά γιατί εκείνα πού βρίσκονται πιο πάνω από αυτούς είναι ελαφρότερα. Μένουν στήν επιφάνεια εκείνων, πάνω από τά οποία βρίσκονται, γιατί είναι κατά τή φύση τους ελαφρότεροι από αυτά. Και κινούνται γύρω από αυτά όχι λόγω ψυχικής φύσεως, αλλά λόγω τής φύσεως τής δικής τους. Και αυτή νομίζω τή μέτρια ομοιότητα θέλοντας νά δείξει ό σέ όλα σοφός Σολομών, μέ τό ίδιο όνομα τών άνεμων ονόμασε τό ουράνιο σώμα γράφοντας: «Ό άνεμος διαγράφει κύκλους στήν πορεία του, και ξαναγυρίζει συμπληρώνοντας τούς κύκλους του»³⁸. Απέχει δέ από τά ανώτερα ή φύση τών άνεμων και από τήν ταχύτητα κίνηση εκείνων, όσο υστερεί και από τήν ελαφρότητα τους.

9. Δύο ζώνες τής γής είναι αντίστοιχα εύκρατες και κατοικήσιμες, κατά τούς σοφούς τών Ελλήνων. Ή κάθε μία χωρίζεται σέ άλλες δύο και έτσι γίνονται τέσσερις. ΓΓ αυτό και υποστηρίζουν ότι υπάρχουν πάνω στή γή τέσσερα γένη ανθρώπων, τά όποια δέν μπορούν νά επικοινωνούν μεταξύ τους. Γιατί, σύμφωνα μέ τούς σοφούς αυτούς, υπάρχουν άνθρωποι πού κατοικούν τήν άντεύκρατη σ' εμάς ζώνη από τά πλάγια, οί οποίοι χωρίζονται από εμάς μέ τή διακεκαυμένη ζώνη τής γής. Απέναντι από αυτούς κατοικούν, κατά τή γνώμη τους, εκείνοι πού ζούν κάτω από αυτή τή ζώνη. Κατά παρόμοιο τρόπο υπάρχουν και εκείνοι πού κατοικούν κάτω από εμάς. Τούς πρώτους τούς ονομάζουν «αντικείμενους» προς εμάς, ενώ τούς άλλους «αντίποδες» και «αντεστραμμένους». Κι όλα αυτά γιατί δέ γνωρίζουν ότι έκτος από τό ένα δέκατο τής γήινης σφαίρας, όλο σχεδόν τό υπόλοιπο καλύπτεται από τά νερά τής αβύσσου.

10. Θά μπορούσε κανείς νά γνωρίζει ότι έκτος από τή γνωστή οικουμένη, κανένα άλλο μέρος τής γής δέν είναι κατοικήσιμο, γιατί καλύπτεται από τά νερά τής αβύσσου. Άρκείνά σκεφτεί ότι υπάρχει ισομοιρία στά τέσσερα στοιχεία (γή, νερό, αέρας, φωτιά), από τά οποία αποτελείται ό κόσμος, και ότι ή σφαίρα καθενός από αυτά έχει μέγεθος διαφορετικό από τών άλλων, ανάλογα μέ τήν αραιότητα του. Σ' αυτό συμφωνεί κι ό Αριστοτέλης πού λέει ότι υπάρχουν πέντε στοιχεία (προσθέτει τον αιθέρα), τοποθετημένα σφαιρικά σέ πέντε χώρους. Και πάντοτε ό μικρότερος περιέχεται στο μεγαλύτερο.

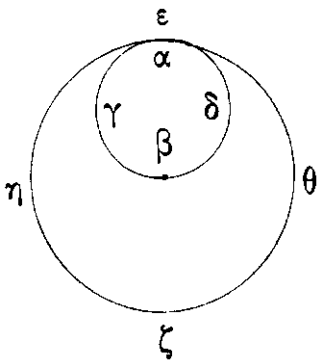
38. Έκκλ. 1, 6.

ἡ γῆ στο νερό, τό νερό στον αέρα, ὁ αέρας στή φωτιά, ἡ φωτιά στον αιθέρα. Καί αὐτός εἶναι ὁ κόσμος.

11. Ὁ αιθέρας λοιπόν ολοφάνερα ἔχει δ'γκο πολλαπλάσιο ἀπό τή φωτιά (ἡ οποία τον θερμαίνει, γι' αὐτό ονομάζεται καί «ὑπέκκαυμα»). Ἡ φωτιά ἔχει πολλαπλάσιο ὄγκο ἀπό τήν ἀερῶδη σφαῖρα, ὅπως κι ὁ αέρας ἀπό τό νερό, καί τό νερό ἀπό τή γῆ, ἡ ὅποια εἶναι πάρα πολύ συμπιεσμένη κι ἔχει τον πιο μικρό ὄγκο ἀπό τά τέσσερα στοιχεῖα τά κάτω ἀπό τον ουρανό. Ἐπειδή λοιπόν εἶναι πολλαπλάσιο τό μέγεθος τῆς υδάτινης σφαίρας ἀπό τό μέγεθος τῆς γῆς, ἂν οἱ δύο αὐτές σφαῖρες, τῆς γῆς δηλαδή καί τοῦ νεροῦ, εἶχαν τό ἴδιο κέντρο, τό νερό θά πλημμύριζε ὅλη τή γῆ καί δέ θά ἀφήνε κανένα μέρος τῆς νά χρησιμοποιοῦν τά χερσαία ζῶα, καθὼς θά κάλυπτε τελείως τό ἔδαφος καί θά ἀφήνε ὅλη τήν ἐπιφάνεια τῆς γῆς σέ μεγάλο βάθος. Ἀφοῦ ὅμως τό νερό δέν περιλαμβάνει ὅλη τήν ἐπιφάνεια τῆς γῆς — ἡ ξηρά, γιὰ παράδειγμα τῆς γύρω ἀπό μάς οἰκουμένης εἶναι ἀκάλυπτη —, κατ' ἀνάγκη ἡ σφαῖρα τοῦ νεροῦ ἔχει διαφορετικό κέντρο. Πρέπει λοιπόν νά ἀναζητήσουμε πόσο ἀπέχει καί πού εἶναι αὐτό τό κέντρο· εἶναι χαμηλότερα ὡς προς ἐμᾶς ἢ ψηλότερα; Τό δεύτερο εἶναι ἀδύνατο, γιατί ἓνα μέρος τῆς ἐπιφάνειας τοῦ νεροῦ τό βλέπομε κάτω ἀπό ἐμᾶς. Ἄρα τό κέντρο τῆς σφαίρας τοῦ νεροῦ εἶναι χαμηλότερα ὡς προς ἐμᾶς καί κάτω ἀπό τό κέντρο τῆς γῆς. Μένει νά ἐξετάσουμε, πόσο ἀπέχει αὐτό τό κέντρο ἀπό τό κέντρο τῆς γῆς.

12. Θά μπορούσε ἴσως νά καταλάβει κανεῖς, πόσο ἐκεῖ πού νομίζομε κάτω ἀπό μάς ἀπέχει ἀπό τό κέντρο τῆς γῆς τό κέντρο τῆς σφαίρας τοῦ νεροῦ, ἂν σκεφτεῖ ἔτσι: Στήν ἐπιφάνεια τῆς γῆινης σφαίρας, ἡ οποία εἶναι τό κατοικούμενο ἀπό μάς μέρος, ἐφάπτεται σχεδόν ἡ ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ πού βλέπομε καί πού εἶναι κάτω ἀπό μάς, ὅπως κάτω μας εἶναι καί τό ἔδαφος τῆς γῆς πού πατοῦμε. Τό κατοικησῖμο ἀπό μάς μέρος τῆς γῆς εἶναι τό ἓνα δέκατο περίπου τῆς περιμέτρου τῆς. Γιατί πέντε ζώνες ἔχει ἡ γῆ, καί κατοικεῖται τό μισό τῆς μίας ἀπό αὐτές (συνολικά δηλαδή τό ἓνα δέκατο τῆς γῆς). Ἄν λοιπόν θελήσει κανεῖς νά φέρει μιὰ σφαῖρα πού νά περιέχει τή σφαῖρα τῆς γῆς καί νά ἐφάπτεται στο ἓνα δέκατο αὐτό τῆς ἐπιφάνειας τῆς, θά βρεῖ δ-

τι αὐτή ἡ σφαῖρα θά ἔχει διπλάσια σχεδόν διάμετρο καί ὀκταπλάσιο ὄγκο ἀπό τήν ἐσωτερική καί τό κέντρο τῆς θά βρίσκεται στο νομιζόμενο ἀπό ἐμᾶς κατώτατο ἄκρο τῆς γῆς· αὐτό φανερώνεται ἀπό τό διάγραμμα.

13. Ἄς παραστήσουμε τή σφαῖρα τῆς γῆς μέ κύκλο, μέσα στον οποίο σημειώνομε α, β, γ, δ, καί τή σφαῖρα τοῦ νεροῦ μέ ἄλλο κύκλο πού περιέχει τον πρώτο καί ἐφάπτεται στο ἄνω δέκατο

της επιφάνειας του* έξω από τό δεύτερο κύκλο σημειώνομε ε, ζ, η, θ. Θά βρεθεί τότε τό προς τό μέρος μας κάτω άκρο τού εσωτερικού κύκλου, δηλαδή τό β, κέντρο τού εξωτερικού. Ό όποιος, ένώ έχει διπλάσια διάμετρο, αποδεικνύεται μέ γεωμετρικές αποδείξεις ότι δίνει όκταπλάσια σφαίρα, γιατί όταν διπλασιαστεί ή διάμετρος μιας σφαίρας, όκταπλασιάζεται ή όγκος της. Συμβαίνει βέβαια τό ένα όγδοο τής υγρής αυτής σφαίρας νά έχει αναμιχθεί και νά εμπεριέχεται στή γή. ΓΓ αυτό και πολλές πηγές άναβρύζουν από αυτήν, και άφθονα ποτάμια ρεύματα αναδίδονται και τρέχουν αέναα, και κόλποι πολλών θαλασσών χύνονται σ' αυτήν, και σχηματίζονται πλήθος λίμνες. Και δέν υπάρχει σχεδόν μέρος τής γής, όπου νά σκάψει κανείς και νά μή βρεί νερό νά ρέει από κάτω.

14. Έκτός από τή δική μας οικουμένη, καμιά άλλη δέν υπάρχει, όπως διδάσκει και τό διάγραμμα και ή λογική. "Όπως δηλαδή, αν ήταν ένα τό κέντρο τής γής και τού νερού, θά ήταν όλη ή γή ολωσδιόλου ακατοίκητη, έτσι και πολύ περισσότερο, αν τό νερό έχει ως κέντρο τό κατώτατο ως προς εμάς άκρο τής γής, έκτος από τή γνωστή οικουμένη πού βρίσκεται στο επάνω μέρος τής υδάτινης σφαίρας, όλα τά άλλα μέρη τής γής είναι αδύνατο νά κατοικούνται, επειδή καλύπτονται από πολύ νερό. Άφού όμως, όπως προαποδείχθηκε, μόνο πάνω στήν κατοικούμενη γή υπάρχει ενσώματη λογική ψυχή, ή οποία είναι μία, αυτή πού έχομε εμείς, έπεται ότι μόνο πάνω στήν κατοικούμενη γή κατοικούν και τά χερσαία άλογα ζώα.

15. Η όραση διαμορφώνεται από τά πολυειδή χρώματα και σχήματα* ή όσφρηση από τούς ατμούς* ή γεύση από τούς χυμούς* ή άκοή από τούς ήχους* ή άφή από τήν τραχύτητα ή τήν λειότητα τών επιφανειών. Οί πληροφορίες πού δίνουν οί αισθήσεις, προέρχονται βέβαια από τά σώματα, αλλά δέν είναι σώματα, αν και είναι σωματικές. Γιατί δέν προέρχονται έτσι απλώς από τά σώματα, αλλά από τά είδη (τις φυσικές ιδιότητες) τών σωματων. Άλλά φυσικά δέν ταυτίζονται μέ τά σωματικά "είδη"* είναι μόνο αποτυπώματα τους, πού σάν εικόνες χωρίζονται αχώριστα από αυτά. Και αυτό είναι φανερό από τήν όραση και μάλιστα από τά όρώμενα σέ καθρέφτη.

16. Αυτά λοιπόν τά εκμαγεία τών αισθήσεων είναι πού οικειοποιείται από τις αισθήσεις τό φανταστικό μέρος τής ψυχής* όχι τις ίδιες τις αισθήσεις, αλλά τις εικόνες πού όπως είπαμε υπάρχουν σ' αυτές, και τις χωρίζει τελείως από τά σώματα και τά "είδη" τών σωματων. Τις αποθηκεύει δέ σάν θησαυρούς και προβάλλει ανάλογα προς χρήση του πότε τή μία και πότε τήν άλλη, ακόμη κι όταν απουσιάζουν τά αντίστοιχα σώματα. "Έτσι τό φανταστικό τής ψυχής τις κάνει όλες ορατές στον εαυτό του, ακόμη και τις εικόνες τής ακοής, τής γεύσεως, τής όσφρήσεως και τής άφής.

17. Η φαντασία τής ψυχής στο λογικό δν είναι στο σύνορο μεταξύ και αισθήσεως. Αυτές λοιπόν τις εικόνες πού παραλαμβάνει ή φαντασία από τις αισθήσεις, ως χωρισμένες πιά από τά σώματα και ήδη ασώματες, τις

βλέπει και τις στριφογυρίζει ό νους και παράγει διαφόρων ειδών λογισμούς, καθώς διαλογίζεται και αναλογίζεται και συλλογίζεται με πολλούς τρόπους, με εμπάθεια ή με απάθεια ή με μιá μέση κατάσταση, με πλάνη ή χωρίς πλάνη. Και άπ' αυτό γεννιούνται οί περισσότερες αρετές και κακίες, ορθές απόψεις και κακοδοξίες. Και λέω οί περισσότερες, κι όχι δλες οί αλήθειες και οί πλάνες, οί αρετές και οί κακίες, έχουν τήν άρχή τους στους λογισμούς από τή φαντασία, επειδή δε συμβαίνει νά γίνεται κάθε λογισμός του νοῦ από αυτές τις εικόνες και γι' αυτές, αλλά είναι δυνατό νά βρει κανείς και ορισμένα πού δέν μπορούν νά υποπέσουν στις αισθήσεις και πού ό νους τά κάνει λογισμούς.

18. "Άξιο μεγάλου θαυμασμού και προσοχής είναι, πώς από τά πρόσκαιρα και αισθητά προξενείται μέσα στην ψυχή μόνιμο κάλλος ή ασχήμια, πλούτος ή φτώχεια, δόξα ή άδοξία, και γενικά ή νοητό φώς πού παρέχει ζωή αιώνια, ή νοητό σκότος πού κολάζει τήν ψυχή.

19. Ό νους, χρησιμοποιώντας σαν όχημα τή φαντασία και μέσω αυτής επικοινωνώντας μέ τις αισθήσεις, αποκτά μιá σύμμικτη γνώση. Για παράδειγμα, έστω δι βλέπει κάποιος μέ τήν αισθητή όραση τον ήλιο νά δύει, και τή σελήνη νά ακολουθεί τον ήλιο μέ τό στραμμένο μέρος της σ' αυτόν, και τις κατοπινές ήμερες νά απομακρύνεται σιγά-σιγά και νά φωτίζεται περισσότερο, μέχρις ότου φτάσει απέναντι του, και πάλι λίγο-λίγο νά πλησιάζει από τό άλλο μέρος και τό φώς της νά ελαττώνεται ολοένα και νά τό αποθέτει εκεί από δπου άρχισε νά φωτίζεται. 'Αφοῦ σημειώσει δλες αυτές τις εικόνες μέ τό νοῦ, επειδή έχει τις προηγούμενες εικόνες στή φαντασία του, και τήν καθημερινά παρούσα στην αίσθηση, αποκτά από τήν αίσθηση, τή φαντασία και τή νόηση, τή γνώση, ότι ή σελήνη παίρνει τό φώς της από τον ήλιο αλλά ή τροχιά της είναι κοντινότερη στή γή και πολύ χαμηλότερη από τοῦ ήλιου.

20. Παρόμοια μέ τή σελήνη μπορούμε νά πούμε και για τον ήλιο. Τις εκλείψεις του και τούς συνδέσμους πού γίνονται κατ' αυτές, τις μετακινήσεις και τις αποστάσεις μεταξύ τους τών άλλων πλανητών και τούς ποικίλους σχηματισμούς πού δημιουργούν, και γενικά δσα γνωρίζομε για τά ουράνια φαινόμενα, ακόμη και τις αιτίες τής φύσεως, τις μεθόδους και δλες τις τέχνες και γενικά κάθε γνώση πού συνάγεται από επιμέρους κατανοήσεις, δλα τά συγκεντρώσαμε μέ τήν αίσθηση και τή φαντασία μέσω τοῦ νοῦ. Και καμιá άπ' αυτές τις γνώσεις δέν μπορεί νά ονομαστεί πνευματική, αλλά μάλλον φυσική, άφοῦ δέν μπορεί νά δεχθεί τά τοῦ Πνεύματος.

21. Από ποῦ μάθαμε κάτι βέβαιο και αληθινό για τό Θεό ή για δλον τον κόσμο ή για μάς τούς 'Ιδιους; "Όχι από τή διδασκαλία τοῦ Πνεύματος; Αυτή μάς δίδαξε δι μόνο ό Θεός είναι ό αληθινά "Ων και πάντοτε "Ων και αμετάβλητα "Ων και δι δέν έλαβε τό είναι από τήν ανυπαρξία, ούτε πηγαίνει προς τήν ανυπαρξία. Και δι είναι τρισυπόστατος και παντοδύναμος. Αύ-

τός σέ ἕξι ἡμέρες ἔφερε τὰ δντα ἀπό τό μηδέν στήν ὑπαρξη μέ τό λόγο, ἢ μάλλον τὰ δημιούργησε ἀμέσως, ὅπως λέει ὁ Μωυσής: «Στήν ἀρχή ὁ Θεός δημιούργησε τον ουρανό και τή γή»³⁹. "Ὁχι βέβαια μέ κενό, ούτε χωρίς τὰ ἐνδιάμεσα Ὁλα. Ἡ γή ἦταν ἀνάμικτη μέ τό νερό, και τό καθένα ἀπό τὰ δύο κυφορούσε τόσο τον ἀέρα, ὅσο και τὰ ἀντίστοιχα διάφορα ζῶα και φυτά. Ὁ ουρανός πάλι κυφορούσε τὰ διάφορα φῶτα και πυρά, πάνω στά οποῖα ἔχει τήν ὑπαρξη του τό σύμπαν. "Ἐτσι λοιπόν ὁ Θεός δημιούργησε στήν ἀρχή τον ουρανό και τή γή³⁹, σάν ὕλη πού δέχεται τὰ πάντα κι ἔχει τή δυνατότητα νά παράγει τὰ πάντα, ἀνατρέποντας ορθά ἀπό τότε ἐκείνους πού κακῶς νομίζουν ὅτι ἡ ὕλη προϋπήρχε ἀπό μόνη της.

22. Μετά τήν ἀρχική αὐτή δημιουργία, ὁ Θεός πού δημιούργησε τὰ πάντα ἀπό τήν ἀνυπαρξία, φιλοκαλώντας κατά κάποιον τρόπο και κοσμώντας παραπέρα τόν κόσμον, ἀπένειμε μέσα σέ ἕξι μέρες στο καθένα τό ἀρμόδιο σύνολο τῶν γνωρισμάτων πού συμπλήρωναν τόν διάκοσμον του, ξεχωρίζοντας τό καθένα μέ μόνο τό πρόσταγμα του, σάν νά ἐβγαζε ἀπό θησαυροφυλάκια κατ' εἶδος δ,τι εἶχε τοποθετήσει σ' αὐτά, διαθέτοντας και συνθέτοντας ἀρμονικά, ἐξαίρετα και κατάλληλα στο καθένα τό ἕνα προς τό ἄλλο, τό καθένα προς δλα και ὅλα προς τό καθένα. Και τήν ἀκίνητη γή τήν ἐβάλε σάν κέντρο στον μέγιστον κύκλον τοῦ οὐρανοῦ, συνδέοντας πάνσοφα μέ τὰ ἐνδιάμεσα τόν αεικίνητον ουρανό, γιά νά μένει πάντοτε ὁ ἴδιος κόσμος και σταθερός και κινούμενος. Ἀφοῦ δηλαδή τὰ αεικίνητα και πάρα πολύ ταχυκίνητα σώματα τοποθετήθηκαν γύρω-γύρω, ἀναγκαστικά τό ἀκίνητον, ἢ γή, κατέλαβε τό μέσον, γιά νά εἶναι ἡ ἀκινήσια του ἀντίρροπη τῆς κινήσεως, ὥστε νά μή μετακινεῖται σάν κύλινδρον ἢ παγκόσμια σφαῖρα.

23. Ἀφοῦ λοιπόν ὁ Ἄριστοτέλης ἔδωσε τέτοια θέση στά δύο πέρατα τοῦ παντός —τόν ουρανό δηλαδή και τή γή—, ὅλον αὐτόν τόν κόσμον εὔκοσμα, γιά νά πῶ ἔτσι, και στερέωσε και ἐκίνησε. Στο καθένα πάλι ἀπό τὰ ἐνδιάμεσα ἀπένειμε τό πρέπον. Και ἄλλα τὰ τοποθέτησε ἐπάνω και διέταξε νά περιφέρονται μετέωρα στά ουράνια και νά συμπεριστρέφονται μέ τό ἀνώτατον ὄριον τοῦ παντός πάρα πολύ συνετά και κόσμια χωρίς παύση —ἐδῶ υπάγονται ὅσα εἶναι ελαφρά και ἐνεργά και ἐπιτήδεια νά μεταβάλλουν σέ χρήσιμα τὰ κάτω ἀπό αὐτά. Αὐτά εἶναι ὑψωμένα πάνω ἀπό τό μέσον μέ τόσο πολύ μεγάλη σύνεση, ὥστε και τό υπερβολικό ψύχος πού ὑπάρχει ἐκεῖνα τό σπάζουν ἐπαρκῶς, ἀλλά και τή δική τους υπερβολική θερμότητα νά τήν κρατοῦν στή θέση της, κι ἀκόμη νά συγκρατοῦν κάπως και τήν υπερβολική κίνηση τῶν ὑψηλοτάτων ἀκρων μέ δική τους ἀντίστροφη κίνηση, ἔτσι πού κι ἐκεῖνα νά κρατοῦν στή θέση τους μέ τή δική τους ἀντίστροφη περιστροφή, και σ' ἐμοῖς νά παρέχουν τις πολύ ωφέλιμες ἐτήσιες διαφορές τῶν εποχῶν, τὰ μέτρα τῶν διαστημάτων τοῦ χρόνου και —ὅταν ἐμβαθύνουμε σ' αὐτά— τή γνώση τοῦ

Θεοῦ πού τὰ δημιούργησε και τα κατέταξε και τα στόλισε. Αυτά λοιπόν πού μετεωροποροῦν στά ύψη, τὰ άφησε νά περιφέρονται έτσι μέ πολλές κινήσεις για δύο λόγους· για χάρη τοῦ παγκόσμιου κάλλους και για πολύμορφη ωφέλεια. Τά άλλα πάλι τὰ τοποθέτησε κάτω και γύρω στο μέσον, δσα δηλαδή έχουν βάρος και μεταβλητή φύση, γίνονται και ξαναγίνονται, χωρίζονται και ενώνονται και τείνουν νά μεταβληθούν σέ εύχρηστα· τά έβαλε κι αυτά σέ εύκομία ανάλογα μέ τή μεταξύ τους αλληλεπίδραση, για νά μπορεί" νά λέγεται τό πάν αληθινά "κόσμος", δηλαδή στολισμός.

24. Έτσι λοιπόν έγινε τό πρώτο δν στήν κτίση, και μετά τό πρώτο άλλο, και ύστερα άπ' αυτό πάλι άλλο και ούτω καθεξής, και ύστερα άπό δλα ό άνθρωπος. Ό όποΓος αξιόθηκε νά έχει άπό τό Θεό τόση τιμή και πρόνοια, ώστε ό αισθητός αυτός κόσμος νά γίνει πριν άπό αυτόν γι' αυτόν, ή βασιλεία τών ουρανών νά ετοιμαστεί ευθύς άπό τήν άρχή τοῦ κόσμου⁴⁰ πριν άπό αυτόν γι' αυτόν, νά προηγηθεί διαβούλευση τοῦ Θεοῦ περι αύτοῦ κι έπειτα νά πλαστεί μέ τό χέρι τοῦ Θεοῦ κατ' εικόνα Του⁴¹, έτσι πού νά μή λάβει τό πάν, όπως τά άλλα ζώα, άπό τήν ύλη και τον αισθητό κόσμο, αλλά μόνο τό σώμα. Τήν ψυχή δμως τήν έλαβε άπό τά υπερκόσμια, ή μάλλον άπό τον ίδιο τό Θεό, μέ άπόρρητο φύσημα⁴², ώστε νά γίνει κάτι μεγάλο και θαυμαστό και πιο πάνω άπ' όλα, νά επιτηρεί και νά επιβλέπει τό πάν και νά έπιστατεί σέ δλα και άρα νά γνωρίζει τό Θεό, νά Τον δέχεται και νά είναι αποτέλεσμα πού νά δείχνει περισσότερο άπό κάθε άλλο δημιούργημα τήν ύψιστη μεγαλοσύνη τοῦ Τεχνίτη. Κι δχι μόνο είναι δεκτικός τοῦ Θεοῦ και τής χάρης Του μέ αγώνα, αλλά είναι δυνατό και νά ενωθεί μέ Αυτόν σέ μία υπόσταση.

25. Αυτά και άλλα δμοια πού είναι ή αληθινή σοφία και ή σωτηριώδης γνώση και προξενοῦν τήν άνω μακαριότητα, ποιος Ευκλείδης, ποιος Μαρίνος, ποιος Πτολεμαίος μπόρεσε νά τά κατανοήσει, ή ποιος Εμπεδοκλής και Σωκράτης και Αριστοτέλης και Πλάτων, μέ τις λογικές τους μεθόδους ή τις μαθηματικές αποδείξεις τους; Ή μάλλον, ποιά αίσθηση τά έχει αντιληφθεί; Ποιος νους τά συνέλαβε; Κι άν σ' εκείνους πού έκ φύσεως φιλοσοφούσαν και στους ομοίους τους φάνηκε χαμαίζηλη ή πνευματική σοφία, αποδεικνύεται κι άπό αυτό ή υπεροχή της. Σχεδόν δσο νιώθουν τά άλογα ζώα τή σοφία εκείνων κι δλες τις γνώσεις τους, ή, άν θέλεις, δπως τά μικρά παιδιά, πού θεωροῦν σπουδαιότερα τά γλυκίσματα πού κρατούν άπό τό βασιλικό στέμμα, έτσι στέκονται κι αυτοί απέναντι στήν αληθινή και υψηλότατη σοφία και διδασκαλία τοῦ Πνεύματος.

26. "Όχι μόνο τό νά γνωρίζει κανείς —κατά τό δυνατόν— τό Θεό, είναι άσυγκρίτως καλύτερο τής φιλοσοφίας τών Ελλήνων, αλλά και μόνο τό νά γνωρίζει ποιά θέση έχει ό άνθρωπος κοντά στο Θεό, ξεπερνά δλη τή σοφία τους. Γιατί μόνον ό άνθρωπος άπ' δλα αυτά τά επίγεια και τά ουράνια

40. Ματθ. 25, 34.

41. Γεν. 1, 26.

42. Γεν. 2, 7.

δημιουργήθηκε κατ' εικόνα τοῦ Πλάστη του, γιά νά βλέπει προς Εκείνον και νά Τόν αγαπά και μόνον Εκείνου νά είναι μύστης και προσκυνητής, και νά διατηρεί τό κάλλος αυτό μέ τήν προς Αυτόν πίστη και κλίση και διάθεση. "Όλα τ' άλλα, όσα έχει ή γή και αυτός ό ουρανός, ό άνθρωπος νά τά θεωρεί κατώτερα από τόν εαυτό του και ολότελα στερημένα νοῦ. Αυτό οί "Έλληνες σοφοί δέν μπόρεσαν καθόλου νά αντιληφθούν και ατίμασαν τήν ανθρώπινη φύση, ασέβησαν στο Θεό και σεβάστηκαν και λάτρεψαν τήν κτίση αντί τόν Κτίστη⁴³. Απέδωσαν δηλαδή νοῦ στά αισθητά, μά αναισθητα άστρα, και στο καθένα, ανάλογα μέ τό μέγεθος του, τοῦ έδωσαν ανάλογη δύναμη και αξίωμα. Ἦταν θλιβερό τό σέβας τους γι' αυτά, πού άφοῦ τά ονόμασαν θεούς, μεγαλύτερους και μικρότερους, παραχώρησαν σ' αυτά τήν εξουσία τοῦ παντός. Αυτοί λοιπόν, από τά αισθητά και τή γύρω άπ' αυτά φιλοσοφία, δέν προξένησαν στις ψυχές τους ντροπή και ατιμία και έσχατη πενία και πράγματι νοητό και τιμωρητικό σκοτάδι;

27. Ἡ γνώση ότι γίναμε κατ' εικόνα τοῦ Δημιουργού, δέν επιτρέπει νά θεοποιούμε ούτε τόν νοητό κόσμο. Γιατί αυτό τό "κατ' εικόνα" δέν αναφέρεται στο σώμα, αλλά στή φύση τοῦ νοῦ, από τόν οποίο τίποτε δέν είναι καλύτερο κατά τή φύση. Γιατί άν υπήρχε κάτι καλύτερο, τό "κατ' εικόνα" θά υπήρχε σ' εκείνο. Άφοῦ λοιπόν τό καλύτερο μέσα μας είναι ό νους, και τοῦτο, άν και είναι κατ' εικόνα θεϊκή, κτίσθηκε όμως από τό Θεό, δέν είναι εύκολο νά καταλάβομε, ή μάλλον δέν είναι από αυτό ολοφάνερο, ότι ό Ποιητής τοῦ νοερού μας μέρους είναι ό Ποιητής και κάθε νοερού; Κάθε νοερή λοιπόν φύση, όλοι δηλαδή οί "Άγγελοι, είναι δούλοι μαζί μ' εμάς και κατ' εικόνα τοῦ Δημιουργού. "Αν και είναι ανώτεροι από μας, γιατί δέν έχουν σώμα και πλησιάζουν περισσότερο τήν εντελώς ασώματη και άκτιστη φύση. "Η μάλλον, όσοι άπ' αυτούς φύλαξαν τήν τάξη τους και αποδέχονται τό σκοπό γιά τόν όποιο έγιναν, άν και όμόδουλοι μας, είναι σεβαστοί σ' εμάς και πολύ ανώτεροι μας κατά τήν τάξη. Εκείνοι όμως πού δέ φύλαξαν τήν τάξη τους, αλλά επαναστάτησαν και αθέτησαν τό σκοπό γιά τόν όποιο έγιναν, πήγαν όσο γινόταν πιο μακριά από εκείνους πού πλησιάζουν τό Θεό και ξέπεσαν από τήν τιμή πού είχαν. Και καθώς προσπαθούν νά συμπαρασύρουν κι εμάς στήν έκπτωση, δέν είναι μόνον αχρείοι και άτιμοι, αλλά και αντίθετοι, και στο ανθρώπινο γένος ολέθριοι και εχθρικότατοι.

28. Άλλά οί φυσιολόγοι και οί αστρολόγοι αυτοί πού καυχιούνται ότι γνωρίζουν τά πάντα, άφοῦ δέν μπόρεσαν μέ τή φιλοσοφία ν' αντιληφθούν τίποτε άπ' όσα προείπαμε, ονόμασαν επιπλέον τόν άρχοντα τοῦ σκότους και τις κάτω άπ' αυτόν δυνάμεις τής αποστασίας, όχι μόνον ανωτέρους τους, αλλά και θεούς. Τούς τίμησαν μέ ναούς, πρόσφεραν σ' αυτούς θυσίες και υποτάχθηκαν στις ολεθριότατες προσταγές τους. Κι εκείνοι εύλογα τούς έξα-

43. Ρωμ. 1, 25.

πάτησαν για πολύ μέ ανίερες ιεροτελεστίες και καθαρμούς πού μόλυναν και πρόσθεταν την έπικατάρατη οίηση, και μέ προφήτες και προφήτισσες πού παραπλανούσαν τούς ανθρώπους όσο γίνεται μακρύτερα από τήν πραγματική αλήθεια.

29. Τό νά γνωρίζει κανείς τό Θεό, ή να γνωρίζει τον άνθρωπο και τήν αξία του (πράγματα πού τώρα και οί απλοϊκοί Χριστιανοί γνωρίζουν) είναι γνώση υψηλότερη από τή φυσιολογία, τήν αστρολογία και όλη τή γύρω άπ' αυτές φιλοσοφία. Επιπλέον όμως, τό νά γνωρίζει ό ανθρώπινος νους τήν ασθένεια του και αυτήν νά ζητά νά θεραπεύσει, αυτό είναι πολύ ανώτερο άσυγκρίτως άπό τό νά γνωρίζει και νά ερευνά τά μεγέθη τών άστρων και τούς λόγους τών φύσεων, τις γενέσεις τών επιγείων και τις περιόδους τών ουρανίων σωμάτων, τις μεταβολές και τις ανατολές τών αστέρων, τις ακινησίες και τις οπισθοδρομήσεις τους, τις μεταξύ τους αποστάσεις και συνελεύσεις, και γενικά τις ποικίλες σχέσεις πού προέρχονται άπό τήν εκεί πολυκινησία. Γιατί ό νους πού γνώρισε τήν ασθένεια του, βρήκε άπό πού μπορεί νά μπει για νά βρει τή σωτηρία, νά πλησιάσει τό φώς τής γνώσεως και νά λάβει σοφία αληθινή, ή οποία δέν καταλύεται μαζί μέ τον αιώνα τούτον.

30. Κάθε λογική και νοερή φύση, είτε "Αγγελος είτε άνθρωπος, έχει ζωή, μέ τήν οποία διαμένει ως ύπαρξη αθάνατη και δέν επιδέχεται φθορά. Ή δική μας νοερή και λογική φύση δέν έχει τή ζωή μόνο ως ουσία, αλλά και ως ενέργεια, άφοϋ ζωοποιεί τό σώμα μέ τό όποιο είναι ενωμένη. Γι' αυτό και λέγεται ζωή τοϋ σώματος. Ή ζωή πού αναφέρεται σέ κάτι άλλο, είναι ενέργεια τής ζωής· γιατί ουδέποτε λέγεται ουσία καθεαυτή, άν αναφέρεται σέ κάτι άλλο. Ή νοερή όμως φύση τών Αγγέλων δέν έχει σάν τέτοια ενέργεια τή ζωή, γιατί δέν έλαβε άπό τό Θεό δεμένο μαζί της σώμα άπό τή γη, για νά λάβει και ζωοποιό για τούτο δύναμη. Είναι λοιπόν και αυτή δεκτική τών αντιθέτων, δηλαδή τής κακίας και τής αγαθότητας. Και αυτό δηλώνουν οί πονηροί άγγελοι πού ξέπεσαν άπό έπαρση. Επομένως είναι κάπως σύνθετοι και οί "Άγγελοι, άπό τήν ιδιαίτερη ουσία τους και άπό μία άπό τις δύο αντίθετες ποιότητες, δηλαδή τήν αρετή και τήν κακία. Άπ' αυτό αποδεικνύεται δι ούτε αυτοί έχουν ως ουσία τους τήν αγαθότητα.

31. Ή ψυχή καθενός άπό τά άλογα ζώα είναι ή ζωή τοϋ σώματος πού εμψυχώνει. Και δέν έχουν αυτά τή ζωή ως ουσία, αλλά ως ενέργεια, επειδή αυτή υπάρχει σέ σχέση μέ κάτι άλλο και όχι καθ' έαυτήν. Γιατί βλέπομε ότι αυτή (ή ψυχή-ζωή) δέν έχει τίποτε άλλο, έκτος άπ' όσα ενεργεί μέσω τοϋ σώματος. Γι' αυτό και όταν διαλύεται τό σώμα, αναγκαστικά διαλύεται κι αυτή, επειδή είναι τό ίδιο θνητή μέ αυτό, και ό,τι είναι αύτη, είναι και λέγεται σέ σχέση μέ τό θνητό σώμα. Γι' αυτό κι όταν τό σώμα πεθάνει, πεθαίνει κι αυτή μαζί του.

32. Ή ψυχή καθενός άνθρώπου είναι και ζωή τοϋ σώματος πού έμψυ-

χώνει και έχει τή ζωοποιό ενέργεια σέ σχέση προς κάτι άλλο, προς τό όποιο εκδηλώνεται, δηλαδή προς τό σώμα πού ζωοποιείται από αυτήν. "Έχει τή ζωή όχι μόνο ως ενέργεια, αλλά και ως ουσία, επειδή ζει και καθ' έαυτήν. Γιατί τή βλέπομε νά έχει λογική και νοερή ζωή, ή οποία είναι φανερά διαφορετική από τή ζωή τοῦ σώματος και όσων ενεργοῦνται διά τοῦ σώματος. Γι' αυτό και όταν διαλύεται τό σώμα, δέ διαλύεται μαζί κι αυτή. Κι όχι μόνο δέ διαλύεται μαζί μέ τό σώμα, αλλά και παραμένει αθάνατη, επειδή ή ζωή πού αυτή έχει καθ' έαυτήν, δέν εκδηλώνεται ως προς κάτι άλλο, αλλά αποτελεί τήν ουσία της.

33. 'Η λογική και νοερή ψυχή, έχει ως ουσία τή ζωή, αλλά δεκτική τών αντιθέτων, δηλαδή τής κακίας και τής αγαθότητας. Αποδεικνύεται λοιπόν ότι δέν έχει ως ουσία τήν αγαθότητα, καθώς ούτε και τήν κακία, αλλά ως κάποιες ποιότητες πού ανάλογα μέ τή διάθεση της βρίσκεται στή μία ή τήν άλλη. Και βρίσκεται όχι τοπικά, αλλά όταν ή νοερή ψυχή, πού έχει πάρει τό αυτεξούσιο από τόν Κτίστη, κλίνει σέ μία από τις δύο και θελήσει νά ζήσει σύμφωνα μέ αυτήν. ΓΓ αυτό και είναι κάπως σύνθετη ή λογική και νοερή ψυχή, από τήν ενέργεια της πού αναφέραμε πιο πάνω. Αυτή βέβαια ή ενέργεια, επειδή εκδηλώνεται ως προς κάτι άλλο (τό σώμα), δέν μπορεί νά δημιουργεί σύνθεση. 'Η σύνθεση δημιουργείται από τήν ουσία τής ψυχής κι από μία οποιαδήποτε από τις προαναφερθείσες αντίθετες ποιότητες, δηλαδή τήν αρετή και τήν κακία.

34. 'Ο υπέρτατος Νούς, τό άκρο αγαθό, ή πάνω από τή ζωή και τή θεότητα φύση, επειδή είναι ολότελα και οπωσδήποτε ανεπίδεκτος τών αντιθέτων, είναι φανερό ότι έχει τήν αγαθότητα όχι ως ιδιότητα, αλλά ως ουσία. ΓΓ αυτό και δ,τι αγαθό βάλει κανείς στο νοῦ του, υπάρχει σ' Εκείνον ή μάλλον, 'Εκείνος είναι τό αγαθό και είναι πάνω άπ' αυτό. Και δ,τι σκεφτεί κανείς γιά Εκείνον, είναι αγαθό, ή μάλλον είναι αγαθότητα και υπεράγαθη αγαθότητα. Σ' Αυτόν υπάρχει και ή ζωή, ή μάλλον Αυτός είναι ή ζωή. Γιατί ή ζωή είναι αγαθό, και ή ζωή σ' Αυτόν είναι αγαθότητα. Και ή σοφία υπάρχει σ' Αυτόν, ή μάλλον Αυτός είναι ή σοφία* γιατί ή σοφία είναι αγαθό, κι ή σοφία σ' Αυτόν είναι αγαθότητα. Επίσης, ή αιωνιότητα και ή μακαριότητα και γενικά οποιοδήποτε αγαθό σκεφτεί κανείς. Και δέν υπάρχει εκεί διαφορά ζωής και σοφίας και αγαθότητας και τών ομοίων. Γιατί ή Αγαθότητα εκείνη τά συμπεριλαμβάνει όλα κατά τρόπο συγκεντρωτικό, ενιαίο και απλούστατο, και Τή νοούμε και Τήν ονομάζομε από όλα τά αγαθά. "Ο,τι αγαθό νοήσει κανείς και πεί περί Αυτής, είναι και ένα και αληθινό* Εκείνη όμως δέν είναι μόνο αυτό πού αληθινά νοείται από αυτούς πού νοούν μέ θεόσοφο νοῦ και θεολογούν μέ πνευματοκίνητη γλώσσα, αλλά ως αχώρητη στο λόγο και στο νοῦ μας είναι πάνω άπ' αυτά και δέν απομακρύνεται από τήν ενιαία και υπέρλογα άπλή κατάσταση Της. Είναι δηλαδή μία Αγαθότητα

πανάγαθη και υπεράγαθη, και μ' αυτό μόνο και νοείται και ονομάζεται. Τοῦτο βέβαια, ὅτι ὁ Ποιητής και Κύριος τῆς κτίσεως εἶναι πανάγαθη και ὑπεράγαθη Αγαθότητα κι ἔχει ὡς οὐσία Του τήν αγαθότητα, δείχνεται ἀπό μόνες τις ἐνέργειες Του πρὸς τήν κτίση. ΓΓ αὐτό και εἶναι ολότελα και ὀπωσδήποτε ἀνεπίδεκτος τῆς ἐναντιότητος πρὸς τήν αγαθότητα, δηλαδή τῆς κακίας. Γιατί οὔτε και εἶναι ἐναντίον καμίας υπάρξεως.

35. Ἡ πανάγαθη αὐτή και ὑπεράγαθη Αγαθότητα εἶναι και πηγή αγαθότητας. Γιατί και τοῦτο εἶναι αγαθό, και μάλιστα τό ακρότατο αγαθό, και δὲν ἦταν δυνατὸ νά λείπει ἀπὸ τήν παντέλεια Αγαθότητα. Ἐπειδὴ τώρα ἡ παντέλεια και ὑπερέλεια αὐτή Αγαθότητα εἶναι Νους, τίποτε ἄλλο δὲν μπορεῖ νά πηγάξει ἀπὸ Αὐτή σάν ἀπὸ πηγή, παρά λόγος. Λόγος βέβαια ὄχι σάν τό δικό μας προφορικό λόγο· γιατί τούτος δὲν εἶναι τοῦ νοῦ, ἀλλὰ τοῦ σώματος πού κινεῖται ἀπὸ νοῦ. Οὔτε πάλι σάν τό δικό μας ἐνδιάθετο λόγο* γιατί και τούτος γίνεται μέσα μας ἔχοντας σάν τύπους τοὺς φθόγγους. Οὔτε τέλος σάν τό δικό μας λόγο τῆς διάνοιας, κι ἄς εἶναι αὐτός χωρὶς φθόγγους, πραγματοποιούμενος με κινήσεις τελείως ἀσώματες· γιατί και ὁ λόγος αὐτός τῆς διάνοιας εἶναι μετὰ ἀπὸ μᾶς, και ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ διαλείμματα και μεγάλα χρονικά διαστήματα και προχωρεῖ διεξοδικά, πηγαίνοντας ἀπὸ τήν ἀτελή ἀρχή πρὸς τό τελικό συμπέρασμα. Ἀλλὰ ὁ Λόγος πού πηγάξει ἀπὸ τῆς θεῖας Αγαθότητας εἶναι ἀντίστοιχος μέ τον ἐμφυτο σέ μᾶς λόγο πού ἐναπόκειται στο νοῦ μας ἀφότου ὁ Δημιουργός μᾶς ἔκανε κατ' εἰκόνα Του· ὁ λόγος αὐτός εἶναι ἡ γνώση πού συνυπάρχει πάντοτε μέ τό νοῦ. Ἡ Γνώση-Λόγος λοιπόν, ἡ ὁποία συνυπάρχει πάντοτε μέ τον υπέρτατο Νοῦ τῆς παντέλειας και ὑπερέλειας Αγαθότητας πού δὲν ἔχει τίποτε τό ἀτελές, εἶναι ἀπαράλλακτα ὅσα εἶναι κι Ἐκεῖνη, ἔκτος ἀπὸ τό ὅτι προέρχεται ἀπὸ Ἐκεῖνη. ΓΓ αὐτό και ὁ υπέρτατος Λόγος εἶναι και λέγεται ἀπὸ μᾶς Υἱός, γιὰ νά γνωρίσουμε μέ βεβαιότητα ὅτι εἶναι τέλειος μέ τέλεια δική Του ὑπόσταση, γιατί ἔχει τήν ὑπαρξὴ ἀπὸ τον Πατέρα και δὲν υστερεῖ καθόλου ἀπὸ τον Πατέρα κατὰ τήν οὐσία, ἀλλὰ εἶναι ἀπαράλλακτος μ' Ἐκεῖνον, ἂν και ὄχι κατὰ τήν ὑπόσταση· αὐτή διακρίνεται ἀπὸ τό ὅτι ὁ Λόγος προήλθε μέ θεοπρεπή γέννηση ἀπὸ τον Πατέρα.

36. Ἐπειδὴ ἡ Αγαθότητα πού σάν ἀπὸ πηγή προήλθε μέ γέννηση ἀπὸ τήν Αγαθότητα-Νοῦ, εἶναι Λόγος, και λόγο χωρὶς πνεῦμα (πνοή), κανένας πού ἔχει νοῦ δὲν μπορεῖ νά ἐννοήσει, γι' αὐτό ὁ ἕκ Θεοῦ Θεός Λόγος ἔχει τό "Άγιο Πνεῦμα, τό ὁποῖο προέρχεται και αὐτό ἀπὸ τον Πατέρα. Τό Πνεῦμα αὐτό δὲν εἶναι ὅπως ἐκεῖνο πού συνυπάρχει μέ τον προφορικό μας λόγο. Οὔτε πάλι εἶναι ὅπως ἐκεῖνο πού συνυπάρχει, ἂν και ἄσωμάτως, μέ τον ἐνδιάθετο και τον κατὰ διάνοια λόγο μας· γιατί και τοῦτο εἶναι μιά ὁρμή τοῦ νοῦ πού συνεκτείνεται χρονικά μέ τό λόγο μας κι ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τά ἴδια διαστήματα κι ἀπὸ τό ἀτελές προχωρεῖ στο ὀλοκληρωμένο. Ἐνῶ Ἐκεῖνο, τό

Πνεῦμα τοῦ υπέρτατου Λόγου, είναι κατά κάποιο τρόπο ένας έρωτας ανέκφραστος τοῦ Πατέρα προς τό Λόγο πού γεννήθηκε μέ τρόπο απόρρητο. Τό ίδιο Πνεῦμα-Έρωτα έχει και ό αγαπημένος Λόγος και Υιός προς τον Πατέρα. Τό έχει όμως ως συμπροερχόμενο μέ Αυτόν από τον Πατέρα και αναπαυόμενο σ' Αυτόν λόγω τής κοινής Τους φύσεως. Από τον Λόγο, πού σαρκώθηκε και μάς συναναστράφηκε, μάθαμε τό όνομα τής διαφορετικής προελεύσεως τοῦ Πνεύματος από τον Πατέρα, και διτι Αυτό δέν είναι μόνο τοῦ Πατέρα, αλλά και τοῦ Υιοῦ. Μάς εἶπε δηλαδή: «Τό Πνεῦμα τής αλήθειας, τό όποιο εκπορεύεται από τον Πατέρα»⁴⁴. Από αυτό μαθαίνουμε ότι δέν είναι μόνο ό Λόγος, αλλά και τό Πνεῦμα πού προέρχεται από τον Πατέρα, όχι όμως μέ γέννηση, αλλά μέ εκπόρευση. Επίσης, διτι είναι και τοῦ Υιοῦ πού τό έχει από τον Πατέρα, αφού είναι Πνεῦμα αλήθειας και σοφίας και λόγου. Γιατί ή αλήθεια και ή σοφία είναι Λόγος κατάλληλος για τον Γεννήτορα. Αυτός ό Λόγος συγκαίρει μέ τον Πατέρα πού χαιρείται γι' Αυτόν, σύμφωνα μ' εκείνο πού Αυτός εἶπε μέ τον Σολομώντα: «Έγώ ήμουν πού χαιρόμουν μαζί Του»⁴⁵. Δέν εἶπε χαιρόμουν, αλλά χαιρόμουν μαζί Του. Αυτή ή προαιώνια χαρά τοῦ Πατέρα και τοῦ Υιοῦ είναι τό "Άγιο Πνεῦμα, επειδή είναι και τών δύο κατά τή χρήση (γι' αυτό και στέλνεται και από τούς δύο σ' όσους είναι άξιοι), αλλά μόνο τοῦ Πατέρα κατά τήν ύπαρξη (γι' αυτό και μόνο από Αυτόν εκπορεύεται ως ύπαρξη).

37. "Έρωτα, πού είναι εικόνα αυτού τοῦ υπέρτατου "Έρωτα, έχει κι ό νους μας, ό όποιος δημιουργήθηκε κατ' εικόνα Θεοῦ, προς τή γνώση πού προέρχεται από αυτόν και πού υπάρχει χωρίς διακοπή μέσα σ' αυτόν. Ό έρωτας αυτός είναι από τό νοῦ και μέσα στο νοῦ, πηγάζοντας από αυτόν μαζί μέ τον έσώτατο λόγο. Εναργέστατη απόδειξη τοῦ πράγματος, ακόμη και για εκείνους πού δέν μπορούν νά βλέπουν τά βάθη τοῦ έσωτερικοῦ τους, είναι ή ακόρεστη έφεση τών ανθρώπων για τή γνώση. Σ' εκείνον όμως τον αρχέτυπο Νοῦ, σ' εκείνη τήν παντέλεια και υπερτέλεια Αγαθότητα στήν οποία τίποτε τό ατελές δέν υπάρχει, ό θεός "Έρωτας (τό Πνεῦμα) είναι απαράλλακτα όλα όσα κι εκείνη ή Αγαθότητα, εκτός από τό ότι αυτός προέρχεται από εκείνη. Γι' αυτό κι ό "Έρωτας αυτός είναι και λέγεται από μάς Πνεῦμα "Άγιο και άλλος Παράκλητος⁴⁶, ως συνακόλουθος τοῦ Λόγου, για νά γνωρίσουμε από αυτό ότι είναι τέλειος, μέ τέλεια δική Του υπόσταση, και δέν υστερεί διόλου κατά τήν ουσία από τον Πατέρα, άλλ' είναι απαράλλακτα ό ίδιος και μέ τον Υιό και τον Πατέρα, αν και όχι κατά τήν υπόσταση· αυτή διακρίνεται από τό ότι (ό "Έρωτας-Πνεῦμα) προέρχεται από τον Θεό Πατέρα μέ θεοπρεπή εκπόρευση. Κι έτσι νά μελετοῦμε ένα Θεό, αληθινό και τέλειο, σέ τρεῖς υποστάσεις αληθινές και τέλειες. "Όχι τριπλό, άπαγε, αλλά άπλό, γιατί δέν είναι κάποια τριπλή αγαθότητα, ούτε τριάδα από αγαθότητες· εἶ-

44. 1ω. 15, 26.

45. Παροιμ. 8, 30.

46. 1ω. 14, 16.

να Τριάδα αγία και σεβάσμια και προσκυνητή ή υπέρτατη Αγαθότητα, ή οποία ρέει άρρεύστως από τον εαυτό Της στον εαυτό Της κι έχει εγκαθιδρυθεί προαιώνια πάνω στον εαυτό Της θεοπρεπώς. Είναι απεριόριστη και ορίζεται μόνο από τον εαυτό Της· είναι τό δριο δλων, εκτείνεται πέρα άπ' δλα και κανένα από τά όντα δέν αφήνει έξω Της.

38. Επίσης, και ή νοερή και λογική φύση των Αγγέλων έχει νοῦ και λόγο από τό νοῦ και έρωτα τοῦ νοῦ προς τον λόγο, πού και αυτός πηγάζει από τό νοῦ και συνυπάρχει πάντοτε μέ τό λόγο και τό νοῦ, και θά μπορούσε νά ονομαστεί και πνεῦμα, άφοῦ από τή φύση του συνακολουθεί τό λόγο. Άλλά τό πνεῦμα αυτό δέν είναι ζωοποιό, γιατί δέν έλαβε από τό Θεό ενωμένο μαζί του γήινο σώμα, για νά λάβει και ζωοποιό και συνεκτική δύναμη γι' αυτό. Ένώ ή νοερή και λογική φύση τής ψυχής, επειδή δημιουργήθηκε μαζί μέ γήινο σώμα, έλαβε ζωοποιό τό πνεῦμα από τό Θεό, και μ' αυτό συνέχει και ζωοποιεί τό ενωμένο μαζί της σώμα. Άπ' αυτό γίνεται φανερό σ' εκείνους πού μπορούν νά έννοοῦν, δι τó πνεῦμα τοῦ άνθρωπου πού ζωοποιεί τό σώμα του είναι νοερός έρωτας. Κι έχει τήν ύπαρξη του από τό νοῦ και ανήκει στο λόγο· είναι μέσα στο νοῦ και στο λόγο κι έχει μέσα του και τό λόγο και τό νοῦ. Και ή ψυχή έχει έκ φύσεως τέτοια άγαπητική συνάφεια μέ τό σώμα, μέσω τοῦ πνεύματος, ώστε δέ θέλει ποτέ νά τό εγκαταλείψει, μήτε τό εγκαταλείπει, άν δέν ασκηθεί βία από κάποια βαριά αρρώστια ή από εξωτερικό τραυματισμό.

39. Η νοερή και λογική φύση τής ψυχής, επειδή μόνο αυτή έχει νοῦ και λόγο και πνεῦμα ζωοποιό, αυτή μόνο και έχει δημιουργηθεί κατ' εικόνα τοῦ Θεοῦ, περισσότερο και από τούς ασώματους Αγγέλους. Τό προνόμιο αυτό τό έχει αμετάβλητο και άν ακόμη δέν έννοήσει τήν άξια της, και άν δέ φρονεί και δέ ζει αντάξια τοῦ Θεοῦ πού τή δημιούργησε κατ' εικόνα Του. Γι' αυτό και μετά τήν παράβαση των Πρωτοπλάστων στον Παράδεισο, οπότε ύποστήκαμε, πριν από τό θάνατο τοῦ σώματος, τό θάνατο τής ψυχής πού είναι ό χωρισμός τής ψυχής από τό Θεό, και χάσαμε τό "καθ' όμοίωσιν", δέν χάσαμε και τό "κατ' εικόνα". "Όταν λοιπόν ή ψυχή αποστρέφεται τή σχέση προς τά χειρότερα (τά αισθητά), και προσκολλάται μέ αγάπη στο Θεό και υποτάσσεται σ' Αυτόν μέ τούς τρόπους και τά έργα τής αρετής, φωτίζεται από Αυτόν και ομορφαίνει, καθώς βελτιώνεται και υπακούει στις εντολές και τις παραινέσεις Του, από τις οποίες και λαμβάνει τήν αιώνια αληθινή ζωή. Μέ αυτήν, άθανατίζει και τό ενωμένο μαζί της σώμα πού θά επιτύχει στον ορισμένο καιρό τήν ύποσχεμένη ανάσταση και θά γίνει μέτοχο τής αιώνιας δόξας. "Όταν όμως δέν αποφεύγει τήν προς τά χειρότερα σχέση και τήν πτώση της σ' αυτά, άπ' όπου προξενεί στήν εικόνα τοῦ Θεοῦ αισχύνη και ατιμία, αποξενώνεται και εξορίζεται από τό Θεό, ό οποίος είναι ή όντως μακάρια και αληθινή ζωή. "Έτσι, επειδή πρώτη αυτή εγκατέλειψε τό Θεό, εγκαταλείπεται δίκαια από Αυτόν.

40. Ἡ μετὰ τὴν υπέρτατη Τριάδα τριαδική φύση, δηλαδή ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ, ἐπειδὴ ἔχει δημιουργηθεῖ ἀπὸ Εκείνη κατ' εἰκόνα Τῆς περισσότερο ἀπ' ὅτι οἱ ἄλλες φύσεις, κι εἶναι νοερή, λογικὴ καὶ πνευματικὴ, οφείλει νὰ κρατᾷ τὴν τάξη τῆς καὶ ν' ἀκολουθεῖ μόνον τὸ Θεό, μόνον κάτω ἀπὸ τὸ ζυγὸ Του νὰ μπαίνει καὶ μόνον σ' Αὐτόν νὰ υποτάσσεται καὶ νὰ υπακούει. Ἀκόμη, σ' Αὐτόν μόνον νὰ ἀποβλέπει καὶ νὰ στολίζει τὸν εαυτὸ τῆς μὲ τὴν ἀκατάπαυστη μνήμη καὶ θεωρία Του καὶ μὲ τὴ σφοδρότατη καὶ διάπυρη πρὸς Αὐτόν ἀγάπη. Μὲ αὐτὰ ἐπισύρει μὲ θαυμαστὸ τρόπο στὸν εαυτὸ τῆς, ἢ μάλλον ἐπέσυρε κάποτε, τὴ μυστικὴ καὶ ἀπόρρητη ἐκείνη αἴγλη τῆς φύσεως τῆς· καὶ τότε ἔχει ἀληθινὰ τὸ "κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν" καὶ γίνεται χαριτωμένη, σοφὴ καὶ θεία. Γιατὶ διδάσκεται ἀπὸ τὴν αἴγλη αὐτῆ, ἢ μὲ φανερὴ παρουσία τῆς, ἢ μὲ ἀφανὴ προσέγγιση τῆς, νὰ ἀγαπᾷ, περισσότερο τώρα, τὸ Θεὸ παραπάνω ἀπὸ τὸν εαυτὸ τῆς καὶ τὸν πλησίον ὅπως τὸν εαυτὸ τῆς, καὶ ἀπὸ αὐτὸ καὶ τὴ δική τῆς ἀξία καὶ τάξη νὰ γνωρίζει καὶ νὰ διατηρεῖ", καὶ τὸν εαυτὸ τῆς ν' ἀγαπᾷ ἀληθινὰ. Ἀντίθετα, ὅποιος ἀγαπᾷ τὴν ἀδικία, μισεῖ τὴν ψυχὴ του⁴⁷, καὶ ξεσχίζοντας καὶ ἀχρηστεύοντας τὸ "κατ' εἰκόνα Θεοῦ" ποῦ ἔχει, παθαίνει κάτι παραπλήσιο μ' ἐκείνους ποῦ ἀπὸ παραφροσύνη χωρὶς νὰ τὸ αἰσθάνονται καταξεσχίζουν ἐλεεινὰ τις σάρκες τους. Γιατὶ κι αὐτός, χωρὶς νὰ τὸ αἰσθάνεται, καταστρέφει καὶ καταξεσχίζει ἀθλιότατα τὴν ἔμφυτη καλλονὴ του, κατασυντριβόντας ἀνόητα τὸν ἐσωτερικὸ τριαδικὸ καὶ ὑπερκόσμιο στολισμὸ τῆς ψυχῆς του, τὸν ὅποιο δημιουργεῖ ἡ ἀγάπη. Ὑπάρχει πιο ἀδικο καὶ πιο ολέθριο, νὰ μὴ θυμάται κανεὶς καὶ νὰ μὴ θέλει νὰ βλέπει συνεχῶς καὶ νὰ ἀγαπᾷ Εκείνον ποῦ τὸν δημιούργησε καὶ τὸν στόλισε κατ' εἰκόνα Του, καὶ γι' αὐτὸ τοῦ δίνει τὴ δύναμη τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀγάπης, καὶ σ' ἐκείνους ποῦ τὴ χρησιμοποιοῦν καλὰ ἐπιδαψιλεύει ἐπιπλέον καὶ τις ἀνέκφραστες δωρεές Του καὶ τὴν αἰώνια ζωή;

41. "Ἐνας ἀπὸ τοὺς χειρότερους ἐχθροὺς τῆς ψυχῆς μας καὶ ἐξαιρετικὰ χειρότερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους εἶναι ὁ νοητὸς καὶ ἀρχέκακος ὄφις, ποῦ ἐγίνε τώρα ἀγγελιοφόρος τῆς κακίας του πρὸς τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν πονηρὴ συμβουλή του. Εἶναι τόσο κατώτερος καὶ χειρότερος ὅλων, ὅσο ἐπιθύμησε ὑπερήφανα νὰ ἐξομοιωθεῖ στὴν ἐξουσία μὲ τὸν Δημιουργὸ του, ἀπὸ τὸν ὅποιο ὅμως τόσο ἐγκαταλείφθηκε δίκαια, ὅσο αὐτὸς πρῶτος Τὸν εἶχε ἐγκαταλείψει. Καὶ τόσο πολὺ ὁ διάβολος ἐγκατέλειψε τὸ Θεό, ὥστε νὰ γίνῃ ἀντίθετος καὶ ἐχθρὸς Του καὶ κηρυγμένος ἀντίπαλος. "Ἄν λοιπὸν Εκείνος εἶναι ἡ Ἀγαθότητα καὶ ὁ Ζωοποιὸς ὅσων ζοῦνε, αὐτὸς εἶναι ἡ καθαυτὸ κακία καὶ ὁ νεκροποιός. Ἄφοῦ λοιπὸν Εκείνος ἔχει ὡς οὐσία τὴν Ἀγαθότητα καὶ εἶναι φύση τελείως ἀνεπίδεκτη τῆς κακίας, ὥστε οὔτε νὰ Τὸν πλησιάζουν δὲν πρέπει ὅσοι ἔχουν μιὰ οποιαδήποτε κακία, πόσο μάλλον ἀπωθεῖ μακριὰ Του τὸν δημιουργὸ καὶ ἀρχηγὸ τῆς κακίας καὶ αἴτιο αὐτῆς καὶ στους ἄλλους; Ὁ

πονηρός τώρα, επειδή ή ουσία του είναι ή ζωή κι όχι ή κακία, γι' αυτό και μένει αθάνατος σ' αυτήν. Ή ουσία του βέβαια ήταν δεκτική κακίας κι ό ίδιος είχε τιμηθεί με άυτεξουσιότητα, για να υποτάσσεται θεληματικά και να προσκολλάται στην άέναη πηγή τής Αγαθότητας κι έτσι να γίνει μέτοχος τής αληθινής ζωής. Επειδή όμως μέ τή θέληση του δόθηκε στην κακία, στερείται τήν αληθινή ζωή, διωγμένος δίκαια από αυτήν, από τήν οποία αυτός πρώτος έφυγε. Και έγινε πνεύμα νεκρό, όχι κατά τήν ουσία (γιατί δέν υπάρχει ουσία νεκρότητας), αλλά γιατί απέβαλε τήν αληθινή ζωή. Αυτός λοιπόν, καθώς δέν αισθάνεται κόρο από τήν όρμη προς τήν κακία και προσθέτει κακία πάνω στην κακία αθλιότατα, κάνει τον εαυτό του νεκροποιό πνεύμα και σπεύδει να οδηγεί και τον άνθρωπο σέ συμμετοχή τής νεκρώσεως του.

42. Ό διάβολος, ό μεσίτης και πρόξενος τής νεκρώσεως, χρησιμοποίησε παλιά, στον Παράδεισο τοῦ Θεοῦ⁴⁸, τό φίδι πού είναι σκόλιο (κινείται έλικοειδώς), επειδή κι ό ίδιος είναι σκόλιος στους τρόπους και αφάνταστα δόλιος. "Όχι πώς έγινε αυτός φίδι —κάτι τέτοιο μόνο κατά φαντασία μπορεί να κάνει, δίστασε όμως τότε να τό δοκιμάσει από φόβο να μή γίνει αντιληπτός. Άλλά, μή έχοντας εμπιστοσύνη στή φανερή συνάντηση, προτίμησε τή δόλια, μέσω τοῦ φιδιοῦ, μέ τήν οποία πίστευε δι τή θά μείνει άγνωστος. "Ήθελε, εμφανιζόμενος σάν φίλος, να εισηγηθεί δ,τι εχθρικότερο, και μέ τήν παράδοξη προσλαλιά —παράδοξη, γιατί τό αισθητό φίδι δέν ήταν λογικό, ούτε μιλούσε ως τότε—, να αιφνιδιάσει τήν Εύα πού θά τον άκουγε, και να τήν πάρει ολότελα μέ τό μέρος του και να τήν κάνει υποχείρια του μέ τά τεχνάσματα του. Κι έτσι να τή μάθει αμέσως να υποτάσσεται στά χειρότερα και να γίνει δούλη σ' εκείνα, στά οποία τής έλαχε επάξια να βασιλεύει, γιατί μόνη αυτή άπ' όλα τά δντα πού έχουν αίσθηση έχει τιμηθεί μέ λόγο κι έχει πλαστεί από τό χέρι τοῦ Θεοῦ κατ' εικόνα Του. Παραχώρησε όμως και ό Θεός, για να δει ό άνθρωπος τή συμβουλή πού τοῦ έδωσε τό χειρότερο —πόσο χειρότερο δέν είναι τό φίδι από τον άνθρωπο;— και να εννοήσει καθαρά ότι δέν είναι καθόλου ωφέλιμη. Να θεωρήσει τότε τελείως άνάξια του τήν υποταγή στο φανερά χειρότερο και να φυλάξει τήν πίστη του στον Κτίστη, τηρώντας τήν εντολή Του. Κι έτσι να γίνει εύκολα νικητής εκείνου πού ξεπέσε από τήν πραγματική ζωή, να λάβει δίκαια τή μακάρια αθανασία και να ζήσει αιώνια έχοντας μέσα του τό Θεό.

43. Τίποτε δέν είναι καλύτερο από τον άνθρωπο ώστε να σκεφτεί και να σχηματίσει γνώμη και μέ αυτή να γνωρίσει και να πάρει δ,τι τον συμφέρει. Αρκεί μόνο να κρατά τήν τάξη του και να γνωρίζει τον εαυτό του και τον μόνο καλύτερο του, τό Θεό. Και να τηρεί δσα μάθει από Εκείνον, ενώ όταν σκέφτεται δσα δέν έμαθε από Εκείνον, να Τον παίρνει σύμβουλο. Γιατί κι οί "Άγγελοι, άν και ανώτεροι στην αξία από μάς, εντούτοις υπηρετούν

48. Γεν. 3, 1.

στις σχετικές μ' εμάς βουλές τοῦ Θεοῦ, αποστελλόμενοι για χάρη εκείνων πού μέλλουν νά κληρονομήσουν τή σωτηρία⁴⁹ —όχι ὅλοι βέβαια οἱ "Αγγελοι, ἀλλά ὁσοι εἶναι αγαθοί και φύλαξαν τήν τάξη τους. "Ἐχουν κι εκείνοι ἀπό τό Θεό νού, λόγο και πνεύμα, ενωμένα ἐκ φύσεως αὐτά τά τρία, και οφείλουν ὅπως εμεῖς νά υπακούουν στο Δημιουργό Νού και Λόγο και Πνεύμα. Πλεονεκτοῦν ἐναντι ημών σέ πολλά, υπολείπονται ὁμως, ὅπως εἶπαμε και θά ξαναπούμε, στο ὅτι δέν εἶναι κατ' εικόνα τοῦ Δημιουργοῦ. Γιατί εμεῖς ἐχομε γίνει κατ' εικόνα Θεοῦ, περισσότερο ἀπό εκείνους.

44. Οἱ "Αγγελοι ἔχουν αναλάβει νά υπηρετοῦν μέ δύναμη τό Δημιουργό και ἔλαβαν ὡς κλήρο τους μόνο τό νά ἀρχονται* δέν τάχθηκαν νά ἀρχουν πάνω στους κατωτέρους τους, ἐκτος ἀν σταλούν προς τούτο ἀπό τον Ἐξουσιαστή τῶν πάντων. Ὁ σατανάς ὁμως ἐπιθύμησε νά ἀρχει υπερήφανα παρά τήν γνώμη τοῦ Δημιουργοῦ, κι ἀφοῦ ἀφησε τήν τάξη του μαζί μέ τούς συναποστάτες ἀγγέλους, ἐγκαταλείφθηκε δικαίως ἀπό τήν ἀληθινή Πηγὴ τῆς ζωῆς και τοῦ φωτός και ντύθηκε τό θάνατο και τό αἰώνιο σκοτάδι. Ὁ ἄνθρωπος ὁμως τάχθηκε ὄχι μόνο νά ἀρχεται, ἀλλά και νά ἀρχει πάνω σέ ὅλα τά ἐπίγεια⁵⁰. ΓΓ αὐτό ὁ ἀρχέκακος σατανάς τον φθόνησε και μεταχειρίστηκε κάθε μηχανή γιά νά τον καθαιρέσει ἀπό τήν ἀρχή. Ἐπειδὴ ὁμως δέν μποροῦσε νά χρησιμοποιήσει βία γιατί ἐμποδιζόταν ἀπό τον Ἐξουσιαστή τῶν πάντων, ὁ ὁποῖος δημιούργησε τή λογική φύση ἐλεύθερη και αὐτεξούσια, υπέβαλε στον ἄνθρωπο μέ δόλο τήν συμβουλή πού θά τον καθαιρούσε ἀπό τήν ἀρχή. Και ἐξαπάτησε, ἢ μάλλον ἐπεισε τούς ἀνθρώπους νά περιφρονήσουν, νά μὴν υπολογίσουν καθόλου και νά αθετήσουν τήν ἐντολή τοῦ Θεοῦ, ἢ μάλλον και νά ἀντιταχθοῦν και νά κάνουν τά ἀντίθετα. Και τότε, ἀφοῦ γίνουν συμμέτοχοι τῆς ἀνταρσίας του, νά γίνουν συμμέτοχοι και τοῦ αἰώνιου σκότους και τῆς νεκρώσεως.

45. Κάποτε νεκρώνεται και ἡ λογική ψυχὴ, κι ἄς ἔχει τή ζωὴ ὡς οὐσία της· τοῦτο μᾶς τό δίδαξε ὁ μέγας Παῦλος γράφοντας: «Ἡ χήρα πού ζεῖ στή σπατάλη, ἔχει πεθάνει, κι ἄς εἶναι ζωντανή»⁵¹. Δέν εἶναι ἀνάρμοστο νά υποθέσομε ὅτι τοῦτο τό εἶπε και γι' αὐτό πού μιλάμε τώρα, δηλαδή γιά τή λογική ψυχὴ. Ἡ ψυχὴ δηλαδή πού ἔχασε τον πνευματικό Νυμφίο της, ἀν δέν ἔχει συστολή και πένθος και δε βαδίζει τό στενό και γεμάτο θλίψεις δρόμο τῆς μετάνοιας, ἀλλά εἶναι σέ μιά διάχυση και σέ μιά παράδοση και σπατάλη τοῦ εαυτοῦ της στις ἡδονές, αὐτὴ ἡ ψυχὴ ἐνὼ ζεῖ (γιατί κατὰ τήν οὐσία της εἶναι ἀθάνατη), ἔχει ὡστόσο πεθάνει. Γιατί εἶναι δεκτικὴ τοῦ χειρότερου θανάτου, ὅπως εἶναι και τῆς καλύτερης ζωῆς. Ἀλλά κι ἀν ὁ Παῦλος "χήρα" ἐννοεῖ αὐτὴ πού ἔχασε τό σωματικό νυμφίο και ζεῖ σπάταλα και σαρκικά, ὁπωσδήποτε ἐννοεῖ ὅτι ἔχει πεθάνει κατὰ τήν ψυχὴ. Ὁ ἴδιος λέει ἄλλου: «Ἐνὼ ἡμαστέ νεκροὶ ἐξαιτίας τῶν παραπτωμάτων μας, ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωσε ζωὴ

49. Ἐβρ. 1, 14.

50. Γεν. 1, 28.

51. Α' Τιμ. 5, 6.

μαζί με τό Χριστό»⁵². Επίσης στο θάνατο της ψυχής αναφέρεται και τό ρητό: «Είναι αμαρτία πού οδηγεί" στο θάνατο»⁵³. Άλλα και ό Κύριος πού διέταξε κάποιον να αφήσει τούς νεκρούς νά θάβουν τούς νεκρούς⁵⁴, οπωσδήποτε φανέρωσε ότι οί ενταφιαστές εκείνοι ήταν νεκροί κατά τήν ψυχή, επειδή ζούσαν σαρκικά.

46. Οί προπάτορες τού ανθρώπινου γένους, επειδή απομάκρυναν θεληματικά από τον εαυτό τους τή μνήμη και τή θεωρία τού Θεού και αφήφισαν τήν εντολή Του και συμφώνησαν μέ τό νεκρό πνεύμα τού σατανά και έφαγαν από τό απαγορευμένο δένδρο αντίθετα μέ τή θέληση τού Δημιουργού, γυμνώθηκαν από τά φωτεινά και ζωηφόρα ενδύματα τής ουράνιας λάμψεως κι έγιναν —άλοίμονο— σάν τον σατανά και αυτοί νεκροί κατά τό πνεύμα. Επειδή όμως ό σατανάς δέν είναι μόνο νεκρό πνεύμα, αλλά νεκρώνει κι εκείνους πού τον πλησιάζουν, κι επειδή αυτοί πού έγιναν μέτοχοι τής νεκρώσεως του, είχαν και σώμα, μέσω τού οποίου ολοκληρώθηκε σε έργο ή θανατηφόρα συμβουλή, μετέδωσαν —άλοίμονο— και στά σώματα τους τά νεκρά και νεκροποιά εκείνα πνεύματα τής νεκρώσεως. Και θά διαλυόταν αμέσως τό ανθρώπινο σώμα και θά γύριζε στή γή από τήν οποία και είχε πλαστεί, άν δέν τό συγκρατούσε ή θεία πρόνοια και δύναμη, ώστε νά περιμένει τήν απόφαση Εκείνου πού ενεργεί τά πάντα μέ μόνο τό λόγο Του, χωρίς τήν οποία τίποτε άπ' όσα γίνονται, δέν μπορεί νά γίνει. Κι αυτή ή απόφαση παίρνεται πάντοτε μέ δικαιοσύνη. Γιατί, όπως λέει ό ιερός Ψαλμωδός, ό Κύριος είναι δικαίος κι αγαπά τή δικαιοσύνη⁵⁵.

47. Ό θεός, κατά τή Γραφή, δέ δημιούργησε τό θάνατο⁵⁶. Άλλά άκόμη εμπόδισε και νά δημιουργηθεί τούτος, όσο χρειαζόταν και όσο επιτρεπόταν από τή δικαιοσύνη Του νά εμποδίζει εκείνους πού ό "Ιδιος έκανε αυτεξούσιους. Τούς είπε δηλαδή από πριν τό θέλημα Του πού οδηγούσε στήν αθανασία, και για νά τούς προφυλάξει όσο τό δυνατόν περισσότερο, έκανε εντολή Του τήν ζωοποιό συμβουλή. Και προεΐπε φανερά και απείλησε ότι ή αθέτηση τής ζωοποιού εντολής Του θά ήταν θάνατος, ώστε, ή από πόθο τού Θεού ή από τή γνώση Του ή από φόβο, νά αποφύγουν τό θάνατο. Γιατί ό Θεός επιζητεί, γνωρίζει και μπορεί νά κάνει αυτό πού συμφέρει σε κάθε κτίσμα. Άν μόνο τό γνώριζε, αλλά δέν τό επιζητούσε, τότε θά εμπόδιζε και δέ θ' άφηνε νά γίνει εκείνο πού γνώριζε καλά. Άν τό αγαπούσε μόνον, αλλά δέν τό ήξερε ή δέν μπορούσε νά τό κάνει, τότε, παρόλο πού θά τό ήθελε, τό ποθούμενο και γνωριζόμενο θά έμενε απραγματοποίητο. Άφού λοιπόν άρα πολύ επιζητεί και γνωρίζει και μπορεί τό συμφέρον μας, δ,τι μάς έρχεται άπό Εκείνον, έστω και χωρίς νά τό θέλομε, οπωσδήποτε για τό συμφέρον μας έρχεται· σ' όποιο όμως δοθούμε εκούσια, ως αυτεξούσιοι, υπάρχει με-

52. Έφ. 2, 5.

54. Ματθ. 8, 22.

56. Σ. Σολ. 1, 13.

53. Α' Ίω. 5, 16.

55. Ψαλμ. 10, 7.

γάλος φόβος μήπως είναι ασύμφορο. "Όταν δέ, μέ πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ἔχει απαγορευτεί ἓνα μόνο ἀπ' ὅλα, ὅπως στήν περίπτωση τοῦ Παραδείσου⁵⁷, εἶτε στο Εὐαγγέλιο ἀπό τον Κύριο, εἶτε στους Ἰσραηλίτες ἀπό τούς Προφήτες, εἶτε στο νόμο τῆς χάριτος ἀπό τούς Αποστόλους τοῦ Κυρίου καί τούς διαδόχους τους, τότε εἶναι φανερά ἀνωφελέστατο καί ὀλεθριότατο νά τό ποθεῖ κανεῖς ἀπό μόνος του καί νά σπεύδει προς αὐτό. Κι ἂν κανένας ἄλλος μάς τό προτείνει αὐτό καί μάς οδηγεῖ νά σπεύδομε προς αὐτό, εἶτε παρακινώντας μας μέ λόγια, εἶτε παρασύροντας μέ φιλικό σχῆμα, αὐτός εἶναι φανερά ἀντίπαλος τῆς ζωῆς μας καί ἐχθρός.

48. "Ἐπρεπε λοιπόν, ἢ ἀπό πόθο Ἐκείνου πού ποθεῖ νά ζοῦμε (προς τί δηλαδή μάς ἐπλάσε νά ζοῦμε, ἂν δέν τό ἠέλεε αὐτό ἐξαιρετικά;), ἢ γνωρίζοντας διτ Ἐκεῖνος γνωρίζει καλύτερα ἀπό μάς τό συμφέρον μας (πῶς δέν τό γνωρίζει ἀσυγκρίτως καλύτερα ἀπό μάς, Ἐκεῖνος πού μάς ἔδωσε τή γνώση καί εἶναι Κύριος τῶν γνώσεων⁵⁸;) ἢ ἀπό φόβο τῆς παντοδύναμης ἐξουσίας Του, ἔπρεπε γιά ὀλα αὐτά νά μήν ἀπατηθούμε, νά μήν παρασυρθούμε καί νά μήν πεισθούμε τότε καί παραβούμε τήν ἐντολή καί τή συμβουλή Ἐκείνου, ὅπως οὔτε τώρα τις σωτήριες ἐντολές καί συμβουλές πού μάς δίνει ὕστερα ἀπό ἐκείνη. "Ὅπως τώρα ἐκεῖνοι πού δέν προτιμοῦν νά ἀντιπαρατάσσονται γενναία κατά τῆς ἀμαρτίας, περιφρονοῦν τις θεῖες ἐντολές καί βαδίζουν τον ἀτίθετο δρόμο, δηλαδή αὐτόν πού οδηγεῖ στον ἐσωτερικό καί αἰώνιο θάνατο, ἂν δέ θεραπεύσουν μέ τή μετάνοια τήν ψυχή τους· ἔτσι καί στο ζεύγος ἐκείνων προπατόρων, ἐπειδή δέν ἀντιστάθηκαν στά λόγια τοῦ σατανά, πού τούς ἐπειθαν νά ἀπειθήσουν στο Θεό καί παρέβλεψαν τήν ἐντολή, πραγματοποιήθηκε ἀμέσως ἡ προεξαγγελμένη ἀπόφαση Ἐκείνου πού κρίνει μέ δικαιοσύνη. Σύμφωνα μέ αὐτήν, μόλις ἔφαγαν ἀπό τό δένδρο, πέθαναν. Καί τότε κατὰ λαβαν στήν πράξη τί σήμαινε ἡ λησμονημένη ἀπό αὐτούς ἐντολή τῆς ἀληθείας καί τῆς ἀγάπης καί τῆς σοφίας καί τῆς δυνάμεως, καί κρύβονταν ἀπό ντροπή, ἀφοῦ γυμνώθηκαν⁵⁹ ἀπό τή δόξα ἐκείνη πού ζωοποιεῖ κατά θεϊκό τρόπο καί τὰ ἀθάνατα πνεύματα, χωρίς τήν ὁποία ἡ ζωή τῶν πνευμάτων εἶναι καί πιστεύεται πολύ χειρότερη ἀπό πολλούς θανάτους.

49. "Ὅτι δέν ἦταν ἀκόμη ωφέλιμο νά φάνε οἱ πρωτόπλαστοι ἀπό ἐκεῖνο τό δένδρο, τό φανερώνει κι ὁ Θεολόγος Γρηγόριος πού λέει: «Τό φυτό ἐκεῖνο ἦταν θεωρία, κατά τή δική μου ἀποψη, τήν ὁποία μόνον οἱ τελειότεροι μποροῦν νά ἐπιχειρήσουν. Δέν εἶναι ὁμως καλή γιά ὄσους εἶναι ἀκόμη ἀτελεῖς καί τήν ἐπιθυμοῦν λαίμαργα, ὅπως οὔτε ἡ τέλεια τροφή ωφελεῖ ὄσους εἶναι ἀκόμη νήπια καί χρειάζονται γάλα». Ἀλλά κι ἂν δέν θέλει κανεῖς νά συσχετίσει μεταφορικά τό δένδρο ἐκεῖνο καί τον καρπό του μέ τή θεωρία, πιστεύω διτ δέν εἶναι πολύ δύσκολο νά ἐννοήσῃ διτ δέν ἦταν ωφέλιμο στους πρωτόπλαστους, ἐπειδή ἐκεῖνοι ἦταν ἀκόμη ἀτελεῖς. Νομίζω δηλαδή διτ μέ

57. Γεν. 2, 16-17.

58. Α' Βασ. 2, 3.

59. Γεν. 3, 7-8.

τήν αίσθηση τους τό είδαν και έφαγαν άπ' αυτό, και διτ εκείνο ήταν τό πιο ευχάριστο άπ' όσα δένδρα υπήρχαν στον Παράδεισο. Ή πολύ ευχάριστη δ-μωσ τροφή των αισθήσεων δεν είναι άπό τά δντως κι άπό κάθε άποψη καλά, ούτε άπό τά πάντοτε καλά, ούτε άπό τά καλά για όλους, αλλά είναι καλή για όσους μπορούν νά τή χρησιμοποιούν έτσι πού νά μήν τούς νικά, όταν πρέπει και όσο χρειάζεται και προς δόξαν τού Δημιουργού. Για εκείνους όμως πού δεν κάνουν τέτοια χρήση της, δεν είναι καλή. ΓΓ αυτό νομίζω διτ ονομάστηκε τό δένδρο εκείνο, "δένδρο πού δίνει τή γνώση τού καλού και τού κακού"⁶⁰. Γιατί μόνο οί τέλειοι στήν έξη τής θείας θεωρίας και τής αρετής μπορούν νά έρχονται σ' επαφή με τά πολύ ευχάριστα τών αισθήσεων, χωρίς ν' απομακρύνουν τό νού τους άπό τή θεωρία τού Θεού και άπό τούς ύμνους και τις προσευχές προς Αυτόν, αλλά νά μετατρέπουν τά ώραϊα τού κόσμου σε υλικό και αφορμή τής άνατάσεως προς τό Θεό και νά συγκρατούν τελείως τήν ηδονή τής αισθήσεως με τή νοερή κίνηση προς τά ανώτερα. Και άν ή ηδονή τής αισθήσεως είναι ασυνήθιστη και μεγάλη και πολύ δυνατή, τότε ακόμη περισσότερο, για τό ασυνήθιστο ακριβώς, νά μήν κενώνουν τό λογιστικό μέρος τής ψυχής τους προς εκείνο πού ενώ είναι κακό, νομίζεται καλό άπό όποιον κυριεύθηκε τελείως άπ' αυτό και νικήθηκε.

50. Στους προπάτορες επομένως, οί οποιοί έπρεπε, ζώντας στον ιερό εκείνο χώρο τού Παραδείσου, νά μή λησμονούν ποτέ τό Θεό, ήταν ωφέλιμο νά γυμναστούν ακόμη περισσότερο και κατά κάποιο τρόπο σάν παιδιά νά εξασκηθούν στά γενικώς και δντως καλά και νά τελειοποιηθούν στήν έξη τής θεωρίας, και όχι, ενώ ήταν ακόμη ατελείς, νά προχωρήσουν στή δοκιμή πραγμάτων πού είναι σε μία μέση κατάσταση —ούτε καλά, ούτε κακά— και πού ανάλογα με τήν ισχύ αυτών πού τά χρησιμοποιούν, μεταβαίνουν εύκολα προς τό καλό ή τό κακό. Και μάλιστα πραγμάτων πού άπό τή φύση τους προσελκύουν και κυριαρχούν στις αισθήσεις και απορροφούν τελείως τό νού και δίνουν ευχέρεια στις πονηρές πράξεις και παρουσιάζουν ως αξιόπιστο τον αρχηγό και δημιουργό τών παθών αυτών, πού ή άρχή τους —ύστερα άπό τό διάβολο— είναι ή εμπαθής κατανάλωση τών πολύ απολαυστικών φαγητών. Γιατί άν, κατά τήν ιερή ιστορία, και μόνον ή θέα τού δένδρου έκανε εύκολο-παράδεκτο τό φίδι και αξιόπιστο συμβουλάτορα, πόσο μάλλον ή άφθονη άπό αυτό τροφή; "Άρα δεν είναι σαφές ότι δέν ήταν ακόμη ωφέλιμο νά δοκιμάσουν άπό αυτό μέ τήν αίσθηση οί προπάτορες; "Άρα δέν έπρεπε, αφού έφαγαν όταν δέν έπρεπε, νά εξοριστούν άπό τον Παράδεισο τού Θεού"⁶¹, για νά μήν κάνουν βουλευτήριο και εργαστήριο τής κακίας τον θεϊκό εκείνο χώρο; Και άρα δέν έπρεπε νά υποστούν αμέσως και τό θάνατο τού σώματος οί παρβάτες; Ό Κύριος όμως έδειξε μακροθυμία.

51. Τήν απόφαση τού θανάτου τής ψυχής τήν έβαλε στο δρόμο τής έ-

60. Γεν. 2, 17.

61. Γεν. 3, 23-24.

κτελέσεως ή παράβαση, σύμφωνα μέ τή δικαιοσύνη τοῦ Δημιουργοῦ* ἀφοῦ δηλαδή Τον εγκατέλειψαν οἱ πρωτόπλαστοι, τούς ἀφησε δίχως νά τούς εξαναγκάσει, γιατί τούς εἶχε κάνει αυτεξούσιους. Ἡ ἀπόφαση λοιπόν ἐκείνη ἀνακοινώθηκε φιλάνθρωπα ἀπό τό Θεό ἐκ τῶν προτέρων⁶², γιά τούς λόγους πού ἀναπτύξαμε. Ἀνέστειλε ὁμοῦς και ἀνέβαλε τότε τήν ἀπόφαση τοῦ σωματικοῦ θανάτου· και ὅταν τελικά τή γνωστοποίησε, ἀπό βάθος σοφίας και υπερβολή φιλανθρωπίας, ἐπιφύλαξε τήν πραγματοποίηση της γιά τό μέλλον. Γιατί δέν εἶπε στον Ἀδάμ «ἐπιστρέψε στή γή», ἀλλά «εἶσαι γη και στή γή θά ἐπιστρέψεις»⁶³. Ἄπ' αὐτό βγαίνει γιά κείνους πού ἀκοῦνε μέ σύνεση, δι ὁ Θεός δέ δημιούργησε θάνατο⁶⁴ οὔτε ψυχῆς, οὔτε σώματος. Γιατί οὔτε πρωτύτερα εἶπε προστακτικά «πεθάνετε ὅταν φάτε», ἀλλά εἶπε «θά πεθάνετε ὅταν φάτε»⁶² οὔτε τώρα εἶπε, «ἐπιστρέψε στή γή», ἀλλά «θά ἐπιστρέψεις»⁶³, προαναγγέλλοντας και αφήνοντας και μή ἐμποδίζοντας, μέ δικαιοσύνη, ἐκείνο πού θά γινόταν.

52. Ἐμελλε λοιπόν νά συμβεῖ στους προπάτορες ἐκείνους ὁ θάνατος, ὅπως περιμένει κι ἐμάς πού ζοῦμε ἀκόμη. Θνητό ἐγινε τό σῶμα μας. Κι αὐτό εἶναι, γιά νά πῶ ἔτσι, ἕνας μακρός θάνατος, ή μάλλον μύριοι θάνατοι, πού διαδέχεται ὁ ἕνας τον ἄλλον, μέχρις ὅτου τελικά φτάσαμε στον ἕνα και τελευταίο και μακραίωνα θάνατο. Γινόμαστε δηλαδή μέσα στή φθορά, κι ἐνώ γινόμαστε, φθειρόμαστε, μέχρις ὅτου πάσομε και νά γινόμαστε και νά φθειρόμαστε. Και δέν εἶμαστε πράγματι ποτέ οἱ ἴδιοι, κι ἄς φαινόμεστε δι εἶμαστε Ἴδιοι σ' ἐκείνους πού δέν προσέχουν. "Ὅπως ή φωτιά, ὅταν ἀρπάξει ἕνα λεπτό καλάμι ἀπό τήν ἀκρη, εἶναι διαφορετική τή μιὰ φορά και τήν ἄλλη κι ἔχει μέτρο τῆς διάρκειας της τό μήκος τοῦ καλάμιοῦ, ἔτσι κι ἐμεῖς, πού ὅμοια μεταβαλλόμεστε, ἔχομε μέτρο ὁ καθένας τό διάστημα τοῦ βίου του.

53. Γιά νά μήν ἀγνοοῦμε ολότελα τήν υπερβολή τῆς φιλανθρωπίας και τό βάθος τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, θά πούμε γιά ποιους λόγους, ἐνώ ἀνέβαλε τό τέλος τοῦ θανάτου, παρέτεινε ἀκόμη ὀχι λίγο τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου. "Ἐδειξε πρῶτα ὅτι τιμωρεῖ μέ ευσπλαχνία, ή μάλλον ὅτι ἀμελεῖ τή δίκαιη τιμωρία, γιά νά μήν ἀπελπιστοῦμε τελείως. "Ἐδωσε ἐπίσης καιρό γιά μετάνοια και θεάρεστη ζωή ἀπό τήν ἀρχή. Παρηγόρησε μέ τις διαδοχικές γεννήσεις τή λύπη τοῦ θανάτου. Ἀύξησε τό γένος μέ τούς ἀπογόνους, ὥστε ἀρχικά ὁ ἀριθμός τῶν γεννήσεων νά υπερβαίνει κατά πολύ τον ἀριθμό τῶν θανάτων. Στή θέση ενός Ἄδάμ, πού μέ τό κάλλος τοῦ αἰσθητοῦ φυτοῦ ἐγινε ἀξιολύπητος και φτωχός, ἀνέδειξε πολλούς πού ἀπό τά αἰσθητά ἀπέκτησαν τον μακάριο πλοῦτο τῆς θεογνωσίας, τῆς ἀρετῆς, τῆς γνώσεως και τῆς θεϊκῆς εὐμένειας. Μάρτυρες εἶναι ὁ Σήθ, ὁ Ἐνώς, ὁ Ἐνώχ, ὁ Νῶε, ὁ Μελχισεδέκ, ὁ Ἀβραάμ και ὄσοι σύγχρονοι τους ή παλιότεροι ή μεταγενέστεροι ἀναδείχθηκαν ἰσάξιοι ή παρόμοιοι μ' αὐτούς. Ἄπό αὐτούς ὁμοῦς τούς τόσοσους και τόσο με-

62. Γεν. 2, 17.

63. Γεν. 3, 19.

64. Σ. Σολ. 1, 13.

γάλους, κανείς δεν έζησε τελείως άναμάρτητα, ώστε νά μπορέσει νά ισοφαρίσει τήν ήττα εκείνη τών προπατόρων και νά θεραπεύσει τό τραύμα τής ρίζας τοῦ ανθρώπινου γένους και νά επαρκέσει γιά τον αγιασμό, τήν ευλογία και τήν επιστροφή στή ζωή όλων τών μεταγενεστερών κι αυτό ό Θεός τό προγνώριζε. ΓΓ αυτό κι έκανε σέ κάθε εποχή εκλογή και τών γενών και τών φυλών, άπ' όπου θά βλάσταινε ή πολυύμητη εκείνη ράβδος⁶⁵ (ή Παρθένος Μαρία), από τήν οποία θά έβγαινε τό άνθος, με τό όποιο έμελλε νά πραγματοποιήσει όλου τοῦ κόσμου τή σωτηρία.

54. Ὡ βάθος πλούτου, σοφίας και φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ⁶⁶! "Αν δεν υπήρχε θάνατος και άν τό ανθρώπινο γένος δέν ήταν τώρα θνητό και πριν άπό τό θάνατο —γιατί είναι άπό ρίζα θνητή—, δέν θά αποκτούσαμε στήν πράξη (μέσω τοῦ Χριστου) τήν απαρχή τής αθανασίας μας, δέ θά είχαμε ανακληθεί στον ουρανό, δέ θά είχε ενθρονιστεί ή ανθρώπινη φύση στά δεξιά τής θείας Μεγαλοσύνης στους ουρανοῦς⁶⁷, πιο πάνω άπό κάθε αγγελική αρχή και εξουσία. "Έτσι ξέρει ό Θεός νά μετατρέπει άπό φιλανθρωπία στο καλύτερο τά ολισθήματα τής αυτεξούσιας παρεκτροπής μας, με τή σοφία και τή δύναμη Του.

55. Πολλοί κατηγορούν τον 'Αδάμ, πόσο εύκολα πείσθηκε στή συμβουλή τοῦ πονηροῦ και αθέτησε τή θεϊκή εντολή και προξένησε έτσι σ' εμάς τό θάνατο. 'Αλλά δέν είναι τό ίδιο νά θελήσει κανείς, χωρίς νά ξέρει, νά γευθεί ένα φαρμακερό χόρτο, με τό νά θέλει νά τρώει άπό αυτό ενώ έμαθε άπό τή δοκιμή ότι είναι θανάσιμο. Έκείνος πού παίρνει τό δηλητήριο ενώ έχει πείρα, κι έτσι φέρνει ελεεινά τό θάνατο στον εαυτό του, είναι περισσότερο άξιοκατηγόρητος άπό εκείνον πού κάνει και παθαίνει τούτο επειδή δέν ξέρει. ΓΓ αυτό και ό καθένας άπό μας, είναι περισσότερο άπό τον 'Αδάμ άξιος κατηγορίας και καταδίκης. Μήπως όμως πείτε ότι δέν είναι σ' εμάςέκείνο τό δένδρο; Και ότι τοῦ Θεοῦ ή εντολή δέν άφορα σ' εμάς, απαγορεύοντας μας νά φάμε άπ' αυτό; Αυτό τό ίδιο ακριβώς τό δένδρο ίσως δέν είναι σ' εμάς. 'Αλλά ή εντολή τοῦ Θεοῦ είναι και τώρα παρούσα σ' εμάς. Και εκείνους πού ύπακοῦνε σ' αυτήν και ζουν σύμφωνα με αυτήν, τούς ελευθερώνει άπό τήν ευθύνη και τών δικών τους αμαρτημάτων και άπό τήν προγονική κατάρρα και καταδίκη. Έκείνοι όμως πού και τώρα τήν παραβαίνουν και άντί γι' αυτή προτιμούν τήν εισήγηση και συμβουλή τοῦ πονηροῦ, είναι αδύνατο νά μήν ξεπέσουν άπό εκείνη τή ζωή και τή διαγωγή τοῦ Παραδείσου και νά μή ριχτούν στή γέεννα τοῦ αιωνίου πυρός πού απείλησε ό Θεός.

56. Ποιά είναι λοιπόν τώρα ή εντολή τοῦ Θεοῦ πού άφορα σ' εμάς; Ἡ μετάνοια. Και ή ανακεφαλαίωση αυτής είναι νά μήν έγγίζομε πλέον τά απαγορευμένα. 'Αφοῦ λοιπόν εκδιωχθήκαμε άπό τον τόπο εκείνο τής θεϊκής τρυφής και αποκλειστήκαμε δίκαια άπό τον Παράδεισο και γκρεμιστήκαμε σ'

65. 'Αρ. 17, 23.

66. Ρωμ. 11, 33.

67. Έβρ. 8, 1.

αυτό τό βάραθρο και καταδικαστήκαμε νά συγκατοικούμε και νά ζοῦμε μαζί μέ τά άλογα ζώα και χάσαμε πιά κάθε ελπίδα —δοσo εξαρτάται άπό μάς— νά έπιστρέψομε στον Παράδεισο, Αυτός ό ίδιος πού επέβαλε τότε τή δίκαιη τιμωρία, ή μάλλον πού επέτρεψε δίκαια νά μάς έρθει, τώρα άπό υπερβολή αγαθότητας, άπό πολλή ευσπλαχνία, για χάρη μας κατέβηκε μέχρι εμάς. Και άφού ευδόκησε νά γίνει όπως εμείς άνθρωπος, αλλά χωρίς αμαρτία, για νά ξαναδιδάξει και νά σώσει ως όμοιος τον όμοιο, μάς έδωσε τήν σωτήρια συμβουλή και εντολή τής μετάνοιας, λέγοντας μας: «Μετανοείτε, γιατί έφτασε ή βασιλεία τών ουρανών»⁶⁸. Πριν άπό τήν ενανθρώπιση του Λόγου του Θεοῦ, όσο απέχει ό ουρανός άπό τή γή, τόσο απείχε άπό μάς ή βασιλεία τών ουρανών. 'Αφού όμως ό Βασιλιάς τών ουρανών ήρθε και ευδόκησε νά ενωθει μέ μάς, έφτασε σ' όλους μας ή βασιλεία τών ουρανών.

57. 'Αφού είναι πιά κοντά μας ή βασιλεία τών ουρανών, μέ τήν συγκατάβαση του Θεοῦ Λόγου προς εμάς, άς μήν απομακρυνθούμε εμείς άπ' αυτήν, ζώντας αμετανόητοι. "Άς άποφύγομε μάλλον τήν αθλιότητα εκείνων πού ζουν στο σκοτάδι κάτω άπό τή σκιά του θανάτου"⁶⁹. "Άς άποκτήσομε τά έργα τής μετάνοιας, φρόνημα ταπεινό, κατάνυξη και πνευματικό πένθος, καρδιά γεμάτη πραότητα και νά διψά τή δικαιοσύνη, νά οικειοποιείται τήν καθαρότητα, νά είναι ειρηνική και ειρηνοποιός, νά υπομένει τά δεινά, νά ευχαριστείται μέ τους για χάρη τής αλήθειας και τής δικαιοσύνης διωγμούς, ζημίες, ύβρεις, συκοφαντίες και παθήματα. Γιατί ή βασιλεία τών ουρανών, ή μάλλον ό Βασιλιάς τών ουρανών —ώ ανέκφραστη μεγάλη δωρεά!— είναι μέσα μας"⁷⁰. Σ' Αυτόν όφείλομε νά προσκολλόμαστε πάντοτε μέ τά έργα τής μετάνοιας, αγαπώντας μέ όλη μας τή δύναμη Αυτόν πού τόσο μάς αγάπησε.

58. Τήν αγάπη προς τό Θεό τή συνιστούν ή απουσία τών παθών και ή αφθονία τών αρετών. Τό μίσος προς τά πονηρά, άπό τό οποίο προκύπτει ή απουσία τών παθών, άντείσάγει τον πόθο και τήν άπόκτηση τών αγαθών. Εκείνος πού είναι εραστής και άτοχος τών αγαθών, πώς νά μήν αγαπά ξεχωριστά τον αύτάγαθο Κύριο, τον μόνο χορηγό και φύλακα κάθε αγαθού, μέσα στον Όποίο μένει μέ έξοχο τρόπο ό Ίδιος και τον Όποιο έχει μέσα του μέ τήν αγάπη, σύμφωνα μέ τά λόγια του Αποστόλου: «Όποιος μένει στήν αγάπη, μένει μέσα στο Θεό και ό Θεός μέσα σ' αυτόν»⁷¹. Μπορεί κανείς νά δεί διτι όχι μόνον ή αγάπη προς τό Θεό γεννιέται άπό τις αρετές, αλλά και ότι οί αρετές γεννιούνται άπό τήν αγάπη. Γι' αυτό και ό Κύριος στο Ευαγγέλιο, άλλοτε λέει: «Όποιος κρατάει τις εντολές μου και τις τηρεί, αυτός είναι πού μέ αγαπά»⁷², και άλλοτε: «Όποιος μέ αγαπά, θά τηρήσει τις εντολές μου»⁷³. Άλλά ούτε τά έργα τών αρετών είναι αξιέπαινα και ωφέλιμα σ' εκείνους πού τά έκτελοῦν χωρίς αγάπη, ούτε πάλι κι ή αγάπη χωρίς τά έρ-

68. Ματθ. 4, 17.

70. Λουκ. 17, 21.

72. Ίω. 14, 21.

69. Λουκ. 1, 79.

71. Α' Ίω. 4, 16.

73. Ίω. 14, 23.

γα. Τό πρώτο τό φανερώνει με πολλά ό Παῦλος, γράφοντας προς τους Κορινθίους: «Αν κάνω αυτά και αυτά, αλλά δεν έχω αγάπη, δέν ωφελούμαι καθόλου»⁷⁴. τό δεύτερο πάλι, ό εξαιρετικά αγαπημένος από τό Χριστό μαθητής, λέγοντας: «Νά μήν αγαπάμε μέ λόγια, μήτε μέ τή γλώσσα, αλλά έμπρακτα κι αληθινά»⁷⁵.

59. Ό υπέρτατος και προσκυνητός Πατέρας, είναι Πατέρας τής αύτοαλήθειας, δηλαδή τού μονογενούς Υιού. "Έχει και Πνεύμα τής αλήθειας, τό Πνεύμα τό Άγιο, καθώς προδήλωσε ό λόγος τής αλήθειας. Εκείνοι λοιπόν πού Τον προσκυνούν και Τον πιστεύουν μέ τό Πνεύμα και τον Υίο και επειδή δέχονται την ενέργεια τού Πνεύματος και τού Υιού —γιατί λέει ό Απόστολος: «Είναι τό Πνεύμα, μέ τό όποιο προσκυνούμε και προσευχόμαστε»⁷⁶. και: «Κανείς δέν έρχεται προς τον Πατέρα, παρά μέσω έμου»⁷⁷, λέει ό Μονογενής Υιός τού Θεού—, εκείνοι λοιπόν πού προσκυνούν έτσι τον υπέρτατο Πατέρα μέ τό Πνεύμα και τήν Αλήθεια (τον Υίο), αυτοί είναι οί αληθινό προσκυνητές Του⁷⁸.

60. Ό Θεός είναι Πνεύμα και όσοι Τον προσκυνούν, πρέπει νά Τον προσκυνούν μέ τό Πνεύμα και τήν Αλήθεια⁷⁹, δηλαδή νά εννοούν άσωμάτως τον Ασώματο. Γιατί έτσι πράγματι θά Τον δουν παντού μέ τό Πνεύμα και τήν Αλήθεια Του. Ό Θεός ως πνεύμα είναι ασώματος, και κάτι ασώματο δέ βρίσκεται σέ έναν ορισμένο τόπο, ούτε περικλείεται σέ τοπικά δρια. Επομένως όποιος λέει ότι σέ ορισμένο τόπο τού ούρανοῦ ή τής γής πρέπει νά προσκυνείται ό Θεός, δέ λέει αλήθεια, ούτε ή προσκύνηση του είναι αληθινή. Γιατί ό Θεός, ως ασώματος δέν είναι πουθενά, ως Θεός όμως είναι παντού —επειδή άν υπάρχει βουνό ή τόπος ή κτίση, δπου νά μήν υπάρχει ό Θεός, τότε φτάνομε στο νά περιορίζεται κάπου. Είναι λοιπόν παντού, γιατί είναι απεριόριστος. Πώς λοιπόν είναι παντού; Ώς περιεχόμενος όχι από μέρος, αλλά από τό πάν; "Οχι βέβαια. Γιατί τότε θά είναι πάλι σώμα. "Αρα, επειδή συνέχει και περιέχει τό πάν, Αυτός είναι μέσα στον εαυτό Του, παντού και πέρα από τό πάν, και προσκυνείται από τούς αληθινούς προσκυνητές Του μέ τό Πνεύμα και τήν Αλήθεια Του⁷⁸.

61. Ό "Άγγελος και ή ψυχή, επειδή είναι ασώματα, δέν είναι σέ ορισμένο τόπο, δέν είναι όμως και παντού. Γιατί δέ συνέχουν τό πάν, αλλά και αυτά έχουν ανάγκη από Αυτόν πού τά συνέχει. "Αρα και αυτά βρίσκονται μέσα σ' Εκείνον πού συνέχει και περιέχει τό πάν και οριοθετούνται κατάλληλα από Αυτόν. Η ψυχή τώρα, πού συνέχει τό σώμα για τό οποίο δημιουργήθηκε, είναι παντού στο σώμα, όχι όμως σαν σέ τόπο, ούτε ως περιεχόμενη σ' αυτό, αλλά επειδή συνέχει και περιέχει και ζωοποιεί τό σώμα, έχοντας και σ' αυτό τό θέμα τό "κατ' εικόνα Θεοῦ".

74. Α Κορ. 13, 3.

76. Ρωμ. 8, 26.

78. Ίω. 4, 23.

75. Α Ίω. 3, 18.

77. Ίω. 14, 6.

79. Ίω. 4, 24.

62. Ὁ ἄνθρωπος δημιουργήθηκε κατ' εἰκόνα Θεοῦ περισσότερο ἅπ' ἄλλοι "Ἄγγελοι, ὄχι μόνο γιατί ἔχει μέσα του συνεκτική και ζωοποιό δύναμη, ἀλλά και γιατί ἔχει τή δύναμη νά ἀρχει. Γιατί υπάρχει στή φύση τῆς ψυχῆς μας ἀπό τή μιὰ τό ηγεμονικό και αρχηγικό (ό νοῦς), κι ἀπό τήν ἄλλη τό φύσει δουλικό και υπήκοο, δηλαδή ἡ θέληση, ἡ ὄρεξη, ἡ αἴσθηση, και γενικά ὅσα δημιουργήθηκαν ἀπό τό Θεό μαζί με τό νοῦ γιά νά τον συνοδεύουν. "Ἄν κι εμεῖς, ἀπό αμαρτωλή διάθεση, ἀφηνιάζομε σε μερικά ὄχι μόνο ἐναντίον τοῦ Παντοκράτορα Θεοῦ, ἀλλά και ἐναντίον τοῦ ἔμφυτου σέ μάς αυτοκράτορα (νοῦ). Ὁ Θεός λοιπόν, ἐπειδή μάς ἔδωσε τή δύναμη νά ἀρχομε, μάς ἔδωσε και τήν ἐξουσία ὅλης τῆς γῆς⁸⁰. Οἱ "Ἄγγελοι δέν ἔχουν ἐνωμένο και σώμα, γιά νά εἶναι ὑποταγμένο στο νοῦ. "Ὅσοι τώρα ἄγγελοι ἔχουν πέσει, ἔχουν τή νοερή θέληση πάντοτε πονηρή, ἐνώ οἱ ἀγαθοί, συνεχῶς ἀγαθή, ὥστε νά μήν ἔχει ἀνάγκη ἀπό κυβερνήτη. Τήν ἐπίγεια ἐξουσία, ὁ μεν πονηρός δέν τήν εἶχε, ἀλλά τήν ἀρπαξε, κι ἅπ' αὐτό γίνεται φανερό ὅτι δέ δημιουργήθηκε ἀρχων τῆς γῆς· οἱ δέ ἀγαθοί "Ἄγγελοι διατάχθηκαν ἀπό τον Παντοκράτορα νά ἐπιτηροῦν τά σχετικά μέ αὐτήν μετά τή δική μας ἐκπτώση και τήν ἐξαίτιας της καθαίρεση ἀπό τήν ἀξία μας, ἄν κι ὄχι ολοκληρωτικά, ἀπό φιλάνθρωπία τοῦ Θεοῦ. Γιατί, ὅπως γράφει ὁ Μωυσῆς στήν Ὠδή του⁸¹, ὁ Θεός καθόρισε τις περιοχές τῶν Ἀγγέλων ὅταν διαμέριζε τά ἔθνη. Ὁ διαμερισμός αὐτός ἐγένε μετὰ τον Κάιν και τον Σήθ. Κι οἱ ἀπόγονοι τοῦ Κάιν ονομάστηκαν ἄνθρωποι, ἐνώ οἱ ἀπόγονοι τοῦ Σήθ, υἱοί Θεοῦ. Ἐγώ νομίζω ὅτι ὁ Θεός διαμέρισε ἐτσι ἀπό τότε τις ονομασίες αὐτές, ἀναγγέλλοντας ἐκ τῶν προτέρων τό γένος, ἀπό τό ὅποιο ἐμελλε νά σαρκωθεῖ ὁ Μονογενῆς Γιός Ιου.

63. Μπορεῖ ἀκόμη νά πεί κανεῖς ὅτι, μαζί μέ πολλά ἄλλα, και τό τριαδικό τῆς γνώσεως μας δείχνει ὅτι εμεῖς περισσότερο παρά οἱ "Ἄγγελοι εἴμαστε κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ* ὄχι μόνο ἐπειδή εἶναι τριαδικό, ἀλλά και γιατί συμπεριλαμβάνει ὅλα τά εἶδη τῆς γνώσεως. Μόνο εμεῖς δηλαδή ἅπ' ὅλα τά κτίσματα, κοντά στο νοερό και τό λογικό, ἔχομε και τό αἰσθητικό. Αὐτό, ἐνωμένο ἐκ φύσεως μέ τό λογικό, ἐφεύρε τό ἀπεριόριστο πλήθος τῶν τεχνῶν και ἐπιστημῶν και γνώσεων. Νά καλλιεργεί τή γῆ, νά κτίζει και νά παράγει πράγματα πού δέν υπήρχαν — ὄχι βέβαια ἀπό τό μηδέν, γιατί αὐτό μόνο ὁ Θεός τό μπορεῖ. Γιατί δέ γίνεται σχεδόν τίποτε, οὔτε καταστρέφεται ἀπό ὅσα κάνει ὁ Θεός· μόνο τό καθένα, μετὰ ἀπό δική μας ἐπέμβαση μέ κάτι ἄλλο, ἐρχεται σ' ἄλλη μορφή. Ἐπιπλέον, μόνο στους ἀνθρώπους ἔδωσε ὁ Θεός τό νά γίνεται ὁ ἀόρατος λόγος τοῦ νοῦ αἰσθητός μέ τήν ἀκοή, διαδιδόμενος μέ τον αἆρα, ἀλλά ἀκόμη και νά καταγράφεται σωματικά και νά βλέπεται μέσω τοῦ σώματος. Μέ αὐτό ὁ Θεός μάς οδηγεῖ προς τήν πίστη στήν κα-

80. Γεν. 1, 28.

81. Δευτ. 32, 8.

τά σάρκα έλευση και φανέρωση τοῦ υπέρτατου Λόγου. Τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτά δεν υπάρχει στους Αγγέλους.

64. 'Αλλά ἂν κι ἔχομε τό "κατ' εικόνα" περισσότερο ἀπό τους Αγγέλους μέχρι τώρα, υστερούμε ωστόσο πολύ ὡς προς τό "καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ"⁸², και μάλιστα τώρα, ἀπό τούς αγαθοὺς Αγγέλους. Και γιά νά αφήσω κατά μέρος τώρα τά ἄλλα, ἡ τελείωση τοῦ νά εἴμαστε καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ γίνεται ἀπό τήν ἐκ Θεοῦ θεία ἔλλαμψη. Αὐτή τή στεροῦνται οἱ πονηροὶ ἄγγελοι, γι' αὐτό κι εἶναι βυθισμένοι στο σκοτάδι, ἐνῶ τήν ἔχουν πλούσια οἱ θεῖοι νόες, γι' αὐτό και ονομάζονται δεύτερα φῶτα και απορροές (ξεχειλίσματα) τοῦ Πρώτου Φωτός· αὐτά νομίζω κανεῖς δέν τά αγνοεῖ ἀπ' ὅσους μελετοῦν τις θεόπνευστες Γραφές με επιμέλεια και φρόνηση. 'Απ' αὐτό, οἱ αγαθοὶ "Αγγελοι ἔχουν και τή γνώση τῶν αισθητῶν. Δέν τά αντιλαμβάνονται βέβαια μέ τή φυσική δύναμη τῶν αισθήσεων, ἀλλά τά γνωρίζουν με θεοειδή δύναμη, ἀπό τήν ὅποια κανένα ἀπό τά οπωσδήποτε παρόντα ἢ παρελθόντα ἢ μέλλοντα δέν μπορεῖ νά κρυφτεῖ.

65. Εκείνοι πού μετέχουν σ' αὐτή τήν ἔλλαμψη, τήν ἔχουν σέ ἓνα βαθμό, κι ἀνάλογα μέ τό βαθμό αὐτό ἔχουν και τή γνώση τῶν ὄντων. "Ὅτι και οἱ "Αγγελοι μετέχουν σ' αὐτή τήν ἔλλαμψη και διτι εἶναι ἀκτιστη και διτι δέν ταυτίζεται μέ τή θεία οὐσία, τό γνωρίζουν ὅλοι ὅσοι μελετοῦν μέ επιμέλεια τούς θεόσοφους Αποστόλους και Θεολόγους. "Ὅσοι ὅμως φρονοῦν τ' ἀντίθετα, βλασημοῦν σχετικά μ' αὐτή και διατείνονται διτι εἶναι ἡ κτίσμα ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ· κι δταν τή θεωροῦν κτίσμα, δέν παραδέχονται διτι αὐτή εἶναι φῶς τῶν Αγγέλων. Γι' αὐτό ἄς ἀνατρέξομε στον θεοφάντορα Αρεοπαγίτη, ὁ ὅποιος μέ λίγα λόγια ξεκαθαρίζει και τά τρία αὐτά. Αὐτός λέει διτι οἱ θεῖοι νόες κινοῦνται κυκλικά και ἐνώνονται μέ τις ἀναρχες και ατελεῦτητες ἔλλαμψεις τοῦ καλοῦ και αγαθοῦ. "Ὅτι ὡς θεῖους νόες ἐννοεῖ τούς αγαθοὺς Αγγέλους, εἶναι σ' ὅλους φανερό. Αναφέροντας τις ἔλλαμψεις αὐτές στον πληθυντικό ἀριθμό, τις διέστειλε ἀπό τήν οὐσία τοῦ Θεοῦ, γιατί αὐτή εἶναι μία και ολότελα ἀδιαίρετη. Κι ἀφοῦ τις ονόμασε ἀναρχες και ατελεῦτητες, τί ἄλλο, παρά ὡς ἀκτιστες μας τις παρουσίασε;

66. 'Από αὐτή τή θεία ἔλλαμψη και λαμπρότητα, βλέποντας τή φύση μας γυμνωμένη μέ τήν παράβαση, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, τή συμπόνεσε γιά τήν ἀσχημοσύνη της, και ἀφοῦ τήν πήρε ἐπάνω Του ἀπό τή μεγάλη Του ευσπλαχνία, τήν ἔδειξε πάλι πάνω στο Θαβώρ ντυμένη λαμπρότερα στους τρεῖς ἐκλεκτοὺς μαθητές Του⁸³. Παρουσίασε δηλαδή τί ἤμαστε κάποτε και ποιοι θά εἴμαστε δι' Αὐτοῦ στον μέλλοντα αἰῶνα, ἂν προτιμήσομε ἐδῶ νά ζήσομε κατά τό θέλημα Του, ὅπως λέει και ὁ χρυσός στή γλώσσα Ἰωάννης.

67. Σ' αὐτή τή θεία ἔλλαμψη και λαμπρότητα μετείχε και ὁ 'Αδάμ πρὶν ἀπό τήν παράβαση, σάν νά φοροῦσε πράγματι στολή δόξας. Κι ἔτσι δέν

82. Γεν. 1, 26.

83. Ματθ. 17, 1-2.

ήταν γυμνός, αλλά ήταν ασύγκριτα πιο στολισμένος κι από εκείνους πού τώρα φορούν τά στέμματα τά στολισμένα μέ πολύ χρυσό και λαμπερά πετράδια. Αυτή τή θεία έλλαμψη και χάρη ό Μέγας Παύλος τήν αποκαλεί ουράνια κατοικία μας, λέγοντας: «ΓΓ αυτό στενάζομε, ποθώντας νά ντυθούμε τήν ουράνια κατοικία μας· κι άν τή φορέσομε, δέ θά βρεθούμε γυμνοί»⁸⁴. Τον αρραβώνα αυτής τής θείας έλλάμψως και τοῦ ενδύματος της, έλαβε ό Παύλος από τό Θεό, όταν πήγαινε από τήν Ιερουσαλήμ στή Δαμασκό⁸⁵. Και γιά νά πώ σύμφωνα μέ τον Γρηγόριο, τον όνομα και πράγμα Θεολόγο, πριν καθαρθεί από τούς διωγμούς ήρθε σ' επαφή μέ τον Διωκόμενο, ή μάλλον μέ μιά μικρή ακτίνα τοῦ μεγάλου Φωτός.

68. Ἡ θεία Τπερουσιότητα ποτέ δέν ονομάζεται στον πληθυντικό. "Όχι όμως και ή θεία και άκτιστη χάρη και ενέργεια τοῦ Θεοῦ, πού διαιρείται αδιαιρέτως, όπως ή ακτίνα τοῦ ἡλίου, ή οποία και θερμαίνει και φωτίζει και ζωοποιεῖ και δίνει αύξηση και μεταδίδει στους φωτιζόμενους τήν λαμπρότητα της και φαίνεται στά μάτια όσων βλέπουν. "Όμοια λοιπόν μέ τήν ἡλιακή ακτίνα — άν και είναι αμυδρή αυτή ή εικόνα—, και ή θεία ενέργεια τοῦ Θεοῦ, δέν ονομάζεται μόνο μία, αλλά και πολλές από τούς Θεολόγους. Γιά παράδειγμα, ό Μέγας Βασίλειος λέει τά εξής: «Ποιες είναι οί ενέργειες τοῦ Πνεύματος; Ανέκφραστες σε μέγεθος, αναρίθμητες σέ πλήθος. Γιατί πώς θά νοήσομε τά πέραν τών αιώνων; Ποιες ἦσαν οί ενέργειες Του πριν από τή νοητή κτίση; Πριν λοιπόν από τή νοητή κτίση και πέραν τών αιώνων (γιατί και οί αιώνες είναι νοητά κτίσματα), κανείς δέν εἶπε ποτέ κτιστό, ούτε σκέφτηκε. "Ακτιστες λοιπόν είναι οί δυνάμεις και οί ενέργειες τοῦ θείου Πνεύματος, άν και αναφέρονται πολλές από τούς Θεολόγους, και διαστέλλονται άμερίστως από τή μία και εντελώς άμερίστη ουσία τοῦ Πνεύματος».

69. Ἡ άκτιστη ενέργεια τοῦ Θεοῦ, ή οποία μερίζεται άμερίστως, αναφέρεται και στον πληθυντικό από τούς Θεολόγους, όπως πιο πάνω φάνηκε καθαρά από τον Μέγα Βασίλειο. Ἐφοῦ λοιπόν και ή θεία και θεοποιός έλλαμψη και χάρη δέν είναι ουσία, αλλά ενέργεια τοῦ Θεοῦ, γΓ αυτό δέν παρουσιάζεται μόνο χρονικά, αλλά και σέ πλήθος μορφών, καθώς χορηγείται στον καθένα ανάλογα μέ τήν κατάσταση του. Και ανάλογα μέ τήν καταλληλότητα αυτών πού τή δέχονται, μεταδίδει σ' αυτούς περισσότερο ή λιγότερο τή θεοποιό λαμπρότητα.

70. Αυτές οί ενέργειες είναι επτά κατά τον προφήτη Ἡσαΐά. Και στά εβραϊκά ό αριθμός επτά σημαίνει "πολλά". Λέει δηλαδή: «Από τή ρίζα τοῦ Ἰεσσαί θά βλαστήσει μία ράβδος κι από αυτή θά βγει ένα άνθος, πάνω στο όποιο θά επαναπαυτούν επτά πνεύματα· τά πνεύματα τής σοφίας, τής συνέσεως, τής γνώσεως, τής ευσέβειας, τής βουλής, τής ισχύος, τοῦ φόβου»⁸⁶. Αυτά τά επτά πνεύματα, όσοι έχουν αιρετικές πεποιθήσεις, διατείνονται

84. Β' Κορ. 5, 2-3.

85. Πράξ. 9, 3-4.

86. Ἡσ. 11, 1-3.

στον παραλογισμό τους πώς είναι χτιστά. Αυτούς και μ' εκείνα πού προσθέσαμε στους εκτενείς αντιρρητικούς προς αυτούς λόγους μας, τούς ελέγξαμε για πάντα. 'Αλλά και ο Γρηγόριος ο Θεολόγος, αναφερόμενος στις θείες αυτές ενέργειες τοῦ Πνεύματος, λέει ότι ο Ησαΐας αρέσκειται τις ενέργειες τοῦ Πνεύματος νά τις ονομάζει πνεύματα. 'Αλλά κι ο Ίδιος ο Ησαΐας, ο πιο μεγαλόφωνος από τούς Προφήτες, δεν έδειξε μόνο καθαρά, μέ τον αριθμό επτά, τή διαφορά τών θείων αυτών ενεργειών προς τή θεία ουσία, αλλά και φανέρωσε ότι αυτές είναι άκτιστες, μέ τό νά χρησιμοποιήσει τό ρήμα "θά επαναπαυτούν". Τό ρήμα αυτό δηλώνει ύπεροχικό αξίωμα. Εκείνα λοιπόν πού επαναπαύονται πάνω στο σώμα πού ο Κύριος προσέλαβε από τήν ανθρώπινη φύση, πώς είναι δυνατό νά είναι κτίσματα;

71. Ο Κύριος μας Ιησούς Χριστός έβγαζε τά δαιμόνια "μέ δάκτυλο Θεού" κατά τό Λουκά⁸⁷, και "μέ Πνεύμα Θεού" κατά τό Ματθαίο⁸⁸. Δάκτυλος Θεού, λέει ο Μέγας Βασίλειος, είναι μία από τις ενέργειες τοῦ Πνεύματος. "Αν λοιπόν ή μία άπ' αυτές τις ενέργειες είναι τό "Άγιο Πνεύμα, είναι οπωσδήποτε και οι άλλες, δπως ο ίδιος μάς δίδαξε και τοῦτο. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι πρόκειται για πολλούς θεούς ή πολλά Πνεύματα. Αυτά είναι προβολές και φανερώσεις και ενέργειες φυσικές τοῦ ενός Πνεύματος και σέ κάθε μία είναι "Ένα εκείνο πού ενεργεί. Οι κακόδοξοι, λέγοντας ότι αυτά είναι κτίσματα, υποβιβάζουν έπταπλάσια σέ κτίσμα τό Πνεύμα τοῦ Θεοῦ. Άλλά άς ντραποῦν έπταπλάσια. Γιατί ο Προφήτης πού είπε γι' αυτά, ότι είναι επτά οφθαλμοί τοῦ Κυρίου πού επιβλέπουν σ' δλη τή γή⁸⁹, κι ο Ιωάννης πού γράφει στήν Αποκάλυψη: «Η χάρη και ή ειρήνη σ' εσάς από τό Θεό και από τά επτά πνεύματα πού είναι ενώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ και από τον Ιησού Αριστο» , φανερώνουν κασαρα στους πιστούς οτι αυτα είναι το "Άγιο Πνεῦμα.

72. Ο Θεός και Πατέρας, προαναγγέλλοντας μέσω τοῦ προφήτη Μιχαία τήν κατά σάρκα γέννηση τοῦ Μονογενοῦς και θέλοντας μαζί νά δείξει ότι ή θεότητα τοῦ Υιού είναι άναρχη, είπε: «Και αί έξοδοι αυτού άπ' αρχής έξ ήμερων αιώνος»⁹¹. Οι έξοδοι, δπως εξήγησαν οι Πατέρες, σημαίνουν τις ενέργειες τής Θεότητας. Αυτές είναι δυνάμεις και ενέργειες τοῦ Πατέρα και τοῦ Υιοῦ και τοῦ Αγίου Πνεύματος, τις οποίες ανακηρύττουν κτιστές, εκείνοι πού ασπάζονται και υποστηρίζουν μέ πάθος τις απόψεις τών κακοδόξων. Άλλ' άς βάλουν μυαλό έστω και άργά και άς εννοήσουν, ποιος είναι Αυτός πού υπάρχει "άπ' αρχής"; Ποιος είναι Αυτός, προς τον οποίο λέει ο Δαβίδ: «Υπάρχεις Έσύ από τον αιώνα — πού σημαίνει τό ίδιο μέ τό "έξ ήμερων αιώνος" — κι ως τον αιώνα»⁹². Κι άς εξετάσουν μέ σύνεση, άν θέλουν, διτι ο Θεός πού είπε μέσω τοῦ Προφήτη διτι αυτές οι "έξοδοι" είναι "άπ' αρχής",

87. Λουκ. 11, 20.

89. Ζαχ. 4, 10.

91. Μιχ. 5, 1.

88. Ματθ. 12, 28.

90. Άποκ. 1, 4-5.

92. Γαλμ. 89, 2.

δέν είπε διόλου διτι έγιναν ή κατασκευάστηκαν ή δημιουργήθηκαν. Και ό Μέγας Βασίλειος, ό όποιος θεολογεί μέ Πνεῦμα Θεοῦ, δέν είπε διτι έγιναν, αλλά διτι υπήρχαν οί ενέργειες τοῦ Πνεύματος πριν από τή νοητή κτίση και πέρα από τούς αιώνες. Μόνο λοιπόν ό Θεός είναι προαιώνια ενεργής και παντοδύναμος, επειδή έχει και προαιώνιες δυνάμεις και ενέργειες.

73. Ισχυρίζονται επίσης, σέ φανερή αντίθεση μέ τούς Αγίους, οί αρχηγοί τής αντίθετης γνώμης, διτι τό άκτιστο είναι ένα, ή θεία φύση. "Ό,τι διαφέρει κάπως από αυτήν, είναι οπωσδήποτε κτιστό. Και έτσι κάνουν κτίσμα και τον Πατέρα και τον Υίο και τό "Άγιο Πνεῦμα. Γιατί και τών Τριών ή ενέργεια είναι μία και ή αυτή· και όποιου ή ενέργεια είναι κτιστή, δέν είναι ό ίδιος άκτιστος. ΓΓ αυτό, κτίσμα δέν είναι ή ενέργεια τοῦ Θεοῦ — άπαγε —, αλλά τό αποτέλεσμα πού προκύπτει από αυτή. ΓΓ αυτό και ό θεσπέσιος Δαμασκηνός δίδαξε διτι οί διάφορες ενέργειες τής θείας φύσεως είναι ουσιώδεις, δηλαδή φυσικές κινήσεις της. Κι άφοῦ τό νά ποιεί είναι ιδίωμα τής θείας ενέργειας —είπε ό ιερός Κύριλλος— πώς αυτή είναι ποίημα; Έκτος άν είναι ενέργημα άλλης ενέργειας, και εκείνη πάλι άλλης, και προχωρούμε έτσι στο άπειρο, αναζητώντας και κηρύττοντας αδιάκοπα τήν άκτιστη ενέργεια.

74. Ή θεία ουσία και ή θεία ενέργεια είναι αχώριστα παρούσες παντού και ή θεία ενέργεια είναι χωρητή και σ' έμας τούς κτιστούς, γιατί, κατά τούς Θεολόγους, μερίζεται άμερίστως, ενώ ή θεία ουσία μένει κατ' αυτούς τελείως αμέριστη. ΓΓ αυτό και ό Χρυσόστομος, αφού είπε ότι «ή ρανίδα τής χάρης γέμισε τά πάντα μέ τή γνώση· μέ αυτήν γίνονταν τά θαύματα, συγχωρούνταν τά αμαρτήματα» κι έδειξε έτσι διτι ή ρανίδα τής χάρης είναι άκτιστη, σπεύδει κατόπιν νά δείξει ότι είναι ενέργεια κι όχι ουσία· νά δείξει ακόμη και τή διαφορά τής θείας ενέργειας από τή θεία ουσία και τήν υπόσταση τοῦ Πνεύματος, και προσθέτει:- «Αναφέρομαι στο μέρος τής ενέργειας». Ό Παράκλητος βέβαια δέ μερίζεται. "Αρα λοιπόν είναι χωρητή στον καθένα μας ή θεία χάρη και ή ενέργεια, γιατί αυτή μερίζεται άμερίστως. Ή ουσία όμως τοῦ Θεοῦ, άφοῦ είναι τελείως αμέριστη από τή φύση της, πώς μπορεί νά είναι χωρητή σέ οποιοδήποτε κτίσμα;

75. Τρία είναι αυτά πού έχει ό Θεός: ή ουσία, ή ενέργεια και ή τριάδα τών θείων Υποστάσεων. "Ας δοῦμε τήν περίπτωση όσων αξιώθηκαν νά ένωθοῦν μέ τό Θεό ώστε νά είναι ένα πνεῦμα μαζί Του, σύμφωνα μέ τό λόγο τοῦ Μεγάλου Παύλου: «"Όποιος ενώνεται μέ τον Κύριο, είναι ένα πνεῦμα μ' Αυτόν»⁹³. Επειδή λοιπόν πιο πάνω αποδείχθηκε ότι οί άξιοι δέν ενώνονται κατά τήν ουσία μέ τό Θεό, κι επειδή δλοι οί Θεολόγοι μαρτυρούν διτι ό Θεός είναι άμέθεκτος κατά τήν ουσία Του, κι επειδή ή υποστατική ένωση τοῦ ανθρώπου μέ τό Θεό έγινε αποκλειστικά στον Θεάνθρωπο Λόγο, άπο-

93. Α' Κορ. 6, 17.

μένει διτι όσοι αξιώθηκαν να ένωθοῦν με τό Θεό, ενώνονται κατά τήν ενέργεια, και οτι τό πνεῦμα, σύμφωνα μέ τό όποιο γίνεται ένα μέ τό Θεό όποιος ενώνεται μέ Αυτόν, είναι και ονομάζεται ή άκτιστη ενέργεια τοῦ Πνεύματος, και όχι ή ουσία τοῦ Θεού, κι άς δυσαρεστούνται οι αντίθετοι. 'Αφοῦ και ό Θεός, στήν προφητεία τοῦ 'Ιωήλ⁹⁴, δεν είπε «θά εκχύσω τό Πνεῦμα μου», αλλά «θά εκχύσω από τό Πνεῦμα μου σ' όσους πιστεύουν».

76. Μέ νεύμα τοῦ Θεοῦ κινούνταν και ό Μωυσης και ό Δαβίδ και όσοι μέ τήν αποβολή τών σαρκικών ιδιωμάτων έγιναν δεκτικοί τής θείας ενέργειας και ζωντανές εικόνες τοῦ Χριστοῦ. "Η μάλλον έγιναν τό ίδιο μέ τό Χριστό κι όχι ένα άπλό άπεικόνισμα. Και ή καθαρότητα τοῦ Χριστοῦ και τών Αγίων είναι μία. "Οπως ψάλλει κι ό ένθεος Ψαλμωδός: «'Η λαμπρότητα τοῦ Θεού είναι επάνω μας»⁹⁵. Γιατί, κατά τον Μέγα Βασίλειο, οί πνευματοφόρες ψυχές πού δέχθηκαν τήν έλλαμψη τοῦ Πνεύματος, και οί ίδιες γίνονται πνευματικές, και σε άλλους μεταδίδουν τή χάρη. Από αυτό προέρχεται ή πρόγνωση τών μελλόντων, ή γνώση τών μυστηρίων, ή κατανόηση τών κρυπτών, τά ποικίλα χαρίσματα, ή ουράνια πολιτεία, ό χορός μαζί μέ τούς Αγγέλους, ή ατελείωτη ευφροσύνη, ή ένθεη διαμονή, ή ομοίωση μέ τό Θεό, και τέλος ή θέωση, πού είναι τό ακρότατο πού μπορεί νά επιθυμήσει κανείς.

77. Σ' αυτή τή χάρη και τή λαμπρότητα και τήν ένωση μέ τό Θεό, οί "Αγγελοι πλεονεκτούν από τούς ανθρώπους. Γι' αυτό και είναι δευτερες λαμπρότητες, λειτουργοί τής άνω Λαμπρότητας. Ακόμη οί νοερές δυνάμεις και τά λειτουργικά πνεύματα είναι φώτα δεύτερα, απαυγάσματα τοῦ Πρώτου Φωτός, και πρώτη φωτεινή φύση μετά τήν Πρώτη, γιατί φωτίζονται από εκεί. 'Ο "Αγγελος είναι δεύτερο φώς, απορροή ή μέθεξη τοῦ πρώτου Φωτός. Μέ τήν κυκλική τους κίνηση, οί θείοι νόες ενώνονται μέ τις άναρχες και ατελείωτες έλλάμψεις τοῦ καλοῦ και αγαθοῦ. Γιατί γιά τούς αιώνιους, φώς είναι ό ίδιος ό Θεός και τίποτ' άλλο. Και δι,τι είναι γιά τά αισθητά ό ήλιος, αυτό είναι γιά τά νοητά ό Θεός. Αυτός είναι τό πρώτο και υπέρτατο Φώς πού φωτίζει όλη τή λογική φύση. Και όπως λέει ό Χρυσόστομος, άν ακούσεις τον Προφήτη νά λέει «Είδα τον Κύριο νά κάθεται σέ θρόνο»⁹⁶, μή νομίσεις ότι είδε τήν ουσία τοῦ Θεοῦ, αλλά μία εικόνα Του συγκαταβατική· κι αυτήν, πιο αμυδρά άπ' δι,τι τή βλέπουν οί ουράνιες Δυνάμεις.

78. Κάθε φύση είναι πολύ μακριά και τελείως ξένη από τή θεία φύση. Γιατί άν ό Θεός είναι φύση, τά άλλα δέν είναι φύση. Κι άν τά άλλα, είναι τό καθένα φύση, Εκείνος δέν είναι φύση. "Οπως επίσης δέν είναι ούτε δν, άν τά άλλα είναι όντα. Άν πάλι Εκείνος είναι "Ων, τά άλλα δέν είναι όντα. Αυτό θά δεῖς νά ισχύει και γιά τή σοφία και τήν αγαθότητα και γενικά γιά όλα τά γύρω από τό Θεό ή σχετικά μέ τό Θεό λεγόμενα, όταν θεολογήσεις ορθά και

94. 'Ιωήλ 3, 1· Πράξ. 2, 17.

95. Ψαλμ. 89, 17.

96. 'Ησ. 6, 1.

σύμφωνα με τούς Άγιους. Τώρα, είναι και λέγεται φύση δλων τών δντων ό Θεός, γιατί δλα Τον μετέχουν, και από τή μέθεξη αυτή υπάρχουν. Δέν εννοώ βέβαια μέθεξη τής ουσίας Του — άπαγε —, αλλά τής ενέργειας Του. "Ετσι λοιπόν ό Θεός είναι ή οντότητα τών δντων, και είδος (μορφή) στά είδη, ως αρχικό είδος, και σοφία για δσους αποκτούν σοφία, και γενικά είναι τά πάντα για δλα. Χωρίς βέβαια νά είναι φύση, γιατί είναι πάνω από κάθε φύση· χωρίς νά είναι δν, γιατί είναι πάνω από όλα τά όντα· χωρίς νά είναι ούτε νά έχει είδος (μορφή), γιατί είναι πάνω από κάθε είδος. Πώς λοιπόν εμείς θά πλησιάσομε τό Θεό; "Αραγε πλησιάζοντας τή φύση Του; Άλλά κανένα κτίσμα δέν έχει ούτε θά έχει κοινωνία ή εγγύτητα προς τήν υπέρτατη φύση. "Αν λοιπόν κανείς πλησίασε τό Θεό, οπωσδήποτε πλησίασε τήν ενέργεια Του. Μέ ποιο τρόπο; Μετέχοντας σ' αυτήν μέ τρόπο φυσικό; Άλλ' αυτό είναι κοινό σέ δλα τά κτίσματα. Επομένως πλησιάζει κανείς ή απομακρύνεται από τό Θεό όχι μέ τά φυσικά του προσόντα, αλλά μέ δσα κάνει μέ τήν προαίρεση του. Και ή προαίρεση είναι ιδίωμα μόνο τών λογικών όντων. Αυτά λοιπόν μονάχα από δλα τά άλλα απομακρύνονται ή πλησιάζουν τό Θεό· πλησιάζουν μέ τήν αρετή ή απομακρύνονται μέ τήν κακία. Αυτά μονάχα λοιπόν είναι δεκτικά αθλιότητας ή μακαριότητας. Εμείς όμως άς σπεύσομε νά έπιτύχομε τή μακαριότητα.

79. Τά διάφορα κτίσματα συγκρινόμενα μεταξύ τους, άλλα λέγονται οικεία τοῦ Θεοῦ κατά τή φύση και άλλα ξένα. Οικείες τοῦ Θεοῦ είναι οί νοερές φύσεις πού μόνο μέ τό νοῦ μπορούν νά γίνουν αντιληπτές. Τελείως ξένες είναι οί φύσεις πού βρίσκονται στήν περιοχή τών αισθήσεων. Και ακόμη παραπέρα από αυτές είναι οί εντελώς άψυχες και ακίνητες. Σέ σύγκριση λοιπόν μεταξύ τους τά κτίσματα λέγονται οικεία κατά τή φύση μέ τό Θεό ή ξένα. Αυτά όμως καθαυτά κατά τή φύση είναι δλα ξένα προς τό Θεό. Γιατί είναι αδύνατο νά πούμε πόσο μακριά είναι ή νοερή φύση από τό Θεό, ή πόσο απέχει ή αίσθηση και τά αισθητά από τά νοερά. Άφοῦ λοιπόν είμαστε κατά τή φύση μας τόσο μακριά από τό Θεό, αλοίμονο σ' εμάς αν δέν Τον πλησιάσομε μέ αγαθή προαίρεση και μέ καλά έργα και τρόπους.

80. Ἡ ένθεη και κοινή γλώσσα τών ιερών Θεολόγων, ό θεοφόρος Δαμασκηνός, λέει στο δεύτερο από τά θεολογικά του κεφάλαια: «Εκείνος πού θέλει νά μιλάει ή νά ακούει περί Θεοῦ, πρέπει νά γνωρίζει σαφώς δι τή θεολογίας και τής θείας Οικονομίας δέν είναι ούτε δλα άρρητα, ούτε δλα ρητά* ούτε βέβαια δλα γνωστά, ούτε όλα άγνωστα. Γνωρίζομε ότι είναι πάνω από κάθε λόγο ακόμα και δσα από τά θεία επιτρέπουν τήν έκφραση τους μέ τό λόγο, γιατί κι αυτών τό νόημα υπερβαίνει τό λόγο. Δέν είναι έξω από τό λόγο από έλλειψη, αλλά είναι έξω από τό λόγο τό δικό μας, αυτόν πού έννοικεί μέσα μας και αυτόν πού εμείς οί ίδιοι κάνομε ν' ακούνε οί άλλοι. Γιατί ούτε ό ένας, ό προφορικός λόγος, μπορεί νά τά εξηγήσει και νά τά παραστή-

σει, ούτε ό άλλος, ό ένδιάθετος, μπορεί" πολυπραγμονώντας νά τά φτάσει μόνος του. Δεν πρέπει λοιπόν νά έπιτρέπομε στους εαυτούς μας νά λέμε τίποτε περί Θεοϋ, αλλά νά στρεφόμεστε στη διδασκαλία των Αγίων πού μιλούν γιά τά πνευματικά με τό φωτισμό τού Πνεύματος —και ειδικά όταν μας ζητούν λόγο οί αντίπαλοι».

81. Λέγεται ότι στην είσοδο της σχολής τού Πλάτωνα υπήρχε ή επιγραφή «Μηδεΐς εισίτω άγεωμέτρητος» (κανείς άγεωμέτρητος νά μήν εισέρχεται). Τελείως άγεωμέτρητος είναι εκείνος πού δέν μπορεί" νά διανοείται και νά διαλέγεται γιά τά αχώριστα ως χωρισμένα. Γιατί είναι αδύνατο νά υπάρχει πέρας χωρίς αυτό πού περατώνεται. Και όλη σχεδόν ή υπόθεση τής Γεωμετρίας είναι περί τών περάτων, τά οποία κάποτε και χωρίς τά περατούμενα ορίζονται και προβάλλονται, μέ τό νά χωρίζει ό νους τά αχώριστα (τό σχήμα από τήν ύλη). Εκείνος τώρα πού δέν έμαθε ακόμη νά χωρίζει μέ τό νου τό σώμα από τά σχετικά μέ τό σώμα, πώς θ' ακούσει γιά τή φύση καθεαυτή, ή οποία δέν είναι μόνο αχώριστη από τά φυσικά, υπάρχοντας μέσα σ' αυτά, αλλά ούτε και μπορεί νά υπάρξει χωρίς αυτά; Πώς θ' ακούσει γιά τά καθολικά ως καθολικά, πού είναι μέσα στά μερικά και αποχωρίζονται από αυτά μόνο μέ τό νου και τό λόγο, πού νοούνται πριν από τά πολλά και χωρίς τά πολλά δέν υπάρχουν στ' αλήθεια; Πώς θ' ακούσει γιά τά νοητά και νοερά; Πώς θ' ακούσει νά λέμε ότι ό καθένας μας έχει και νου και διανοήματα και ότι ό καθένας μας είναι ό νους τών διανοημάτων του; Πώς θ' ακούσει και δέ θά μας περιγελάσει και δέ θά μας διακόψει κατηγορώντας μας πώς λέμε ότι ό κάθε άνθρωπος έχει δύο και πολλούς νους; Κι εκείνος πού δέν μπορεί νά ακούει ή νά μιλάει γι' αυτά τά αδιαίρετα ως διαιρεμένα, πώς θά μπορέσει νά πεί ή νά διδαχτεί κάτι τέτοιο περί Θεοϋ; Για τό Θεό ισχύουν και λέγονται πολλές ενώσεις και διακρίσεις (διαίρεσεις) κατά τούς Θεολόγους. Άλλά οί ενώσεις είναι επικρατέστερες από τις διακρίσεις και προηγούνται* ούτε τις καταργούν, ούτε εμποδίζονται διόλου άπ' αυτές. Οί αντίθετοι λοιπόν, δέ δέχονται, ούτε μπορούν νά μάθουν τήν αδιαίρετη διαίρεση στο Θεό και τή διαιρεμένη ένωση, πού ακούνε νά λέμε σύμφωνα μέ τούς Αγίους, ότι δηλαδή ό Θεός κατά ένα μέρος είναι ακατάληπτος και κατά ένα μέρος καταληπτός, αλλά είναι "Ένας* είναι ακατάληπτος κατά τήν ουσία Του, καταληπτός από τά έργα Του, κατά τις θείες Του ενέργειες, δηλαδή τήν προαιώνια γιά μας θέληση Του, τήν προαιώνια πρόνοια Του γιά μας, τήν προαιώνια γιά μάς σοφία Του και, γιά νά πώ σύμφωνα μέ τον άγιο Μάξιμο, τήν άπειρη δύναμη και σοφία και αγαθότητα Του. Κι επειδή εμείς είπαμε ότι αυτά ισχύουν κατ' ανάγκην, τ' άκουσαν οί αντίθετοι και οί έπειτα όμοιοι τους και μας κατηγορούν ότι δεχόμεστε πολλούς θεούς και πολλά άχτιστα και ότι κάνομε τό Θεό σύνθετο. Γιατί αγνοούν ότι ό Θεός διαιρείται αδιαίρετα και ενώνεται διαιρεμένα, και παρά ταύτα ούτε πολλαπλασιασμό υφίσταται, ούτε σύνθεση.

82. Ὁ Μέγας Παῦλος, τό στόμα τοῦ Χριστοῦ, τό σκεῦος τῆς εκλογῆς⁹⁷, τό πιο περιφανές ὄχημα τοῦ θείου ονόματος, λέει: «Τά ἀόρατα τοῦ Θεοῦ, δηλαδή ἡ αἰώνια δύναμη Του καί ἡ θεϊότητά Του, βλέπονται ἀπό τό νοῦ μέσα ἀπό τά δημιουργήματα ἀπό τότε πού ἐγίνε ὁ κόσμος»⁹⁸. "Ἄρα λοιπόν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ βλέπεται ἀπό τό νοῦ μέσα ἀπό τά δημιουργήματα; Καθόλου βέβαια. Αυτό εἶναι παραφροσύνη τῶν κακοδόξων καί πιο πρὶν παράκρουση τοῦ Εὐνομίου. Γιατί καί αὐτός πρὶν ἀπό αὐτούς, ἀλλά ὅμοια μ' αὐτούς, γράφει στους λόγους του ὅτι ἀπό τά δημιουργήματα τίποτε ἄλλο δέ νοεῖται, παρά αὐτή ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ. Ὁ Απόστολος Παῦλος ὅμως, κάθῃ ἄλλο, παρά αὐτό διδάσκει. Ἐφοῦ δηλαδή δίδαξε προηγουμένως δι τὸ «τό γνωστό τοῦ Θεοῦ εἶναι φανερό»⁹⁹ καί ἀφοῦ ἔδειξε δι τὸ ὑπάρχει καί κάτι ἄλλο παραπάνω ἀπὸ αὐτό τό γνωστό τοῦ Θεοῦ, τό ὁποῖο ὁ "Ἰδιος φανέρωσε σ' ὄλους ὅσους ἔχουν νοῦ, κατόπιν πρόσθεσε: «γιατί τά ἀόρατα Αὐτοῦ βλέπονται ἀπὸ τό νοῦ μέσα ἀπὸ τά δημιουργήματα ἀπὸ τότε πού ἐγίνε ὁ κόσμος»⁹⁸. Καί τί εἶναι τό "γνωστό τοῦ Θεοῦ", θά μάθεις ὡς ἐξῆς. Οἱ θεοφόροι Πατέρες ἐξηγοῦν καί λένε ὅτι ὁ Θεός ἔχει κάτι ἀγνωστο, πού εἶναι ἡ οὐσία Του, καί κάτι γνωστό, πού εἶναι τά σχετικά μέ τὴν οὐσία, δηλαδή ἡ αγαθότητα, ἡ σοφία, ἡ δύναμη, ἡ θεϊότητα, δηλαδή ἡ μεγαλειότητα, τά ὁποῖα ὁ Παῦλος εἶπε ἀόρατα, ἀλλά νοούμενα μέσα ἀπὸ τά δημιουργήματα. Καί αὐτά πού νοοῦνται σχετικά μέ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ μέσα ἀπὸ τά δημιουργήματα, πῶς μπορεῖ νά εἶναι κτίσματα; Ἐπομένως ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία νοεῖται μέσα ἀπὸ τά κτίσματα Του, καί ἀκτιστή εἶναι, καί δέν εἶναι οὐσία. Γιατί, ὅπως εἶδαμε, δέν αναφέρεται μόνο στον ἐνικό, ἀλλά καί στον πληθυντικό.

83. Τά δημιουργήματα φανερώνουν τὴ σοφία, τὴν τέχνη καί τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, ὄχι ὁμως καί τὴν οὐσία Του, λέει ὁ Μέγας Βασίλειος, ἀντιλέγοντας στον Εὐνόμιο, πού ἰσχυριζόταν ὅτι ἀπὸ τά κτίσματα φανερώνεται ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ. "Ἄρα λοιπόν καί ἀκτιστή εἶναι ἡ ἐνέργεια πού φανερώνεται ἀπὸ τά κτίσματα τοῦ Θεοῦ, καί δέν εἶναι οὐσία. Καί ἐκεῖνοι πού πρεσβεύουν ὅτι δέ διαφέρει σέ τίποτε ἡ θεία οὐσία ἀπὸ τὴ θεία ἐνέργεια, εἶναι καθαρὰ Εὐνομιανοί.

84. Ὁρθά λοιπόν λέει στους ἀντιρρητικούς του λόγους ὁ Γρηγόριος Νύσσης, ἀδελφός τοῦ Μ. Βασιλείου καί κατὰ τὴ σάρκα καί κατὰ τὰ φρονήματα, ὅτι ἀφοῦ κατανοήσαμε τό κάλλος καί τό μέγεθος τῶν θαυμάτων τῆς φύσεως, ἀπ' αὐτά καί ἄλλα ὅμοια ἀντλούμε διάφορα νοήματα περὶ τοῦ Θεοῦ καί ἐκφράζομε καθένα ἀπὸ τά νοήματα αὐτά μέ ἰδιαίτερο ὄνομα. Ἀνάλογα δηλαδή μέ τό μέγεθος καί τὴν ὁμορφιά τῶν κτισμάτων νοεῖται ὁ Γενεσιουργός τους¹⁰⁰. Τον ὀνομάζομε Δημιουργό, ἐπειδὴ εἶναι ὁ Ποιητής τους· Δυνατό, γιατί εἶχε τὴ δύναμη νά κάνει οὐσία τὴ θέληση Του· καί Δίκαιο, ὡς ἀδέκαστο Κριτή. Ἐλλά καί τὴν λέξη Θεός τὴν πήραμε ἀπὸ τὴν ἐποπτικὴ Του

97. Πράξ. 9, 15.

98. Ρωμ. 1,20.

99. Ρωμ. 1, 19.

100. Σ. Σολ. 13, 5.

ενέργεια (από τό ρήμα θεώμαι). "Ωστε κι από αυτή τή λέξη διδαχθήκαμε μια επιμέρους ενέργεια τής θείας φύσεως, άλλα τήν ουσία τοῦ Θεοῦ δεν τήν κατανοήσαμε.

85. Ὁ Διονύσιος Αρεοπαγίτης, ὁ πιο ἔξοχος θεολόγος μετά τούς θεσπέσιους Αποστόλους, ἀφοῦ διευκρίνησε τή διάκριση τοῦ Θεοῦ κατά τις Ὑποστάσεις, λέει: «Θεία διάκριση εἶναι και ἡ ἀγαθοπρεπῆς πρόοδος τής θείας ἐνώσεως πού υπέρτατα ἐνωμένη πληθύνει και πολλαπλασιάζει τον εαυτό της ἀπό ἀγαθότητα». Πιο κάτω προσθέτει: «Θεία διάκριση λέμε τις ἀγαθοπρεπεῖς προόδους τής Θεαρχίας. Δωρίζοντας δηλαδή σ' ὅλα τά ὄντα και σκορπίζοντας πάνω σ' αὐτά τις μετουσίες ὄλων τῶν ἀγαθῶν, διακρίνεται μένον-τας ἐνωμένη και πληθύνεται ἐνικά και πολλαπλασιάζεται χωρίς νά παῦει νά εἶναι "Ἐνα». Κι ἀκόμη πιο κάτω λέει: «Αὐτές τις κοινές και ἐνωμένες διακρίσεις τής ὅλης θεότητας, δηλαδή τις ἀγαθοπρεπεῖς προόδους, εμεῖς θά προσπαθήσουμε κατά τό δυνατό νά ὑμνήσουμε». Μέ αὐτά ὁ "Άγιος Διονύσιος δείχνει καθαρά ὅτι ἐκτος ἀπό τήν υποστατική διάκριση στο Θεό, υπάρχει και ἄλλη. Αὐτή τήν παράλληλη μέ τήν υποστατική διάκριση, τήν ονομάζει διάκριση θεότητας. Γιατί ἡ διάκριση κατά τις Ὑποστάσεις, δέν εἶναι διάκριση θεότητας. Και λέει ὅτι κατά τις θείες προόδους και ἐνέργειες, ὁ Θεός πληθύνεται και πολλαπλασιάζεται, και τήν ἴδια πρόοδο τή λέει πώς εἶναι και πρόοδοι. Στην υποστατική ὅμως διάκριση, τό θεῖον δέν πολλαπλασιάζεται — ἀπαγε —, οὔτε ὡς Θεός χωρίζεται* γιατί ὁ Θεός μας εἶναι Τριάδα, ἀλλά ὄχι τριπλός. Δείχνει ἐπίσης ὅτι αὐτές οἱ πρόοδοι και ἐνέργειες εἶναι ἀχτιστες, γιατί και θείες τις ονομάζει και διακρίσεις τής ὅλης θεότητας λέει ὅτι εἶναι, και λέει ὅτι ἡ ἴδια ἡ Θεαρχία κατά τις θείες αὐτές προόδους και ἐνέργειες, πληθύνει και πολλαπλασιάζει τον εαυτό Της, χωρίς νά προσλαμβάνει κάτι ἀπ' ἔξω — ἀπαγε. Ἄλλά και υπόσχεται τέλος ὅτι θά ὑμνήσει αὐτές τις προόδους. Προσθέτει ὅμως, "κατά τό δυνατόν", δείχνοντας ὅτι αὐτές ξεπερνούν κάθε ὑμνηση — μ' ὄλο πού ὁ ἴδιος εἶναι ὁ ἔξοχότερος τῶν θείων Ὑμνωδῶν.

86. Ὁ ἴδιος θεοφάντωρ Διονύσιος, ἀφοῦ εἶπε πιο πάνω ὅτι ἡ ἀγαθοπρεπῆς πρόοδος εἶναι θεία διάκριση, προσθέτει: «Οἱ ἀσχετες (ακατάσχετες) μεταδόσεις εἶναι ἐνωμένες κατά τή θεία διάκριση». Μεταδόσεις ἐδῶ μέ μιά λέξη λέει ὅλες τις προόδους και ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ. Πρόσθεσε ὅτι εἶναι "ἀσχετες" γιά νά μή νομίσει κανεῖς ὅτι αὐτές εἶναι τά ἀποτελέσματα, ὅπως γιά παράδειγμα ἡ οὐσία καθενός δντος ἡ ἡ αἰσθητή ζωή στά ζῶντα ἡ ὁ λόγος και ὁ νους πού υπάρχει μέσα στά λογικά και νοερά ὄντα. Γιατί πώς εἶναι δυνατό νά εἶναι αὐτά "ἀσχετα" μέσα στο Θεό, ἀν βέβαια εἶναι κτιστά; Και πώς οἱ "ἀσχετες" πρόοδοι και μεταδόσεις εἶναι κτίσματα, ἀφοῦ ἡ "ἀσχετη" μετάδοση υπάρχει φυσικῶς μέσα στον μεταδίδοντα, ὅπως βλέπομε νά συμβαίνει μέ τό φῶς;

87. Προχωρώντας ό Μέγας Διονύσιος, υμνεί αυτές τις προόδους και ενέργειες τοῦ Θεοῦ και μέ άλλα θεοπρεπή ονόματα και τις ονομάζει "μετοχές" και "αὐτομετοχές" και δείχνει σέ πολλά μέρη τών λόγων του ότι αυτές είναι υπέρ τά όντα, και λέει ότι είναι παραδείγματα τών όντων πού προϋπάρχουν στο Θεό μέ ύπερούσια ένωση. Πώς λοιπόν αυτά μπορεί νά είναι κτίσματα; Παρακάτω συμπληρώνει, διδάσκοντας τί είναι τά "παραδείγματα" αυτά: «Παραδείγματα λέμε ότι είναι οί προϋπάρχοντες ενιαία μέσα στο Θεό ούσιοποιοί λόγοι τών δντων, τούς οποίους ή θεολογία ονομάζει προορισμούς και θεία και αγαθά θελήματα, πού ξεχωρίζουν και δημιουργούν τά όντα. Σύμφωνα μέ αυτούς ό Ὑπερούσιος Θεός καθόρισε άπό πριν και δημιούργησε δλα τά όντα». Πώς είναι δυνατό λοιπόν οί προορισμοί και τά θεία θελήματα πού δημιουργούν τά όντα, νά είναι κτιστά; Και πώς δέν είναι φανερό ότι υποβιβάζουν βάνουσα τήν πρόνοια τοῦ Θεοῦ σέ κτίσμα εκείνοι πού θεωρούν κτιστές αυτές τις προόδους και ενέργειες τοῦ Θεοῦ; Γιατί τά θεία θελήματα και οί θείες αυτές μετοχές και δωρεές τής θείας Αγαθότητας, τής αιτίας τών πάντων, είναι ή ούσιοποιός και ή ζωοποιός και ή σοφοποιός και γενικά ή δημιουργική και συνεκτική τών κτιστών δντων ενέργεια.

88. Ἡ μετοχή λοιπόν τής Αὐτοϋπάρξεως δέ μετέχει σέ τίποτε μέ κανένα τρόπο, δπως λέει ό Μέγας Διονύσιος. Οί άλλες όμως μετοχές, ως μετοχές και αρχές τών όντων, δέ μετέχουν ολότελα σέ τίποτε, όπως για παράδειγμα, ούτε ή πρόνοια μετέχει στήν πρόνοια, ούτε ή ζωή στή ζωή· επειδή όμως έχουν ύπαρξη, λέγονται ότι μετέχουν στήν Αὐτοϋπαρξη, γιατί χωρίς Αυτήν ούτε υπάρχουν, ούτε μετέχονται, όπως για παράδειγμα, ή πρόγνωση δέ θά υπήρχε ούτε θά μετεχόταν χωρίς τή γνώση. Γι' αυτό αυτές, ως αὐτομετοχές, δέν είναι διόλου κτιστές. "Αρα, και κατά τον άγιο Μάξιμο, δέν έλαβαν ποτέ άρχή, αλλά θεωρούνται ως ουσιώδη γνωρίσματα τοῦ Θεοῦ και δέν υπάρχει χρόνος πού δέν υπήρχαν. Οί αντίθετοι δμως, τήν Αὐτοζωή, τήν Αὐτοαγαθότητα και τά δμοια, ασεβώς τά νομίζουν κτιστά επειδή μετέχουν στήν κοινή επωνυμία τών όντων, και δέ βλέπουν δι, άν και λέγονται όντα, εντούτοις είναι υπέρ τά όντα, δπως λέει ό Μέγας Διονύσιος. Εύκολα λοιπόν εκείνοι πού γι' αυτό τό λόγο βάζουν τις αὐτομετοχές στήν ίδια τάξη μέ τά κτίσματα, θά νόμιζαν και τό "Άγιο Πνεύμα κτιστό, επειδή λέει ό Μέγας Βασίλειος ότι μετέχει Αυτό στά θεοπρεπή ονόματα.

89. "Αν κανείς πεί ότι μόνο ή Αὐτοϋπαρξη είναι μετοχή, γιατί μόνο Αυτή δέ μετέχει αλλά μετέχεται, καθώς οί άλλες μετοχές μετέχουν σ' Αυτή, άς γνωρίζει ότι δέ σκέφτεται συνετά για τις άλλες μετοχές. Γιατί τά ζώντα ή τά άγια ή τά αγαθά, δέν λέγονται δι ζουν κατά μέθεξη και αγιάζονται και γίνονται αγαθά μόνον επειδή απλώς ζουν και μετέχουν στήν Αὐτοϋπαρξη, αλλά επειδή μετέχουν στήν Αὐτοζωή και τήν Αὐτοαγιότητα και τήν Αὐτοαγαθότητα. Και ή Αὐτοαγαθότητα, ή και τά άλλα παρόμοια, δέ

γίνεται Αυτόζωή με τή μέθεξι άλλης αυτόζωής. Γι' αυτό και ως Αυτόζωή ανήκει στά μετεχόμενα και όχι στά μετέχοντα. Εκείνο λοιπόν πού δε μετέχει στη ζωή αλλά αυτό μετέχεται και ζωοποιεί όσα ζοϋνε, πώς μπορεί νά είναι κτίσμα; Τά ίδια και γιά τις άλλες μετοχές.

90. "Άς μιλήσει τώρα μαζί μας και ό ιερός Μάξιμος, πού σέ σχόλια του γράφει ότι οι πρόοδοι αυτές τοϋ Θεοϋ είναι ή πρόνοια πού δημιούργησε τά όντα: «Και είναι κοινές στην τρισυπόστατη Μονάδα οι δημιουργικές πρόνοιες και αγαθότητες, δηλαδή οι' ούσιοποιήσεις, οι ζωοποιήσεις, οι σοφοποιήσεις». Λέγοντας λοιπόν διτι αυτές είναι πολλές και διακεκριμένες, έδειξε ότι αυτές δέν είναι ή ουσία τοϋ Θεοϋ, γιατί αυτή είναι μία και εντελώς αδιαίρετη. Λέγοντας επίσης ότι είναι κοινές στην τρισυπόστατη Μονάδα, μας έδειξε διτι δέν πρόκειται γιά τον Υιό ή τό "Άγιο Πνεϋμα, γιατί ούτε ό Υιός ούτε τό Πνεϋμα είναι κοινή ενέργεια των τριών Υποστάσεων. Τέλος, λέγοντας τις όχι μόνο πρόνοιες και αγαθότητες, αλλά και δημιουργικές, έδειξε διτι είναι άχτιστες. Διαφορετικά, θά είναι δημιουργημένο τό δημιουργικό από κάποιο άλλο δημιουργικό, κι αυτό πάλι από άλλο* κάτι τέτοιο όμως δέν μπορεί νά νοηθεί πώς συμβαίνει έπ' άπειρον, επομένως οδηγούμαστε στά έσχατα τής άτοπίας. Οί πρόοδοι λοιπόν και οι ενέργειες τοϋ Θεοϋ είναι άχτιστες και καμιά τους δέν είναι ουσία, ούτε υπόσταση.

91. Ό Δημιουργός και Κυβερνήτης τοϋ παντός, μέσα στην ασύλληπτη υπερβολή τής αγαθότητας Του, έδωσε στο πάν πολύμορφη υπόσταση και θέλησε, άλλα από τά όντα νά έχουν μόνο τό είναι και άλλα, εκτός από τό είναι, νά έχουν και ζωή· από αυτά πάλι, άλλα νά έχουν νοερή ζωή κι άλλα μόνο αισθητή, ενώ μερικά νά έχουν μικτή ζωή από τις δύο. Θέλησε ακόμη, όσα έλαβαν από Αυτόν ζωή λογική και νοερή, μέ τήν προς Αυτόν θεληματική κλίση νά επιτυγχάνουν τήν ένωση μαζί Του και έτσι νά ζουν θεϊκά και υπερφυσικά, έχοντας αξιωθεί τή θεοποίησίν Του χάρη και ενέργεια. Γιατί ή θέληση τοϋ Θεοϋ είναι γένεση γιά τά όντα, πού είτε δημιουργούνται από τό μηδέν, είτε βελτιώνονται, κι αυτό μέ διάφορους τρόπους. Γι' αυτή τή διαφορά τοϋ θείου θελήματος ως προς τά όντα, ή μία εκείνη πρόνοια και αγαθότητα, ή γιά νά ποϋμε τό Ίδιο, ή προς τά κατώτερα φροντίδα τοϋ Θεοϋ από αγαθότητα, είναι και λέγεται από τούς θεόσοφους Θεολόγους πολλές πρόνοιες και αγαθότητες, πού μερίζονται άμερίστως και διαφοροποιούνται στά μεριστά (τά όντα). "Έτσι, ή μία από αυτές ονομάζεται προγνωστική δύναμη τοϋ Θεοϋ, ή άλλη δημιουργική και συνεκτική. 'Από αυτές πάλι, κατά τον Μέγα Διονύσιο, άλλες ονομάζονται ούσιοποιητικές, άλλες ζωοποιητικές και άλλες σοφοποιητικές. 'Η κάθε μία άπ' αυτές είναι κοινή στον Πατέρα και τον Υιό και τό "Άγιο Πνεϋμα· και στην κάθε μία γιά χάρη μας αγαθή και θεία θέληση, ό Πατέρας, ό Υιός και τό "Άγιο Πνεϋμα είναι ή ούσιοποιητική και ζωοποιητική και σοφοποιητική ενέργεια και δύναμη. Αυτές ό ίδιος τις ονόμασε

ακατάσχετες και αμείωτες μεταδόσεις, εξαίροντας τις πάνω άπ' όλα μαζί τά κτιστά και διδάσκοντας ότι ενυπάρχουν φυσικά σ' Αυτόν πού τις μεταδίδει.

92. "Όπως ό ήλιος πού μεταδίδει χωρίς νά μειώνεται θερμότητα και φώς, τά έχει αυτά ως έμφυτες και ουσιώδεις ενέργειες, έτσι και οί θείες μεταδόσεις, ενυπάρχοντας αμείωτα σ' Αυτόν πού τις μεταδίδει, είναι φυσικές και ουσιώδεις ενέργειες Του. Επομένως είναι και άκτιστες. Κι όπως όταν ό ήλιος δύσει κι εγκαταλείπει τούς ανθρώπους, δέ μένει ίχνος ηλιακού φωτός πάνω στή γή, ενώ όταν φωτίζει, είναι αδύνατον, τό μάτι πού απολαμβάνει τό φώς του νά μήν ενώνεται μέ αυτό και μέσω αυτού μέ τον ήλιο πού αναβλύζει τό φώς· κι όπως ή θερμότητα τοῦ ηλίου πού τόσα κάνει, συντελώντας στή γένεση και τήν αύξηση τών αισθητών και στήν πολυειδή διαφορά τών χυμών και τών ποιοτήτων, δέν τά εγκαταλείπει κι άς μήν έχει συνάφεια μέ τον ήλιο μέσω τής ακτίνας, μέ τον ίδιο τρόπο, μέ αμυδρή εικόνα από τά αισθητά, μόνον εκείνα πού έρχονται σ' επαφή μέ τό υπερφυσικό και θεϊκότατο φώς μετέχουν γνήσια στή θεοποιό χάρη και μέ αυτήν ενώνονται μέ τό Θεό. "Όλα τά άλλα είναι αποτελέσματα τής δημιουργικής θείας ενέργειας και εμφανίστηκαν κατά χάρη, δηλαδή δωρεάν, από τήν ανυπαρξία, όχι όμως και στολισμένα από τή χάρη, ή οποία είναι τό όνομα τής λαμπρότητας τοῦ Θεού.

93. Αυτή ή λαμπρότητα και ή θεοποιός ενέργεια τοῦ Θεοῦ, πού όσοι μετέχουν σ' αυτή θεώνονται, είναι μιά θεία χάρη, αλλά όχι ή φύση τοῦ Θεοῦ. "Όχι επειδή απουσιάζει από όσους έχουν τή χάρη, όπως φλυαρούν συκοφαντικά οί αντίθετοι —γιατί ή φύση τοῦ Θεοῦ είναι παντού—, αλλά επειδή δέ μετέχεται, άφοῦ, όπως προαποδείξαμε, δέν υπάρχει κανένα κτίσμα πού θά μπορούσε νά γίνει μέτοχο Αυτής. Και ή θεία ενέργεια και χάρη τοῦ Πνεύματος, ενώ είναι παντοῦ παρούσα και αχώριστη από Αυτό, γιά εκείνους πού λόγω ακαθαρσίας δέν είναι δεκτικοί, είναι άμέθεκτη σάν νά είναι άπούσα. "Όπως δηλαδή οί απεικονίσεις προσώπων δέ γίνονται πάνω σε όλες τις ύλες, αλλά πάνω σ' εκείνες πού έχουν κάποια λειότητα και διαφάνεια, έτσι και ή ενέργεια τοῦ Πνεύματος δέν έρχεται σ' όλες τις ψυχές, αλλά σ' εκείνες πού δέν έχουν καμία δολιότητα ή διαστροφή. Και πάλι* σ' όλους είναι παρόν τό Άγιο Πνεύμα, και σ' εκείνους πού είναι καθαροί από πάθη, φανερώνει τή δύναμη Του, όχι όμως και σ' όσους έχουν τό νοῦ τους κατασπλιωμένο από κηλίδες τής αμαρτίας.

94. "Όπως τό φώς τοῦ ηλίου είναι αχώριστο από τις ακτίνες του και άπό τή θερμότητα πού μεταδίδεται μ' αυτές, αλλά γιά όσους άπ' αυτούς πού τό δέχονται είναι τυφλοί, τό φώς είναι άμέθεκτο και μόνο ή μέσω τών ακτινών θερμότητα γίνεται αντιληπτή, άφοῦ είναι ολότελα αδύνατο ν' αντιληφθούν τό φώς όσοι στερούνται τά μάτια τους· έτσι και πολύ περισσότερο, κανένας άπ' όσους δέχονται τή θεία λαμπρότητα, δέν μπορεί νά έχει μέθεξη

της θείας ουσίας. Γιατί δεν υπάρχει απολύτως κανένα κτίσμα πού νά έχει δύναμη δεκτική τής φύσεως τοῦ Δημιουργοῦ.

95. "Άς πουν μαζί μέ μας διτι ἡ μετεχόμενη θεία ἐνέργεια δέν εἶναι οὔτε κτιστή οὔτε οὐσία τοῦ Θεοῦ, δίνοντας κοινή μαρτυρία, ὁ Βαπτιστής τοῦ Χριστοῦ Ἰωάννης, μαζί μέ τον Ἰωάννη, τον πιο αγαπημένο μαθητή τοῦ Χριστοῦ και τον Ἰωάννη τό Χρυσόστομο. Ὁ ένας, γράφοντας τά λόγια στο Ευαγγέλιο του, ὁ Βαπτιστής και Πρόδρομος τοῦ Χριστοῦ λέγοντας διτι τό Πνεῦμα δέ δίνεται μέ μέτρο στο Χριστό ἀπό τό Θεό Πατέρα¹⁰¹, κι ὁ Χρυσόστομος ἐξηγώντας και γράφοντας: «Πνεῦμα ἐδώ ἐννοεῖ τήν ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος. Γιατί ὅλοι ἐμεῖς παίρνομε τήν ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος μέ μέτρο, ἐνώ ὁ Χριστός τήν ἔχει ἀμέτρητη και ολόκληρη ὅλη τήν ἐνέργεια. Κι ἂν ἡ ἐνέργεια Του εἶναι ἀμέτρητη, πολύ περισσότερο εἶναι ἡ οὐσία Του». Μέ τό νά πει τήν ἐνέργεια πνεῦμα, ἡ μάλλον αὐτό τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ὅπως εἶπε ὁ Βαπτιστής, και ὅτι αὐτή εἶναι ἀμέτρητη, φανέρωσε διτι εἶναι ἀκτιστή. Μέ τό νά πει ὅτι ἐμεῖς παίρνομε τήν ἐνέργεια μέ μέτρο, φανέρωσε τή διαφορὰ τής ἀκτιστης ἐνέργειας προς τήν ἀκτιστη οὐσία. Γιατί κανεῖς ποτέ δέν παίρνει τήν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὔτε και ὅλοι μαζί ἀθροιστικά, ἂν υπέθετες κάτι τέτοιο· μόνο τήν ἐνέργεια, και αὐτή κατά ἕνα μέρος ὁ καθένας, ἀνάλογα μέ τό βαθμό τής καθάρσεώς του. Προχωρώντας ὁ Χρυσόστομος, δείχνει και ἄλλη διαφορὰ τής ἀκτιστης οὐσίας ως προς τήν ἀκτιστη ἐνέργεια, λέγοντας: «"Άν ἡ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος εἶναι ἀμέτρητη, πολύ περισσότερο εἶναι ἡ οὐσία».

96. "Άν, σύμφωνα μέ τις φλυαρίες τών ἀντιθέτων και δσων φρονούν τά ἴδια μέ αὐτούς, δέ διαφέρει διόλου ἡ θεία οὐσία ἀπό τή θεία ἐνέργεια, τότε και ἡ δημιουργία, πού ἀνήκει στήν ἐνέργεια, δέ διαφέρει διόλου ἀπό τή γέννηση και τήν ἐκπόρευση, πού ἀνήκουν στήν οὐσία. "Άν ὅμως ἡ δημιουργία δέ διαφέρει ἀπό τή γέννηση και τήν ἐκπόρευση, τότε και τά δημιουργήματα δε θα ἔχουν καμία διάφορα ἀπο το γέννημα και ἀπο το πρόβλημα (το ἐκπορευόμενο). Κι ἂν αὐτά εἶναι ἔτσι, σύμφωνα μέ αὐτούς, τότε και ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ και τό "Άγιο Πνεῦμα δέ διαφέρουν διόλου ἀπό τά κτίσματα. Και ἔτσι ὅλα τά κτίσματα θά εἶναι γεννήματα και προβλήματα τοῦ Θεοῦ Πατέρα και ἡ κτίση θά θεοποιηθεῖ και ὁ Θεός θά συνταχθεῖ μέ τά κτίσματα. Γι' αὐτό ὁ θεῖος Κύριλλος, δείχνοντας τή διαφορὰ τής οὐσίας και τής ἐνέργειας τοῦ Θεοῦ, λέει διτι ἡ γέννηση ἀνήκει στή θεία φύση, ἐνώ ἡ δημιουργία στή θεία ἐνέργεια. Κι ἀκόμη ἀποφαίνεται λέγοντας ρητά διτι φύση και ἐνέργεια δέν ταυτίζονται.

97. "Άν δέ διαφέρει καθόλου ἡ θεία οὐσία ἀπό τή θεία ἐνέργεια, τότε και ἡ γέννηση και ἡ ἐκπόρευση δέ διαφέρουν καθόλου ἀπό τή δημιουργία. Ὁ Θεός και Πατέρας δημιουργεῖ μέσω τοῦ Υἱοῦ ἐν 'Άγίῳ Πνεύματι. "Ὡστε και

101. 1ω. 3, 34.

γεννά και έκπορεύει, κατά τή γνώμη τών αντιθέτων και τών οπαδών τους, μέσω τοῦ Υἱοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι.

98. "Ἄν δέ διαφέρει καθόλου ἡ θεία οὐσία ἀπό τή θεία ἐνέργεια, τότε δέ διαφέρει οὔτε ἀπό τή θέληση. Καί ὁ Υἱός, ὁ μόνος γεννημένος ἀπό τήν οὐσία τοῦ Πατέρα, θά εἶναι καί δημιουργημένος ἀπό τή θέληση Του —κατά τους ἀντιθέτους βέβαια.

99. "Ἄν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ δέ διαφέρει καθόλου ἀπό τή θεία ἐνέργεια, καί ἀφοῦ οἱ θεοφόροι Πατέρες μαρτυροῦν ὅτι καί ἐνέργειες πολλές ἔχει ὁ Θεός, ὥστε νά υπάρχουν καί δημιουργικές πρόνοιες καί ἀγαθότητες, ὅπως δεῖξαμε παραπάνω, ἀρα λοιπόν ὁ Θεός ἔχει καί πολλές οὐσίες. Κάτι τέτοιο ἴσως κανένας ποτέ οὔτε τό εἶπε οὔτε τό σκέφτηκε ἀπό τό γένος τών Χριστιανῶν.

100. "Ἄν οἱ ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ δέ διαφέρουν ἀπό τή θεία οὐσία, τότε δέν ἔχουν διαφορά καί μεταξύ τους. "Ἄς ποῦμε λοιπόν ὅτι ἀπό τήν πρόγνωση τοῦ Θεοῦ, δέ διαφέρει σε τίποτε ἡ θέληση Του. Τότε, ἡ ὁ Θεός δέν τά προγνωρίζει ὅλα, ἀφοῦ βέβαια οὔτε θέλει δλα τά γινόμενα, ἡ θέλει καί τά κακά, ἀφοῦ δλα τά προγνωρίζει. "Ἄν δέν τά προγνωρίζει δλα, εἶναι τό ἴδιο νά πεῖς ὅτι δέν εἶναι οὔτε Θεός. "Ἄν πάλι δέν εἶναι ἀγαθός, εἶναι ταυτόσημο μέ τό ὅτι δέν εἶναι οὔτε Θεός. "Ἄρα λοιπόν ἡ πρόγνωση διαφέρει ἀπό τή θεία θέληση καί επομένως, ἡ κάθε μία ἀπ' αὐτές διαφέρει ἀπό τή θεία οὐσία.

101. "Ἄν δέ διαφέρουν μεταξύ τους οἱ θεῖες ἐνέργειες, τότε καί ἡ δημιουργική δύναμη δέ διαφέρει ἀπό τήν πρόγνωση. Ἄφοῦ λοιπόν ὁ Θεός ἀρχισε κάποτε νά δημιουργεῖ", ἀρα ἀρχισε καί νά προγνωρίζει. Καί πῶς εἶναι Θεός αὐτός πού δέν προγνωρίζει προαιώνια τά πάντα;

102. "Ἄν ἡ δημιουργική ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ δέ διαφέρει ἀπό τή θεία πρόγνωση, τότε τά δημιουργήματα θά συμβαδίζουν μέ τήν πρόγνωση τοῦ Θεοῦ, καί θά δημιουργήθηκαν ἀνάρχως, ἀφοῦ ὁ Θεός θά τά δημιούργησε ἀνάρχως, ἀκριβῶς ἐπειδή ἀνάρχως καί. Αὐτός προγνωρίζει, καί ὅσα προγνωρίζει, προγνωρίζονται ἀνάρχως. Καί πῶς εἶναι Θεός, ἀφοῦ τά δημιουργήματα Του δέν εἶναι διόλου μεταγενέστερα ἀπό Αὐτόν;

103. "Ἄν δέ διαφέρει σε τίποτε ἀπό τήν πρόγνωση τοῦ Θεοῦ ἡ δημιουργική Του ἐνέργεια, τότε οὔτε τό νά δημιουργεῖ ὑπόκειται στή θέληση, ἀφοῦ δέν ὑπόκειται καί ἡ πρόγνωση. Επομένως ὁ Θεός δέ δημιουργεῖ ἐπειδή θέλει, ἀλλά μόνο ἐπειδή τό ἔχει αὐτό στή φύση Του. Πῶς ἴσως εἶναι Θεός ἐκεῖνος πού δημιουργεῖ χωρίς θέληση;

104. Ὁ Θεός ὁ ἴδιος εἶναι μέσα στον εαυτό Του, ἀφοῦ οἱ τρεῖς θεῖες ὑποστάσεις συμφύονται καί ἀλληλοσυνέχονται ἀΐδια καί περιχωροῦνται ἀσύγχυτα ἡ μία μέσα στήν ἄλλη. Ἀκόμη ὁ Θεός εἶναι μέσα στο πᾶν, καί τό πᾶν εἶναι μέσα στο Θεό, ὁ Θεός ὡς Αὐτός πού συνέχει, καί τό πᾶν ὡς αὐτό πού συνέχεται ἀπό τό Θεό. Επομένως τά πάντα μετέχουν στή συνεκτική ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὄχι στήν οὐσία Του. Γ Γ αὐτό καί οἱ Θεολόγοι τό ὅτι

Αυτός είναι πανταχού παρών λένε πώς είναι ενέργεια του Θεοῦ.

105. Και εκείνοι πού εύαρέστησαν τό Θεό και πέτυχαν τό σκοπό για τον όποιο δημιουργήθηκαν, δηλαδή τή θέωση —γιατί γι' αυτό μας έπλασε ό Θεός, όπως λένε, για να μας κάνει δηλαδή κοινωνούς τής θεότητας Του¹⁰²—, κι αυτοί λοιπόν είναι μέσα στο Θεό, αφού από Αυτόν θεοποιούνται, και ό Θεός μέσα σ' αυτούς, αφού Αυτός τούς θεοποιεί. Επομένως κι αυτοί μετέχουν στή θεία ενέργεια, αν και μέ άλλο τρόπο, και όχι στήν ουσία τού Θεού. ΓΓ αυτό και οί Θεολόγοι λένε ότι ή θεότητα είναι όνομα τής θείας ενέργειας.

106. Ἡ ύπερούσια και ύπέρζωη και ύπέρθη και ύπεράγαθη φύση, άν είναι ύπεράγαθη και ύπέρθη και τά όμοια, ούτε νά ειπωθεί μπορεί, ούτε νά νοηθεί, ούτε γενικά νά ξεταστεί θεωρητικά, γιατί είναι έξω από όλα και ύπεράγνωστη και εγκατεστημένη πάνω από τούς ύπερουράνιους νόες μέ δύναμη απεριόριστη, και ποτέ κανέννας δέν μπορεί καθόλου ούτε νά Τή συλλάβει, ούτε νά Τήν εκφράσει. Ούτε και υπάρχει όνομα γι' Αυτήν πού μέ αυτό νά ονομάζεται, ούτε στον παρόντα αιώνα, ούτε στον μέλλοντα¹⁰³. Ούτε λόγος πού νά σχηματίζεται στήν ψυχή ή νά προφέρεται μέ τό στόμα. Ούτε καμία επαφή ή μέθεξη, αισθητή ή νοερή, αλλά ούτε και καμία φαντασία. ΓΓ αυτό οί Θεολόγοι θεωρούν πλησιέστερη Της τήν τελειότατη άκαταληψία μέ χρήση αρνήσεων, πού διατυπώνει όλα όσα Αυτή είναι ή γενικά λέγεται, μέ ύπεροχική αφαίρεση*. ΓΓ αυτό ούτε ουσία ούτε φύση είναι θεμιτό νά Τήν ονομάσει κυριολεκτικά, όποιος έχει επίγνωση τής αλήθειας πάνω από κάθε αλήθεια. Κι επειδή πάλι είναι αιτία τών πάντων, και γύρω από Αυτήν και ένεκα Αυτής είναι τά πάντα και Αυτή είναι πριν άπ' όλα, και γενικά και απεριόριστα όλα τά έχει περιλάβει μέσα Της, άπ' όλα αυτά μπορούμε νά Τήν ονομάσομε —καταχρηστικά, αλλά όχι κυριολεκτικά. Επομένως μπορούμε νά τήν ονομάζομε και ουσία και φύση· και κυρίως τήν ούσιοποιητική πρόοδο και ενέργεια τού Θεού. Γιατί και ό Μέγας Διονύσιος, αυτή θεωρεί ως τό πραγματικό θεολογικό όνομα τής ουσίας τού όντως "Οντος.

107. Μπορεί νά βρεϊ κανείς και στά κτιστά όντα και στο Θεό, περιπτώσεις πού τό όνομα τής φύσεως νά αποδίδεται και στά φυσικά γνωρίσματα. "Έτσι, ό πιο θεολογικός από τούς Γρηγορίους λέει κάπου στά "Επη του: «Ίδού, ή φύση τού Βασιλιά μου δίνει ευτυχία». Τό νά δίνει βέβαια δέν αποτελεί φύση κανενός, αλλά είναι φυσικό γνώρισμα τού ευεργετικού. Και γιά τή φωτιά μπορεί νά πεί κανείς ότι είναι στή φύση της νά πηγαίνει προς τά επάνω και νά φωτίζει όσους τή βλέπουν, όμως ούτε ή προς τά επάνω κίνηση

102. Β' Πέτρ. 1, 4.

103. Έφ. 1, 21.

* Δηλαδή μέ εκφράσεις πού δέν περιορίζουν, αλλά δείχνουν υπέρβαση τοῦ νοήματος τους, π.χ. ύπεράγαθη, ύπέρζωη κλπ. Ἡ χρήση αρνητικῶν (άποφατικῶν) εκφράσεων γιά νά δηλωθεῖ ή άκαταληψία τοῦ Θεοῦ ονομάζεται άποφατισμός (άποφατική θεολογία).

ούτε ό φωτισμός είναι ή φύση τής φωτιάς, άλλα ή αρχή τής κινήσεως της. Όνομάζονται λοιπόν φύση και τά φυσικά γνωρίσματα, όπως λέει κάπου ό Μέγας Διονύσιος: «Είναι φύση στο Αγαθό τό νά παράγει και νά σώζει», δηλαδή τοῦτο αποτελεί ιδιότητα τής φύσεως Του. "Όταν λοιπόν ακούσεις νά λένε οί Πατέρες δι τή ή ουσία τοῦ Θεοῦ είναι άμέθεκτη, νά νοήσεις ότι αναφέρονται σ' αυτήν πού δέν εξέρχεται από τον εαυτό της, ούτε φανερώνεται* όταν πάλι ακούσεις ότι είναι μεθεκτή, νά νοήσεις τήν πρόοδο και τή φανέρωση και τήν ενέργεια τοῦ Θεοῦ πού αποτελοῦν φυσικό γνώρισμα Του. "Όταν δεχτείς και τά δύο μ' αυτό τό νόημα, θά είσαι σύμφωνος μέ τούς Πατέρες.

108. Ακόμη και τό πιο μικρό μέρος τής ουσίας έχει δλες τις δυνάμεις της. "Ετσι, ή φλόγα λάμπει, φωτίζει, διαλύει και καίει όσα τήν έγγίσουν, έχει εκ φύσεως τό νά κινείται από τον εαυτό της και νά φέρεται προς τά επάνω, και γενικά έχει δλες τις ιδιότητες τής φωτιάς τής οποίας είναι μέρος. Κι ή σταγόνα επίσης έχει δλες τις ιδιότητες τοῦ νεροῦ, και ό μεταλλικός σβώλος έχει δλες τίς ιδιότητες τοῦ μετάλλου από τό οποίο αποσπάστηκε. "Αν λοιπόν υποθέσουμε ότι μετέχομε στήν άφανέρωτη εκείνη ουσία τοῦ Θεοῦ, είτε μετέχει κανείς σ' όλη, είτε σε ελάχιστο μέρος της, θά είναι παντοδύναμος. Κι έτσι τό καθένα από τά όντα θά είναι παντοδύναμο. Αυτό όμως δέν τό έχομε ούτε όλοι μαζί, ακόμη κι άν λογαριάσεις τήν κτίση στο σύνολο της. Αυτό δείχνει ολοκάθαρα ό Παῦλος μαρτυρώντας ότι και σ' αυτούς πού ευτύχησαν νά έχουν τά θεοποιά χαρίσματα τοῦ Πνεύματος, δέν τά διαθέτει όλα ό καθένας* αλλά, όπως λέει, σέ άλλον δίνεται λόγος σοφίας, σέ άλλον λόγος γνώσεως, σέ άλλον κάτι άλλο από τό ίδιο Πνεῦμα¹⁰⁴. Ό Χρυσόστομος πάλι, αποκρούοντας από πριν φανερά τήν πλάνη τών αντιθέτων, λέει ότι δέν τά έχει κανείς όλα, για νά μή νομίσει ότι ή χάρη είναι φύση. 'Αλλά ούτε κανείς φρόνιμος άνθρωπος θά θεωροῦσε κτιστή τή χάρη πού αντιδιαστέλλεται εδώ προς τή θεία φύση. Γιατί δέν υπάρχει φόβος νά νομίσει κανείς ποτέ τό κτίσμα δι είναι φύση τοῦ Θεοῦ. Και γιατί, άν και ή χάρη τοῦ Πνεύματος διαφέρει από τή θεία φύση, δέν αποχωρίζεται όμως από αυτήν, αλλά μάλλον ελκύει δσους αξιώθηκαν νά τή λάβουν, προς τή συνάφεια μέ τό "Αγιο Πνεῦμα.

109. 'Απ' όσα μετέχεται ή ουσία, τόσες έχει και τίς υποστάσεις. "Όπως όσες λαμπάδες ανάψει κανείς από μιá λαμπάδα, τόσες υποστάσεις τής φωτιάς έκανε. "Αν λοιπόν, σύμφωνα μέ τή γνώμη τών αντιπάλων μας, μετέχεται ή ουσία τοῦ Θεοῦ, και μάλιστα άπ' όλα, συμβαίνει τότε νά μήν είναι τρισυπόστατη, αλλά μυριοῦπόστατη. Ποιος όμως άπ' όσους έχουν γαλουχηθεί μέ τά θεία δόγματα δέ γνωρίζει ότι αυτό είναι δάνειο από τούς Μασσαλιανούς; "Ότι δηλαδή μετέχουν στήν ουσία τοῦ Θεοῦ εκείνοι πού έφτασαν στο άκρον τής αρετής — όπως βέβαια τήν καταλαβαίνουν αυτοί. Τή βλασφη-

104. Α' Κορ. 12, 8.

μία τούτων, οί αντίπαλοι μας φιλοτιμούνται να ξεπεράσουν και ισχυρίζονται διτ δχι μόνο όσοι ξεχώρισαν στήν αρετή, αλλά δλοι γενικά μετέχουν στή θεία ουσία, με τήν άνοητότατη πρόφαση, ότι αυτή είναι παρούσα παντού. Ό μέγας όμως Θεολόγος Γρηγόριος, ανασκευάζοντας από τότε τις φρενοβλαβείς γνώμες και αυτών και εκείνων, λέει: «Ό Χριστός ονομάστηκε έτσι για τή θεότητα Του, ή οποία είναι χρίση τής ανθρώπινης φύσεως Του. Ή χρίση αυτή αγιάζει όχι μέ τήν ενέργεια, δπως γινόταν (στήν Π. Διαθήκη) μέ τούς άλλους χριστούς, αλλά μέ τήν παρουσία δλου Εκείνου πού χρίει». Και οί θεόσοφοι Πατέρες, σέ συνοδό τους, αποφάνθηκαν διτ ένοικεί βέβαια ή θεότητα σ' εκείνους πού έχουν καθαρθεί δσο πρέπει, αλλά όχι κατά τή θεία φύση Της. Ούτε λοιπόν κατά τήν ουσία, ούτε κατά κάποια υπόσταση γίνεται κανείς μέτοχος τού Θεού. Κανένα από αυτά τά δύο δε μερίζεται καθόλου, ούτε μεταδίδεται καθόλου σέ κανένα. Γι' αυτό και ως προς αυτά ό Θεός είναι τελείως αχώρητος σέ όλους, άν και είναι, ως προς αυτά, παρών παντού. Ή κοινή όμως ενέργεια και δύναμη τής τρισυπόστατης φύσεως μερίζεται κατά διαφόρους τρόπους ανάλογα μέ τούς μετέχοντες, και γι' αυτό γίνεται χωρητή σ' δσους έχουν τή χάρη. Γιατί τό "Άγιο Πνεύμα — για νά χρησιμοποιήσομε τά λόγια τού Μεγάλου Βασιλείου—, δέ μετέχεται στον ίδιο βαθμό από τούς άξιους, αλλά διαιρεί τήν ενέργεια Του ανάλογα μέ τήν πίστη τους, και είναι άπλό κατά τήν ουσία, ποικίλο όμως κατά τις δυνάμεις.

110. Εκείνο πού λέγεται διτ μετέχει σέ κάτι, έχει ένα μέρος από αυτό· γιατί άν δέ μετέχει σ' ένα μέρος αλλά στο δλο, τότε ή κυριολεξία θά ήταν διτ τό έχει κι όχι ότι μετέχει σ' αυτό. "Άρα τό μετεχόμενο είναι μεριστό, άφου τό μετέχον είναι ανάγκη νά μετέχει σ' ένα μέρος του. Ή ουσία δμως τού Θεού είναι τελείως αμέριστη, επομένως είναι και τελείως άμέθεκτη. "Ότι ή θεία ενέργεια έχει τήν ιδιότητα νά μερίζεται, τό δηλώνει ρητά σέ πολλά μέρη τών λόγων του ό Χρυσόστομος. Αυτή λοιπόν είναι πού μετέχεται από δσους έχουν αξιωθεί τή θεουργό χάρη. "Άκουσε λοιπόν πάλι τόν ίδιο, τον χρυσό στή γλώσσα, νά διδάσκει ολοφάνερα και τά δύο, διτ δηλαδή ή ενέργεια τού Θεού είναι εκείνη πού μερίζεται άμερίστως και μετέχεται, και όχι ή άμέθεκτη ουσία, από τήν οποία πηγάζει ή θεία ενέργεια. Αναφέροντας πρώτα τό ευαγγελικό χωρίο «"Όλοι εμείς πήραμε από τόν πλοϋτο Του»¹⁰⁵, λέει: «"Άν στήν περίπτωση τής φωτιάς, όπου αυτό πού μερίζεται είναι ουσία και σώμα, και τή μερίζομε και δέν τή μερίζομε, πόσο περισσότερο ισχύει αυτό για τήν ενέργεια, και μάλιστα ενέργεια από ασώματα ουσία;».

111. "Άς πούμε και τούτο- όταν μετέχει κανείς στήν ουσία κάποιου, είναι ανάγκη νά έχει κοινή ουσία μέ τό μετεχόμενο και ως ένα σημείο τήν ίδια. Ποιος λοιπόν άκουσε ποτέ ότι ό Θεός κι εμείς έχομε κοινή σέ κάποιο σημείο ουσία; Και αυτά, δταν ό Μέγας Βασίλειος λέει: «Οί ενέργειες τού Θεού κα-

τεβαίνουν προς έμας, ή ουσία Του όμως μένει απρόσιτη». Και ό θεός Μάξιμος λέει: «Όλα δσα είναι ό Θεός, θά είναι και δποιος θεωθεί με τή χάρη, έκτος από την ταυτότητα κατά τήν ουσία». "Ωστε λοιπόν ούτε εκείνοι πού θεώθηκαν με τή χάρη δέν είναι δυνατό νά μετέχουν στή θεία ουσία. Είναι όμως δυνατό νά μετέχουν στή θεία ενέργεια. Αυτό φαίνεται στά λόγια των Αγίων. «Σ' αυτό μέ οδηγεί έδώ τό μετρημένο φως τής αλήθειας, νά δω και νά νιώσω τή λαμπρότητα τοῦ Θεού», λέει ό Θεολόγος Γρηγόριος. «Και ή λαμπρότητα τοῦ Θεού μας είναι επάνω σέ μας»¹⁰⁶, λέει ό ψαλμωδός Προφήτης. Και ό Μάξιμος πού συναριθμείται μέ τούς Αγίους, διακηρύττει γραπτώς ότι είναι μία ή ενέργεια τοῦ Θεού και τών Αγίων και ότι αυτοί είναι ζωντανές εικόνες τοῦ Χρίστου, και ίδιοι μάλλον μέ Αυτόν κατά τή χάρη, παρά απλώς όμοιοι.

112. Ό Θεός είναι ό ίδιος μέσα στον εαυτό Του, και οί τρεις θείες Υποστάσεις συνεχόνται μεταξύ τους και περιχωροῦνται ή μία μέσα στήν άλλη φυσικά, ολικά, αιώνια και αδιάσπαστα και συγχρόνως χωρίς νά συμφύρονται ή νά συγγέονται, έτσι ώστε νά είναι μία και ή ενέργεια Του, πράγμα πού δέν μπορεί νά βρεί κανείς σέ καμιά περίπτωση κτιστού δντος (γιατί είναι βέβαια όμοια ή ενέργεια στά ομογενή όντα, αλλά επειδή ή κάθε υπόσταση ενεργεί χωριστά, χωριστή είναι και ή ενέργεια). Δε γίνεται όμως έτσι και στις τρεις εκείνες θείες και προσκυνητές Υποστάσεις. Γιατί εκεί ή ενέργεια είναι αληθινά μία και ή αυτή, άφοῦ μία είναι ή κίνηση τοῦ θείου βουλήματος, πού ξεκινάει από τον Πατέρα ως από αρχική αιτία, προχωρεί διά τοῦ Υίου και φανερώνεται μέ τό "Αγιο Πνεῦμα. Αυτό φαίνεται από τά αποτελέσματα, γιατί από αυτά γνωρίζομε κάθε φυσική ενέργεια. Αυτό πού συμβαίνει μέ τά χελιδόνια, πού τό καθένα φτιάχνει τή φωλιά του όμοια μέ τών άλλων, αλλά ξεχωριστή, ή μέ τούς γραφείς, πού ό καθένας γράφει ξεχωριστή σελίδα, ακόμη κι άν είναι ίδιο τό κείμενο, δέ συμβαίνει στήν περίπτωση τοῦ Πατέρα, τοῦ Υίου και τοῦ Αγίου Πνεύματος, νά βλέπομε δηλαδή ιδιαίτερο αποτέλεσμα από κάθε μία από τις τρείς Υποστάσεις, αλλά όλη ή κτίση είναι ένα έργο και τών Τριών. Και μέσα από τήν κτίση, έχομε μνηθεί από τούς Πατέρες, νά νοούμε ότι είναι μία και ή αυτή ή θεία ενέργεια τών τριών προσκυνητών Προσώπων, κι όχι ξεχωριστή για τό καθένα και απλώς όμοια τοῦ ενός μέ τοῦ άλλου.

113. Ό Πατέρας και ό Υιός και τό "Αγιο Πνεῦμα, είναι ό ένας μέσα στον άλλο χωρίς νά συγγέονται ή νά συμφύρονται, και άπ' αυτό γνωρίζομε ότι μία είναι ακριβώς ή κίνηση και ή ενέργεια Του. Ή ζωή λοιπόν και ή δύναμη πού έχει μέσα Του ό Πατέρας, δέν είναι διαφορετική άπ' δ,τι στον Υιό, άφοῦ κι ό Υιός έχει τήν ίδια μ' Εκείνον ζωή και δύναμη. Τό ίδιο ισχύει μέ τον Υιό και τό "Αγιο Πνεῦμα. Κι όποιοι νομίζουν ότι δέ διαφέρει διόλου

ή θεία ενέργεια από τή θεία ουσία, επειδή ζωή μας είναι δχι άλλος, αλλά ό ίδιος ό Θεός, κι επειδή Αυτός είναι ή προαιώνια ζωή όχι σε σχέση με κάποιον άλλο, αλλά καθ' Εαυτόν, αυτοί είναι δυσσεβείς και αμαθείς. Αμαθείς, επειδή δεν έμαθαν ακόμη ότι ή υπέρτατη Τριάδα δεν είναι "κάποιος άλλος", παρά ό ίδιος ό Θεός, κι όμως αυτό δεν εμποδίζει καθόλου νά διαφέρει ή Μονάδα από τήν Τριάδα. Και δυσσεβείς, γιατί αφανίζουν και τήν ουσία και τήν ενέργεια, τή μία μέ τήν άλλη. Εκείνο δηλαδή πού αναφέρεται σε άλλο, δέν είναι ουσία. Και εκείνο πού είναι καθ' εαυτό, δέν αναφέρεται σε άλλο. "Αν λοιπόν αυτά (ουσία και ενέργεια) δέ διαφέρουν καθόλου μεταξύ τους, άλληλοαναιροϋνται. "Η μάλλον, εξαιρούν από τον κατάλογο τών ευσεβών εκείνους πού λένε ότι αυτά δέ διαφέρουν σε τίποτε μεταξύ τους.

114. Εμείς όμως ομολογούμε ότι ό Υιός τοϋ Θεού είναι για μάς ζωή κατά τήν αιτία και τήν ενέργεια και ότι ό "Ίδιος είναι ζωή αυτός καθ' εαυτόν, ολότελα άσχετα και ανεξάρτητα από ό,τιδήποτε, και λέμε ότι και τά δύο αυτά τά έχει κατά τρόπο άκτιστο. Τό ίδιο ομολογούμε και για τον Πατέρα και τό "Άγιο Πνεϋμα. Επομένως και αυτή ή Ζωή μας, ή οποία μάς ζωοποιεί ως αιτία τών ζώντων, δέν είναι τίποτε άλλο, παρά ό Πατέρας, ό Υιός και τό "Άγιο Πνεϋμα. Γιατί ό τρισυπόστατος Θεός μας λέγεται ζωή μας ως αιτία. Μά κι όταν ή θεία ζωή θεολογείται όχι ως αίτια, ούτε σε αναφορά προς κάτι άλλο, αλλά καθ' εαυτήν και άσχετα από δ,τι άλλο, και πάλι τίποτε άλλο δέν είναι, παρά ό Πατέρας, αλλά βέβαια και ό Υιός και τό "Άγιο Πνεϋμα. "Όλα αυτά δέν εμποδίζουν καθόλου εκείνους πού πιστεύουν ότι ό Θεός είναι άκτιστος, όχι μονάχα ως προς τήν ουσία και τις Υποστάσεις, αλλά και ως προς τήν κοινή θεία ενέργεια τών Τριών. Γιατί θεολογούμε ένα Θεό σε τρεις Υποστάσεις, πού έχει μία και τήν ουσία και τή δύναμη και τήν ενέργεια και όσα άλλα θεωρούνται γύρω από τήν ουσία. Αυτά λέγονται και άθροισμα και πλήρωμα τής θεότητας κατά τή Γραφή¹⁰⁷, και θεωρούνται και θεολογοϋνται εξίσου για κάθε μία από τις τρεις άγιες Υποστάσεις.

115. Μερικοί αθετούν τή θεία αυτή ενέργεια, και άλλοτε λένε ότι είναι κτιστή, άλλοτε ότι δέ διαφέρει διόλου από τή θεία ουσία, κι άλλοτε πάλι, εισάγοντας άλλο κακόδοξο νεωτερισμό, δογματίζουν ότι ή μόνη άκτιστη ενέργεια του Πατέρα είναι ό Μονογενής Του Υιός. Και για νά στηρίξουν αυτή τή γνώμη τους, επικαλούνται τά λόγια του ιερού Κυρίλλου, πού λέει: «Η ζωή πού έχει ό Πατέρας μέσα Του, δέν είναι άλλη παρά ό Υιός. Και ή ζωή πού είναι μέσα στον Υιό, δέν είναι άλλη παρά ό Πατέρας. Κι έτσι αληθεύει Εκείνος πού είπε "Έγώ είμαι μέσα στον Πατέρα, κι ό Πατέρας μέσα σ' εμένα"¹⁰⁸». Γι' αυτό εμείς, μέ κάθε δυνατή συντομία, θά επισημάνομε τό νόημα τών λόγων αυτών του αγίου Κυρίλλου και θά ελέγξομε τή δυσσέβεια εκείνων πού από ζοφερή άγνοια αντιλέγουν σ' εμάς. Ισχυρίζονται λοιπόν

107. Κολ. 2, 9.

108. Ίω. 14, 11.

κακώς διτι ὁ Υἱὸς δέν εἶναι μόνο ἀνόμιος μέ τον Πατέρα, ἀλλά και κατώτερος, γιατί δέν ἔχει τό ζην και τή ζωή ἀπό τή φύση Του, ἀλλά τά ἔλαβε ἐπειτα και τά ἔχει κατά μετοχή και προσθήκη, και γιατί παίρνει και δέχεται τή ζωή ἀπό τον Πατέρα, σύμφωνα μέ τό ρητό: «"Ὅπως ὁ Πατέρας ἔχει μέσα του ζωή, ἔτσι ἔδωσε και στον Υἱό νά ἔχει μέσα του ζωή»¹⁰⁹. Σ' ἐκείνους λοιπόν πού ἐξηγοῦν μέ τόση δυσσέβεια τό ευαγγελικό αὐτό χωρίο αντιλέγει μέ τά παραπάνω ὁ θεῖος Κύριλλος. Γιατί ὁ Θεός λέγεται ζωή και κατά τήν ἐνέργεια, ὡς Αὐτός πού ζωοποιεῖ τά ζώντα· ἐπειδή Αὐτός εἶναι ἡ ζωή ὅσων ζουν τήν κατά φύση ζωή, ὡς Δημιουργός τῆς φύσεως, ἀλλά και ὅσων ζοῦν τή θεία ζωή, ὡς χορηγός τῆς χάριτος. Λέγεται δμως και ζωή Αὐτός καθ' ἐαυτόν, ὄχι σέ σχέση μέ κάτι ἄλλο, ἀλλά ἐλεύθερα και ανεξάρτητα εντελώς. Θέλοντας ἀκόμη ὁ θεῖος Κύριλλος νά δεῖξει ὅτι και κατά τά δύο αὐτά, ὁ Υἱὸς δέ διαφέρει καθόλου ἀπό τον Πατέρα κι ὅτι ἂν ὁ Υἱὸς δέχεται κάτι ἀπό τον Πατέρα, αὐτό δέ σημαίνει ὅτι εἶναι κατώτερος οὔτε χρονικά δεύτερος κατά τήν οὐσία ἀπό τον Πατέρα, κοντά σέ πολλά ἄλλα λέει και αὐτό: «Ὁ Υἱὸς δέν ἔχει ὑπαρξη ἐπειδή δέχεται κάτι ἀπό τον Πατέρα, ἀλλ' ἐπειδή ὑπάρχει, δέχεται κάτι». Και συμπεραίνει: «Ἐπομένως, δέ θ' αναγκάσει τον Υἱό τό γεγονός ὅτι ἔλαβε κάτι ἀπό τον Πατέρα, νά εἶναι χρονικά δεύτερος κατά τήν οὐσία». Δέ δέχεται δηλαδή ὅτι ἡ ζωή πού ἔχει ὁ Πατέρας και πού ἀπό τον Πατέρα λαμβάνει ὁ Υἱός, εἶναι ἡ θεία οὐσία.

116. Ἀκόμη, θέλοντας ὁ θεῖος Κύριλλος νά δεῖξει ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἂν και κατά τήν ἐνέργεια λέγεται ζωή σέ σχέση μέ τά ὄντα πού ζοῦν, ἐπειδή τά ζωοποιεῖ και ονομάζεται ζωή τους, δέν εἶναι ωστόσο σ' αὐτό ἀνόμιος μέ τον Πατέρα, ἀλλά ἀπό τή φύση Του εἶναι γι' αὐτά ζωή και τά ζωοποιεῖ, ὅπως και ὁ Πατέρας, γράφει παρακάτω: «"Ἄν ὁ Υἱὸς δέν εἶναι ζωή κατά τή φύση Του, πώς θά ἀποδειχθεῖ ἀληθές ἐκεῖνο πού εἶπε: "Ὅποιος πιστεύει σ' ἔμενα, ἔχει ζωή αἰωνία", ἢ το αλλο: "1 α προρατα μου ακοῦνε τή φωνή μου κι ἐγώ δίνω σ' αὐτά ζωή αἰώνια"»¹¹⁰; Ἐπειδή λοιπόν ἡ ζωή εἶναι φυσικό Του προσόν και ἐνυπάρχει στήν οὐσία Του, ὑπόσχεται νά τή δώσει σ' ἐκείνους πού πιστεύουν σ' Αὐτόν». Πώς λοιπόν ὑπάρχει περίπτωση νά σκεφτούμε διτι ὁ Υἱὸς δέν ἔχει ζωή, ἀλλ' ὅτι τήν ἔλαβε ἀπό τον Πατέρα; "Ἄς ντραποῦν λοιπόν οἱ φρενοβλαβεῖς, πού ὅταν ἀκούσουν διτι ἡ ζωή εἶναι φυσικό προσόν τοῦ Θεοῦ, λένε ὅτι αὐτή εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ. Γιατί βέβαια δέ χαρίζεται τήν οὐσία Του σ' ἔμας τούς πιστούς ὁ Πατέρας ἢ ὁ Υἱὸς ἢ τό "Ἅγιο Πνεῦμα. Μακριά τέτοια ἀσέβεια.

117. Ὁ Μέγας Κύριλλος στή συνέχεια, ἀντικρούοντας μέ τήν ἴδια δύναμη ἐκείνους πού φρονούν τά τοῦ διαβόλου, λέει: «Ἀφοῦ ὁ Υἱὸς προήλθε ἀπό τον Πατέρα, πήρε ὅλα τά φυσικά Του προσόντα (γνωρίσματα). "Ἐνα ἀπό αὐτά εἶναι και ἡ ζωή». Λέγοντας "ἔνα ἀπό τά προσόντα τοῦ Πατέρα", ἄ-

109. 1ω. 5, 26.

110. 1ω. 6, 47.

111. 1ω. 10, 27-28.

πέδειξε σαφώς ότι αυτά είναι πολλά. "Αν λοιπόν, ή ζωή αυτή είναι ή ουσία τοῦ Θεοῦ, τότε σύμφωνα μ' εκείνους πού φρονούν έτσι, ό Θεός έχει πολλές ουσίες. Ἐκτος λοιπόν από τή δυσσέβεια, δέν υστερεί και σέ υπερβολική αμάθεια, τό νά ταυτίζουν τό δν (τήν ουσία) μέ τό προσόν, ἔστω και σέ κάτι. Πολύ περισσότερο ανόητο είναι τό νά λένε ότι σέ τίποτε δέ διαφέρουν τό όν και τά προσόντα, δηλαδή τό ένα και τά περισσότερα από τό ένα. Γιατί είναι τελείως και οπωσδήποτε αδύνατο και ανόητο νά είναι κάτι ένα και πολλά, ως προς τό ίδιο σημείο.

118. Ὁ θεῖος Κύριλλος λοιπόν, λέγοντας ότι ένα από τά προσόντα τοῦ Πατέρα είναι και ή ζωή, ἔδειξε ότι ἔδώ δέν ονομάζει ζωή τήν ουσία τοῦ Θεοῦ. "Ἄς τόν φέρομε όμως τώρα νά λέει αὐτολεξεί ότι είναι πολλά αυτά τά προσόντα τοῦ Θεοῦ. Προχωρώντας λοιπόν πάνω στο ίδιο θέμα, λέει: «Ὁ Πατέρας αναφέρεται νά έχει πολλά πλεονεκτήματα. Ἄλλά δέν είναι ἀμοιρος από αυτά και ό Υἱός». Πώς μπορούν τά πολλά αυτά πλεονεκτήματα τοῦ Θεοῦ νά είναι ή θεία ουσία; Θέλοντας δέ ό Κύριλλος νά φανερώσει και μερικά από τά πλεονεκτήματα αυτά πού έχει ό Πατέρας, ανέφερε τόν Παῦλο πού λέει: «Στον ἀφθαρτο, ἀόρατο και μόνο σοφό Θεό»². Ἀπό αυτά αποδεικνύεται ἀκόμη περισσότερο, ότι κανένα από τά προσόντα τοῦ Θεοῦ δέν είναι ουσία Του. Πώς δηλαδή θά μπορούσε ή ἀφθαρσία και τό ἀόρατο και γενικά δλα τά αφαιρετικά και ἀποφατικά, όλα μαζί ή τό καθένα χωριστά, νά είναι ουσία; Γιατί ουσία δέν είναι παρά αυτό ή εκείνο τό ορισμένο. Ἄλλά κι αν σ' αυτά προστεθούν τά προσόντα τοῦ Θεοῦ, πού οί Θεολόγοι τά διατυπώνουν καταφατικά*, πάλι κανένα δέ φανερώνει τήν ουσία τοῦ Θεοῦ, άν και όταν είναι ἀνάγκη χρησιμοποιούμε τά ονόματα όλων αυτών γιά τή θεία Ὑπερουσιότητα πού είναι ολότελα ανώνυμη.

119. Τά προσόντα κατ' ἀνάγκην ζητείται σέ ποιόν ανήκουν. Και άν δέν ανήκουν σέ κανένα, δέν είναι και προσόντα. "Αν όμως συμβαίνει νά ανήκουν σέ κάτι, κι αυτό είναι ή ουσία, ή οποία κατά τους αντιθέτους δέ διαφέρει σέ τίποτε ἀπολύτως ἀπ' δλα τά προσόντα μαζί κι από τό καθένα χωριστά, ἀφοῦ τά προσόντα είναι πολλά, ή μία εκείνη ουσία θά είναι ουσίες πολλές, και τό ένα εκείνο κατά τήν ουσία, θά είναι πολλά κατά τήν ουσία, κι επομένως θά έχει πολλές ουσίες. "Αν όμως είναι ένα κι έχει πολλές ουσίες, αναγκαστικά είναι σύνθετο. Ἄπ' αυτά λοιπόν τά τόσο δυσσεβή προϊόντα τής ἀγνοίας τους, θέλοντας ό θεῖος Κύριλλος νά απαλλάξει εκείνους πού πείθονται σ' αυτούς, γράφει στους θησαυρούς του: «Αν αυτό πού υπάρχει μόνο στο Θεό είναι οπωσδήποτε και ουσία Του, τότε Αυτός αποτελείται από πολλές

112. Α' Τιμ. ι, 17.

* Τό αντίθετο της ἀποφατικής διατυπώσεως περί τοῦ Θεοῦ (βλ. σημείωση σελ. 332) είναι ή καταφατική. Μέ αυτήν περιγράφουμε καταφατικά και θετικά τά ιδιώματα (προσόντα) τοῦ Θεοῦ, π.χ. ευπλαχία, δικαιοσύνη κλπ.

ουσίες, γιατί είναι πολλά δσα υπάρχουν κατά φύση μόνο στο Θεό και σέ κανένα άλλο από τά όντα. Είναι δηλαδή Βασιλεύς και Κύριος και άφθαρτος και άόρατος και έκτος άπ' αυτά και άλλα μύρια, δσα αναφέρουν γι' Αυτόν οί θείες Γραφές. "Αν λοιπόν καθένα άπ' αυτά τά προσόντα είναι στήν τάξη τής ουσίας, πώς δέ θά είναι σύνθετος ό απλός Θεός; Τούτο όμως είναι ή πιο άτοπη σκέψη».

120. Ό σοφός στά θεία Κύριλλος έδειξε μέ πολλούς τρόπους ότι, άν και είναι ζωή ό Υιός και λέγεται ότι έχει ζωή κατά τήν ενέργεια, άφού ζωοποιεί εμάς και είναι ζωή τών ζωντανών πλασμάτων, δέν είναι ανόμοιος ώς προς αυτό μέ τον Πατέρα, γιατί και ό Πατέρας ζωοποιεί. Θέλησε ακόμη νά αποδείξει δι, και όταν όχι σέ σχέση μέ κάτι άλλο, αλλά τελείως ελεύθερα και απόλυτα λέγεται ζωή και δι έχει ζωή ό Υιός, και τότε δέν είναι ανόμοιος μέ τον Πατέρα κατά τή ζωή. Γιατί όταν δέ λέμε τό Θεό ζωή μας ώς Αυτόν πού μάς ζωοποιεί, αλλά τελείως ελεύθερα και απόλυτα, τότε όνομάζομε τήν ουσία Του άπό τή φυσική ενέργεια πού αποτελεί γνώρισμα Του —όπως Τον όνομάζομε και σοφία και αγαθότητα και όλα τά άλλα. Αυτό λοιπόν θέλοντας ν' αποδείξει, λέει: «"Όταν λέμε ότι ό Πατέρας έχει μέσα Του ζωή"³, τότε όνομάζομε ζωή τον Υιό, ό όποιος είναι άλλος άπό τον Πατέρα μόνο κατά τήν Υπόσταση και όχι κατά τή ζωή, γι' αυτό και δέ νοείται σ' Αυτόν καμία συνθετότητα ή διπλότητα. Και όταν πάλι λέμε δι ό Υιός έχει μέσα του ζωή, εννοούμε τήν απόλυτη εκείνη ζωή, τον Πατέρα. Επειδή δηλαδή είναι ζωή όχι σέ σχέση μέ κάποιον άλλο, αλλά απόλυτα Αυτός καθ' εαυτόν, ό Πατέρας και ό Υιός είναι ό ένας μέσα στον άλλο, όπως είπε ό ίδιος ό Κύριος: " Έγώ είμαι μέσα στον Πατέρα κι ό Πατέρας σ' έμένα"⁴». Αυτά λοιπόν τά λέει ό θείος Κύριλλος, γιά νά δείξει δι δίπλα στον Πατέρα, ή ζωή πού έχει μέσα Του, δηλαδή ό Υιός, είναι και άλλος και όχι άλλος. Κι εκείνοι πού λένε δι ό Υιός δέν είναι καθόλου διάφορος σέ σχέση μέ τον Πατέρα και δι ή ζωή πού έχει μέσα Του είναι ή αυτή κατά πάντα μέ τον Πατέρα, επειδή δέ διαφέρει καθόλου, προβάλλοντας αυτά και διαβεβαιώνοντας δι αυτή ή ζωή είναι ό Μονογενής Υιός τοῦ Πατέρα, συμπορεύονται όχι μέ τή διδασκαλία τοῦ ιεροῦ Κυρίλλου, αλλά οπωσδήποτε μέ τοῦ Σαβελλίου.

121. Αλλά δέ θά προξενήσει στους αντιθέτους τή μεγαλύτερη καταδίκη νά ισχυρίζονται ότι ό θείος Κύριλλος παρουσιάζει αντιφάσεις; Γιατί τό νά λέει κανείς τώρα αυτό κι ύστερα εκείνο, ενώ και τά δύο είναι αληθινά, αυτό συμβαίνει στον καθένα πού θεολογεί εύσεβώς. Τό νά λέει όμως κανείς τά αντίθετα μέ τον εαυτό του, δέν είναι γνώρισμα φρόνιμου άνθρωπου. Ό Κύριλλος λοιπόν σωστά είπε δι ό Υιός έχει έκ φύσεως τή ζωή, τήν οποία δίνει σ' όσους πιστεύουν σ' Αυτόν και μέ αυτό έδειξε ότι όχι μόνο ή ουσία τοῦ Θεοῦ, τήν οποία κανείς δέν μπορεί νά λάβει, αλλά και ή φυσική Του ενέργεια λέγε-

113. 1ω. 5, 26.

114. 1ω. 14, 11.

ται ζωή τήν οποία κατά χάρη έλαβαν εκείνοι πού ζωοποιήθηκαν άπ' Αυτόν, έτσι ώστε κι οι ίδιοι νά σώξουν — δηλαδή νά άθανατίξουν κατά τό πνεύμα — εκείνους πού δέ ζοϋσαν πρωύτερα κατά τό πνεύμα, και κάποτε νά ανασταίνουν και μερικούς πού νεκρώθηκαν σέ κάποιο μέλος τους ή και σέ όλο τό σώμα τους. Πώς λοιπόν εκείνος πού τά έδειξε αυτά τόσο καλά και καθαρά, πρόβαλε έπειτα ότι ή ουσία τοϋ Θεού καλείται ζωή, αναιρώντας έτσι δσα είπε για τή θεία ενέργεια; Γιατί έτσι ισχυρίζονται ανόητα αυτοί πού τώρα διαστρέφουν, ή μάλλον συκοφαντούν τά λόγια τοϋ Κυρίλλου.

122. Ενέργεια και δύναμη δέν καλείται άπό τούς Αγίους μόνον ό Μονογενής Υιός τοϋ Θεοϋ, αλλά και τό "Άγιο Πνεύμα, επειδή έχουν τις ίδιες απαράλλακτα δυνάμεις και ενέργειες μέ τον Πατέρα. Γιατί ό Θεός λέγεται και δύναμη, κατά τον Μέγα Διονύσιο, επειδή έχει μέσα Του άπό πριν και πάνω άπ' δλα κάθε δύναμη. Γι' αυτό και όταν καθένα άπό τά δύο αυτά ένυπόστατα (Υιός και Πνεύμα) ονομάζεται δύναμη ή ενέργεια, τό έχει νά υπονοείται ή νά λέγεται μαζί μ' Αυτόν. "Όπως και ό σέ δλα Μέγας Βασίλειος λέει ότι τό "Άγιο Πνεύμα είναι δύναμη άγιαστική, πού έχει ουσία, ύπαρξη, υπόσταση. Οί ενέργειες τοϋ Πνεύματος δέν είπε ότι είναι ένυπόστατες, και άπό αυτό φαίνεται ότι τις διέστειλε άπό τά κτίσματα. Γιατί όσα προέρχονται άπό τό Πνεύμα είναι ένυπόστατα ως δημιουργήματα, άφοϋ ό Θεός δημιούργησε ουσίες μέ ποιότητες (ιδιότητες).

123. Ή άποφατική θεολογία δέν αντιμάχεται ούτε αναιρεί τήν καταφατική, αλλά δείχνει ότι δσα λέγονται περί Θεοϋ καταφατικώς είναι αληθινά και λέγονται εύσεβώς, δμως ό Θεός δέν τά έχει αυτά μέ τό δικό μας τρόπο. Για παράδειγμα, έχει ό Θεός τή γνώση τών όντων, έχομε κι εμείς μερικών. Άλλά εμείς τά γνωρίζομε ως αυτά πού έγιναν και υπάρχουν, ενώ ό Θεός τά γνωρίζει όχι ως αυτά πού έγιναν και υπάρχουν, άφοϋ τά γνώριζε όχι λιγότερο και πριν άπό τή δημιουργία τους. Εκείνος λοιπόν πού λέει διτι ό Θεός δέ γνωρίζει τά όντα ως αυτά πού υπάρχουν, δέν είναι αντίθετος μ' εκείνον πού λέει ότι γνωρίζει ό Θεός τά όντα, και ενώ υπάρχουν τά γνωρίζει. Υπάρχει και καταφατική θεολογία πού έχει δύναμη άποφατικής θεολογίας. "Όπως όταν πει κανείς διτι κάθε γνώση λέγεται για κάποιο υποκείμενο, δηλαδή αυτό πού γνωρίζομε· ή γνώση δμως τοϋ Θεοϋ δέν εντοπίζεται για κανένα υποκείμενο. Αυτό θέλει νά πει τό ότι «ό Θεός δέ γνωρίζει τά όντα ως αυτά πού υπάρχουν», και «δέν έχει τή γνώση τών όντων» — δηλαδή δέν τήν έχει ίδια μ' έμας. Μέ αυτό τον τρόπο και τό διτι δέν υπάρχει ό Θεός λέγεται καθ' υπεροχή (επειδή ό Θεός υπερβαίνει κάθε ύπαρξη). Εκείνος δμως πού τό λέει αυτό για νά δείξει ότι δέν έχουν δίκιο όσοι λένε ότι ό Θεός υπάρχει, είναι φανερό ότι δέν χρησιμοποιεί τήν άποφατική θεολογία καθ' υπεροχή, αλλά κατ' έλλειψη, σάν νά μήν υπάρχει δηλαδή καθόλου Θεός, πράγμα πού είναι υπερβολική ασέβεια. Αυτό δυστυχώς παθαίνουν εκείνοι πού έπιχειροϋν

μέσω τής άποφατικής θεολογίας νά αναιρέσουν τό ότι ό Θεός έχει και ουσία και ενέργεια άκτιστη. Εμείς όμως παραδεχόμαστε και τήν καταφατική και τήν άποφατική θεολογία, γιατί ή μία δέν αναιρεί τήν άλλη, αλλά μάλλον στερεωνόμαστε από τήν κάθε μία στο ευσεβές φρόνημα.

124. Για νά ανατρέψει κανείς τελείως όλες τις φλυαρίες τών αντιθέτων και νά τις αποδείξει απέραντη μωρολογία άρκει νομιζω ένας μικρός πατερικός λόγος: «Τό "Αναρχο (ό Πατέρας), ή 'Αρχή (ό Υιός) και τό μαζί μέ τήν 'Αρχή (τό Πνεῦμα) είναι ένας Θεός. Άλλά ή 'Αρχή δέ χωρίζεται επειδή είναι άρχή από τό "Αναρχο, γιατί δέν είναι φύση Του ή άρχή, όπως ούτε Εκείνου τό άναρχον. Αυτά είναι γνωρίσματα τής φύσεως, δέν είναι φύση». Τί λοιπόν, αφού δέν είναι φύση, αλλά γνωρίσματα τής φύσεως ή άρχή και τό άναρχον, θά τά πεί κανείς κτιστά; Μόνο άν παραφρονει. Άν τώρα αυτά είναι άκτιστα και είναι προσόντα τής φύσεως τοῦ Θεοῦ, είναι γι' αυτό σύνθετος ό Θεός; Καθόλου γιατί δέ διαφέρει από τή θεία φύση. Μάλλον άν τά φυσικά προσόντα τοῦ Θεοῦ είναι φύση, τότε είναι σύνθετος ό Θεός αυτό, κοντά στους άλλους Πατέρες, τό διδάσκει αναλυτικά και ό Μέγας Κύριλλος. Έσύ διάβασε τούς λόγους προς τον Εύνόμιο τοῦ Μεγάλου Βασιλείου και τοῦ αδελφοῦ του κατά τή σάρκα και τό φρόνημα, τοῦ Γρηγορίου Νύσσης. Έκεί θά βρεῖς καθαρά δι συμφωνούν μέ τον Εύνόμιο οι αντίθετοι και θά μάθεις τις προς αυτούς αντιρρήσεις για νά τις μεταχειρίζεσαι διαρκώς.

125. Οί Εύνομιανοί νομίζουν ότι δέν είναι ίδια ή ουσία τοῦ Πατέρα και τοῦ Υιοῦ, επειδή κάθε τί πού λέγεται περί Θεοῦ νομίζουν ότι λέγεται κατ' ουσίαν και φιλονεικοῦν ότι, αφού τό γεννάν και τό γεννάσθαι είναι διαφορετικά, είναι και διάφορες ουσίες. "Άλλοι πάλι αντιλέγουν δι δέν είναι ό ίδιος Θεός πού έχει και τή θεία ουσία και τή θεία ενέργεια, γιατί νομίζουν ότι κάθε τί πού λέγεται περί Θεοῦ είναι ουσία και φιλονεικοῦν ότι, επειδή υπάρχει κάποια διαφορά μεταξύ ουσίας και ενέργειας, υπάρχουν πολλοί και διάφοροι θεοί. Σ' όλους αυτούς μπορεί νά δειχτεί πώς δι, τι λέγεται περί Θεοῦ, δέ λέγεται μόνο κατά τήν ουσία, αλλά λέγεται και αναφορικά, δηλαδή σέ σχέση μέ κάτι άλλο πού δέν είναι Αυτός. "Όπως λέγεται ό Πατέρας αναφορικά μέ τον Υιό γιατί ό Υιός δέν είναι Πατέρας. Λέγεται και Κύριος αναφορικά μέ τήν κτίση πού είναι δούλη σ' Αυτόν. Γιατί ό Θεός είναι Κύριος όλων τών κτισμάτων πού έγιναν σέ κάποιο χρόνο και αιώνα, όπως και αυτών τών αιώνων. Η δέ κυριαρχία είναι άκτιστη ενέργεια τοῦ Θεοῦ, και διαφέρει από τήν ουσία, γιατί λέγεται αναφορικά μέ κάτι άλλο (τήν κτίση) τό όποιο δέν είναι Αυτός.

126. Οί Εύνομιανοί, κάθε τί πού λέγεται περί Θεοῦ, τό λένε ουσία, για νά δογματίσουν ότι ή άγεννησία είναι ουσία κι έτσι νά υποβιβάσουν —όσο μπορούν— τον Υιό σέ κτίσμα, ως διαφορετικό από τον Πατέρα. Αυτό πού προφασίζονται είναι νά μή γίνουν, όπως λένε, δύο θεοί, ό πρώτος ό ά-

γέννητος, και ό άλλος ό δευτερεύων, ως γεννητός. Αυτούς μιμούνται και οί αντίθετοι και λένε ουσία κάθε τι πού λέγεται περί Θεού, με σκοπό νά υποβιβάσουν ασεβώς σε κτίσμα τή θεία ενέργεια, ή οποία ενώ δε χωρίζεται, διαφέρει από τήν ουσία τοῦ Θεοῦ, ως προερχόμενη από αυτήν, και μετέχεται από τά δημιουργήματα —γιατί όλα μετέχουν στήν πρόνοια πού πηγάζει από τή θεότητα, τήν αιτία τών πάντων. Και ή πρόφαση τους είναι, όπως λένε, νά μή γίνουν δύο θεότητες, δηλαδή ή πάνω από κάθε όνομα και αιτία και μέθεξη τρισυπόστατη Ουσία και ή από αυτήν προερχόμενη ενέργεια τοῦ Θεοῦ, ή οποία μετέχεται και ονομάζεται. Δεν καταλαβαίνουν όμως ότι όπως ό Θεός και Πατέρας λέγεται Πατέρας αναφορικά προς τον Υιό, κι έχει άκτιστα τό ότι είναι Πατέρας, άν και τό "Πατέρας" δέ σημαίνει ουσία, έτσι ό Θεός έχει άκτιστα και τήν ενέργεια, άν και ή ενέργεια διαφέρει από τήν ουσία. Κι όταν λέμε μία θεότητα, περιλαμβάνομε όλα όσα είναι ό Θεός, και τήν ουσία και τήν ενέργεια. Εκείνοι λοιπόν είναι πού διχοτομούν ασεβώς τή μία θεότητα τοῦ Θεοῦ σέ κτιστά και άκτιστα.

127. Συμβεβηκός* είναι εκείνο πού γίνεται και περνά, από τό οποίο εννοούμε και τά αχώριστα συμβεβηκότα. Από μία άποψη, συμβεβηκός είναι και τό φυσικό προσόν, επειδή αυξάνει και μειώνεται. "Όπως είναι ή γνώση στή λογική ψυχή. Άλλά στο Θεό δέ συμβαίνει κανένα τέτοιο, γιατί παραμένει τελειώς αμετάβλητος, και γι' αυτό τό λόγο τίποτε δέ θά μπορούσαμε νά ποῦμε σ' Αυτόν κατά συμβεβηκός. Ωστόσο, διτι λέγεται περί Θεού, δέ σημαίνει βέβαια ουσία. Γιατί λέγεται σ' Αυτόν και τό "πρός τι" πού είναι αναφορικό και δέ δηλώνει ουσία, αλλά αναφορά σέ άλλο. Και τέτοιο είναι στο Θεό ή θεία ενέργεια. Γιατί ούτε ουσία είναι, ούτε συμβεβηκός, άν και από μερικούς Θεολόγους καλείται από μία άποψη συμβεβηκός, γιά νά δείξουν τοῦτο μόνο, ότι υπάρχει στο Θεό και δέν είναι ουσία Του.

128. Ακόμη ή θεία ενέργεια, άν και είναι συμβεβηκός, όπως λέγεται, ενώ θεωρείται μέσα στο Θεό, δέν προξενεί σύνθεση. Αυτό μάς διδάσκει κι ό Γρηγόριος ό Θεολόγος, γράφοντας περί τοῦ Αγίου Πνεύματος: «Τό "Άγιο Πνεύμα, ή είναι από εκείνα πού υπάρχουν καθ' έαυτά, ή από εκείνα πού θεωρούνται σέ σχέση με άλλο. Από αυτά τό πρώτο, οί έμπειροι σ' αυτά τό ονομάζουν ουσία, ενώ τό δεύτερο συμβεβηκός. Άν λοιπόν Αυτό είναι συμβεβηκός, τότε θά είναι ενέργεια τοῦ Θεοῦ. Τί άλλο μπορεί νά είναι; "Η τίνος; Αυτό διαφεύγει κάπως τή σύνθεση». Λέει ολοφάνερα τούτο- άν Αυτό είναι άπ' όσα θεωρούνται μέσα στο Θεό, και γι' αυτό δέν είναι ουσία, αλλά συμβεβηκός και ονομάζεται πνεύμα, τότε δέν μπορεί νά είναι τίποτε άλλο, παρά ενέργεια Θεοῦ. Αυτό δήλωσε λέγοντας «Τί άλλο μπορεί νά είναι; "Η τίνος;» Και προετοιμάζοντας τό συμπέρασμα ότι τίποτε άλλο, ούτε ποιότητα ούτε ποσότητα ούτε τίποτε τέτοιο δέν μπορεί νά θεωρείται μέσα στο Θεό,

* Βλ. σημείωση σελ. 345.

άλλά μόνον ενέργεια, προσθέτει: «Αυτό διαφεύγει κάπως τή σύνθεση». Πώς ή ενέργεια, ενώ θεωρείται μέσα στο Θεό, δέν επιφέρει σύνθεση; Επειδή μόνο ο Θεός έχει απαθέστατη τήν ενέργεια: ενεργεί μόνο, χωρίς όμως και νά πάσχει κατά τήν ενέργεια, ή νά γίνεται, ή νά μεταβάλλεται.

129. Ο Θεολόγος Γρηγόριος έδειξε σ' άλλο σημείο ότι αυτή ή ενέργεια είναι άκτιστη, αντιδιαστέλλοντας την προς τό κτίσμα. «Από τούς δικούς μας σοφούς, λέει, άλλοι νόμισαν τό Πνεῦμα πώς είναι ενέργεια, άλλοι κτίσμα, άλλοι Θεός». Έδώ λοιπόν Θεό αποκαλεί τήν ίδια τήν υπόσταση. Αντιδιαστέλλοντας δέ τήν ενέργεια προς τό κτίσμα, έδειξε καθαρά ότι αυτή δέν είναι κτίσμα. Αλλά και λίγο πιο κάτω ονόμασε αυτή τήν ενέργεια κίνηση τοῦ Θεοῦ. Πώς λοιπόν δέν είναι άκτιστη ή κίνηση τοῦ Θεού; ΓΓ αυτήν ο θεοφόρος Ιωάννης ο Δαμασκηνός γράφει στο 59ο κεφάλαιο: «Ενέργεια είναι ή δραστική και ουσιώδης κίνηση τής φύσεως. Ενεργητική είναι ή φύση από τήν οποία προέρχεται ή ενέργεια. Ενεργημα είναι τό αποτέλεσμα τής ενέργειας. Και ενεργεί εκείνος πού χρησιμοποιεί τήν ενέργεια, δηλαδή ή υπόσταση».

130. Μαζί μέ τά παραπάνω, ο Θεολόγος Γρηγόριος είπε: «Αν είναι ενέργεια, τότε δέ θά ενεργήσει, αλλά θά ενεργηθεί και θά πάψει νά υπάρξει μόλις ολοκληρωθεί». Από αυτό οι αντίθετοι συμπέραναν και αποφάνθηκαν ότι ή θεία αυτή ενέργεια είναι κτιστή. Αγνόησαν ότι και για τά άκτιστα λέγεται δι ενεργούνται, όπως δείχνει άλλου ο Θεολόγος γράφοντας: «Αν ο Πατέρας είναι όνομα ενέργειας, τότε θά έχει ενεργήσει και αυτό τό ομοούσιο». Λέει και ο θεοφόρος Δαμασκηνός: «Ο Χριστός κάθισε στά δεξιά τοῦ Πατέρα, ενεργώντας θεϊκά τήν πρόνοια τών όλων». Αλλά ούτε τό "κατέπαυσε" προσκρούει στο ότι ή ενέργεια είναι άκτιστη. Γιατί κατά τή δημιουργία, ο Θεός αρχίζει και παύει, όπως λέει και ο Μωυσής δι ο Θεός κατέπαυσε άπ' όλα τά έργα τά όποια άρχισε νά κάνει"⁵. Η δημιουργία λοιπόν αυτή πού ο Θεός αρχίζει και παύει, είναι φυσική και άκτιστη ενέργεια τοῦ Θεοῦ.

131. Πάλι ο θείος Δαμασκηνός, άφοῦ είπε δι ενέργεια είναι ή δραστική και ουσιώδης κίνηση τής φύσεως, θέλοντας νά δείξει πώς για τήν ενέργεια αυτή είπε ο Θεολόγος Οπ ενεργείται και παύεται, πρόσθεσε: «Πρέπει νά γνωρίζομε ότι ή ενέργεια είναι κίνηση και μάλλον ενεργείται παρά ενεργεί, όπως λέει ο Θεολόγος Γρηγόριος στο λόγο του περί τοῦ Αγίου Πνεύματος: "Αν είναι ενέργεια, τότε είναι φανερό ότι δέ θά ενεργήσει, αλλά θά ενεργηθεί και θά πάψει νά υπάρξει μόλις ολοκληρωθεί"». Είναι λοιπόν φανερό ότι εκείνοι πού φρονούν αντίθετα, δογματίζοντας δι είναι κτιστή ή ενέργεια για τήν οποία μίλησε εδώ ο Γρηγόριος ο Θεολόγος, υποβιβάζουν φρενοβλαβώς σέ κτίσμα τήν ίδια τήν φυσική και ουσιώδη ενέργεια τοῦ Θεοῦ. Αυτήν ο ιερός Δαμασκηνός, υποδηλώνοντας δι δέν ενεργείται μόνο, αλλά και ενεργεί, τήν

παρουσίασε άχτιστη. "Ότι τώρα αυτός δε διαφωνεί σε τούτο με τό Θεολόγο Γρηγόριο, τό απέδειξα σε άλλους εκτενείς λόγους μου.

132. Οί υποστατικές ιδιότητες λέγονται στο Θεό αναφορικά ή μία προς τήν άλλη. Και διαφέρουν οί Υποστάσεις μεταξύ τους, αλλά βέβαια όχι κατά τήν ουσία. Κάποτε ό Θεός λέγεται και αναφορικά προς τήν κτίση. Δέν μπορεί δηλαδή ή Παναγία Τριάδα, όπως λέγεται προαιώνιος, προάναρχος, μέγας, αγαθός, Θεός, νά λέγεται έτσι και Πατέρας, γιατί δεν είναι ή κάθε μία από τις τρεις θείες Υποστάσεις Πατέρας, αλλά ή μία μόνο από αυτές. Και είναι ό Πατέρας από τον όποιο και ως προς τον όποιο ανάγονται όλα τά άλλα. Ώς προς τήν κτίση λοιπόν, επειδή είναι κοινό έργο τών Τριών, πού έγινε από τό τελείως μή δν, κι επειδή ή υιοθεσία τών τέκνων του Θεού γίνεται με τήν κοινή χάρη πού χορηγείται από τις Τρεις, μπορεί ή Τριάδα νά λέγεται Πατέρας. Τά χωρία: «Ό Κύριος ό Θεός σου, είναι ένας Κύριος»¹¹⁶ και: «Είναι ένας ό Πατέρας μας ό ουράνιος»¹¹⁷, πού ονομάζουν τήν Αγία Τριάδα Κύριο και Θεό μας, και μάλιστα και Πατέρα μας, πού μας αναγεννά μέ τή χάρη Του, λέγονται, όπως είπαμε, αναφορικά. Και ό Πατέρας μόνος ως προς τον ομοούσιο Υιό λέγεται Πατέρας· ό ίδιος λέγεται και άρχή ως προς τον Υιό και τό Πνεύμα. Και ως προς τήν κτίση ό Πατέρας λέγεται άρχή, αλλά ως Κτίστης και Κύριος όλων τών κτισμάτων. "Όταν λοιπόν ό Πατέρας λέγεται έτσι ως προς τήν κτίση, άρχή είναι και ό Υιός, και δέν είναι δύο αρχές, αλλά μία. Γιατί και ό Υιός αναφορικά προς τήν κτίση λέγεται Άρχή, όπως λέγεται και Κύριος αναφορικά προς τά δούλα σ' Αυτόν κτίσματα. Ό Πατέρας λοιπόν και ό Υιός μαζί μέ τό Πνεύμα, ως προς τήν κτίση είναι μία Άρχή και ένας Κύριος και ένας Δημιουργός και ένας Θεός και Πατέρας και Προνοητής και Επόπτης και δλα τά άλλα. Και καθένας από αυτούς τούς χαρακτηρισμούς δέν είναι ουσία. Γιατί αν ήταν ουσία δέ θά λεγόταν αναφορικά προς άλλο.

133. Καταστάσεις και διαθέσεις και τόποι και χρόνοι και οποιοδήποτε άλλο παρόμοιο, δέν κυριολεκτοϋνται σχετικά μέ τό Θεό, αλλά λέγονται μεταφορικά. Τό ότι δημιουργεί και ενεργεί, μόνο για τό Θεό θά μπορούσε νά λεχθεί αληθινά. Γιατί μόνο ό Θεός δημιουργεί, ενώ ό "Ιδιος ούτε γίνεται ούτε πάσχει όσον άφορα στήν ουσία Του. Και μόνο Αυτός διά μέσου όλων δημιουργεί τό κάθε τί. Και μόνο Αυτός από τήν απόλυτη ανυπαρξία δημιουργεί, γιατί έχει ενέργεια παντοδύναμη. Και σύμφωνα μέ αυτή τήν παντοδύναμη ενέργεια λέγεται αναφορικά προς τήν κτίση και διαθέτει τήν όποια δυνατότητα. Ό "Ιδιος δηλαδή δέν μπορεί στή θεϊκή Του φύση νά πάθει απολύτως τίποτε, μπορεί όμως νά προσθέσει στά κτίσματα άν θέλει. Γιατί ή δυνατότητα νά πάθει, νά κράτα ή νά προσλάβει κάτι κατά τήν ουσία Του, είναι ιδίωμα ασθένειας. Ένώ ή δυνατότητα νά δημιουργεί, νά συγκρατεί και νά

116. Δευτ. 6, 4.

117. Ματθ. 23, 9.

προσθέτει στα κτίσματα, όταν θέλει, είναι ιδίωμα θεοπρεποῦς και παντοκρατορικής ισχύος.

134. Όλα τὰ δντα συγκεφαλαιώνονται σέ δέκα κατηγορίες*: ουσία, ποσόν, ποιόν, πρός τι, πού, πότε, ποιείν, πάσχειν, έχειν, κείσθαι, και τὰ λοιπά πού θεωρούνται μέσα στην ουσία. Ό Θεός όμως είναι ουσία ύπερούσια, μέσα στην οποία θεωρούνται μόνο τό "πρός τι" (αναφορά σέ κάτι άλλο) και τό "ποιείν", τὰ οποία δέν της επιφέρουν καμία σύνθεση ή αλλοίωση. Γιατί ό Θεός ποιεί τὰ πάντα, χωρίς νά πάσχει τίποτε ό "Ιδιος κατά τήν ουσία Του. Είναι ακόμη και Κτίστης αναφορικά πρός τήν κτίση, και Άρχή και Κύριος της, γιατί έχει από Αυτόν τήν άρχή και σ' Αυτόν υποτάσσεται. Άλλά και Πατέρας μας είναι, πού μας αναγεννά με τή χάρη Του. Είναι και Πατέρας πρός τον Υιό, ό οποίος δέν έχει διόλου χρονική άρχή. Είναι και Υιός πρός τον Πατέρα. Και τό Πνεύμα είναι "πρόβλημα" (έκπόρευμα) τού Πατέρα, συναιώνιο μέ τον Πατέρα και τον Υιό, κι έχουν μία και τήν αυτή ουσία. "Όσοι λένε ότι ό Θεός είναι μόνον ουσία και δέ θεωρείται τίποτε μέσα σ' αυτήν, κατασκευάζουν ένα Θεό πού δέν έχει ούτε τό "ποιείν και ενεργείν", ούτε τό "πρός τι". "Αν όμως ό Θεός αυτός πού νομίζουν αυτοί, δέν τὰ έχει αυτά, ούτε ενέργεια είναι, ούτε Δημιουργός, ούτε ενέργεια έχει, αλλά ούτε είναι Άρχή και Κτίστης και Κύριος, ούτε και Πατέρας μας κατά χάρη. Πώς δηλαδή μπορεί νά είναι δλα αυτά, όταν δέν έχει νά θεωρούνται μέσα στην ουσία Του τό "πρός τι" και τό "ποιείν"; Ακόμη αναιρείται και τό τρισυπόστατο τής θεότητας, άν δέ θεωρείται μέσα στην ουσία τού Θεού τό "πρός τι". Κι άν δέν είναι τρισυπόστατος, ούτε Κύριος τού παντός είναι, ούτε Θεός. Είναι λοιπόν άθεοι εκείνοι πού έχουν τις ιδέες τών αντιθέτων.

135. "Έχει ό Θεός και κάτι πού δέν είναι ουσία. Άλλά βέβαια επειδή δέν είναι ουσία, δέ θά πεί πώς είναι συμβεβηκός*. Γιατί εκείνο πού όχι μόνο δέ χάνεται, αλλά ούτε επιδέχεται ή προξενεί οποιαδήποτε αύξηση ή μείωση, δέν είναι δυνατό νά συμπεριληφθεί στά συμβεβηκότα. Κι επειδή δέν είναι ούτε συμβεβηκός, ούτε ουσία, δέ σημαίνει πώς είναι από τὰ εντελώς ανύπαρκτα, αλλά υπάρχει, και υπάρχει αληθινά. Δέν είναι συμβεβηκός, γιατί είναι εντελώς αμετάβλητο. Και δέν είναι ούτε ουσία, γιατί δέν είναι από αυτά πού υπάρχουν καθ' έαυτά. Γι' αυτό και λέγεται συμβεβηκός κατά κάποιο τρόπο από μερικούς Θεολόγους, πού θέλουν νά δείξουν τούτο μονάχα, ότι δηλαδή δέν είναι ουσία. Καθένα από τὰ υποστατικά γνωρίσματα και κάθε μία υπόσταση δέν είναι μήτε ουσία μήτε συμβεβηκός σχετικά μέ τό Θεό. Τί λοιπόν, γι' αυτό τό λόγο είναι από τὰ εντελώς ανύπαρκτα; "Απαγε! Μέ τον ίδιο τρόπο λοιπόν και ή θεία ενέργεια τού Θεού, ούτε ουσία είναι, ούτε συμβεβη-

* Οί γνωστές κατηγορίες τού Αριστοτέλη (Τοπικά Α9, 103 και 21-23). Έκτος από τήν πρώτη, τήν ουσία, οί υπόλοιπες σημαίνουν τις ιδιόμορφες, μη αναγκαίες, μεταβλητές ιδιότητες τής ουσίας, τού όντος, και λέγονται "συμβεβηκότα".

κός, μά οὔτε και εἶναι ἀπό τα ἐντελώς ἀνύπαρκτα. Και για να πώ ἐκεῖνο πού δέχονται ὅλοι οἱ Θεολόγοι ἄν ὁ Θεός δημιουργεῖ" ἐπειδή τό θέλει κι ὄχι γιατί τό ἔχει στή φύση Του, ἀρα ἄλλο εἶναι τό ἓνα και ἄλλο τό ἄλλο, και ἐπομένως ἀν εἶναι ἔτσι, ἄλλο εἶναι ἡ θεία βούληση και ἄλλο ἡ θεία φύση. Ἐπειδή λοιπόν ἡ βούληση τοῦ Θεοῦ διαφέρει ἀπό τή φύση Του και δὲν εἶναι οὐσία, γι' αὐτό εἶναι και ἐντελώς ἀνύπαρκτη; "Ὁχι βέβαια. Ἄλλὰ ὑπάρχει και ἀνήκει στο Θεό, ὁ ὅποιος δὲν ἔχει μόνο οὐσία, ἀλλά και βούληση, σύμφωνα με τήν ὅποια δημιουργεῖ. Και ἄν θέλει κανεῖς, ἄς τήν ὀνομάσει εἴτε συμβεβηκός ἀπό μία ἀποψη, ἀφού δὲν εἶναι οὐσία, εἴτε μή συμβεβηκός, ἀφού δὲν προξενεῖ καμία σύνθεση ἢ αλλοίωση. Ἐπομένως ὁ Θεός ἔχει και αὐτό πού εἶναι οὐσία και αὐτό πού δὲν εἶναι οὐσία, κι ἄς μήν ὀνομάζεται συμβεβηκός, δηλαδή τή θεία βούληση και ἐνέργεια.

136. Ἄν ἡ οὐσία δὲν ἔχει ἐνέργεια πού νά διαφέρει ἀπ' αὐτήν, εἶναι τελείως ἀνυπόστατη και ἀπλή σύλληψη τῆς διάνοιας. Γιατί ὁ ἄνθρωπος ὡς γένος δέ διανοεῖται, δὲν ἔχει γνώμη, δέ βλέπει, δὲν ὄσφραίνεται, δέ μιλάει, δὲν ἀκούει, δὲν περπατεῖ, δὲν ἀναπνέει, δὲν τρώει, και γενικά δὲν ἔχει ἐνέργεια διαφορετική ἀπό τήν οὐσία πού νά δείχνει ὅτι ὑπάρχει ὡς ὑπόσταση. ΓΓ αὐτό και ὁ ἄνθρωπος ὡς γένος εἶναι τελείως ἀνυπόστατος. Ὁ ἄνθρωπος ὁμως πού ἔχει ἐμφυτη ἐνέργεια διαφορετική ἀπό τήν οὐσία — μία ἢ περισσότερες ἢ ὅλες ὅσες εἶπαμε —, ἀναγνωρίζεται ἀπό αὐτές ὅτι εἶναι ἄνθρωπος πού ὑπάρχει ὡς ὑπόσταση κι ὄχι ἀνυπόστατος. Κι ἐπειδή οἱ ἐνέργειες αὐτές δέ θεωροῦνται σέ ἓνα ἢ δύο ἢ τρεῖς, ἀλλά σέ πολλούς, ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος διακρίνεται σέ ἀμέτρητες ὑποστάσεις.

137. Ὁ Θεός, σύμφωνα μέ τήν εὐσέβεια πού με τή χάρη Του εἶναι δική μας, δηλαδή τῆς Ἐκκλησίας Του, ἔχει ἐμφυτη ἐνέργεια πού Τον κάνει φανερό, και κατά τούτο εἶναι διαφορετική ἀπό τήν οὐσία Του. Γιατί προγνωρίζει και προνοεῖ γιά ὅλα τά ὄντα και τά δημιουργεῖ" και τά συντηρεῖ" και εἶναι Κύριος τους και τά μεταβάλλει κατά τό θέλημα Του ὡς γνωρίζει Αὐτός. ΓΓ αὐτό ἀποδεικνύεται ὅτι ὑπάρχει ὡς ὑπόσταση και δὲν εἶναι μόνο ἀνυπόστατη οὐσία. Κι ἐπειδή ὅλες αὐτές οἱ ἐνέργειες δέ θεωροῦνται σέ ἓνα, ὁ Θεός γίνεται γνωστός σέ μας ὅτι ὑπάρχει σέ τρεῖς Ὑποστάσεις. Ἄλλὰ οἱ ἀντίθετοι, λέγοντας ὅτι ὁ Θεός δὲν ἔχει ἐμφυτη ἐνέργεια πού νά Τον κάνει φανερό και πού κατά τούτο νά διαφέρει ἀπό τήν οὐσία Του, λένε ὅτι ὁ Θεός δὲν ὑπάρχει ὡς ὑπόσταση και καθιστοῦν τελείως ἀνυπόστατο τον τρισυπόστατο Κύριο. Και μέ αὐτά, τόσο ξεπερνούν στήν κακοδοξία τό Σαβέλλιο ἀπό τή Λιβύη, ὅσο χειρότερη εἶναι ἡ ἀσέβεια ἀπό τή δυσσέβεια.

138. Ἡ ἐνέργεια τῶν τριῶν θείων Ὑποστάσεων δὲν εἶναι μία, ἐπειδή εἶναι ὅμοια, ὅπως συμβαίνει σ' ἔμας, ἀλλά εἶναι ὄντως μία και ἀριθμητικά. Αὐτό οἱ ὀπαδοί τῶν ἀντιθέτων δὲν μποροῦν νά τό πουν, γιατί ἰσχυρίζονται ὅτι δὲν εἶναι κοινή ἢ ἀκτιστη ἐνέργεια τῶν Τριῶν, ἀλλά και οἱ ὑποστάσεις

Τους λένε πώς είναι ενέργειες ή μία τής άλλης, γιατί σύμφωνα με αυτούς δέν υπάρχει κοινή θεία ενέργεια. "Ωστε ούτε έτσι δέν μπορούν νά πουν δι είναι μία ή ενέργεια τών τριών Υποστάσεων, αλλά αναιρώντας έτσι τώρα τή μία κι ύστερα τήν άλλη ενέργεια, πάλι κάνουν ανυπόστατο τον τρισυπόστατο Θεό.

139. Εκείνοι πού οί ψυχές τους νοσούν από τήν κακόδοξη πλάνη, διδάσκοντας πώς είναι κτιστή ή ενέργεια τού Θεού, πού διαφέρει από τήν ουσία Του, φρονούν ότι ό Θεός έχει κτιστό και τό "δημιουργείν", δηλαδή τή δημιουργική Του δύναμη. Γιατί δέ γίνεται νά ενεργεί και νά δημιουργεί κανείς χωρίς ενέργεια, όπως ούτε νά υπάρχει χωρίς ύπαρξη. "Όπως λοιπόν δέ γίνεται, εκείνος πού λέει δι ή ύπαρξη τού Θεού είναι κτιστή, νά νομίζει ότι έχει άκτιστο τό ίδιο τό είναι, έτσι δέ γίνεται, εκείνος πού υποστηρίζει πώς είναι κτιστή ή ενέργεια τού Θεού, νά νομίζει δι Αυτός έχει άκτιστο τό νά ενεργεί και νά δημιουργεί.

140. Δέν είναι ή ενέργεια τού Θεού, όπως φλυαρούν οί αντίθετοι, αυτά πού είναι και λέγονται από τούς ευσεβείς κτίσματα τού Θεού —μακριά από τέτοια ασέβεια! Κτίσματα είναι τά αποτελέσματα τής θείας ενέργειας. Γιατί άν τά κτίσματα ήταν ή θεία ενέργεια, ή θά ήταν άκτιστα (σκέψη παρανοϊκή, γιατί τότε θά υπήρχαν και πριν δημιουργηθούν), ή ό Θεός πριν από τά κτίσματα δέ θά είχε ενέργεια (σκέψη δυσσεβέστατη). Άλλά βέβαια, ό Θεός είναι προαιωνίως ενεργής και παντοδύναμος. Επομένως κτίσματα δέν είναι ή ενέργεια τού Θεού, αλλά όσα ενεργήθηκαν και αποτελέστηκαν, όπως και νά λέγονται. Ή ενέργεια τού Θεού είναι άκτιστη και συναιώνια μέ τό Θεό, κατά τούς Θεολόγους.

141. Ή ενέργεια δέ γνωρίζεται από τήν ουσία, αλλά από τήν ενέργεια πληροφορούμαστε ότι ή ουσία υπάρχει, όχι όμως και τί είναι. Γι' αυτό και ό Θεός γίνεται σ' εμάς γνωστός ότι υπάρχει, όχι από τήν ουσία Του, αλλά από τήν πρόνοια Του, κατά τούς Θεολόγους. Ή ενέργεια διαφέρει από τήν ουσία και σέ τούτο- εκείνο πού πληροφορεί είναι ή ενέργεια, κι αυτό πού γνωρίζομε μέσω αυτής δι υπάρχει, είναι ή ουσία. Οί συνήγοροι όμως τής κακόδοξης δυσσέβειας πού βιάζονται νά πείσουν τούς άλλους δι ή θεία ενέργεια δέ διαφέρει καθόλου από τή θεία ουσία, μέ τό νά άναιρούν έτσι εκείνο πού πληροφορεί, βιάζονται νά μάς πείσουν νά μή γνωρίζομε ότι ό Θεός υπάρχει, όπως ούτε αυτοί δέ γνωρίζουν. Εκείνος όμως πού δέν τό γνωρίζει αυτό, είναι ό πιο άθεος και ό πιο ανόητος άπ' όλους.

142. "Όταν αυτοί λένε ότι ό Θεός βέβαια έχει ενέργεια, αλλά καθόλου διαφορετική από τήν ουσία Του, προσπαθούν και μ' αυτό τον τρόπο νά συσκιάσουν τή δυσσέβειά τους και μέ σοφίσματα νά παρασύρουν και νά εξαπατήσουν όσους τούς ακούνε. Γιατί έτσι κι εκείνος ό Σαβέλλιος από τή Λιβύη έλεγε ότι ό Πατέρας και Θεός έχει και Υιό, πού δέ διαφέρει καθόλου από

Αυτόν. "Όπως λοιπόν εκείνος αποδεικνυόταν πώς μιλάει για Πατέρα χωρίς Υιό, άφοῦ αρνιόταν τή διαφορά τους στις υποστάσεις, έτσι τώρα κι αυτοί, όταν ισχυρίζονται ότι ή θεία ενέργεια δέ διαφέρει καθόλου από τή θεία ουσία, ελέγχονται νά φρονούν ότι ό Θεός δέν έχει διόλου ενέργεια. Γιατί αν αυτά δεν διαφέρουν σέ τίποτε, τότε ό Θεός δέν έχει ούτε τή δημιουργική και ενεργητική δύναμη, άφοῦ δέ γίνεται νά ενεργεί κανείς χωρίς ενέργεια, κατά τους Θεολόγους, όπως πάλι, ούτε και νά υπάρχει χωρίς ύπαρξη. "Ότι ή θεία ενέργεια διαφέρει από τή θεία ουσία, είναι φανερό για όσους σκέπτονται ορθά και από τούτο: Η ενέργεια ενεργεί ένα άλλο, πού δέν είναι αυτός πού ενεργεί. Ό Θεός δηλαδή ενεργεί και δημιουργεί τά κτίσματα, ενώ Αυτός είναι άκτιστος. Και ή έννοια τού "πρός τι" λέγεται πάντοτε ως προς ένα άλλο. Ό Υιός λέγεται ως προς τον Πατέρα· ό Υιός όμως ποτέ δέν είναι Πατέρας τού Πατέρα. "Όπως λοιπόν τό "πρός τι" είναι αδύνατο νά μή διαφέρει καθόλου από τήν ουσία ή νά μή θεωρείται μέσα στην ουσία αλλά νά είναι τό ίδιο ουσία, έτσι ούτε ή ενέργεια είναι ποτέ δυνατό νά μή διαφέρει από τήν ουσία, αλλά νά είναι ουσία, κι άς μήν αρέσει αυτό στους αντίθετους.

143. Ό Μέγας Βασίλειος στά συλλογιστικά του κεφάλαια, κάνοντας λόγο περί Θεού, λέει ότι ή ενέργεια δέν είναι ούτε εκείνος πού ενεργεί, ούτε τό αποτέλεσμα τής ενέργειας. "Άρα λοιπόν ή ενέργεια διαφέρει από τήν ουσία. Ό θείος Κύριλλος μιλώντας κι αυτός περί Θεού, θεολογεί ότι τό νά δημιουργεί είναι γνώρισμα τής ενέργειας, ενώ τό νά γέννα είναι γνώρισμα τής φύσεως· ή φύση δέ και ή ενέργεια δέν είναι τό ίδιο. Κι ό θεοφόρος Δαμασκηνός λέει ότι ή γέννηση είναι έργο τής θείας φύσεως, ενώ ή δημιουργία είναι έργο τής θείας θελήσεως. Ό ίδιος πάλι, σέ άλλο σημείο λέει καθαρά ότι, άλλο είναι ή ενέργεια και άλλο αυτό πού έχει τή δύναμη νά ενεργεί. Η ενέργεια δηλαδή είναι ή ουσιώδης κίνηση τής φύσεως, ενώ αυτό πού ενεργεί είναι ή φύση από τήν οποία προέρχεται ή ενέργεια. Σέ πολλά λοιπόν σημεία διαφέρει ή ενέργεια από τή θεία ουσία, κατά τούς θείους Πατέρες.

144. Η ουσία τού Θεού είναι ολωσδιόλου χωρίς όνομα, άφοῦ είναι και ολωσδιόλου αχώρητη στο νοῦ. Τήν όνομάζομε λοιπόν από όλες τις ενέργειες Της, χωρίς εκεί κανένα από τά ονόματα νά διαφέρει κατά τή σημασία από τό άλλο. Γιατί από τό καθένα και άπ' όλα αυτά τά ονόματα, τίποτε άλλο δέν ονομάζεται, παρά ή κρύφια εκείνη ουσία πού κανείς ποτέ δέν μπορεί νά γνωρίσει τί ακριβώς είναι. "Όσον άφορα όμως στις ενέργειες Του, κάθε όνομα έχει διαφορετική σημασία. Ποιος δέ γνωρίζει ότι διαφέρουν μεταξύ τους οί ενέργειες τής δημιουργίας, τής κυριαρχίας, τής κρίσεως, τής πρόνοιας, τής υιοθεσίας μας από τό Θεό μέ τή χάρη Του; Εκείνοι λοιπόν πού λένε κτιστές τις φυσικές αυτές ενέργειες, ως διαφορετικές μεταξύ τους και προς τή θεία φύση, τί άλλο κάνουν παρά υποβιβάζουν τό Θεό σέ κτίσμα; Γιατί κτίσματα είναι αυτά πού δημιουργούνται, κυριαρχούνται, κρίνονται και γενικά

όλα τά παρόμοια, κι όχι ο Δημιουργός και ο Κυρίαρχος και ο Κριτής, ούτε ή ίδια ή ενέργεια τής κρίσεως ή τής κυριαρχίας ή τής δημιουργίας, οί οποίες φυσικώς θεωρούνται μέσα στο Θεό.

145. Ή ουσία τοῦ Θεοῦ ὡπως εἶναι ὀλωσδιόλου χωρίς ὄνομα, ἐπειδή εἶναι πάνω ἀπό ὄνομα κατά τούς Θεολόγους, ἔτσι εἶναι κατ' αὐτούς και ἀμέθεκτη, γιατί εἶναι πέρα ἀπό μέθεξη. Αὐτοί λοιπόν, οί ὁποιοί ἀπειθοῦν τώρα στή διδασκαλία τοῦ Πνεύματος πού διατυπώθηκε μέσω τῶν ἁγίων Πατέρων μας και λοιδороῦν εμάς πού συμφωνούμε μέ τούς Πατέρες, λένε πώς γίνονται πολλοί Θεοί, ή ἕνας Θεός σύνθετος, ἄν ή θεία ἐνέργεια διαφέρει ἀπό τήν οὐσία τοῦ Θεοῦ και ἄν θεωρεῖται κάτι μέσα στήν οὐσία τοῦ Θεοῦ. Ἄγνοοῦν δμως ὅτι δέν εἶναι τό ἐνεργεῖν και ή ἐνέργεια, ἀλλά τό πάσχειν και τό πάθος πού κάνουν τή σύνθεση. Ἐνῶ ὁ Θεός ενεργεῖ, χωρίς Αὐτός νά παθαίνει τίποτε, ούτε νά αλλοιώνεται. Δέν εἶναι λοιπόν σύνθετος ὁ Θεός ἐπειδή ενεργεῖ. Ἀκόμη, ὁ Θεός ἔχει τήν ἀναφορά Του (τό "πρός τι") και πρὸς τήν κτίση, ἐπειδή εἶναι Ἄρχή και Κυρίαρχος τῆς. Ἀπό αὐτό δμως δέν συναριθμεῖται μέ τά δημιουργήματα. Και πώς πάλι θά γίνουν πολλοί Θεοί, ἐπειδή ὁ Θεός ἔχει ἐνέργεια, ἀφοῦ εἶναι ἐνός Θεοῦ, ή μάλλον ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὁ Θεός εἶναι ή θεία οὐσία και ή θεία ἐνέργεια; "Ὅλα αὐτά λοιπόν εἶναι ξεκάθαρη φλυαρία τῆς φρενοβλάβειάς τους.

146. Ὁ Κύριος εἶπε στους μαθητές Του ὅτι «υπάρχουν μερικοί, ἀπό αὐτούς πού βρίσκονται ἐδῶ, οί ὁποιοί δέ θά πεθάνουν πριν δουν νά ἐρχεται μέ δύναμη ή βασιλεία τοῦ Θεοῦ»⁸. Και ἕξι μέρες μετά, ἀφοῦ πήρε μαζί Του τον Πέτρο, τον Ιάκωβο και τον Ιωάννη, ἀνέβηκε στο ὄρος Θαβώρ και ἐκεῖ ἔλαμψε τό πρόσωπο Του δπως ὁ ἥλιος και τά ἱμάτια Του ἔγιναν λευκά δπως τό φῶς⁹. Οί Μαθητές δέν μπορούσαν πλέον νά βλέπουν, ή μάλλον ἐπειδή δέν εἶχαν τή δύναμη ούτε ν' ατενίσουν αὐτή τή λάμψη, ἔπεσαν μέ τό πρόσωπο στή γή¹⁰. Εντούτοις εἶδαν, σύμφωνα μέ τήν ὑπόσχεση τοῦ Σωτήρα, τή βασιλεία τοῦ Θεοῦ, τό θεϊκό ἐκεῖνο και ἀνέκφραστο φῶς, τό ὅποιο οί Μεγάλοι Γρηγόριος και Βασίλειος ὀνομάζουν θεότητα, λέγοντας: «Φῶς ἦταν ή θεότητα πού φάνηκε στους Μαθητές πάνω στο ὄρος», και: «Κάλλος τοῦ ἀληθινά Δυνατοῦ εἶναι ή θεότητα Του πού μπορεί νά νοηθεῖ και νά θεωρηθεῖ». Γιατί ὁ Μέγας Βασίλειος λέει ἐπιπλέον ὅτι τό φῶς ἐκεῖνο εἶναι κάλλος τοῦ Θεοῦ πού μπορεί νά θεωρηθεῖ μόνο ἀπό τούς Ἁγίους μέ τή δύναμη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Γι' αὐτό και λέει πάλι: «Εἶδαν τό κάλλος Του ὁ Πέτρος και οί υιοί τῆς βροντῆς, στο ὄρος, νά λάμπει περισσότερο ἀπό τή λαμπρότητα τοῦ ἡλίου και ἀξιῶθηκαν νά δουν μέ τά μάτια τους τά προοίμια τῆς παρουσίας Του». Ὁ θεολόγος Δαμασκηνός μαζί μέ τον Ιωάννη Χρυσόστομο ὀνόμασαν τό φῶς ἐκεῖνο φυσική ακτίνα τῆς θεότητας, ὁ μεν πρώτος γράφοντας: «Αφοῦ ὁ Υἱός γεννήθηκε ἀνάρχως ἀπό τον Πατέρα, ἔχει ἀναρ-

118. Μάρκ. 9, 1.

119. Ματθ. 17, 1-2.

120. Ματθ. 17, 6.

χη και τή φυσική ακτίνα τής θεότητας, κι έτσι ή λαμπρότητα της θεότητας έγινε λαμπρότητα τοῦ σώματος», ό δέ Χρυσόστομος λέγοντας: «Ό Κύριος φάνηκε τόσο λαμπρός πάνω στο όρος, επειδή ή θεότητα Του φανέρωσε τις ακτίνες της».

147. Αυτό τό ανέκφραστο θεϊκό φώς, τή θεότητα και τή βασιλεία τοῦ Θεοῦ, τό κάλλος και τή λαμπρότητα τής θείας φύσεως, τήν δράση και απόλαυση τών Αγίων κατά τήν αιώνια ζωή, τή φυσική ακτίνα και δόξα τής θεότητας, οί φλύαροι αίρετικοί τό λένε φάντασμα και κτίσμα. Κι εκείνους πού δέ δέχονται νά βλασφημούν δπως αυτοί τό θείο αυτό φώς, αλλά φρονοῦν ότι ό Θεός είναι άκτιστος κατά τήν ουσία και κατά τήν ενέργεια, τούς διαλαλούν παντοῦ συκοφαντικά ως διθεΐτες. Άλλά άς ντραποῦν αυτοί. Άφοῦ είναι άκτιστο και τό θείο φώς, έχομε ένα Θεό σέ μία θεότητα. Γιατί, όπως δείξαμε με πολλούς τρόπους πιο πάνω, ενός Θεοῦ είναι και ή άκτιστη ουσία και ή άκτιστη ενέργεια, δηλαδή ή θεία χάρη και έλλαμψη αυτή.

148. Οί κακόβουλοι αίρετικοί, άφοῦ τόλμησαν και μπροστά στή σύνοδο νά πουν και ν' αποπειραθούν νά κάνουν φάντασμα και κτίσμα τό θείο εκείνο φώς πού έλαμψε από τό Χριστό στο Θαβώρ, και άφοῦ ελέγχθηκαν μέ πολλούς τρόπους χωρίς ν' αλλάξουν γνώμη, τιμωρήθηκαν μέ έγγραφο αφορισμό και ανάθεμα. Γιατί και βλασφημούν ως προς τήν ένσαρκη οικονομία τοῦ Θεοῦ, και κτιστή χαρακτηρίζουν φρενοβλαβώς τή θεότητα τοῦ Θεοῦ, και σέ κτίσματα, δυο μπορούν, υποβιβάζουν τον Πατέρα και τον Υιό και τό "Άγιο Πνεῦμα. Ένώ μία και ή αυτή είναι ή θεότητα τών Τριών. Και όταν ισχυρίζονται ότι σέβονται άκτιστη θεότητα, είναι σάν νά λένε φανερά ότι υπάρχουν δύο θεότητες τοῦ Θεοῦ, μία κτιστή και μία άκτιστη. "Ετσι αγωνίζονται νά ξεπεράσουν στή δυσσέβεια δλους τούς παλιούς κακοδόξους.

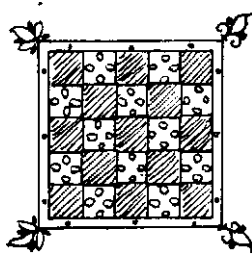
149. "Άλλοτε πάλι, προσπαθώντας μέ τέχνη νά συγκαλύψουν τήν κακοδοξία τους, και άκτιστο λένε ότι είναι τό φώς πού έλαμψε στο Θαβώρ και ότι είναι ουσία τοῦ Θεοῦ, και έτσι βλασφημούν και στήν περίπτωση αυτή μέ πολλούς τρόπους. Επειδή οί Απόστολοι είδαν τό φώς εκείνο, αυτοί κακώς φρονοῦν διτι είναι ορατή ή ουσία τοῦ Θεοῦ. Άλλ' άς ακούσουν αυτόν πού λέει: «Κανένas δέν ανέβηκε σέ κάποιο υποστήριγμα ώστε νά δει¹²¹ τήν ουσία και τή φύση τοῦ Θεοῦ και νά αποκαλύψει σχετικά». Και όχι μόνον κανένas άνθρωπος, άλλ' ούτε και "Άγγελος. Και αυτά τά έξαπτέρυγα Σεραφείμ, από τήν υπερβολή τής έλλάμψεως πού πηγάζει από ένεΓ, καλύπτουν τά πρόσωπα τους μέ τά φτερά τους¹²². Άφοῦ λοιπόν σέ κανένα ουδέποτε δέ φανερώθηκε ή ύπερουσιότητα τοῦ Θεοῦ, όταν οί αίρετικοί λένε ότι αυτή είναι εκείνο τό φώς, μαρτυροῦν ότι τό φώς αυτό είναι ολότελα αθέατο και δέν τό είδαν στο Θαβώρ ούτε οί τρεις εξέχοντες Απόστολοι και ούτε ό Κύριος στ' αλήθεια τούς είχε υποσχεθεί κάτι τέτοιο. Μαρτυροῦν ακόμη πώς δέ λέει αλήθεια

121. Γερ. 23, 28.

122. Ήσ. 6, 2.

ὁ Πέτρος λέγοντας: «Είδαμε τὴ λαμπρότητα Του καθὼς ἤμαστε μαζί Του στο ἅγιο ἐκεῖνο ὄρος»¹²³, οὔτε ὁ Ευαγγελιστὴς πού λέει: «Και μένοντας ἀγρυπνοὶ ὁ Πέτρος καὶ οἱ ἄλλοι δύο εἶδαν τὴ λαμπρότητα Του»¹²⁴, οὔτε κάποιος ἄλλος πού εἶπε ὅτι ὁ ξεχωριστὰ ἀγαπημένος μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ Ἰωάννης εἶδε γυμνὴ πάνω στο ὄρος τὴν ἴδια τὴ θεότητα τοῦ Λόγου. Εἶδαν λοιπόν, καὶ εἶδαν ἀληθινὰ τὴν ἀκτιστὴ καὶ θεία ἐκεῖνη ἐκλαμψη, ἐνὼ ὁ Θεὸς παρέμεινε ἀόρατος σύμφωνα μὲ τὴν ὑπερούσια κρυφιοτήτᾳ Του, καὶ ἄς ἐκραγούν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς αἵρέσεως καὶ οἱ ὁμόφρονές τους.

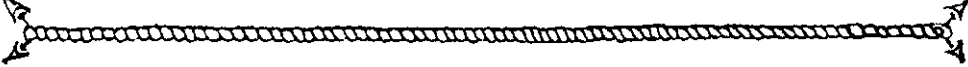
150. "Ὅταν ἐρωτήσῃ κανεῖς αὐτοὺς τοὺς αἰρετικούς, πού λένε ὅτι τὸ φῶς ἐκεῖνο ἦταν ἡ οὐσία τῆς θεότητος: «Φαίνεται λοιπόν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ;», τότε ἀναγκάζονται νὰ φανερώσουν τὸ δόλο, λέγοντας πῶς εἶπαν ὅτι αὐτὸ ἦταν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ διὰ μέσου του φάνηκε ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ* γιὰτὶ αὐτὴ βλέπεται διὰ μέσου τῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἔτσι κάνουν καὶ πάλι κτίσμα, οἱ ταλαίπωροι, τὸ φῶς τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου. Αὐτὸ πού βλέπεται ὁμως διὰ μέσου τῶν κτισμάτων δεν εἶναι ἡ οὐσία, ἀλλὰ ἡ δημιουργικὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. "Ὡστε μιλάνε μὲ δυσσέβεια καὶ σε συμφωνία μὲ τον Εὐνόμιο, ὅταν λένε ὅτι διὰ μέσου τῶν κτισμάτων βλέπεται ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ. Τόσο γόνιμο εἶναι τὸ χωράφι τῆς δυσσέβειάς του. "Ἄς ἀποφεύγομε λοιπόν αὐτοὺς καὶ τὴν ἐπικοινωνία μαζί τους, σάν μία θανάσιμη γιὰ τὴν ψυχὴ καὶ πολυκέφαλη ὕδρα καὶ σάν πολυποικίλη φθορὰ τῆς ευσέβειας.

123. Β' Πέτρ. 1, 16-18.

124. Λουκ. 9, 32.

Αγιορείτικος τόμος υπέρ τών ιερώς ήσυχάζόντων

(Γι' αυτούς πού από τή δική τους απειρία και τήν απείθεια τους στους Αγίους, απορρίπτουν τις μυστικές ενέργειες τού Πνεύματος, οί οποίες, μέ τρόπο πού υπερβαίνει τό λόγο, ενεργούνται σέ δσους ζούν πνευματικά και φανερώνονται μέ έργα, χωρίς ν' αποδεικνύονται μέ λόγια).

Τά δόγματα πού τώρα πιά είναι κοινοποιημένα και γνωστά σέ δλους και κηρύττονται δημόσια, ήταν τά μυστήρια τού Μωσαϊκού νόμου, τά όποία μόνον οί Προφήτες προέβλεπαν εμπνεόμενοι από τό Πνεῦμα. Τά δέ ύποσχεμένα στους Αγίους αγαθά κατά τον μέλλοντα αιώνα, είναι τά μυστήρια τής ευαγγελικής πολιτείας, τά όποία τώρα γίνονται ορατά ως ένα σημείο και δίνονται σάν αρραβώνας μόνο σέ δσους αξιώθηκαν από τό Πνεῦμα νά τά βλέπουν. Άλλά τότε, άν κανείς Ιουδαίος δέν άκουγε μ' ευχαριστία τούς Προφήτες νά μιλούν για Λόγο και Πνεῦμα Θεοῦ συναιώνια και προαιώνια, μπορούσε νά κλείσει τ' αυτιά του, πιστεύοντας πώς ακούει λόγια απαγορευμένα στήν ευσεβή πίστη και αντίθετα στή διακήρυξη πού δίδασκε τούς ευσεβείς δι· «Ο Κύριος ό Θεός σου, είναι ένας Κύριος»¹²⁵. "Ετσι και τώρα μπορεί νά πάθει κανείς, άν δέν ακούει μέ ευλάβεια τά μυστήρια τοῦ Πνεύματος πού είναι γνωστά μόνο σ' εκείνους πού έχουν καθαρθεῖ διά μέσου τής αρετής. Άλλά δπως έπειτα ή πραγματοποίηση εκείνων τών προφητειών έδειξε τά τότε μυστήρια σύμφωνα μέ δσα έγιναν φανερά και τώρα πιστεύομε Πατέρα και Υιό και "Άγιο Πνεῦμα, θεότητα τρισυπόστατη, μία φύση άπλή, άσύνητη, άκτιστη, άόρατη, αχώρητη στο νοῦ, έτσι και δταν αποκαλυφθεῖ στον ορισμένο καιρό ό μέλλον αιώνας κατά τήν ανέκφραστη φανέρωση τού ενός Θεοῦ πού έχει τρεις τέλειες Υποστάσεις, τότε θά φανερωθούν τά μυστήρια σύμφωνα σέ δλα μέ τά φανερά. Πρέπει δμως νά προσέξομε και τούτο· δι δηλαδή, άν και αργότερα φανερώθηκε στα πέρατα τής γής τό δόγμα τών τριών Υποστάσεων τής θεότητας, χωρίς νά αναιρεί καθόλου τήν έννοια τοῦ ενός Θεοῦ, εντούτοις στους Προφήτες εκείνους ήταν μέ ακρίβεια γνωστό και πριν από τήν έκβαση τών πραγμάτων, και τό παραδέχονταν άνετα δσοι τότε πείθονταν στα λόγια τών Προφητών. Κατά τον Ιδιο τρόπο, ούτε τώρα αγνοούμε τά δόγματα τής χριστιανικής μας ομολογίας, κι εκείνα πού κηρύττονται φανερά, κι εκείνα πού αποκαλύπτονται μυστικά από τό Πνεῦμα στους άξιους. "Άλλοι δέν τά αγνοούν γιατί μνήθηκαν σ' αυτά από

τήν ίδια τους τήν πείρα, δσοι δηλαδή απαρνήθηκαν και χρήματα και δόξα των ανθρώπων και κακές ηδονές τοῦ σώματος για χάρη τῆς ευαγγελικῆς ζωῆς, και δεν ἔμειναν μόνο σ' αυτό, ἄλλα και βεβαίωσαν αυτή τήν ἀπάρνηση μέ τήν υποταγή τους στους προχωρημένους στήν κατά Χριστόν ηλικία. Ἀφοῦ δηλαδή σχόλασαν στον εαυτό τους και στο Θεό απαλλαγμένοι ἀπό κάθε φροντίδα μέ τήν ησυχία και τήν ειλικρινή προσευχή, ξεπέρασαν τον εαυτό τους κι ενώθηκαν μέ τό Θεό, και μέ τή μυστική και υπέρ νουν ἔνωση μαζί Του μυήθηκαν στά υπέρ νουν μυστήρια. "Ἄλλοι πάλι τά ἔμαθαν μέ τό σεβασμό και τήν πίστη και τήν ἀγάπη προς αυτούς. "Ἐτσι λοιπόν κι εμεῖς, ακούγοντας τον Μέγα Διονύσιο, στή δεύτερη προς Γάιον ἐπιστολή του, νά ονομάζει τή θεοποιό χάρη τοῦ Θεοῦ θεότητα, θεαρχία και ἀγαθαρχία, συμπεραίνομε ὅτι ὁ Θεός πού παρέχει αυτή τή χάρη στους ἀξιους, εἶναι πάνω ἀπό αυτή τή "θεότητα" (τή θεοποιό χάρη) · γιατί ὁ Θεός δεν πάσχει πολλαπλασιασμό, ούτε μιλάει κανείς ἔτσι για δύο θεότητες. Ἐλλά ἡ θεοποιός αυτή χάρη τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἀποφαίνεται ὁ θεῖος Μάξιμος γράφοντας περί τοῦ Μελχισεδέκ, εἶναι ἀκτιστη και ὑπάρχει πάντοτε, προερχόμενη ἀπό τον αἰώνιο Θεό. Ὁ Ἴδιος πάλι, σέ πολλά ἄλλα μέρη, τήν ονομάζει ἀγέννητο και ἐνυπόστατο φῶς πού φανερόνεται στους ἀξιους ὅταν γίνουν ἀξιοί του, ἄλλα πού δέ γίνεται βέβαια τότε. Αυτό τό φῶς ὁ Ἴδιος τό ονομάζει φῶς τῆς ὑπεράνεκφραστης δόξας και καθαρότητά τῶν Ἀγγέλων. Ἐνώ ὁ Μέγας Μακάριος τό ονομάζει τροφή τῶν ἀσωμάτων, δόξα τῆς θείας φύσεως, καλλονή τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, φωτιά θεϊκή και ἐπουράνια, φῶς ἀρρητο και νοερό, ἀρραβῶνα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀγιαστικό ἔλαιο ἀγαλλιᾶσεως¹²⁶.

"Ὅποιος λοιπόν συναριθμεῖ μέ τους Μασσαλιανούς και ἀποκαλεῖ διθεῖτες ἐκείνους πού λένε ἀκτιστη και ἀγέννητη και ἐνυπόστατη τή θεοποιό αυτή χάρη τοῦ Θεοῦ — αν ὑπάρχει κανένας τέτοιος—, αυτός ας γνωρίζει ὅτι ἀντιτάσσεται στους Ἁγίους τοῦ Θεοῦ, και ὅτι ἀν δέ μετανοήσει, βγάζει τον εαυτό του ἀπό τήν μερίδα τῶν σωζόμενων και ξεπέφτει ἀπό τον ἕνα και μόνο ἀπό τή φύση Του Θεοῦ τῶν Ἁγίων. "Ὅποιος πάλι, ἐνώ πιστεύει και πείθεται και συμφωνεῖ μέ τους Ἁγίους και δέν προφασίζεται "προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις"¹²⁷, ἀγνοεῖ τον τρόπο τοῦ μυστηρίου, ἄλλα παρά τήν ἀγνοια του δέν ἀπορρίπτει δ,τι λέγεται φανερά, αυτός ἄς μήν ἀπαξιώνει νά ζητεῖ και νά μαθαίνει ἀπό ἐκείνους πού γνωρίζουν. Γιατί θά μάθει ὅτι δέν ὑπάρχει τίποτε τό ἀνακόλουθο στά θεῖα λόγια και πράγματα, και μάλιστα στά βασικότερα πού χωρίς αυτά τίποτε μέ κανένα τρόπο δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει, ούτε κανένα γενικά θεοπρεπές μυστήριο.

"Ὅποιος ἀποφαίνεται ὅτι ἡ τέλεια ἔνωση μέ τό Θεό γίνεται μέ τή μίμηση μόνο και τή σχέση μαζί Του, χωρίς τή θεοποιό χάρη τοῦ Πνεύματος, ὅπως δηλαδή συμβαίνει μεταξύ ἀνθρώπων πού ἔχουν τις Ἰδιες συνήθειες και

126. Ταλμ. 44, 8.

127. Ψαλμ. 140, 4.

άλληλοαγαπώνται, και θεωρεί τή θεοποιό χάρη τοῦ Θεοῦ μία ἔξη της λογικής φύσεως πού αποκτάται μόνο με τή μίμηση και όχι με υπερφυσική ἔλλαμψη και απόρρητη θεία ἐνέργεια, τήν οποία οἱ ἄξιοι βλέπουν ἀοράτως και νοοῦν ἀπερίληπτα ἀπό νοῦ, αὐτός ἄς γνωρίζει ότι χωρίς νά ξέρει ἔπεσε στήν πλάνη των Μασσαλιανών. Γιατί κατά πάσα αναγκαιότητα θά εἶναι φύσει θεός ὁ θεούμενος, ἄν ἡ θέωση γίνεται κατά φυσική δύναμη και περιέχεται μέσα στους ορούς τῆς φύσεως. "Ἄς μὴν προσπαθεῖ λοιπόν αὐτός τή δική του πλάνη νά τήν προσάψει σ' εκείνους πού στέκονται μέ ασφάλεια και νά προξηγήσει μῶμο στους ἀμώμητους στήν πίστη. 'Ἀλλά ἄς αποθέσει τή μεγάλη ἰδέα του κι ἄς μάθει ἀπό τούς πεπειραμένους ἢ ἀπό τούς μαθητές τους, ότι ἡ χάρη τῆς θεότητας εἶναι τελείως ἀπερίληπτη και δεν υπάρχει καμία δύναμη στή φύση πού νά μπορεῖ νά τή δεχτεῖ, γιατί τότε δε θά εἶναι πλέον χάρη, ἀλλά φανέρωση τῆς ἐνέργειας μιάς φυσικής δυνάμεως. Ὅποτε δε θά ἦταν κάτι παράδοξο ἢ θέωση, ἄν γινόταν μέ μία δύναμη πού εἶναι δεκτική θεώσεως· γιατί τότε ἡ θέωση δικαιολογημένα θά ἦταν ἔργο τῆς φύσεως και όχι δωρεά τοῦ Θεοῦ, και θά μπορούσε ὁ θεωμένος νά εἶναι φύσει θεός και νά ονομάζεται ἔτσι κυριολεκτικά. Γιατί ἡ φυσική δύναμη των ὄντων δεν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά ἡ ἀπαράβατη κίνηση τῆς φύσεως προς ἐνέργεια. Πώς ὁμως ἡ θέωση βγάζει τον θεούμενο ἔξω ἀπό τον εαυτό του, ἄν ἡ ἴδια περιλαμβάνεται ἀκόμη μέσα στά ὅρια τῆς φύσεως, δεν μπορῶ νά ἐννοήσω. Επομένως, ἡ χάρη τῆς θεώσεως εἶναι πάνω ἀπό τή φύση και τήν ἀρετή και τή γνώση, και ὅλα αὐτά κατά τον ἅγιο Μάξιμο εἶναι ἀπείρως κατώτερα της. Γιατί ὅλη ἡ ἀρετή και ἡ μίμηση τοῦ θεοῦ πού μπορούμε νά ἐπιτύχομε, κάνει κατάλληλο τον ἐνάρετο γιά τή θεία ἔνωση. Ἡ χάρη ὁμως τελεσιουργεῖτήν ἴδια τήν ἀπόρρητη ἔνωση. Διά μέσου αὐτῆς ολόκληρος ὁ Θεός περιχωρεῖ ολόκληρους τούς ἄξιους, και ολόκληροι οἱ "Ἄγιοι περιχωροῦν ολικά ολόκληρο τον Θεό, παίρνοντας ὅλο τό Θεό στή θέση τοῦ ἑαυτοῦ τους κι αποκτώντας τον ἴδιο τό Θεό μόνο ὡς βραβεῖο τῆς ἀναβάσεως τους προς Αὐτόν, ἐνωμένο μαζί τους ὡς μέ δικά Του μέλη, μέ τον τρόπο πού ἡ ψυχὴ περιπλέκεται στο σῶμα, ἀφοῦ ὁ ἴδιος τούς ἀξίωσε νά εἶναι μέσα σ' Αὐτόν.

"Ὅποιος ἰσχυρίζεται ότι εἶναι Μασσαλιανοί εκείνοι πού λένε ότι ὁ νους ἐδρεύει στήν καρδιά ἢ στον ἐγκέφαλο, αὐτός ἄς γνωρίζει ότι κακῶς ἐπιτίθεται ἐναντίον τῶν Ἀγίων. Γιατί ὁ Μέγας Ἀθανάσιος λέει ότι τό λογικό μέρος τῆς ψυχῆς εἶναι μέσα στον ἐγκέφαλο, ἐνώ ὁ ἐξίσου μέγας Μακάριος, ότι στήν καρδιά εἶναι ἡ ἐνέργεια τοῦ νοῦ. Σύμφωνα μέ αὐτούς εἶναι σχεδόν και ὅλοι οἱ "Ἄγιοι. Αὐτό πού λέει ὁ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης, ότι ὁ νους δέν εἶναι οὔτε μέσα οὔτε ἔξω ἀπό τό σῶμα, ὡς ἀσώματος, δέν εἶναι ἀντίθετο στή γνώμη εκείνων τῶν Ἀγίων. Εκείνοι λένε ότι ὁ νους εἶναι μέσα στο σῶμα, ἐπειδή εἶναι ἐνωμένος μέ αὐτό. Διατυπώνοντας λοιπόν τοῦτο διαφορετικά, ἐλάχιστα διαφέρουν ἀπό εκείνον. Γιατί δέν ἀντίκειται μήτε σ' εκείνον πού λέει

δτι τό θείο, ώς ασώματο, δε βρίσκεται σέ κάποιον τόπο, εκείνος πού λέει δτι κάποτε ό Λόγος τοῦ Θεοῦ κατοίκησε μέσα στήν παρθενική και πανάμωμη μήτρα, ενωμένος εκεί υπέρλογα με τήν ανθρώπινη φύση, από ανείπωτη φιλανθρωπία.

"Οποιος λέει φάντασμα και σύμβολο τό φώς πού άστραψε γύρω από τούς Μαθητές στο όρος Θαβώρ¹²⁸, τέτοιο πού νά γίνεται και νά χάνεται, κι όχι ότι υπάρχει καθαυτό και είναι πάνω από κάθε νόηση, άλλ' δτι είναι ενέργεια κατώτερη τής νοήσεως, αυτός αντιλέγει καθαρά στις γνώμες τών Αγίων. Γιατί οί "Άγιοι τό ονομάζουν, τόσο στους θείους ύμνους, όσο και στά συγγράμματα τους, απόρρητο, άκτιστο, αιώνιο, άχρονο, απρόσιτο, άπλετο, άπειρο, απεριόριστο, αθέατο σέ Αγγέλους και ανθρώπους, αρχέτυπο και αναλλοίωτο κάλλος, δόξα τοῦ Θεοῦ, δόξα τοῦ Χριστοῦ, δόξα τοῦ Πνεύματος, ακτίνα τής θεότητας και τά όμοια. Ή σάρκα τοῦ Χριστοῦ δοξάστηκε από τή στιγμή πού Αυτός τήν προσέλαβε, και ή δόξα τής θεότητας έγινε δόξα τοῦ σώματος. Άλλά ή δόξα ήταν αφανής στο φαινόμενο σώμα για εκείνους πού δέν χωρούν αυτά πού και στους Αγγέλους είναι αθέατα. Μεταμορφώνεται λοιπόν, όχι παίρνοντας κάτι πού δέν ήταν, ούτε μεταβαλλόμενος σέ κάτι πού δέν ήταν, αλλά φανερώνοντας στους Μαθητές εκείνο πού πράγματι ήταν, ανοίγοντας τά μάτια τους και από τυφλούς κάνοντας τους νά βλέπουν. Ένώ Αυτός δηλαδή έμενε ό ίδιος, φαινόταν τώρα στους Μαθητές διαφορετικός άπ' δ,τι φαινόταν πρίν γιατί Αυτός είναι τό αληθινό φώς¹²⁹, τό ωράϊσμα τής θείας δόξας, και τώρα έλαμψε όπως ό ήλιος. Είναι αμυδρή αυτή ή εικόνα, αλλά είναι αδύνατο νά εικονίζεται δίχως έλλειψη τό άκτιστο μέσα στήν κτί-

"Οποιος λέει ότι μόνο ή ουσία τοῦ Θεοῦ είναι άκτιστη, όχι όμως και οί αιώνιες ενέργειες Του, από τις οποίες όλες ό Θεός είναι ανώτερος, γιατί είναι Αυτός πού ενεργεί όλα όσα ενεργούνται, άς ακούσει τί λέει ό άγιος Μάξιμος*: «"Όλα τά θάνατα και ή ίδια ή αθανασία, και όλα τά ζώντα και ή ίδια ή ζωή, και τά άγια όλα και ή ίδια ή αγιότητα, και όλα τά ενάρετα και ή ίδια ή αρετή, και τά αγαθά όλα και ή ίδια ή αγαθότητα, και τά όντα όλα και ή ίδια ή οντότητα ολοφάνερα είναι έργα τοῦ Θεοῦ. Άλλά τά πρώτα έχουν χρονική άρχή υπάρξεως, γιατί κάποτε δέν υπήρχαν, ενώ τά άλλα δέν έχουν χρονική άρχή, γιατί δέν υπάρχει καιρός πού δέν υπήρχαν ή αρετή, ή αγαθότητα, ή αγιότητα, ή αθανασία». Και πάλι: «Ή αγαθότητα και δ,τι περιλαμβάνεται στήν έννοια τής αγαθότητας, και γενικά κάθε ζωή και αθανασία και απλότητα και σταθερότητα και απειρία και όσα θεωρούνται σχετικά μέ τήν ουσία τοῦ Θεοῦ, είναι έργα τοῦ Θεοῦ και δέν έχουν χρονική άρχή. Ποτέ,

128. Ματθ. 17, 1-2.

129. 1ω. 1, 9.

* Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 111, κεφ. 50.

ας ποῦμε, δεν προηγήθηκε τῆς αρετῆς ἢ ανυπαρξία, οὔτε κανενός ἄλλου ἀπ' ὅσα αναφέραμε, και ἂν ἀκόμη ἐκεῖνα πού μετέχουν σ' αὐτά ἔχουν χρονική ἀρχή. Γιατί κάθε αρετή εἶναι ἀναρχη και δεν εἶναι ὁ χρόνος ἀρχαιότερος τῆς, ἐπειδή μόνος γεννήτορας τῆς εἶναι αἰώνια ὁ Θεός. Και ὁ Θεός εἶναι ἀπειρες φορές ἀπειρα ἔξω ἀπ' ὅλα τὰ ὄντα, και ὅσα μετέχονται και ὅσα μετέχουν». "Ἄς μαθαίνει λοιπόν ἀπό αὐτά ὅτι δέν υπόκεινται στο χρόνο ὅλα ὅσα ἔλαβαν υπόσταση ἀπό τό Θεό. Μερικά ἀπό αὐτά εἶναι ἀναρχα, χωρίς ν' ἀναιρουν καθόλου τήν ἔννοια τῆς μόνης φύσει ἀναρχῆς και τριαδικῆς Μονάδας και τῆς ὑπέρλογης ἀπλότητος Τῆς. Ἡ ἀπόλυτη αὐτή ἀμέρεια τοῦ Θεοῦ ἔχει σάν ἀμυδρή τῆς εἰκόνα τό νοῦ, ὁ ὁποῖος καθόλου δέν εἶναι σύνθετος, παρά τις ἐμφυτες νοήσεις του.

"Ὅποιος δέν παραδέχεται τις πνευματικές καταστάσεις πού αποτυπώνονται ἀπό τὰ πνευματικά χαρίσματα τῆς ψυχῆς στο σῶμα ἐκεῖνων πού προκόβουν κατά Θεόν, και ονομάζει ἀπάθεια τήν ἔξη τῆς νεκρώσεως τοῦ παθητικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς, ἀλλά ὄχι και τήν ἔξη τῆς ἐνέργειας προς τὰ ἀνώτερα, με ολική ἀποστροφή τῶν κακῶν και στροφή προς τὰ καλά, μέ ἀποβολή τῶν κακῶν ἔξεων και ἀπόκτηση τῶν ἀγαθῶν, αὐτός, σύμφωνα μέ τή γνώμη του αὐτή, ἀρνεῖται και τή ζωή τῶν ὄντων μέ σῶμα κατά τον ἀφθαρτο μέλλοντα αἰώνα. "Ἄν δηλαδή λάβει τότε μέρος και τό σῶμα μαζί μέ τήν ψυχή στά ἀπόρρητα ἀγαθά, σίγουρα θά συμμετάσχει και τώρα, κατά τό δυνατόν, στή χάρη πού χορηγεῖ ὁ Θεός μυστικά και ἀπόρρητα στον καθαρμένο νοῦ. Και θά δεχτεῖ κι αὐτό τὰ θεῖα, μέ τρόπο βέβαια πού ἀναλογεῖ στο ὅτι εἶναι σῶμα* ἐνώ τό παθητικό μέρος τῆς ψυχῆς θά μεταποιηθεῖ και θά ἀγιαστεῖ, χωρίς ὅμως νά νεκρωθεῖ κατά τήν ἔξη, και θά ἀγιάζει τό ἴδιο τις διαθέσεις και τις ἐνέργειες τοῦ σώματος, ἐπειδή θά ἔχει γίνει πιά κοινό τῆς ψυχῆς και τοῦ σώματος. Γιατί, κατά τον ἅγιο Διάδοχο*, ὁ νους ἐκεῖνων πού ἀπαλλάχθηκαν ἀπό τὰ καλά τοῦ βίου γιά τήν ἐλπίδα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καθῶς κινεῖται μ' ευρωστία λόγω τῆς ἀμεριμνίας, αἰσθάνεται τήν ἀνέκφραστη θεῖα ἀγαθότητα και μεταδίδει, ἀνάλογα μέ τήν προκοπή του, και στο σῶμα τή δική του καλή κατάσταση. Και ἡ χαρά αὐτή πού προξενεῖται τότε στήν ψυχή και στο σῶμα εἶναι ἀλάνθαστη υπενθύμιση τῆς ἀθάνατης ζωῆς.

"Ἄλλο φῶς ἀντιλαμβάνεται ὁ νους, ἄλλο ἢ αἴσθησι. Ἡ αἴσθησι ἀντιλαμβάνεται τό αἰσθητό φῶς πού δείχνει τὰ αἰσθητά ὡς αἰσθητά. Φῶς τοῦ νοῦ εἶναι ἡ γνώση πού ὑπάρχει στά νοήματα. Δέν ἀντιλαμβάνονται λοιπόν τό ἴδιο φῶς ἡ ὄραση και ὁ νους, ἀλλά ἔως ὅτου καθένα ἀπό αὐτά ἐνεργεῖ κατά τή δική του φύση και μέσα στις κατά φύση συνθήκες. "Ὅταν ὅμως οἱ ἄξιοι εὐτυχήσουν νά λάβουν πνευματική και ὑπέρλογη χάρη και δύναμη, τότε και μέ τήν αἴσθησι και μέ τό νοῦ βλέπουν αὐτά πού εἶναι πάνω ἀπό κάθε αἴσθησι και κάθε νοῦ, μέ τρόπο πού «γνωρίζει μόνο ὁ Θεός κι ἐκεῖνοι πού δέχον-

* Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 291, κεφ. 25.

ται αυτές τις θείες ενέργειες» —για να χρησιμοποιήσουμε την έκφραση τοῦ Μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

Αυτά διδαχτήκαμε ἀπὸ τις Γραφές. Αυτά παραλάβαμε ἀπὸ τους Πατέρες μας. Αυτά γνωρίσαμε μέ τή μικρή μας πείρα. Αυτά συνέγραψε και ὁ τιμιότατος μεταξύ των ιερομόναχων και ἀδελφός μας Κύρ Γρηγόριος, μέ τίτλο "υπέρ των ἱερώς ἡσυχασζόντων", και τά υπογράψαμε ὡς σύμφωνα ακριβώς μέ τις παραδόσεις τῶν Ἀγίων, γιά νά βεβαιώνονται ὅσοι τά διαβάζουν.

Ὁ πρῶτος τῶν σεβασμίων Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, Ιερομόναχος Ἰσαάκ.

Ὁ ηγούμενος τῆς σεβάσμιας, βασιλικῆς και ἱεράς Λαύρας, Θεοδοσίος Ιερομόναχος..

Εἶχε και τήν υπογραφή τοῦ Ηγουμένου τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων, στή δική του γλώσσα.

Ὁ Καθηγούμενος τῆς σεβάσμιας και βασιλικῆς Μονῆς τοῦ Βατοπεδίου, Ιερομόναχος Ἰωαννίκιος.

Εἶχε και τήν υπογραφή τοῦ Ηγουμένου τῆς Μονῆς τῶν Σέρβων στή δική του γλώσσα.

Ὁ ελάχιστος Ιερομόναχος Φιλόθεος, φρονώντας τά ἴδια, υπέγραψα.

Ὁ ελάχιστος Ιερομόναχος και Πνευματικός τῆς σεβάσμιας Μονῆς τοῦ Ἐσφιγμένου, Ἀμφιλόχιος.

Ὁ ελάχιστος Ιερομόναχος και Πνευματικός τοῦ Βατοπεδίου Θεοδόσιος.

Ὁ Καθηγούμενος τῆς ἱεράς Μονῆς τοῦ Κουτλουμούση, Θεοστήρικτος Ιερομόναχος.

Ὁ αμαρτωλός Γερόντιος Μαρούλης, μέλος τῆς γεροντίας τῆς σεβάσμιας Λαύρας, φρονώντας τά ἴδια, υπέγραψα.

Ὁ ελάχιστος Μοναχός Κάλλιστος ὁ Μουζάλων.

Ὁ ευτελής Ιερομόναχος Γεράσιμος, ἀφοῦ εἶδα και διάβασα αυτά πού γράφτηκαν μέ φιλαλήθεια και τά δέχτηκα, υπέγραψα.

Ὁ ευτελής γέρον και ελάχιστος Μοναχός Μωυσῆς, φρονώντας τά ἴδια, υπέγραψα.

Ὁ ελάχιστος και ευτελής Μοναχός Γρηγόριος ὁ Στραβολαγκαδίτης, ἡσυχαστής τάχα, σκεπτόμενος και φρονώντας τά ἴδια, υπέγραψα.

Ὁ Γέρον και ελάχιστος Ιερομόναχος Ησαΐας ἀπὸ τή σκήτη τοῦ Μαγουλά, φρονώντας τά ἴδια, υπέγραψα.

Ὁ ελάχιστος Μοναχός Μάρκος ὁ τοῦ Σιναΐτου.

Ὁ ελάχιστος Ιερομόναχος Κάλλιστος ἀπὸ τή σκήτη τοῦ Μαγουλά.

Εἶχε και τήν υπογραφή τοῦ Σύρου γέροντα ἡσυχαστή στή δική του γλώσσα.

Ὁ ελάχιστος Μοναχός Σωφρόνιος.

Ὁ ελάχιστος Μοναχός Ἰωάσαφ.

Ὁ ταπεινός Επίσκοπος Ιερισσού και Αγίου Ὀρους Ἰάκωβος, αναθρεμμένος μέ τις αγιορείτικες και πατρικές παραδόσεις, και μαρτυρώντας ότι μέ τούς εκλεκτούς Αγιορείτες πού υπέγραψαν ἐδώ, συμφωνεί και συνυπογράφει ὄλο τό "Άγιο Ὀρος, υπέγραψα κι ἐγώ, συμφωνώντας και επισφραγίζοντας. Και συμπληρώνω μαζί μέ ὄλους και τούτο· ότι εκείνον πού δε συμφωνεί μέ τούς Αγίους, ὄπως εμείς και οί λίγο πριν ἀπό μάς Πατέρες μας, εμείς δε θα τον δεχτούμε σε κοινωνία.

Ευρετήρια

Α' ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΕΝΝΟΙΩΝ

Α

- Αγαθά αιώνια 40· ως προίκα πνευματικού γάμου 28· πόθος —, 92.
- Ἀγάθων: ὁ ἄββας — γιά την πράξη καί τή φύλαξη του νοῦ 164-5.
- Ἀγάπη 44, 82, 90-1, 101, 105, 137-8, 201-2, 281, 284, 307· — στό Θεό 14, 56, 74, 80, 119, 156-7, 163, 315" — στό Χριστό' 94, 145· — στό Νυμφίο 28· — στόν πλησίον 66· — στους ἀδικοῦντες 16· — γιά καθένα πιστό 24· — ιδιαίτερη 39· — καί ἔργα εντολῶν 315-6.
- Ἄγγελοι 301-2, 317· δέν ἔχουν οὐσία τους την αγαθότητα 302· ἔχουν νοῦ, λόγο, πνεῦμα 306, 309· υπηρετούν βουλές τοῦ Θεοῦ 308-9· μετέχουν στή θεία ἔλλαμψη 318, 322· τά 9 τάγματα —, 141.
- Ἄγγελος: ἔχει ζωή ὡς οὐσία 302· εἶναι ασώματος 316.
- Ἅγιοι 26, 184· ἐγίναν τό ἴδιο μέ τό Χριστό 322, 335· ρίζα της φτώχειας τῶν —, 254· διδασκαλία των —, 324.
- Ἄγνεια 75.
- Ἄγνοια 104, 115, 210· —, λησμοσύνη, ραθυμία 165-6, 185, 203.
- Ἀγνότητα 92-3.
- Ἀγρυπνία: ἀνώφελη 39· ἀκολουθία στην —, 45· νηστεία, —, προσευχή 101, 195· τρεῖς τρόποι —, 195.
- Ἀγῶνες πνευματικοί 58, 98.
- Ἀδάμ 247-8, 318-9. Βλ. καί Παράβαση.
- Ἀδυναμία: γνώση της — μας 13, 65, 86.
- Αἰσθήσεις: ηγεμονικές καί δουλικές 54· ἐξωτερικές καί εσωτερικές 54· — σώματος, ψυχῆς 55· οἱ 5 — της ασκήσεως 76· ἀπαθῆς λειτουργιῶν —, 57-8· δουλεία τῶν —, 57, 124· δέσμευση τῶν —, 147· υποταγή — στίς γενικές ἀρετές 139· ἀποφυγή —, 155· συναγωγή — στό εσωτερικό 163· τροφή τῶν —, 312· — καί ψυχικές δυνάμεις 194· ἡ φαντασία δέχεται εἰκόνες ἀπό —, 297-8.
- Αἴσθησις: νοερή 55, 194, 282· υπέρβαση της —, 63, 76, 82, 92· ἡ ἀφή γενική —, 57.
- Αἰσθητιά: ἀπόσπαση ἀπό τά —, 156.
- Ἄκηδιά 21, 197, 212, 225, 232.
- Ἀκολουθία 150, 153.
- Ἄκτημοσύνη 40, 196, 265-6.
- Ἀλήθεια: δέν ἐγκείται στά ἐξωτερικά 88· γνώση της —, 176· μετοχή στήν —, 180.
- Ἀλλοίωση: θεία 23, 68, 72, 90-1, 119, 155-6· καλή 105, 213· ἐμπαθῆς 212.
- Ἀλυσίδα: παρομοίωση πιστῶν μέ —, 24.
- Ἀμαρτήματα: ἀκριβῆς γνώση τῶν —, 166-7.
- Ἀμαρτία: κάθαρση ἀπό τήν —, 82· ἀποτίναξη καί ψιλῆς μνήμης —, 85· ἡ — ὡς σκοτάδι 269.
- Ἀμαρτίες: ἀφεση —, 27, 32, 67, 277· — μετά τό βάπτισμα 35.
- Ἄμεριμνία 22.
- Ἀμνός: θυσία — τοῦ Θεοῦ στό θυσιαστήριο της ψυχῆς 198.
- Ἀμοιβές αἰώνιες 182.
- Ἀμπελώνας (παραβ.) 250-1.
- Ἀναγέννησις 35, 69, 93-4.
- Ἀνάγνωσις 152, 226-7.
- Ἀνακαίνισις 183-4.
- Ἀνάκρισις εαυτοῦ 38.
- Ἀνάπαυσις: νοερή 119· της ἀπάθειας 131-2.

- Ανάσταση: από νεκρά έργα 132· νεκρών 252.
- Αναχώρηση 13-4, 23, 39, 258· — στην έρημο 70-1.
- "Ανεμοι: κίνηση —, 295.
- "Ανεση: αποφυγή σωματικής —, 43.
- 'Ανθρωπαρέσκεια 259.
- "Ανθρωποι: έχουν τριαδική γνώση και αισθητό λόγο 317-8· 4 γένη —, 295· — ψυχικοί 81.
- "Ανθρωπος: ανώτερος από την κτίση 32· δέ φεύγει από τη φύση του 35· πλάστηκε με τούς λόγους και τις φύσεις των όντων μέσα του 112-3* πλάστηκε άφθαρτος, όχι άτρεπτος 177· πήρε φυσικές ιδιότητες των κτηνών 177· είναι σαν ένας διττός κόσμος 202-3· είναι αδύνατος 83· τό νοούμενο στοιχείο του ανώτερο από τό όρώμενο 120· δημιουργία —, 300-1· έχει ζωή ως ουσία και ενέργεια 302-3 • αξία —, 308· έλαβε δύναμη νά άρχει 317· ό — ως γένος και ως ουσία 346· διάκριση ιδιοτήτων στον —, 89· υπερτερεί στό "κατ' εικόνα", υστερεί στό "καθ' ομοίωση" από τούς Αγγέλους 317-8· τό "κατ' εικόνα" στον —, 57· ό — εικόνα τοῦ Θεοῦ 89, 111-2, 181· καθήκοντα — προς Θεό 272.
- 'Αντιλογία 17-8· στον πνευμ. πατέρα 19, 29.
- Αντίχριστος 182.
- Αντώνιος: νήψη τοῦ Μεγάλου —, 162-3.
- Αξίωμα εκκλησιαστικό: κενόδοξοι λογισμοί ανόδου σέ —, 73-4· επιδίωξη — χωρίς κλήση Θεοῦ έχει τρία ενδεχόμενα 95.
- Αξιώματα πού δίνει ό Χριστός στους μαθητές της ταπεινώσεως 90-1.
- Απάθεια 16, 60-1, 63, 67, 74, 82, 89, 101, 105, 107-8, 112, 124, 131-2, 184, 267, 356· — ψυχής και σώματος 23· ή — ελευθερία ψυχής 53· δύο ειδών 76, 84-5.
- Απαθείς και άγιοι 34.
- 'Απάρνηση: κόσμοι 13-4, 31, 83, 257· έαυτοῦ 20· θελημάτων 24· γονέων, συγγενών 39, 40, 252.
- Απελπισία 250.
- Απιστία 94.
- Αποκαλύψεις στον ὕπνο 96-7.
- 'Αποταγή 37, 202.
- Αρετές 26-8, 37, 179, 182, 190-3, 195, 266, 289· οί γενικές —, 55, 70, 83, 123, 139, 191· τίς 4 γενικές — ακολουθούν 8 φυσικές 123" λέγονται "νεανίδες" στή Γραφή 192· χρειάζονται δάσκαλο 228-9· — πρακτικές 148· πρακτικές, φυσικές, θεολογικές 192· 8 — αντίπαλες των 8 παθών 192· 5 — θεμέλιο τοῦ ήσυχαστή 194· περιεκτικές και μερικές —, 36-7· — στό κοινόβιο 44· άνοδος στίς —, 77· αρχέτυπα των —, 192-3· ησυχία —, 118· καλλιέργεια —, 105· σπίτι των —, 28-9· οί 3 — τής ησυχίας 238· — απαραίτητες σέ Μοναχό 227.
- Αρετή: επίπεδα —, 58· σύντομος δρόμος —, 59" πρακτική —, 108, 229· εργασία —, 60, 66' καλλιέργεια —, 125· έξη —, 70' αγάπη και έργα —, 315-6· κάθε — άναρχη 356.
- Αρπαγή ψυχής 99.
- Αρραβόννας πνευματικός 27-8.
- Αρρώστιες 75.
- "Αρρωστος επίσκεψη —, 45.
- Αρσένιος: ό άγιος — συγκέντρωνε τό νοῦ μέσα του 163-4.
- Αρχάριοι: —, μέσοι, τέλειοι 25, 62-3, 84-5, 105-8, 195, 216, 227.
- Ασθένεια 157.
- "Άσκηση 59, 60, 71, 107-8· πρακτική —, 131, 165, 169, 223" σωματική —, 102-3, 124, 135· κόποι —, 75, 82· αγώνες, βραβεία —, 146-7· δω-

ρεές Θεοῦ λόγῳ —, 101· οἱ 5 αἰσθήσεις της —, 76.
 Ἀσώματοι: κατάσταση — χαρίζεται ἀπὸ ἐδῶ 91.
 Ἀτιμωτικά: σκοπός συμβαινόντων —, 66.
 Αὐτεξούσιο 35, 235.
 Αὐτομεμφία 38, 42, 44, 238, 264-5· λόγια —, 199, 200.
 Ἀφή 57.

B

Βάπτισμα 35, 207, 209, 215, 222, 228· συνέπειες —, 27, 145· σύγκριση μονάσεως μὲ —, 145-6· οἱ ευσεβεῖς στό — χριόνται βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς 209· ἐνέργεια Πνεύματος στό —, 216-7, 228.
 Βασιλεία: Θεοῦ 126, 349· — οὐρανῶν 35, 41, 47, 140, 182-3, 315· ἡ — οὐρανῶν εἶναι μέσα μας 70-1, 82, 171· «πολλές μονές» στή — οὐρανῶν 183.
 Βιβλίο: ὁ δεχόμενος μέσα του τὸ Θεὸ γίνεται — θεόπνευστο 37.
 Βίος: οἱ 2 τρόποι ἀνθρώπινου —, 121-2, 253-4· οἱ 3 καταστάσεις τοῦ —, 80-2.
 Βλασφημία: δαίμονας —, 67-99· πάθος —, 67· λογισμοί —, 21.

Γ

Γάμος 277· παραίτηση ἀπὸ τὸ —, 252· προίκα πνευματικῆς —, 28.
 Γαστριμαργία 260.
 Γέλιο: μακάριο — ψυχῆς 264, 266.
 Γεωργία πνευματικῆς 256.
 Γη 299· διάφορες πνευμ. σημασίες 184.
 Γιεζή 257.
 Γνόφος θεολογίας 120, 124-5, 183.
 Γνώση 60, 115· — Θεοῦ 134-7, 155· — Πνεύματος 108· — τῶν ὄντων 117,

122· — ἑαυτοῦ 89, 90· — της ἀλήθειας 176· — Γραφῶν 24, 34· — τῶν μετὰ θάνατον 13· ὁ ἀνθρώπος ἔχει τριαδική —, 317-8· — ἐπὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων 340· — σωτηριώδης 300, 302· ἡ — φῶς τοῦ νοῦ 356· — καὶ σοφία 127-8, 130· Γ φυσικῆ — τοῦ νοῦ 298.
 Γονεῖς: ἐνθύμηση — καὶ κόσμου 147-8· τιμὴ πρὸς τοὺς —, 275.

Γονυκλισίες 152.

Γραμματέας 206.

Γραφές: ἀνάγνωση —, 98, 118· κατανόηση —, 81· γνώση —, 24, 34· βάθος —, 107· διαφορετικὴ ἀνάγνωση — ἀπὸ ἀρχαρίους, μέσους, τελείους 105.

Γραφή: ἐξηγείται πνευματικὰ 133-4.

Δ

Δαίμονας: μετασηματίζεται σὲ ἄγγελο 239· προξενεὶ πλάνη 226· — βλασφημίας ἀλλοιώνει λόγια προσευχῆς" 67, 99· ἐνέργεια — πορνείας σὲ ἀρχαρίους, μέσους, τελείους 84-5.

Δαίμονες 186, 30Γ ἐπιβουλή —, 77· περιπτώσεις ἐπιθέσεως —, 14-5, 20-1, 84, 99, 100· ἔχουν κάποια ὑλικότητα 77-8, 203-4· φθόνος —, 101-2· φαντασίες —, 187, 204· — ἠδονῆς 187· — καὶ πλάνη 209" φρίττουν τὸ σταυρὸ 273-4.

Δάκρυα 15-6, 25-6, 42-3, 58, 63, 68-70, 72, 82-3, 87, 118, 264, 266· — κατανύξεως 89, 91-3, 98, 101, 106, 136· — καὶ θεία Κοινωνία 45· — στήν προσευχή 46.

Δειλία 21-2.

Δεκάλογος κατὰ Χριστὸν νομοθεσί-ας 272-8.

Δημιουργήματα: βλ. Κτίσματα.

Διάβολος 307-8· νεκρός καὶ νεκρό-

ποιος 307-8, 310" φθόνος — πρὸς τὸν ἄνθρωπο 309.
 Διακόνημα 39, 41.
 Διακονία θεία 31.
 Διάκριση 45, 75, 103, 237, 239" ἔλλειψη —, 26· — νοημάτων 54· — ἀνθρώπων ἀπὸ τούσ καρπούς τους 87-8.
 Διαχείριση πραγμάτων 23.
 Διδαγμένος ἀπὸ τὸ Θεό 33.
 Διδασκαλία 246" — Πνεύματος 298, 300· — "Αγίων 324· χάρισμα —, 138.
 Διδάσκαλοι χριστιανικῆς πίστεως μέ ασυνήθιστο λεξιλόγιο 67.
 Δικαιοσύνη 74, 108.
 Διόραση 41.
 Δόγματα: τὰ 2 βασικά 180-1.
 Δοκησῖσος 33.
 Δοκιμασία αγωνιστῶν 83.
 Δοκιμασίες 182· υπομονή στίς —, 212.
 Δόξα: Χριστοῦ 25· Θεοῦ 32-3, 66· ἀνθρώπινη 259· ἀληθινή 185· καταφρόνηση — καὶ ἠδονῆς 263.
 Δυνάμεις οὐράνιες: ὕμνοῦν τὴν 'Αγία Τριάδα 140-Γ' ἢ λογικὴ φύση τῶν ἀνθρώπων καθὼς τελειώνεται, ομοιώνεται μέ —, 141.
 Δύναμη καὶ σοφία ἀπὸ τὸ Θεό 176.

Ε

"Εγγαμοι 252-3.
 Εγκατάλειψη: 3 λόγοι — ἀπὸ τὸ Θεό 64-5.
 Εγκράτεια 14, 45, 75, 92, 98, 196, 238, 269, 281· — τριμερῆς 264· καθολικὴ —, 118· υπέρβαση ορίων —, 56.
 Εδέμ (παράδεισος) 177.
 Εικόνα: ἐνδύση τῆς — τοῦ ἐπουρανίου ἀνθρώπου 18-9· ὁ ἄνθρωπος — Θεοῦ 57, 89, 181· «κατ' —» Θεοῦ 110-2, 181, 267-8, 301, 306-7· ιδιώ-

ματα τοῦ «κατ' —» 111-2· «κατ' — καὶ ομοίωση», 307, 318· φύλαξη τῆς θείας —, 21. Βλ. καὶ "Ανθρωπος.
 Εἰκόνες 273-4.
 Ειρήνη: ἐσωτερικῶν δυνάμεων 119· λογισμῶν 83-4, 100, 265-6.
 Εκκλησία ὡς νύμφη Χριστοῦ 28.
 "Εκπληξη 185.
 "Εκσταση 185· — θείου ἔρωτα 124-5.
 Ελεημοσύνη 15, 35-6, 278· νά γίνεται δεκτὴ μέ 7 τρόπους 214.
 Ελευθερία 139· — ψυχῆς 53, 147· — Αγίου Πνεύματος 98, 132· φέρνει διάχυση 85.
 Ἐλλάμψεις πρώτου Φωτός 115.
 "Ελλαμψη 39, 42, 44, 47, 318-9, 354· — στήν προσευχή 150· — Πνεύματος 322' ἢ θεία — εἶναι ἀκτιστη καὶ διάφορη τῆς θείας οὐσίας 318, 325, 350.
 Ελπίδα στοῦ Θεό 146.
 Εμπαθῆς στήν πράξη 62.
 Ἐνδυμασία 24, 258-9.
 Ἐνέργεια: καρδιακὴ —, 236· — χάρις καὶ πλάνης 218-9· — Πνεύματος 26-7, 126' — Πνεύματος στο βάπτισμα 216-7, 228' — Πνεύματος ποῦ πληροφορεῖ τὸν αγωνιστὴ 109' ἢ — τοῦ Θεοῦ ονομάζεται μία καὶ πολλές 319· θεοποιός — τοῦ Θεοῦ 328-9· ἀκτιστη — Θεοῦ 343, 347· θεία οὐσία καὶ —, 321, 325, 330, 336, 341-2, 345-351· ἢ θεία — διαφέρει ἀπὸ τῆς θείας οὐσίας καὶ εἶναι ἀκτιστη 330-1, 336· ἢ θεία — δεν προξενεῖ σύνθεση στοῦ Θεό 342-3, 349· οἱ 3 Ὑποστάσεις ἔχουν μία —, 335, 346-7.
 Ἐνέργειες: — Αγίου Πνεύματος 23, 319-20· — τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν κτίση 304, 328· — τῆς θεότητος 320-1· ἀκτιστες οἱ — Θεοῦ 326-8, 355· οἱ — τοῦ Θεοῦ μετέχονται 335-5· — χάρις 239.

Εντολές: Θεοῦ 14· Χριστοῦ 35-6, 97· περιεκτικές καὶ μερικές 36· τήρηση —, 13, 71, 73, 156· εργασία —, 23, 27-9, 31, 59, 60, 91, 94, 102, 130, 178-9, 216· ιερουργία —, 118· ἢ σύνθεση — καὶ αρετῶν παρομοιάζεται μὲ ἄνθρωπο 179· υπακοή στίς —, 25· — καὶ πίστη 20Γ νόμος —, 180.

Εντολή τοῦ Θεοῦ 13, 311, 314-5.

"Ενωση: μὲ Χριστό 29· μὲ Θεό 31, 57, 69, 92, 110, 117, 120, 289, 321-2, 328, 353-4· μὲ Ἀγγέλους καὶ Θεό 122-3· — πιστῶν μεταξύ τους καὶ μὲ Θεό 118.

"Εξη εμπαθῆς 65.

Εξομολόγηση 32, 231, 276· καθημερινή 38· γενική 40· απασχόληση μὲ ξένες —, 41, 44· — λογισμῶν 153-4.

"Επαινοί 30.

"Επαρση 64.

Επίγνωση ἑαυτοῦ 62.

Ἐπιθυμητικό: βλ. Ψυχή.

Επιθυμία 83-4· — τῶν καλῶν 13· τῶν επιγείων 17· αὐτῶν ποῦ ἀνήκουν στὸν πλησίον 278" κατὰ φύση καὶ παρά φύση κίνηση της —, 56· γεννήματα πονηρῆς —, 255, 257, 260· θυμός καὶ —, 69, 85, 189, 190.

Επίκληση Κυρίου 149, 151-2, 155-6, 216, 221, 230-1.

Ἐπιορκία 274.

Επίσκεψη: Θεοῦ 9Γ Ἁγίου Πνεύματος 92, 98, 106, 109.

Επιστροφή στὸν ἑαυτό μας 161.

Ἐπιφοίτηση Παρακλήτου 116-7.

"Εργα φθαρτά καὶ ἀφθαρτά 134.

Εργασία: νοερή 77, 89, 108, 114, 119-20, 153· νοητή 80· εσωτερική 6Γ πνευματική — ἡσυχαστή 194-5· — αρετῆς 60, 66.

Εργασίες πνευματικές 224.

Εργάτης της Εκκλησίας 135.

Εργόχειρο 152, 194.

"Ερημος: αναχώρηση στήν —, 70-Γ (μεταφ.) 72.

"Ερωτας: θεῖος 41, 74, 80, 90, 92, 119, 124-5· ὁ θεῖος — 2 ειδῶν 185· τὸ Πνεῦμα ὡς — μεταξύ Πατέρα, Λόγου 305· — τοῦ νοῦ πρὸς τὴ γνώση του 305· — ἀγγελικοῦ νοῦ πρὸς τὸ λόγο του 305.

Ερώτηση τῶν εμπειρῶν 236-7.

Ἐτερότητες 124.

Ευλάβεια 67.

Εὐνόμιος: κακοδοξίες —, 325, 341, 351.

Ευσέβεια ψυχῆς 102-3.

Ευχὴ τοῦ Ἰησοῦ 171, 221, 230, 237-τρόποι —, 230.

Z

Ζωή: κατὰ Θεόν 30· ἀληθινή 250· αἰώνια 273· μετοχή θείας —, 156· εἶναι σύντομη 83' λόγοι παρατάσεως — μετὰ τὴν παράβαση 313· κάθε λογική καὶ νοερή φύση ἔχει —, 302· μοναχική —, 145, 233-4· ἢ μοναχική — τέχνη τεχνῶν καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν 161.

H

Ηγούμενος: πίστη καὶ ἀγάπη στὸν —, 43· θάρρος μὲ —, 37· ὁ — νά ἐπιζητᾷ χάρισμα διδασκαλίας 138.

Ἡδονές σώματος 74-5.

Ἡδονή 69, 70· καταφρόνηση δόξας καὶ —, 263.

Ἠδυπάθεια 182· — λογισμῶν 155.

Ἡλικία πνευματική 184.

Ἠμερα κρίσεως 134.

Ἠσυχαστής 166, 194-5, 283.

Ἠσυχία 97-8, 116, 195, 225, 232· οἱ 3 αρετές της —, 238· ἔργο της —, 222· θεμέλια —, 197· 6 πάθη ποῦ διαφθείρουν τὴν —, 196· ἀρχή, μεσότητα, τέλος —, 198· τέλος —,

117· — αρετών 118.

Θ

Θάνατος 109, 249, 312-3· αληθινός —, 249-50· ό δεύτερος —, 248-9· — ψυχής 247-9, 269, 312-3· μνήμη —, 13, 16, 62, 224· ό Θεός δέ δημιούργησε —, 310· ό Θεός έκανε τό — αφορμή καλών 314· ή κρίση για τό — ανήκει στό Θεό 162· ώρα τοῦ —, 195.

Θεοδόσιος Κοινοβιάρχης: συγγέντρωνε τίς αισθήσεις 163.

Θέλημα: Θεοῦ 31-2· άρνηση —, 15, 24, 53, 82, 190· έκκοπή —, 42, 71· νέκρωση —, 39.

Θεολογία 63· γνώφος —, 120, 124-5, 183· καταφατική —, 338, 340-1· άποφατική —, 340-1· μυστική —, 93.

Θεός 110-1, 272-3, 294, 298, 321, 330-1· — Δημιουργός 299, 300· ύπαρξη —, 340, 347· είναι Αγαθότητα 303-5" είναι Μονάδα και Τριάδα 141· δεκάδα —, 141· είναι Τριάδα 272, 305-6, 316, 326, 331, 336, 344, 352· τρισυπόστατος 345-7, 352· ό Θεός ώς Νους, Λόγος, Πνεῦμα 111· υποστατικές ιδιότητες —, 344-5· ό — είναι Νους 117· ή φύση — ονομάζεται μέ ύπεροχική αφάιρηση 332· ή θεία Ύπερουσιότητα ολότελα ανώνυμη 338· ό — ασώματος 316· δέ δημιούργησε θάνατο 310, 313- περι — άλλα λέγονται κατ' ουσίαν, άλλα αναφορικά 341-2, 344· ό — επιζητεί, γνωρίζει και μπορεί τό συμφέρον τών κτισμάτων 310· είναι προαιώνια ενεργής και παντοδύναμος 321, 347· είναι φώς για τά νοητά 322· είναι πάνω άπό όσα λέγονται γι' Αυτόν 322-3" περι — λέγονται πολλές ενώσεις και διακρίσεις 324" διάκρι-

ση υποστατική και θεότητα στό —, 326" «μεταδόσεις» —, 326, 329" «πρόοδοι» και ενέργειες —, 326-8" «μετοχές» και «αυτόμετοχές» τοῦ —, 327-8" θέληση —, 328· «δάκτυλος» —, 320" δημιουργεί και ενεργεί 344, 347-8· στό — θεωρείται τό «πρός τι» και τό «ποιεῖν» 345, 349· ουσία — χωρίς όνομα 348-9· άόρατος κατά τήν ουσία 350-1· άπόλυτα άμερης 356" έχει μέσα Του τίς φύσεις και τούς λόγους όλων τών όντων 112* ό — βλέπει διάθεση ψυχής και σκοπό 88· ό — Πατέρας ώς γεωργός 251, 253* προσκύνηση — πνευματικά και αληθινά 316· λαμπρότητα — 329· συνεργεία —, 31· μνήμη —, 14, 42, 148-150, 152-3, 155-6, 168-9, 178-9, 185, 216, 221, 224, 235. Βλ. και Ενέργειες, Ουσία, Υποστάσεις.

Θεωρία 29, 30, 63, 76, 82, 90, 93, 101, 107-8, 117, 135, 150, 233" — τοῦ Θεοῦ 71" — τής δόξας τοῦ Θεοῦ 66" — τοῦ πρώτου Φωτός 122-3" δένδρο τοῦ Παραδείσου ή —, 31 Γμανία δαιμόνων εναντίον όσων προοδεῦουν στή —, 77· τέλειοι κατ'ά τή —, 140, 312.

Θεωρίες: οί 8 γενικές —, 208.

Θέωση 118, 122, 354· είναι μέθεξη ενεργείας, όχι ουσίας Θεοῦ 332, 335.

Θλίψεις 42· άνοδος πνευματική μέσω —, 31· υπομονή στίς —, 33, 40, 154.

Θυμικό: βλ. Ψυχή.

Θυμός: ό δίκαιος — είναι όπλο 62, 78· ημερεῦει μέ ανδρεία και ευσπλαχνία 178· φυσικός —, 197· κατά φύση και παρά φύση κίνηση τοῦ —, 56· — και επιθυμία: βλ. Επιθυμία.

I

Ιδιόρρυθμοι: κίνδυνοι των — στην προσευχή 224-5, 235.
 Ιεράρχες καί ιερείς της χάρης 183.
 Ιερέας: πώς πρέπει νά είναι 47-8.
 Ιερουργία 193· μυστική — τοῦ νοῦ 114, 198· — τῶν εντολῶν 118· — τοῦ λόγου της σοφίας 118.
 Ἰησοῦς: μνήμη —, 221.
 Ἰουδαίος (πνευμ.) 130.
 Ἰούδας 257· ὁ φιλάργυρος ὁμοιος —, 95.

K

Καθαρότητα 290-Γ — νοῦ 53· σώματος 167· τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος γίνονται δεκτά μέ τή —, 110.
 Κάθαρση 47, 69, 82· — νοῦ 80, 87· χωρίς — αδύνατη ἢ ἔνωση μέ τό Χριστό 183· ψυχές πού προχωροῦν στήν —, 85.
 Κάθισμα: βλ. Προσευχή.
 Κακοπάθεια 14, 62, 75, 108, 261-2, 264.
 Καρδιά: πηγὴ ἀγαθῶν ἢ πονηρῶν νοημάτων 78· ὄργανο τοῦ λογιστικοῦ καί ταμεῖο τῶν λογισμῶν 281-2· Ἱερὸ βῆμα 176· πόλη Θεοῦ 83· εἴσοδος στήν —, 167-8· εἴσοδος τοῦ νοῦ στήν —, 170-Γ φύλαξη —, 167· ευθύτητα —, 178· πόνος —, 24-5, 228· ακαθαρσία —, 64· — καθαρή 21, 26.
 Καρποί: Ἁγίου Πνεύματος 85, 87-8, 133· πονηροῦ πνεύματος 87-8.
 Κατάδικη εαυτοῦ 26.
 Κατάκριση 39, 42, 64, 68.
 Κατάνυξη 47, 58, 68, 70, 92, 98, 149, 264-5· ἢ — ὡς μέθη 90* ὡς πηγὴ μέ 4 διακλαδώσεις 91· ὡς φῶς 74-5.
 Βλ. καί Δάκρυα.
 Κατάσταση βίου: σαρκική 80-1 • ψυ-

χική 80-1· πνευματική 80-2.
 Κελί: παραμονή στό —, 38, 41, 148, 153, 258, 261" επίσκεψη —, 39· διατήρηση αρχικοῦ —, 43.
 Κενοδοξία 15, 22, 38· εἶναι δόκανο μέ 3 κεντριά 73· εμφανίζεται σέ ἀρχάριο, μέσο, τέλειο 227· δύο ειδῶν 258-9· λογισμοί —, 42.
 Κενόδοξος 17.
 Κλάμμα στήν ακολουθία 38-9.
 Κλοπή 278.
 Κοιλιόψυχοι 287.
 Κοινόβιο: ἔνταξη σέ —, 40.
 Κοινωνία θεία: δάκρυα καί —, 45· συνδιαλλαγή πρό τῆς —, 40.
 Κολάσεις 60, 181-2.
 Κόλαση αἰώνια 273.
 Κόποι: ἐκούσιοι, ἀκούσιοι 262· ἀσκήσεως 75, 82· μετάνοιαι 93.
 Κόπος σωματικός 228.
 Κοσμικοί: ἀλληλογραφία μέ —, 30· επίσκεψη τῶν τελείων στους —, 34.
 Κόσμος 145, 299, 300· ἔχει ἀρχή καί τέλος 292· ἄνω —, 140" σύγκριση αισθητοῦ καί νοητοῦ —, 206· φυγὴ —, 161-2· ἀπάρνηση —, 13-4, 31, 83, 257· θεοποίηση αισθητοῦ ἢ νοητοῦ —, 301.
 Κρίση: τοῦ κόσμου τούτου 182-3· μέλλουσα —, 134, 250· μνήμη —, 92.
 Κτίση: φθορά καί ἀνακαίνιση —, 177.
 Κτίσματα: εἶναι «καλά λίαν» 65· ἢ καλλονή τῶν — ἀνάγει στόν Ποιητή 76· ἀπό αὐτὰ νοεῖται ὄχι ἡ οὐσία, ἀλλά οἱ ἐνέργειες Θεοῦ 325-6, 351· — οικεία καί ξένα μέ τό Θεό 323· ἀποτελέσματα θείας ἐνέργειας 347-8" ὄχι θεοποίηση —, 272.
 Κυριακή 274-5.

Λ

Λείψανα Ἁγίων: προσκύνηση —, 274.
 Λησμοσύνη 179· ἄγνοια, —, ραθυμία 165-6, 185, 203.
 Λογικό 54-5.
 Λογικός κατά φύση 176.
 Λογισμοί 21, 42, 185-7, 221· — εμπαιθεῖς 64-5, 106· — παθῶν 92· — κοσμικοί 16· ἀκάθαρτοι 53-4· — ἄθυμίας 21· διάκριση —, 54, 59· ἐξομολόγησις —, 43, 153-4· ἀποδίωξις —, 153, 231-2· εἰρήνη —, 83-4, 100, 265-6· ἡδυπάθεια —, 155· — υποψίας ἐναντίον τοῦ πλησίον 68.
 Λογισμός: στάδια πονηροῦ —, 212.
 Λογιστικὸς: βλ. Ψυχή.
 Λόγος: ὄντων 63, 107, 268, 327· συγγραφή —, 53, 210, 245-6.
 Λόγος: — Θεοῦ 110, 193-4· διακονία τοῦ —, 107, 115, 121-2, 125-9, 136, 156-7· — γνώσεως 53, 113-4, 136, 138· — σοφίας 88-9, 104, 113-4, 136, 138· φθόνος πρὸς τὸ — τῆς σοφίας 126-9· χάρισμα —, 130· ὁ Θεὸς ὡς Νους, —, Πνεῦμα 111, 183· νους, —, πνεῦμα στους Ἀγγέλους 306, 309· νους, —, πνεῦμα στὸν ἄνθρωπο 111-2, 149, 151, 181, 305-6.
 Θεός —: ἐνανθρώπησις —, 315, 355· μεταμόρφωσις —, 135-6· σταυρικὴ θυσία —, 106· — τοῦ υπέρτατου Νοῦ 304-5.
 Λύπη: οδυνηρὴ 69· κατὰ κόσμον 269· κατὰ κόσμον καὶ κατὰ Θεὸν 68, 254, 263, 270.

M

Μακαρισμοί 39.
 Μακροθυμία Θεοῦ 250.
 Μάρτυρες Χριστοῦ 74.
 Μεγαλεία Θεοῦ 98.
 Μέθεξις Ἁγίου Πνεύματος 105, 119, 126, 133.

Μεθελικιώσεις Χριστοῦ: μετοχή στίς —, 123, 179, 184-5, 212.
 Μέθοδος: κατὰ παθῶν 164-5· συγκεντρώσεως τοῦ νοῦ στὴν καρδιά μετὴν ἀναπνοή 170-1.
 Μελέτη εσωτερικὴ 152.
 Μέριμνες 24.
 Μέσοι: βλ. Ἀρχάριοι.
 Μετάληψις θεῶν Μυστηρίων 275.
 Μεταμόρφωσις 318, 349, 351, 355· (πνευμ.) 124, 135-6.
 Μετάνοια 26-8, 31, 62, 70-1, 82, 104, 106, 146, 314-5· κόποι —, 93· — μέ κατάνυξις καὶ δάκρυα 84.
 Μετριοφροσύνη 254.
 Μισθός καλλιεργητῶν πνευματικῆς ἀμπέλου 251.
 Μίμησις: παθημάτων Χριστοῦ 32, 86· Χριστοῦ 94· Ἁγίων 60.
 Μνήμες εμπαιθεῖς 147-8.
 Μνήμη: ἀλλοιώθηκε μέ τὴν Πτώση 185· — Θεοῦ 14, 42, 148-50, 152-3, 155-6, 168-9, 185, 216, 221, 224, 235· — Θεοῦ ὡς περιεκτικὴ ἐντολή 178-9· — Ἰησοῦ 221· θανάτου — 13, 16, 62, 224· — κρίσεως 92.
 Μοιχοί (πνευμ.) 30.
 Μόνασις κατὰ μόνας καὶ ἀνάμεσα σὲ ἄλλους 139.
 Μοναχικὴ ζωή: βλ. Ζωή.
 Μοναχός: συμβολ. μέ τροχὸ 101· ξένος στὰ ἐξωτερικά 147.
 Μόνωσις 72, 196, 258.
 Μυστήρια: Χριστοῦ 93· ευαγγελικῆς πολιτείας 352-3· γνώση — Θεοῦ 54, 63· ἔνωσις μέ τὸ Θεὸ Λόγος μέσω θεῶν — 106-7· ἄξια καὶ ἀνάξια μετοχή — 106-7.

N

Ναζιραῖοι (πνευμ.) 82, 129, 135.
 Νέκρωσις: σώματος 17· ψυχῆς 207-8· γιὰ τὸν κόσμον 94, 133, 156-7· ζωοποιός 85, 91, 98, 102, 112, 133, 212-

Θανατοποιός 212.
 Νερό 15.
 Νηστεία 44, 98, 179· —, αγρυπνία, προσευχή 101, 195.
 Νήψη 150, 163, 281.
 Νοήματα: διάκριση —, 54· ως σπέρματα στό μύλο της διάνοιας 59.
 Νόμοι φύσεως 189.
 Νόμος: Θεού 93-4· Πνεύματος 179· εντολών 180" πνευματικός 147, 280-1, 285· αμαρτίας 280-1, 285· σάρκας 132-3" υπέρβαση —, 138-9.
 Νους 54-5, 112, 157· απαθής 76· εμπαθής 186, 260-1, 289· καθαρότητα —, 53, 98, 268· κάθαρση —, 80, 87· — καθαρμένος βλέπει στό Θεό 180· — πρακτικός και θεωρητικός 220· φύλαξη τοῦ —, 164-6, 169, 232· κατάσταση —, 267· φυσική εξουσία —, 139-40· φαντασιοπληξίες τοῦ —, 201· ουσία, ενέργεια τοῦ —, 282-3· — ως ενέργεια και δύναμη 290· φυσική γνώση —, 298· φώς — ή γνώση 356· ιερουργία τοῦ —, 114, 198· οί 4 γενικές δυνάμεις τοῦ —, 55· ό — εικόνα Θεοῦ 110-1, 113, 301· — και θείο φώς 176, 268· επιστροφή — στό Θεό 148-9· επιστροφή στόν εαυτό του 155, 282-3, 289· επιστροφή στό σώμα μέσω αναπνοής 279, 284· συγκράτηση —, 231, 280-1· επιτήρηση τοῦ —, 285· — μέσα στην καρδιά 221, 230· είσοδος — στά ενδότερα 265· άνοδος — στό Θεό 266-7, 289" επιστροφή δυνάμεων ψυχής στό —, 268-9· ό Θεός εμφανίζεται στό —, 163· φώς στό —, 82, 116· — χωρίς φαντασίες 155-6" — και λογισμοί 298· τρισός και ενιαίος 289-90· ευθεία και κυκλική κίνηση τοῦ —, 283, 285· ό — στην προσευχή 149-50, 236· ό — όχι σύνθετος 356· παρασύρεται

μέ τά μάτια 260' εδρεύει στην καρδιά ή στόν εγκέφαλο 354· παρομοίωση — μέ Αδάμ 156· μέ νεκρό Λάζαρο 108· ό υπέρτατος —, 117, 303-5' —, λόγος, πνεῦμα: βλ. Λόγος.

Νυμφίος: ό Χριστός ως —, 27-8, 92-3, 252-3, 266, 271.

Νύχτα (πνευμ.) 187· «— πού έρχεται» 182.

Ο

Όδηγός πνευματικός 170· απλανής —, 237· πλάνος —, 18· επιλογή —, 18· υπακοή στόν —, 19. Βλ. και Πατέρας.

Όδύνες αθέλητες 82.

Οίηση 42, 74.

Οικονομία: σκοπός ένσαρκης — Λόγου 34-5.

Οικουμένη 295, 297.

Όλιγάρκεια 41.

Όμιλία: μέ χάρη Πνεύματος 26· μέ Άγιο Πνεῦμα και θεία φωτιά 79· άπό καθαρή καρδιά 82· ωφέλιμη 38· αποφυγή —, 72.

Όμοίωση: μέ Θεό 118· «καθ' —» 112-3, 122, 268· «κατ' εικόνα και —» 307, 318.

Όμορφιά προσώπων 277.

Όμφαλός 285.

Όμφαλόψυχοι 287.

"Ονειρα 96-7· σύμφωνα μέ τή διάθεση της ψυχής 95-6.

Όπτασία Θεού 87.

Όράσεις (στόν ύπνο) 96-7.

Όργή 278.

Όρθοδοξία: τέλεια — δογμάτων 210.

"Ορκος 274.

Ουρανός: κίνηση —, 292-5· — και γη 299.

Ουσία: ή θεία — άμέθεκτη 329-30, 349· επιχειρήματα 333-5· ή θεία — άμέθεκτη και μεθεκτή 333· τά

«προσόντα» Θεοῦ διάφορα της — Του 337-9, 341. Βλ. καί Ενέργεια, Θεός.

Π

Πάθη 57, 74, 185-7, 196, 261· υποδιαίρεση τών —, 188· οί 8 αρχηγοί των —, 192· τά 2 σκληρότερα πάθη 197-8, 232· οί 3 αρχηγοί τών παθών (φιλαργυρία, φιληδονία, φιλοδοξία) 55-6, 62-3· τά 6 — πού διαφθείρουν τήν ησυχία 196· τά 5 — αντίθετα τής υπακοής 202· τά 3 — τής πλάνης 210· — προαιρέσεως καί φύσεως 256· — ηδονών 212· παρά φύση —, 188, 192· τά — ως γενική ασθένεια 194· οί ἔξεις τών — προπληρωμές τών κολάσεων 182· ν' αντιμετωπίζομε τά — όχι σάν λαοί ἀλλά σάν ελάφια 102· τά — πού τελοῦνται στήν πράξη θεραπεύονται μέ τήν πράξη 61· διάγνωση ψυχικῶν —, 83" μετοχή σταά — Χριστοῦ 212.

Πάθος 62.

Παιδαγωγία Κυρίου 127.

Παίδευση εκούσια, ακούσια 102.

Παράβαση: τοῦ Ἀδάμ 247-8· τών Πρωτοπλάστων 306, 308-9, 314· συνέπειες 185, 190, 250, 310-3· μετά τήν — τοῦ Ἀδάμ ὁ ἔσω ἄνθρωπος εξομοιώνεται μέ τά εξωτερικά σχήματα 285.

Παράδεισος: νοητός 119· αισθητός καί νοητός 177.

Παρακλήτος: βλ. Πνεῦμα Ἅγιο.

Παρακοή Πρωτοπλάστων: Βλ. Παράβαση.

Παρηγορία: πνευματική 266, 271· — ἀδελφοῦ 45-6.

Παρθενία 276-7· επαναφορά στήν αγνότητα τής —, 93.

Παρθένος 252· εξομοιώνεται μέ Ἀγγέλους καί Ἁγία Τριάδα 276-7.

Παρόντα: συνέπειες υπερβάσεως —, 157.

Παρουσία: Δευτέρα — Κυρίου 273-4. Πάσχα ψυχικό 132.

Πατέρας πνευματικός 275-6· ἀνάθεση τών πάντων στόν — 15· πίστη στόν — σάν στό Χριστό 16· υπακοή στόν —, 20, 276· ἀντιλογία στόν —, 19, 20* παράδοση εαυτοῦ στόν —, 24· ἄφεση αμαρτιῶν ἀπό τόν —, 27· ἀπιστία στόν —, 38· υποταγή στόν —, 94. Βλ. καί Ὁδηγός.

Παῦλος: μέθοδος αγίου — Λατρηνοῦ πρὸς ἀπόκρουση παθῶν 164.

Πειρασμοί: ἀνάλογοι μέ τά πάθη μας 85-6· υπομονή στους —, 13, 68, 262-3· καρτερία στους —, 269.

Πενθική εργασία 197.

Πένθος 25, 39, 42, 237, 263-6, 269-70· ἀρχή καί τέλος τοῦ —, 270-1.

Περιουσία: ἀποξένωση ἀπό τήν πρό τής μονάσεως —, 15.

Περισπασμοί 82.

Πίστη 13, 53, 59, 60, 63, 131, 180-1, 190, 201.

Πιστοί ὡς κλήματα ἀμπέλου Χριστοῦ 251, 253, 262.

Πλάνη 208-10, 235-8· ἐνέργεια χάρις καί —, 218-9· φαντασίες —, 216-7, 226, 236, 239· 2 τρόποι —, 208-9· 3 αιτίες —, 209· 3 πάθη —, 210.

Πλησίον 36· ἀγάπη στόν —, 66" κάλυψη σφάλματος τοῦ —, 278.

Πλοῦτος 256.

Πνεῦμα: — καί σάρκα 114· νους, λόγος, —: βλ. Λόγος.

Πνεῦμα Ἅγιο 272, 277, 304-5, 329--30, 334· ἔνωση μέ —, 26· μέθεξη —, 29, 30, 57, 105, 126, 133· τό — ὡς φῶς κατά τή χειροτονία καί λειτουργία 48· ἀναμονή —, 98· ἐπίσκεψη —, 59, 77· ἔλευση —, 58, 67· καρποί —, 85, 87-8, 133" χάρις —: βλ. Χάρις· χαρίσματα —: βλ.

- Χαρίσματα· αρραβώνας — στό βάπτισμα 222· καθοδήγηση από τό —, 156· τό — φώς, ζωή, ειρήνη 122· τό — ως "Ερωτας μεταξύ Πατέρα και Λόγου 305· λέγεται ενέργεια και δύναμη 340· Νους, Λόγος, —: βλ. Λόγος. Βλ. και Ενέργεια, Ενέργειες.
- Πόλεμος: σαρκικός 47· άόρατος 7Γ — σάρκας και ψυχής 204-5.
- Πόνος καρδιάς 24-5, 228.
- Πορνεία 197, 232, 276-7· διαφορετική ενέργεια του δαίμονα της — στους αρχαίους, μέσους, τελείους 84-5.
- Πράξη και θεωρία 233.
- Πραότητα 66, 86.
- Προαίρεση: ιδίωμα των λογικών όντων 323.
- Πρόθεση: υπερβαίνει τη δύναμη του σώματος 74· κλίση της —, 227.
- Προϊστάμενοι: φιλία μέ — Μονής 38.
- Πρόδος: τρεις τάξεις πνευματικής —, 103, 117-8, 120-1. Βλ. και Τάξη.
- Πρόρρηση 41.
- Προσευχή 41, 44, 46, 92, 100, 134, 149-157, 165, 198-9, 217, 222, 225, 233, 237-8, 261, 266, 268· νοερά —, 198, 200, 235-6· 2 τρόποι νοεράς —, 220· καθαρή —, 90, 147· αδιάλειπτη —, 37, 98, 100, 118· άυλη —, 98-9, 118· μέ θεία ενεργήματα 201· καρδιακή 224· τελωνική 286-7· μονολόγιστη 290· νοερή εργασία —, 77· ό νους κατά την —, 149-50, 236 — ή ένωση νοϋ, λόγου, πνεύματος 151· αλλοίωση λόγων — από δαίμονα βλασφημίας 67, 99· — σε στάση καθιστή («κάθισμα») 221, 225, 229-30, 232· κράτημα αναπνοής στην —, 221, 231, 238· κυκλικό σχήμα σώματος στην —, 285-7· στήριξη βλέμματος στό σώμα κατά την —, 285· — μέ στόμα ή μέ τό νοϋ 223-4, 230-Γ μέ τό νοϋ 99· ένωση μέ Θεό μέσω —, 289" ποιότητα, ποσότητα —, 99· τά δάκρυα καρπός —, 99· φωτισμός στην —, 53, 77, 100· άρχή της χάρης στην —, 238-9· ενέργεια —, 232-3· τελειότητα —, 239· τελειότητα, έργο, τέλος —, 100-1· νηστεία, αγρυπνία, —, 101, 195.
- Προσκόλληση εμπάθης 13, 23-4, 33.
- Προσοχή 169-70, 285-6.
- Πρόσωπο: ή διψη — ανάλογη μέ την κατάσταση της ψυχής 60· μέ την εσωτερική εργασία 61.
- Προφητεία για οικοδομή της Εκκλησίας 138.
- Προφήτες: της Εκκλησίας 97· — και φίλοι Θεοϋ σε κάθε γενεά 88.
- Πτώση: σε αμαρτίες 65· τρόπος επιστροφής 65-6 — από τη θεωρία 66.
- Πτωχεία έν Πνεύματι 255, 263. Βλ. και Φτώχεια.
- Πτωχοί: μακάριοι οί — τώ Πνεύματι 254-5, 257, 261-2.

Ρ

- Ράβδος και βακτηρία (πνευμ.) 178.
- Ρεύση: αφορμές —, 37· έφάμαρτη και άναμάρτητη —, 213-4· ό μολυσμός της ξεπλένεται μέ δάκρυα 69.
- Ρήτορας (πνευμ.) 205-6.
- Ροή: οί 2 φυσικές — από την ουσία μας 69.

Σ

- Σάββας: ό άγιος — απαιτούσε φύλαξη του νοϋ 164.
- Σαβέλλιος: κακοδοξία —, 347-8.
- Σαρακοστές 44.
- Σάρκα: είναι τριαδική 189· μολυσμός —, 84· υπέρβαση νόμου —, 132-3· πνεύμα, —, 114.

Σάρκωση: ὁ Κύριος μέ τή — Του α-
νακαίνισε τον άνθρωπο 106.
Σιωπή 97, 238.
Σκάνδαλο: αἰτίος —, 73.
Σκίρτημα (ἀγαλλίαμα): 2 ειδῶν 217-
8, 238.
Σκληροκαρδία 26.
Σοφία 127-8, 130-1· — λόγου 105· —
νοῦ 156-7· — αληθινή 300· θεία
103" πνευματοκίνητη 200· φῶς —
Θεοῦ 74· — καί σύνεση 209-10· δύ-
ναμη καί — ἀπό τό Θεό 176· —
κοσμική 33-4.
Σοφοί: "Ἕλληνες —, 300-1· χειραγώ-
γηση ἀπό — στά θεία 33.
Στάδια: 3 — πνευματικῆς προόδου
93, 103, 117-8. Βλ. καί Τάξη.
Σταυρική θυσία Θεοῦ Λόγου 106.
Σταυρός: τύπος τοῦ —, 273-4.
Σταύρωση εαυτοῦ 64.
Στοιχεῖα κόσμου: γή, νερό, ἀέρας,
φωτιά 293, 295-6, 299· αἰθέρας
295-6" γή, νερό 297· κέντρο σφαί-
ρας νεροῦ 296-7.
Στροφή στόν εαυτό 82.
Συγγραφή: 4 αἰτίες ωφέλιμης —, 53.
Βλ. καί Λόγοι.
Σύγκριση μέ τούς ἄλλους 74.
Συκοφαντία 278.
Συμφιλίωση μέ Θεό 29, 30, 64.
Συναναστροφή: αποφυγή — ἀπό
τούς μοναχοῦς 245.
Συνάξεις ἐκκλησιαστικῆς 41.
Συνείδηση: βασανισμός —, 197.
Συνέλιξη ἐνοειδῆς τοῦ νοῦ 284.
Σύνεση ψυχῆς 54.
Συνομιλίαι: ἀνώφελες 15· αποφυγή
—, 45.
Συντριβή 89, 150, 264· ἀκαιρη —, 20.
Σχήμα: ἀφηση αμαρτιῶν μέ τό μονα-
χικό —, 32.
Σχολή κατά Θεόν 353.
Σῶμα: περιποιήσεις —, 14-5· φροντί-
δα —, 75· ἀνάγκες —, 29· νέκρω-
ση —, 17· καθαρότητα —, 167· γί-

νεται ἀνώτερο ἀπό τήν πρακτική
ἀσκησι 119· συμφωνία ψυχῆς καί
—, 139· — ἀφθαρείας 184· πλά-
στηκε ἀφθαρο 189· ἀνάστασι —,
249" ὄχι κακό 280· ὄργανο τῆς ψυ-
χῆς 281· ζωοποιεῖται ἀπό τήν ψυ-
χή 302-3, 306· συμμετέχει στή χά-
ρη καί τή θέωση τῆς ψυχῆς 286,
306, 356· ἐγινε θνητό 313.

Σωτηρία 30.

Σωφροσύνη 92.

T

Τάξη: 3 — προόδου (καθαρητική, φω-
τιστική, τελειοποιητική) 120-1·
φωτιστική —, 115, 121· τελειοποι-
ητική —, 121.

Ταπεινολογία 86-7.

Ταπεινοφροσύνη 63-4, 85-7, 89, 90,
92, 98, 134.

Ταπείνωση 15-6, 20, 26, 40, 62, 66,
74-5, 85-7, 89, 90, 101-2, 197, 199-
202, 261-2, 264-6· 2 ειδῶν 199-201"
7 τρόποι —, 200-1.

Τέλειοι: — κατά τή θεωρία 140, 312·
αρχάριοι, μέσοι, —: βλ. Αρχά-
ριοι.

Τέλειος 184-5· συμβασιλεύει μέ Χρι-
στό 108.

Τελειότητα 105, 131.

Τελείωση 116, 125, 127.

Τέλη ἀνθρωπίνων καί θείων πραγμά-
των 95.

Τράπεζα κοινοβιακή 153.

Τριάδα Αγία 180-1" δόγμα — γνω-
στό στους Προφήτες 352" ἐνοίκη-
ση —, 53, 80" ὁ ἀνθρωπος ἀμυδρή
εἰκόνα —, 181. Βλ. καί Θεός.

Τρόμος: πολλῶν ειδῶν 218.

Τύφλωση πνευματική 17.

Υ

Υποθεσία θεία 94, 124, 157, 184" ἀνα-

μονή —, 133.
 Υιός: όχι ανόμοιος με τόν Πατέρα 337, 339, 341-2· είναι και λέγεται ζωή 336-9· λέγεται ενέργεια και δύναμη 340.
 "Υλη 299.
 Υπακοή 19, 20, 197, 202, 224· — στίς εντολές 25, 248-9· στό Θεό 179· στους πν. πατέρες 25, 276· ζωή —, 216· 5 πάθη αντίθετα —, 202.
 Υπάρχοντα: διανομή — στους φτωχούς 36, 39, 40.
 Υπερρφάνεια 18, 20, 22, 259· — γιά τις αρετές 62, 64· έκπτωση λόγω —, 61· αιτία πλάνης 208-9.
 "Υπνος: φιλόθεου άνθρωπου 96· επίθεση δαιμόνων στόν —, 77-8.
 Υποκρισία 255.
 Υποκριτές 26.
 Υπομονή 190, 197, 284· — στίς θλίψεις 33, 40, 154· στους πειρασμούς 13, 68, 262-3· στίς ύβρεις 18.
 Υπόνοια: απόρριψη — εναντίον κάποιου 154.
 Υποστάσεις: 3 θείες —, 344, 346· έχουν μία ενέργεια 335, 346-7· λέγονται ζωή κατά δύο τρόπους 336-8.
 Υποσχέσεις Χριστού 60.
 Υποταγή 41, 202, 257, 353· σέ πνευμ. πατέρες 94· — σώματος στό λογισμό 108, 112.
 Υποτακτικοί: σύντομη κλίμακα γιά —, 201-2.
 Υποψία: λογισμοί — τοῦ πλησίον 68.

Φ

Φαγητά 17.
 Φαγητό 24, 44-6, 195, 234-5· 3 όροι —, 235.
 Φαντασία ψυχής 297-8.
 Φαντασίες 155· — πλάνης 216-7, 226,

236, 239· — δαιμόνων 187, 204.
 Φαντασιοπληξίες τοῦ νοῦ 201.
 Φθαρτά 14.
 Φθόνος 205, 259· — πρός τό λόγο τής σοφίας 126-9.
 Φιλαργυρία 94-5, 255-7· αγώνας κατά —, 62-3.
 Φιλαντία 59, 71, 196-7.
 Φιληδονία 260· αγώνας κατά —, 62-3.
 Φιλοδοξία 257-8· αγώνας κατά —, 62-3.
 Φιλόλογος 206.
 Φιλοσοφία πρακτική 77-8, 93.
 Φιλόσοφος 205-7.
 Φόβος 92· 2 ειδών 104-5· 3 ειδών 218· — κολάσεως 13, 24-6, 66, 264-5· αγνός — Θεοῦ 66· — Θεοῦ 22, 26, 38· — θανάτου 24.
 Φόνος 277.
 Φόρος στό Θεό από αισθήσεις, λόγο, νόηση 132.
 Φρόνημα: χοϊκό 53, 55· σαρκικό και πνευματικό 280.
 Φρόνηση 108.
 Φτώχεια 13· ρίζα τής — τό πνεῦμα μας 254, 263· μακαριστή —, 254-5, 261, 269, 271· 4 τά είδη τής πνευματικής —, 263-4· — στό σώμα 264· στό φρόνημα 264-5· στά υπάρχοντα 265. Βλ. και Πτωχεία.
 Φτωχοί 36. Βλ. και Πτωχοί, Υπάρχοντα.
 Φυγή: από ανθρώπους 71-2· κόσμου 53, 72, 145.
 Φώς: χάρις 267-8, 281· σοφίας Θεοῦ 74· Πνεύματος 25· τό "Αγιο Πνεῦμα ως —, 48· θείο — στήν προσευχή 53, 77· — στό νοῦ 116· ἐλλάμψεις Πρώτου —, 115· παρουσία θείου —, 115· μέθεξι θείου —, 80· θεωρία τοῦ αληθινού —, 17· απώλεια — Αγίου Πνεύματος 92.
 Φωτισμός Αγίου Πνεύματος 29, 100.

X

- Χαρά: πνευματική 116, 146, 264-6, 271· άνεκλάλητη 91.
- Χαρακτηριστικά: νά μήν προσέχομε ιδιαίτερα — ανθρώπων 69.
- Χάρη 83, 201, 223· συνεργεία τής —, 40· στέρηση —, 42-3, 47· στό βάπτισμα μάς δίνει 2 πράγματα 267-8· φώς —, 267-8, 281· δχι κτιστή 271, 321, 333· — θεοποιός 328-9, 353-4· ή — ψυχή τών εντολών 179· ψυχή τών αρετών 191· ή — ως θεϊκό σπέρμα 178· — θεωρούμενη πλάνη 215· ενέργεια — και πλάνης 218-9· άρχή — στην προσευχή 238-9· ενέργειες —, 239· — Πνεύματος 23, 28-9· — Πνεύματος ως αρραβώνας 27· — Πνεύματος ως μύρο νοητό 54-5.
- Χάρισμα: λόγου 130· διδασκαλίας 138.
- Χαρίσματα Πνεύματος 110, 136-8, 333· 7 —, 104.
- Χαρμολύπη 237.
- Χερουβείμ 116· οί καθαρές ψυχές μοιάζουν μέ —, 116-7.
- Χήρα 309· χήρες 254.
- Χριστός 272, 334· δόγμα περί —, 180-1· ως άμπελος 251, 253· προσκόλληση στό —, 155· ένωση μέ —, 271· ως Νυμφίος 27-8, 92-3, 252-3, 266, 271· θάνατος, ανάσταση —, 249· ζωή τοῦ —, 273· ή δόξα τής θεότητας έγινε δόξα τοῦ σώματος —, 355· ό — στό πρόσωπο τών «ελαχίστων» 35-6· ό — ήλιος τής προσευχόμενης διάνοιας 147-8· θεμέλιο, ακρογωνιαίος λίθος, πολύτιμο μαργαριτάρι 190· οί πιστοί σώμα — μέ ψυχή τό Πνεύμα 207-8. Βλ. και Θεός, Λόγος, Υιός.
- Χρυσός: αγάπη —, 94-5" τάφος τοῦ νοῦ τοῦ φιλάργυρου 257.
- Χρυσόστομος 246.

Ψ

- Ψαλμοί: εναλλαγή —, 225.
- Ψαλμοδία 152, 157, 222, 225, 233· διδασκαλία για πολλή, λίγη, διόλου —, 223-4, 232-6.
- Ψυχές: πού στέκονται και κινούνται γύρω από τό Θεό 117· οί καθαρές — μοιάζουν μέ Χερουβείμ 116-7.
- Ψυχή 32, 300· ως νύμφη Χρίστου 27-8· είναι ασώματη 316· νέκρωση —, 207-8· θάνατος —, 247-8, 306, 309, 310· ζωή —, 248-9, 269· είσοδος στό εσωτερικό τής —, 148· όργανο — τό σώμα 281· συμφωνία — και σώματος 139· καλλιέργεια —, 136· σύμπτυξη — sé μονάδα 114-5· κάθοδος Θεοῦ στην —, 93· ειρήνη —, 85· φλόγα —, 115· φαντασία —, 297-8· πότε βλέπει τό φυσικό της κάλλος 103-4· ανάλογα μέ τήν εσωτερική της διάθεση βλέπει τά πράγματα 65· μόνη λογική ή ανθρώπινη —, 294, 297· ή — ανθρώπου έχει τή ζωή ως ουσία και ως ενέργεια 302-3· δέν έχει ως ουσία της τήν αγαθότητα 303· είναι τριαδική 305-6· είναι κατ' εικόνα Θεού περισσότερο από τοῦς Αγγέλους 306-8· κοσμική —, 292-4· — άλογων ζώων 302· δημιουργία — χωρίς κτηνώδη θυμό και επιθυμία 190· αλλοίωση —, 186· 3 δυνάμεις (μέρη) — (λογιστικό, επιθυμητικό, θυμικό) 56, 65, 70, 151, 185-6, 188, 255· καθαρότητα δυνάμεων —, 290-1· ειρήνη δυνάμεων —, 80, 93, 139· δυνάμεις — και αρετές 191-2· δυνάμεις — και αισθήσεις 194· επιστροφή δυνάμεων — στό νοῦ 268-9· πόλεμος μέ 3 γίγαντες παθών κατά τών 3 δυνάμεων —, 203· λογιστικό —, 56, 101, 168, 261· αφαίρεση λογισμών και απασχόληση τοῦ λογιστικοῦ μέ

ευχή τοῦ Ἰησοῦ 17Γ ὄργανο τοῦ
 λογιστικοῦ — ἡ καρδιά 281-2· ἐπι-
 θυμητικό —, 261, 286· 3 μέρη —
 καί πνευματικός νόμος 28Γ 3 μέ-
 ρη — καί σάρκωση Θεοῦ Λόγου
 106· λογικό καί παθητικό μέρος
 -, 112.

Ψυχικοί 207.

Ω

[†]Ωρες: τί νά κάνει ὁ ησυχαστής τις
 διάφορες —, 195.

48,	4	209	3	149	12	53
	15	181	105, 39	31	13	67
	21	190	112, 7	88	9, 4	67
50,	12	100	113, 4	218	10, 4	84,285
	19	86, 149, 150	9	258	11, 6	220
52,	6	259	114, 7	145		
	7	220	115, 1	266		
54,	18	37	118, 18	104	Άσμα Άο-μ ^ο τ ^ο υ	
55,	10	149,151	22	71	1, 4 και 7	93
57,	4	35,183	71	102	2, 10-12	93
62,	2	280	97	147	4, 11	179
64,	2	220	103	152,266	5, 2	166
65,	12	70	164	37		
67,	12	89, 130,216	165	73,94	Σ. Σολομώντος	
68,	3	186	122, 2	258		
72,	16-17	89	125, 1	220	1, 2	217
	17	97	5-6	60	13	310,313
75,	5	267	126, 2	131	13, 5	71,325
76,	4	149,155	127, 2	229	15, 3	181
	11	60,68,72,90, 119	131, 4	58		
77,	2-3	125	14	66	Σ. Σειράχ	
79,	6	68, 107	132, 1	72		
80,	17	103	138, 6	189	6, 6	237
81,	1	118	12-13	286	9, 8	261
	6	102	17	274	11, 21	223
83,	3	280	140, 4	353	24, 21	221,246
	6	54	142, 2	21	34, 23	223
86,	7	109	144, 17	113	36, 19	226
88,	9	113				
	16	72				
89,	2	320	Τώβ		Ώσηέ	
	17	322,335	10, 21-22	181	2, 14	204
90,	1	73	14, 4-5	38	6, 6	100
	2	170	40, 16	285		
	5	77				
	9	146, 170	Παροιμίες		Μιχαίας	
	10	72, 85, 146			5, 1	320
	13	146, 205	1, 7	104,218,223		
	14-15	147	2, 9	191		
93,	10	180	3, 7	207	Τωήλ	
94,	6	271	8, 17	28	3, 1	97,322
102,	1	288	30	305	4, 18	125
	5	153	9, 2	101		
	8	272	15, 13	61		
	22	71	14	282	Άββακούμ	
103,	11	92	16, 5	62	3, 3	113
	15	105,120,193,265	20, 9	38		
	18	58, 102	26, 12	207	Ζαχαρίας	
	20-21	74			4, 10	320
	21	92	Εκκλησιαστής			
	23	147,267			Μαλαχίας	
	34	155				
104,	1	231	4, 10	72	4, 2-3	125

	Ησαΐας		38	273	14	269		
					16	26, 87		
1,	31	248			8,	12	146, 248	
5,	21	83, 207		θρ. Ιερεμίου		20	43	
6,	1	322	3,	5 και 7-8	129	22	247, 310	
	2	350				10,	20	207, 222
	3	141		Ιεζεκιήλ		Π,	8	258
	5	87				12	41, 47, 228, 229,	
10,	23	255	4,	16	235		230	
M,	1-3	319	17,	24	130	29	66, 86, 113, 255	
	2-3	104	18,	23	47	12,	28	320
12,	2 και 4	126	29,	21	130		33	87, 94
13,	2	126					35	87
16,	11	280, 287		Δανιήλ			36	251
21,	3	228, 230					44	126
26,	17	217, 280	2,	20-22	130		45	196, 221, 285
	18	92, 217, 228, 280	Πρ. Άξαρίου	15	88	13,	11	69, 90
	20	261					44	161
29,	18-19 και 24	127		Κατά Ματθαίον			46	108, 145, 190
30,	8-11	126					52	122, 131, 136, 206
31,	9	127	3,	2	27	14,	9-10	274
32,	2-6 και 8	127		3	178		27	238
33,	14 και 16-17	127		6	40	15,	4	276
40,	3	178		10	165		14	18
	31	290	4,	4	194		19	260
43,	19-21	127		17	123, 315	17,	1-2	318, 349, 355
	26	40	5,	3	254, 257, 261, 269		1-5	124
44,	25-26	127		4	39, 263, 265		2	135
45,	2-3	128		5	184		6	349
50,	4-5	127		6	68	18,	7	33
	5	212		8	26, 39		18	276
51,	15-16	128		13-14	73, 82		20	72, 151
54,	13	180, 215		15	125	19,	21	40, 265
58,	8	72		22	248, 277		24	256
59,	4	128		24	100	20,	1-16	250
66,	2	66		28	167, 277	22,	30	252
				34	274		38	163
				42	36, 37, 247, 278		39	36
				45	91, 94	23,	5	179
8,	8-9	128		48	113		9	344
9,	4-5	129	6,	4	278		9-10	276
13,	23	129		5	211		25	82, 286
15,	23	129		6	168, 265		26	120
15,	15-17	129		9	48, 105	24,	22	66, 84
	19	113, 129, 135		10	105		30	274
	21	129		14	263, 277	25,	9	108
23,	18	350		16	211		12	108, 205
	28	129		21	257		26	210
28,	6	250		31-32	22		26-27	53
37,	2	129		33	256		28-29	228
			7,	1	65		29	215
				6	115		30	98
				8	43		34	300
				13	254		35-36	35
3,	12-15	129						
				Βαρούχ				

	40	36	3,	3	94			
	41	60, 273		4	162		Πράξεις	
	45	36		6	215	1,	13	103
				8	162,222		18	257
	Κατά Μάρκον			18	182,195	2,	3	98
				19	182		17	322
1,	3	178		34	330	4,	32	72
9,	1	349	4,	14	217	8,	23	205
	44	248		23	316	9,	3-4	319
14,	25	105		24	120,316		15	325
				36	251			
	Κατά Λουκάν		5,	13	197			
				26	337, 339		Πρός Ρωμαίους	
1,	79	315		44	56, 196, 259	1,	19-20	325
2,	46 και 52	123	6,	44	251		25	94, 301
4,	8	21,67		45	33, 180,215		28	122
6,	20	255		47	337	2,	4	138
	21	264		58	132		5	250
	24-26	253		63 και 68	248		6-16	130
	29	277		38	125		20	183
	45	78, 136	7,	28	229		28-29	130
8,	18	13	8,	44	277		29	131
9,	32	351	9,	4	182	3,	20	21
10,	16	279	10,	10	251	5,	3-5	40
	41-42	108		27-28	337		5	119
	42	246	11,	17-18 και 32	108		10	29
H.	20	320		34	218	6,	9-10, 13,19	132
12,	15 και 18	256	12,	25	59	7,	1-2,4-6	133
	49	237		26	202		10	248
14,	26-27	275		31	203		14	280
	33	265		35	34		18	280, 286
15,	11 και 19	281	14,	2	183		23	85, 194, 280, 285
	21	271		6	316		24	280
17,	10	40		11	336, 339	8,	2	55, 179
	21	35,71,80,82, 161, 171,282,315		15	94		7	252
				16	265, 305		8	80
18,	2-5	151		21	315		10	85
	7	231		23	80,315		13	248, 249
	10-14	64		26	111		14	110,157
	13	287		27	93		15	276
	27	20		31	103		17	33,212,255
	28	252	15,	1	251,253		20	177
20,	36	184,252		2	253		21 και 23	133
21,	19	190		5	45, 169, 251, 253,278		26	133,217,316
	34	22					27	30
24,	15-16 και 25	107		13	90		28	133
	45	81, 107		26	305		29	118,184
			16,	13	229	11,	33	314
	Κατά Ιωάννην			22	109	12,	2	106
			17,	3	181		3	65,66
1,	9	17,355		5	33		21	278
	14	106		24	91	13,	14	260
	16	334				14,	2	234
	29	132				15,	16	193

Α' πρὸς Κορινθίους		Β' πρὸς Κορινθίους		5	310			
1,	20	34, 180	1,	3	251	15	64	
2,	7	82	2,	15-16	249	20-21	190	
	9	29, 40, 60, 72, 104, 121, 138, 161, 264		17	207, 211	3,	8	13
	10-12	134	3,	5	207		15	276
	13-14	133		6	105		17	238
	14	81	4,	6-7	281	4,	18	98
	15	134		10	85, 98, 133		4	57, 207
	16	85, 134		11	112		13	19, 102, 109, 120, 121, 123
3,	2	179		13	266		29	193
	9	193	5,	16	33	5,	6	26
	13-15	134		2	205		12	62
4,	15-16	94		2-3	319		14	247
6,	15	276	4	4	58, 112		32	271
	17	101, 200, 220, 271, 321		14	36	6,	12	77, 161, 202, 259
	19	280		17	202		14	261
7,	24	233	6,	10	13, 237		17	63, 88, 236
	29 καὶ 31	253		16	27, 280	Πρὸς Φιλίππησίους		
	34	253, 276	7,	1	110, 120	2,	8	20, 41, 94
8,	2-3	135		10	247, 254, 263, 269, 270	3,	8	16
9,	27	75	10,	4	123		19	96
10,	3-5	135		5	54, 56, 102		20	252, 258, 259
	13	42	11,	14	239	4,	7	101
	24	44	12,	3	31		12	235
	27	46		4	119, 121, 267		13	234
	31	260		7	78, 85	Πρὸς Κολασσαεῖς		
	33	44		9	88	2,	9	336
Π,	31	68, 285		10	75, 157	3,	3	35, 97
	32	68, 178	13,	5	168, 216, 223		5	34, 255
12,	3	136, 230	Πρὸς Γαλατάς				10	120
	6	199	1,	10	260	4,	2	230
	7	136	2,	16	131		6	193, 229
	8	137, 333		20	132, 222	Α' πρὸς Θεσσαλονικεῖς		
	9	137	3,	27	23, 137, 145	4,	4	277
	10	137, 237	4,	2-5	124		17	249
	11	76, 137, 220		6	124, 282	5,	21-22	239
	27	207		19	169	Α' πρὸς Τιμόθεον		
	28	137	5,	16	152, 156, 168	1,	17	338
13,	3	316		17	114, 205, 286	2,	4	238
	4-8	137		22	87, 120, 133, 145, 171	4,	8	102, 103, 123
	7	284		23	87, 110, 133	5,	5	254
	10	87, 139		25	81		6	309
	12	137		6,	3	22	6	256, 270
14,	4, 6, 8, 12	138		14	64		9	94, 255
	13-14	138, 223	Πρὸς Ἐφεσίους				10	90
	15	99, 223	1,	21	332	20		
	19	138, 223	2,	2	203			
15,	23	249						
	24	139						
	41	183						
	49	18, 19						

"Εκδόσεις
ΤΟ ΠΕΡΙΒΟΛΙ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ

Κείμενα από την ορθόδοξη πνευματική παράδοση

* ΟΣΙΟΥ ΕΦΡΑΙΜ ΤΟΥ ΣΥΡΟΥ, ΕΡΓΑ (τόμοι Α-Β'), σέ μετάφραση Κων. Φραντζόλα.

* 'Αρχιεπ. Βασ. Κριβοσέιν, ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΦΩΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ("Άγιος Συμεών ό Νέος Θεολόγος: Βίος-Πνευματικότητα- Διδασκαλία)

* Ο ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ Ο ΣΥΚΕΩΤΗΣ

* ΜΕΘΗ ΧΡΙΣΤΟΥ (Μάρτυρες στην Περσία του Σαβωρίου) (Μετάφραση - Πρωτότυπο κείμενο)

* Ο ΑΒΒΑΣ ΔΑΝΙΗΛ ΤΗΣ ΣΚΗΤΕΩΣ (Μετάφραση-Πρωτότυπο κείμενο)

* 'Αρχιμ. Ίουστίνου Πόποβιτς, ΟΣΙΟΥ ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΤΟΥ ΣΑΡΩΦ, ΒΙΟΣ.

* Τοῦ Ἰδίου, ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΣΑΒΒΑ ΚΑΙ ΣΥΜΕΩΝ (των φωτιστών τών Σέρβων)

* Λεοντίου Νεαπόλεως, Ο ΑΓΙΟΣ ΣΥΜΕΩΝ Ο ΔΙΑ ΧΡΙΣΤΟΝ ΣΑΛΟΣ (Μετάφραση - Πρωτότυπο κείμενο)

* Αγίου Φιλόθεου Κόκκινου, Ο ΑΓΙΟΣ ΓΕΡΜΑΝΟΣ Ο ΑΓΙΟΡΕΠΉΣ

* Τοῦ Ἰδίου, ΒΙΟΣ ΑΓΙΟΥ ΣΑΒΒΑ ΤΟΥ ΒΑΤΟΠΕΔΙΝΟΥ (τοῦ καί σαλοῦ δια Χριστόν)

* Θεοκλήτου μονάχου Διονυσιάτου, ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΙΒΗΡΠΉΣ

* π. Δημ. Στανιλοάε, Η ΠΟΡΕΙΑ ΜΕ ΤΟ ΣΩΤΗΡΑ ΧΡΙΣΤΟ (Τρία θεολογικά δοκίμια)

* ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟ ΚΑΙ Η ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ ΣΗΜΕΡΑ

* Αγίου Νικόδημου 'Αγιορείτου, Ο ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΟΣ ΚΑΝΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΟΡΓΟΥΠΗΚΟΟΝ

* ΟΙ ΔΥΟ ΠΑΡΑΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

* ΙΕ ΣΥΝΑΧΑΙΚΕ (Ιοπιεδ Ι-ΙΙ). Οί βίοι τών Αγίων στα γαλλικά από τον ιερομ. Μακάριο Σιμωνοπετρίτη.